

5310600- Yer usti transport tizimlari va ularning ekspluatatsiyasi ta'lim yo`nalishi uchun

TERMIZ DAVLAT UNIVERSITETI TEXNIKA FAKULTETI

YO`L HARAKATI QOIDALARI VA XAVFSIZ HARAKATLANISH ASOSLARI FANIDAN

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM
VAZIRLIGI
TERMIZ DAVLAT UNIVERSITETI
TEXNIKA FAKULTETI
YER USTI TRANSPORT TIZIMLARI KAFEDRASI**

**«TASDIQLAYMAN»
O`quv ishlari prorektori
Axmedov O'.Ch. _____
2018 yil «__» _____**

**YO'L HARAKATI QOIDALARI VA XAVFSIZ HARAKATLANISH
ASOSLARI FANIDAN
O'QUV USLUBIY MAJMUA**

Bilim sohasi: 300000-*Ishlab chiqarish va texnik soha*

Talim sohasi: 310000-*Muhandislik ishi*

**Talim yo`nalishi: 5340600-*Yer usti transport tizimlari va ularning
ekspluatatsiyasi ta`lim yo`nalishi uchun***

**Talim yo`nalishi: 5340800-*Avtomobil yo`llari va aeradromlar ta`lim
yo`nalishi uchun***

TERMIZ-2018

Mazkur o`quv –uslubiy majmua Oliy va o`rta maxsus t`alim vazirligi Termiz davlat universitetining 2018-yil” ___”avgustdagi ___sonli buyrugi bilan tasdiqlangan o`quv reja va dastur asosida tayyorlangan.

Tuzuvchilar:

Katta o`qituvchi: Abduqodirov SH.

o`qutuvchi: Jalilov A.

o`qutuvchi: Komilov A.L.

Taqrizchilar:

tfn. A. Qo`ziev
tfn. D. Maxmudov

Fanning o`quv - uslubiy majmua Yer usti transport tizimlari kengashining 2017 yil ___avgustdagi 1-sonli yigilishida muhokamadan o`tgan va fakultet kengashiga ko`rib chiqish uchun tavsiya qilingan.

Kafedra mudiri: _____ t.f.n. Qo`ziyev A.O`

Fanning o`quv –uslubiy majmuasi Texnika fakulteti Kengashida muhokama etilgan va foydalanishga tavsiya qilingan. (2018 yil ___avgustdagi ___-sonli bayonnoma.

Fakultet kengash raisi: _____ t.f.n. Qarshiyev F.

Fanning o`quv –uslubiy majmuasi Termiz davlat universiteti uslubiy kengashining 2018 yil” ___ ” _____dagi ___sonli yigilishida tasdiqlangan.

O`UB boshlig`i _____ Imanov B.B.

MUNDARIJA

So'z boshi.....
Kirish.....
“Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari” fanidan ta'lim texnologiyasining Kontseptual asoslari.....
Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari” fanining mazmuni va mohiyati.....
“Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari” fani bo'yicha ma'ruza va amaliy mashg'ulotlarida ta'lim texnologiyalarini ishlab chiqishning kontseptual asoslari.....
“Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari” fanidan ma'ruza va laboratoriya mashg'ulotlarini o'qitish texnologiyasi.....
1- MAVZU. O'zbekiston Respublikasida yo'l harakatining yagona tartibi. Umumiy qoidalar.....
2- MAVZU. Yo'l belgilari.....
3- MAVZU. Yo'l belgi chiziqlari.....
4-MAVZU Piyodalar va yo'lovchilarning vazifalari. Maxsus transport vositalarining imtiyozlari.Harakatni boshqarish.....
5-MAVZU. Ogoxlantiruvchi va falokat ishoralari. Falokatda to'xtash belgisi.....
6-MAVZU..Harakat tartibi
7-MAVZU. CHorrahada harakatlanish.....
8- MAVZU. Murakkab sharoitlarda harakatlanish tartibi.....
9-MAVZU. Transport vositalaridan foydalanish tartibi.....
10- MAVZU. Transport vositalaridan foydalanishni taqiqlovchi shartlar.
11- MAVZU. Yo'llarda harakat xavfsizligini ta'minlashning davlat boshqaruvi tizimi.....
12- MAVZU. Harakat havfsizligini tashkil etish asoslari.....
13- MAVZU. Yo'l harakatining asosiy tavsifi.....
14- MAVZU. Yo'l transport hodisalari va ularning ko'rsatkichlari.....
15- MAVZU. Piyodalar harakat xavfsizligini oshirish yo'llari.....
.....
16- MAVZU. Avtomobilning harakat nazariyasi. Avtomobil transportining ekspluatatsion ko'rsatkichlari
17- MAVZU. Xavfli yuklarni tashish
18- MAVZU. YTHda jaroxatlanganlarga birinchi tibbiy yordam ko'rsatish. Haydovchi va mansabdor shaxslarning ``Yo'l harakati qoidalari``ni buzganligi uchun javobgarligi.....

I. Sillabus.	
II. Ishchi o'quv reja.....	
III .Namunaviy va ishchi dastur.....	
IV. Modulni o'qitishda foydalaniladigan interfaol ta'lim metodlari.....	
V. Ma'ruza materiallari.....	

Amaliy mashg'ulotlar

1. Amaliy mashg'ulot.

Tushuncha, atamalar va harakat ishtirokchilarining vazifalari, yo'l belgilari, ularni har hil yo'l sharoitlarida qo'llanilishi.....161

2. Amaliy mashg'ulot.

Yo'l belgi chiziqlarining har hil yo'l sharoitlarida qo'llanilishi.....173

3. Amaliy mashg'ulot.

Maxsus transport vositalarining imtiyozlari va harakatni tartibga solish, ishoralarni berish va harakatlanish tartibi.....180

4. Amaliy mashg'ulot.

Yo'lning qatnov qismida transport vositalarining joylashishi, va harakatlanish tartibi.....186

5. Amaliy mashg'ulot.

Chorrahalarda va maxsus joylarda harakatlanish.....191

6. Amaliy mashg'ulot.

Murakkab yo'l sharoitida harakatlanish.....194

7. Amaliy mashg'ulot.

Transport vositalaridan foydalanish va transport vositalaridan foydalanishni taqiqlovchi shartlar.....198

8. Amaliy mashg'ulot.

YTHda jarohatlanganlarga birinchi tibbiy yordam ko'rsatish.....208

9. Amaliy mashg'ulot.

YHQni buzgan haydovchi va mansabdor shaxslarning javobgarligi.....216

Foydalanilgan adabiyotlar.....

O'QUV USLUBIY MAJMUA TARKIBI

- 1. O'quv materiallari (ma`ruza matni, o'quv qo'llanmalar)**
- 2. Amaliy mashg`ulotlar**
- 3. Xorijiy manbalar**
- 4. Foydali maslaxatlar**
- 5. Normativ xujjatlar**
- 6. O'quv dasturi**
- 7. Ishchi dastur**
- 8. Ta`lim texnologiyasi**
- 9. Testlar**
- 10. Nazorat uchun savollar (JN, ON, YaN)**
- 11. Umumiy savollar**
- 12. Tarqatma materiallar**
- 13. Glossariy**
- 14. Referat mavzulari**
- 15. Adabiyotlar ro'yxati**
- 16. Baholash mezonlari**

SO'Z BOSHI

Yo'l harakatini tashkil etishda bakalavr faoliyatining asosiy maqsadi yo'l harakatini muntazam ravishda xavfsiz, qulay va samarali bo'lishini ta'minlash hamda tashkiliy tadbirlarni tuza bilish va ularni amalga oshirishdan iboratdir. «Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari» fanini o'qitish jarayonida talabalarga Harakat ishtirokchisi (haydovchi, yo'lovchi, riyoda) sifatida avtomobil yo'llarida faoliyat ko'rsatishlari uchun zarur nazariy bilimlar hamda amaliy ko'nikmalar o'rgatiladi. Ushbu fanni o'rganayotgan talabalar quyidagi fanlarni chuqur o'zlashtirgan bo'lishlari kerak: «Oliy matematika», «Fizika», «Informatika», «CHizma geometriya», «Nazariy mexanika», «Materiallar qarshiligi», «Transport vositalarining tuzilishi», «Elektr texnikasi va elektronika», «Issiqlik texnikasi», «Ichki yonuv dvigatellari» va h.k. «Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari» fanini o'qitish jarayonida kom'yuter va zamonaviy elektron o'quv texnologiyalarini qo'llash, amaliy mashg'ulotlarda talabalar ko'cha yo'l sharoitlarida yo'l harakati qoidalarining bandlari bo'yicha berilgan masalalarni yecha olishga o'rganadilar. «Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari» fani hisoblanib, 5-6-semestrlarda o'qitiladi. Dasturni amalga oshirish o'quv rejasida rejalashtirilgan matematik va tabiiy (oliy matematika, fizika, nazariy mexanika), umumkasbiy (mashina detallari; mashina va mexanizmlar nazariyasi; metrologiya, standartlashtirish va sertifikatlash; gidravlika va gidromashinalar; kon ishlari asoslari; elektr yuritma, elektr mashinalar; elektr aparatlar va avtomatlashtirish vositalari va h.k.) va ixtisoslik (kon mashinalari; kon korxonalarini yuklari va yuk oqimlari va h.k.) fanlaridan yetarli bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishlik talab etiladi. Avtomobil yo'llarida va shahar ko'chalarida harakat xavfsizligini ta'minlashda, yo'l harakati qoidalarini va xavfsiz harakatlanish asoslarini bilish katta ahamiyatga ega. Zamonaviy avtomagistrallarda va tezyurar shahar ko'chalarida yo'l harakati qoidalariga rioya qilishni ta'minlash bilan yo'l-transport hodisalarini kamaytirishga erishish mumkin. Yo'l harakatini tashkil etishda yo'l belgilarini, yo'l belgi chiziqlarini Davlat namunalari talablariga asosan bajarish muhim ahamiyatga ega bo'lib, harakatni boshqarishni avtomatik ravishda ijro etishning asosi hisoblanadi.

«Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari» fanini o'zlashtirish uchun o'qitishning ilg'or va zamonaviy usullaridan foydalanish, yangi informatsion-dedagogik texnologiyalarni tadbiq qilish muhim ahamiyatga egadir. Fanni o'zlashtirishda darslik, o'quv va uslubiy qo'llanmalar, ma'ruza matnlari, tarqatma materiallar, elektron materiallar hamda real holatdagi trans'ort oqimlarining video yozuvlari va foliyalardan foydalaniladi. Davlat ta'lim standartida bakalavrning tayyorgarlik darajasiga quyidagi talablar qo'yilgan.

Bakalavr:

- dunyoqarash tavsifidagi bilimlar tizimini egallagan bo'lishi; gumanitar va ijtimoiy-iqtisodiy fanlar asosini, davlat siyosatining dolzarb masalalarini bilishi; ijtimoiy muammolar va jarayonlarni mustaqil tahlil qilish qobiliyatiga ega bo'lishi;

- Vatan tarixini bilishi; milliy va umuminsoniy qadriyatlar bo'yicha o'z nuqtai nazarini bayon etishi va ilmiy asoslay olishi, milliy g'oya asosida faol hayotiy o'rinni egallashi;

- tabiat va jamiyatda yuz berayotgan jarayonlar va hodisalar haqida yaxlit tasavvurga ega bo'lishi, tabiat va jamiyat rivojlanishi haqida bilimlarga ega bo'lishi, ulardan hayotda va kasbiy faoliyatda zamonaviy ilmiy asoslarda foydalana olishi;

- insonlar orasidagi jamiyatga, atrof-muhitga bo'lgan munosabatini tartibga soluvchi huquqiy va axloqiy me'yorlarni kasbiy faoliyatda hisobga olishi;

- axborotni to'plash, tahlil qilish, saqlash, ularga ishlov berish va unumli foydalanish metodlarini egallash; o'zining kasbiy faoliyatida asosli mustaqil fikrlash va kerakli qarorlar qabul qila olishi;

- bakalavriatning mos yo'nalishi bo'yicha raqobatbardosh umumkasbiy tayyorgarlikka ega bo'lishi;

- yangi bilimlarni mustaqil o'zlashtira olishi, o'zini takomillashtirish va o'z mehnatini ilmiy asosda tashkil qila bilishi;

- sog'lom turmush tarzini shakllantirish, jismonan baquvvat va sport bilan shug'ullanib borish zarurati haqida ilmiy tasavvurga va e'tiqodga ega bo'lishi;

- kadrlar malakasini oshirish va qayta tayyorlash tizimida qo'shimcha kasbiy ta'lim olishi kerak.

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari» fani o'qituvchisi doimo o'z 'edagogik mahoratini oshirib, uni san'at darajasiga yetkazib borishi kerak. O'z fikrini tushunarli, ko'rgazmali ifodalay bilishi, jahon va mamlakatimiz ijtimoiy-iqtisodiy hayotidagi voqealarga o'z munosabatini bildirishi, ta'lim berishga ijodiy yondoshuvni rivojlantirib borishi kerak. O'qituvchining ijodiy yondoshuvi talaba tomonidan yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslarini o'rganishga ijodiy yondoshuvining bevosita shartidir. Odatdagi ma'ruza darslarining an'anaviy tarzda, ilg'or pedagogik usullarsiz olib borilishi talabadan faollik talab qilmaydi. Darsni o'zlashtirish ham osonday tuyuladi, fanga nisbatan qiziqish uyg'onmaydi. Muammoli holatlarning yaratilishi, aniq misollar yordamida masalalarning yechilishi, talabani fanga qiziqtirish, uning faolligini oshirib, kengroq fikrlashga, maqsadga qarab intilishga, kerakli bilim va ko'nikmalar hosil qilishga yordam beradi.

Res'ublikamizda yetakchi olimlar tomonidan bu sohada munosib ishlar amalga oshirilmoqda. Xususan, Toshkent avtomobil-yo'llar institutida chop etilayotgan yangi darsliklar, o'quv qo'llanmalar talaba va o'qituvchilarning bu boradagi ehtiyojlariga qaratilgan.

Ushbu o'quv uslubiy qo'llanma beshta qismdan iborat bo'lib, ular sillabus, ishchi o'quv reja, namunaviy va ishchi o'quv dastur, modulni o'qitishda foydalaniladigan interfaol ta'lim metodlari, mahruza materiallari (mahruza matni, adabiyotlar ro'yxati, mustaqil ta'lim mavzulari, glossariy, keyslar banki, nazorat savollari va test savollari) va laboratoriya mashg'ulot materiallari (laboratoriya ishlari, namuna, adabiyotlar ro'yxati, keyslar banki, test savollari)dan tashkil to'gan. Maruza va amaliy mashg'ulotlar materiallari semestrlarga ajratilgan holda berilgan.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgandan so'ng iqtisodiy o'zgarishlar bosqichma-bosqich amalga oshirila boshlandi. O'zbekistonda avtomobil ishlab chiqarish sanoati yo'lga qo'yildi. Mamlakatimiz avtomobil ishlab chiqaruvchi 26 davlatlar orasida o'zining muxim o'rnini egalladi. Prezidentimiz tashabbusi bilan yo'l qurilish sohasi jadallashtirildi. Respublika avtomobil yo'llarini 2006-2012 yillarda rivojlantirish dasturi ishlab chiqildi.

I. Karimov 2009 yilning asosiy yakunlari va 2010 yilda O'zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning eng muxim ustivor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasida "Avtomobil-yo'l kompleksini rivojlantirishdan kelib chiqadigan asosiy maqsad -Evropa-Osiyo yo'nalishidagi transport oqimining ma'lum qismini mamlakatimizdagi tranzit yo'nalishlarga burish va tranzit xizmati hajmini oshirish" ko'rsatib o'tilgan. Xozirgi kunlarda Qo'ng'iro't – Buxoro – Samarqand – Toshkent – Andijon yo'nalishi bo'yicha 4 qatorli xalqaro avtomobil yo'li - "O'zbekiston milliy avtomagistrali" qurilishi jadal suratlar bilan olib borilmoqda.[1]

Keyingi yillarda avtomobillashtirish ko'rsatkichi ortib borishi natijasida Respublika avtomobil yo'llarida harakat miqdori yildan-yilga ortishiga olib keldi. Hozirgi va istiqboldagi asosiy iqtisodiy-ijtimoiy masalalardan biri avtomobil yo'llarida harakat xavfsizligini ta'minlashdan iborat. Bunda asosiy ishlar yo'l-trans'ort hodisalarini, ularda halok bo'luvchilarni va tan jarohati oluvchilar sonini, ko'riladigan iqtisodiy zararlarni kamaytirishga qaratilishi zarur.

Yuqorida, harakat xavfsizligini ta'minlashda inson omili muxim ahamiyatga ega ekanligi, ko'gina yo'l-transport xodisalari(YTH) haydovchining yoki piyodaning aybi natijasida sodir etilayotganligi takidlangan edi. Statistika ma'lumotlariga ko'ra ko'gina, shu jumladan rivojlangan davlatlarda YTHlari asosan harakat ishtirokchilari tomonidan sodir etilayotganligi keltiriladi. Oxirgi 10-15 yilda O'zbekistonda sodir etilayotgan YTHining 80 % dan ko'prog'i haydovchilar va Piyodalarning aybi bilan sodir etilmoqda. Kuzatuvlar YTHlarining salmoqli qismi haydovchilar va piyodalar Yo'l harakati qoidalariga rioya qilmaganlarida vujudga kelayotganligini ko'rsatmoqda.

Dunyoning 200 ga yaqin mamlakatlarida 1968 yildagi Vena halqaro shartnomasiga asoslangan Yo'l harakati qoidalari qabul qilingan.

Tarixda birinchi Yo'l harakati qoidalari Frantsiyada 1893 yil 13 avgustda qabul qilingan. Birinchi to'rtta yo'l belgilari 1909 yilda 'arijda avtomobil harakati bo'yicha o'tkazilgan shartnoma bo'yicha qabul qilingan.

Birinchi elektr svetoforlari 1914 y. AQSHda ‘aydo bo’ldi. Datlabki svetoforlar faqat qizil va yashil signallardan iborat bo’lgan. 1918 y.. svetoforlar yevro’a mamlakatlari ko’chalarida o’rnatila boshlandi.

1931 y. Jenevada yo’l harakati bo’yicha o’tkazilgan konferentsiyada yo’llarda yagona signallarni qo’llash to’g’risidagi shartnoma qabul qilindi.

1949 y. Jenevada yo’l harakati bo’yicha o’tkazilgan xalqoro konferen-tsiyada “Yo’l harakati to’g’risida” shartnoma qabul qilindi. Yo’l belgilari va signallar to’g’risidagi bayonnoma imzolandi. Sobiq SSSR bu shartnomaga 1959 y. qo’shildi.

1968 y. Vena konferentsiyasida “Yo’l harakati” va “Yo’l belgilari va signallar” to’g’risidagi Konventsiyalar qabul qilindi. 1971 y. Jeneva Yevro’a kengashida bu Konventsiyalarga qo’shimchalar kiritildi.

Cobiq SSSRda shaharlarda, aholi yashaydigan punktlarda va yo’llarda harakatlanish yagona Qoidalari qoidalari 1961 y. qabul qilindi. 1965 y. bu Qoidalar qayta tasdiqlandi. 1973 y. 1 yanvardan Vena Konventsiyasiga va Jeneva kengashi tomonidan kiritilgan qo’shimchalarga asoslangan Yo’l harakati qoidalari qabul qilindi. Yangi redaksiyadagi Yo’l harakati qoidalari 1980 y., 1987 y. qabul qilindi.

O’zbekiston mustaqilligi davrida yo’l harakati qoidalarini rivojlantirish bo’yicha ishlar davom etdirilmoqda. O’zbekistonning birinchi yo’l harakati qoidalari 1994 y. qabul qilindi. 2001 y mart oyidan kiritilgan yo’l harakati qoidalari xozirgi kungacha amalda ishlarilmoqda.

1-Mavzu.

O'zbekiston Respublikasida yo'l harakatining yagona tartibi. Umumiy qoidalar. Haydovchining umumiy majburiyatlari Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslarini o'qitishning maqsadi va vazifalari

Tayanch iboralar: *Umumiy qoidalar. Haydovchining umumiy majburiyatlari, YHQ va XHA fanini o'qitishning vazifalari*

Reja.

1. Umumiy qoidalar.
2. Haydovchining umumiy majburiyatlari

Yo'l harakati - odamlar va yuklarning transport vositalari yordamida yoki bunday vositalarsiz yo'llar doirasida xarakatlanishi jarayonida yuzaga keluvchi munosabatlar majmui.

Yo'l harakatini tashkil etish- yo'llarda xarakatni boshqarish bo'yicha xuquqiy, tashkiliy-texnikaviy tadbirlar va boshqaruv xarakatlari majmui.

Yo'l xarakati xavfsizligi - yo'l xarakati qatnashchilarining yo'l-transport hodisalari va ularning oqibatlaridan ximoyalanganlik darajasini aks ettiruvchi yo'l xarakati xolati.

Yuqorida berilgan tavsiflarga ko'ra «Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari (YHQ va XHA) fanini o'qitishdan *asosiy maqsad* talabalarga yo'l harakati ishtirokchisi sifatida YHQ o'rgatish, yo'llarda xavfsiz harakatlanish asoslari va avtomobilni xavfsiz boshqarishni tahminlash bo'yicha bilimlar berishdan iborat.

YHQ va XHA fanini o'qitishning *vazifalari* quyidagilardan iborat:

O'zbekiston ResPublikasi yo'l harakati xavfsizligi to'g'risidagi Qonunini;

-yo'l harakatining asosiy tavsiflarini o'rgatish, YTH,

- Piyodalar ishtirokidagi YTHni,

-YTHning kelib chikish sabablarini o'rgatish;

-Piyodalarning xavfsiz harakatlanishini tahminlash;

-yo'l harakati qoidalarini turli yo'l sharoitlarida qo'llashni bilishni;

-avtomobilni xavfsiz boshqarishni o'rgatish.[2]

Umumiy qoidalar

1.1. Ushbu Yo'l harakati qoidalari (keyingi o'rinlarda – “Qoidalar” deb ataladi) Respublika hududidagi yo'llarda harakatlanishning yagona tartibini belgilaydi.

1.2. O'zbekiston Respublikasi yo'llarida trans'ort vositalarining o'ng taraflama harakatlanish tartibi belgilangan.

1.3. Yo'l harakati qatnashchilari “Yo'l harakati xavfsizligi to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni, ushbu qoidalarni va unda keltirilgan svetofor ishoralari, yo'l belgilari (1 – ilova), qatnov qismidagi chiziqlar (2 – ilova)ning o'zlariga tegishli bo'lgan

talablarni bilishlari, ularga amal qilishlari, shuningdek, o'zlariga berilgan huquq doirasida yo'llarda harakatni boshqarayotgan tartibga soluvchilarning ko'rsatmalarini so'zsiz bajarishlari shart.

1.4. Yo'l harakati qatnashchilari harakatlanish vaqtida boshqa qatnashchilarning harakatlanishiga xavf tug'dirmasliklari kerak. Vakolati bo'lmagan jismoniy va yuridik shaxslar tomonidan yo'l qo'lamasini buzish yoki ifloslantirish, yo'l belgilarini, svetoforlarni va harakatlanishni tashkil etishning boshqa texnik vositalarini o'zboshimchalik bilan olib tashlash, o'rnatish, to'sib qo'yish, shikastlantirish, yo'llarda harakatlanishga to'sqinlik qiluvchi narsalarni qoldirish taqiqlanadi.

Harakatga to'sqinlik tug'dirgan shaxs uni tezda bartaraf qilish uchun imkoniyati darajasida barcha choralarni ko'rishi, agarda buning iloji bo'lmasa, o'zida bo'lgan barcha vositalar bilan xavf – xatar haqida harakat qatnashchilarini ogohlantirishi va militsiyaga habar berishi shart.

1.5. Mazkur Qoidalarni buzgan shaxslar O'zbekiston Res'ublikasining amaldagi qonun hujjatlariga binoan javobgarlikka tortiladilar.

Avtomagistral - 5.1 belgi bilan belgilangan yo'l.

Ajratuvchi bo'lak - yo'lning yonma-yon joylashgan qatnov ajratuvchi, relissiz transport vositalari va piyodalarning xarakatlanishi yoki to'xtashi uchun mo'ljallagan aloxida qismi.

Ajratuvchi bo'lak yotiq chiziq, yo'l satxidan baland qurilma, ko'kalamzorlashtirilgan joylar ko'rinishida bo'lishi mumkin,

Arava – ot (yoki boshqa xayvonlarga) qo'shib tortiladigan, yoki odam mushak kuchi bilan toritb (itarib) xarakatga keltiriladigan yurgizgichsiz (dvigatelsiz), yuk tashishga mo'djallangan qurilma.

Asosiy yo'l - turqli yo'lga nisbatan qattiq qo'lamali (asfalt va tsement betonli, tosh yotqizilgan va shunga o'xshashlar), kesishaetgan yoki tutashgan yo'lga nisbatan 2.1, 2.3.1-2.3.3 yoki 5.1 belgilari bilan belgilangan yo'l yoxud yondosh xududdan chiqadigan yo'dga nisbatan, har qanday yo'l. Ikkinchi darajali yo'lning bevosita chorraxaga tutush qismining qo'lamali bo'lishi uni asosiy yo'l bilan teng xuquqli qilmaydi

Axoli yashaydigan joy - kirish va chiqish yo'llari 5.22-5.25 belgilari belgilangan xudud.

Belgilangan yo'nalishli transport vositasi - belgilangan yo'nalishi va bekatlari bo'lgan, yo'lovchi tashish uchun mo'ljallangan umumiy foydalanishdagi transport vositalari (trolleybus, avtobus, tramvay, yo'nalishli taksi).

Velosiped - odam kuchi bilan xarakatlaniriladigan ikki yoki undan ortiq, g'ildirakli transport vositasi (nogironlar aravachasidan tashqari).

Etarli ko'rinmaslik - yomg'ir, qor yog'ishi, tuman tushishi va shunga o'xshash sharoitlarda, shuningdek kunning g'ira- shira vaqtida yo'lning ko'rinishi 300 metrdan kam bo'lishi.

Yondosh hudud - bevosita yo'lga tutashgan va transport vositalari o'tib ketishi uchun mo'ljallanmagan hudud (xovlilar, turar joy daxalari, avtomobilg' to'xtab turish joylari, yonilg'i quyish tarmoqlari, korxonalar va shunga o'xshashlar).

Imtiyoz - mo'ljallangan yo'nalishda boshqa yo'l harakati qatnashchilariga nisbatan oldin xarakatlanish xuquqi.

Yo'l - transport vositalari qatnovi uchun qurilgan yoki moslashtirilgan va xuddi shu maqsadda foydalaniladigan yer mintaqasi yoxud sunhiy inshoot yuzasi. Yo'l o'z ichiga avtomobilg' yo'llarini (umumiy foydalanishdagi va idoraviy avtomobilg' yo'llarini), shaharlar, shaharchalar va qishloq axoli yashash joylarining ko'chalari va yo'lklarini, shuningdek, shahar elektr transporti yo'llarini oladi.

Yo'l bering - yo'l harakati qatnashchichiga nisbatan imtiyozi bo'lgan boshqa yo'l harakati qatnashchilarining xarakat yshnalishini yoki tezligini o'zgartirishga majbur etishi mumkin bo'lgan xollarda harakatni davom ettirmasligini yoki boshlamasligini, biron-bir manyovr bajarishi mumkin emasligini bildiruvchi talab.

Yo'lovchi - transport vositasidagi (xaydovchidan tashqari) shaxs.

Yo'l-transport hodisasi - transport vositasining yo'ldagi qatnovi jarayonida sodir bo'lib, odamlarning o'limi yoki ularning sog'lig'iga zarar yetishiga, transport vositalari, inshootlar, yuklar shikastlanishiga yoki boshqa tarzda moddiy zarar yetkazilishiga sabab bo'lgan xodisa.

Yo'l xarakati - odamlar va yuklarning transport vositalari yordamida yoki bunday vositalarsiz yo'llar doirasida xarakatlanishi jarayonida yuzaga keluvchi munosabatlar majmui.

Yo'l xarakatini tashkil etish - yo'llarda xarakatni boshqarish bo'yicha xuquqiy, tashkiliy-texnikaviy tadbirlar va boshqaruv xarakatlari majmui

Yo'l xarakati xavfsizligi - yo'l harakati qatnashchilarining yo'l-transport hodisalari va ularning oqibatlaridan ximoyalanganlik darajasini aks ettiruvchi yo'l harakati xolati.

Yo'l xarakati xavfsizligini taminlash - yo'l transport xodisalarining yuzaga kelish sabablari oldini olishga, bunday xodisalar oqibatlarini yengillashtirishga qaratilgan faoliyat.

Yo'l xarakati qatnashchisi - yo'l harakati jarayonida transport vositasi xaydovchisi, yo'dovchisi yoki piyoda tariqasida bevosita ishtirok etayotgan shaxs.

Majburiy to'xtash - texnik nuqson, tashilayotgan yuk, xaydovchi, yo'lovchining xolati, yo'ldagi biror to'siq tufayli xavf tug'ilganda yoki ob-xavo sharoitiga bog'liq xolda transport vositasi xarakatlanishining to'xtatilishi.

Mexanik transport vositasi - yurgizgich (dvigatel) bilan xarakatga keltiriladigan transport vositasi (mopeddan tashqari). Bu atama barcha traktor va o'ziyurar moslamalarga ham taalluqlidir.

Moped - ish xajmi 50 santimetr kubgacha bo'lgan yurgizgich (dvigatel) bilan xarakatga keltiriladigan, eng yuqori tezligi soatiga 50 kilometrdan oshmaydigan ikki yoki uch g'ildirakli transport vositasi.

Osma yurgizgichli velisopedlar va yuqoridagi tarifga ega bo'lgan boshqa transport vositalari ham mopedlarga tenglashtiriladi.

Mototsikl - kajavali yoki kajavasiz ikki g'ildirakli mexanik transport vositasi.

Yuklanmagan xolatdagi vazni 400 kilogrammdan oshmaydigan uch g'ildirakli mexanik transport vositalari ham mototsikllarga tenglashtiriladi.

Ogoxlantiruvchi ishoralar - falokatli holatlarning oldini olish maqsadida, xarakatlanish yo'nalishini o'zgartirishda qo'llaniladigan ishoralar.

Piyoda - yo'lda transport vositasidan tashqarida bo'lgan va ish bilan band bo'lmagan shaxs.

Velisoped, moped, mototsikl va chana yetaklagan, aravacha bolalar xamda nogironlar aravachasini tortib ketayotgan, nogironlarning yurgizgichsiz aravasida xarakatlanayotgan shaxslar ham piyoda xisoblanadilar.

Piyodalar o'tish joyi - yo'ning qatnov qismini piyodalar kesib o'tishi uchun mo'ljallangan 5.16.1 5.16.2 belgilari va 1.14.1-1.14.3 chiziqlari bilan ajratilgan qismi.

CHiziqlar bo'lmasa piyodalar o'tish joyining kengligi 5.16.1 va 5.16.2 belgilari orasidagi masofa bilan aniqlanadi.

Piyodalar yo'lkasi - yo'ning piyodalar xarakatlanishi uchun mo'ljallangan va transport vositalari harakati taqiqlangan qismi.

Piyodalarning tashkiliy jamlanmasi - qoidalarning 5.2 bandi talablariga muvofiq yo'lda bir yo'nalishda birgalikda xarakatlanayotgan odamlar guruxi.

Reversiv xarakat - yo'l qatnov qismining maxsus ajratilgan 5.35-5.37 yo'l belgilari, 1.9 chiziqlar bilan belgilangan yoki ustida reversiv svetofor o'rnatilgan bo'lagida xarakat yo'nalishining qarama-qarshi tomonga o'zgarishi.

Ruxsat etilgan to'la vazn - aslaxalangan transport vositasining yuki, xaydovchi va yo'lovchilari bilan birga, ishlab chiqaruvchi korxonadan belgilangan eng yuqori vazn(miqdori)

Bir tarkibda xarakatlanayotgan (tikama va h.k.) transport vositalarining ruxsat etilgan to'la vazniga shu tarkibga kiruvchi transport vositalarining ruxsat etilgan to'la vaznlari yig'indisi kiradi.

Tartibga soluvchi - tegishli guvoxnomasi va belgisi (maxsus kiyimi yoki taniqlik belgilari: qo'l bog'ichi, jezl, qizil ishorali yorug'lik qaytargich yoki yorug'lik qaytargichsiz gardish, qizil chiroq yoki bayroqcha) bo'lgan militsiya, xarbiy avtonazorat xodimi, yo'ldan foydalanish idoralarining xizmatchisi, temir yo'l kesishmasi, sol kechuvlari (parom) navbatchisi, jamoatchi avtonazoratchi va militsiyaning shtatdan tashqari xodimi.

Temir yo'l kesishmasi - yo'ning temir yo'l bilan bir satxda kesishgash joyi.

Transport vositasi - odamlarni, yuklarni tashishga yoki maxsus ishlarni bajarishga mo'ljallangan qurilma.

Transport vositasining egasi - transport vositasiga mulk xuquqi yoki boshqa ashyoviy xuquqlarda egalik qiluvchi yuridik yoki jismoniy shaxs.

Transport vositalarining tashkiliy jam etuvchi ko'k rangli yoki ko'k va qizil rangli chiroq mayoqchasi yoqilgan transport vositasi kuzatib borayotgan uch va undan ortiq mexanik transport vositalari guruxi.

Trotuar - yo'lning qatnov qismiga tutashgan yoki undan maysazor, ariq maxsus to'siqlar bilan ajratilgan va piyodalar xarakatlanishi uchun mo'ljallangan qismi.

Tirkama - mexanik transport vositasi tarkibida xarakatlanishga mo'ljallangan, yurgizgich bilan jixozlanmagan transport vositasi.

Bu atama yarim tirkama va uzaytiriladigan tirkamalarga ham taaluqlidir.

To'xtash - transport vositasining xarakatini 10 daqiqadan kam vaqtga to'xtatish (xarakatsiz xolatga keltirish)

To'xtab turish - transport vositasining, unga yo'lovchilarni chiqarish yoki tushirish, yuk ortish yoki tushirish bilan bog'liq bo'lmagan hollarda xarakatni 10 daqiqadan ko'proq vaqtga atayin to'xtatish.

Qorong'i vaqt - kechki g'irashiraning oxiridan tonggi g'irashira boshlanishi orasidagi vaqt.

Qatnov qismi - yo'lning relissiz transport vositalari xarakati uchun mo'ljallangan qismi.

Quvib o'tish - egallagan xarakatlanish bo'lagidan chiqib oldinda ketayotgan transport vositasidan o'zib ketish.

CHorraha - yo'llarning o'zaro bir satxda kesishadigan, tutashadigan va ayriladigan joyi

CHorraxa chegarasi uning markazidan qatnov qismlari oxiridagi qarama-qarshi tomonlarniing eng uzoqroqdagi burila boshlagan joylarini tutashtiruvchi xayoliy chiziqlar bilan aniqlanadi.

-Yondosh xudulardan chiqish joylari chorraxa xisoblanmaydi.

-Yo'l xarakati svetafor yoki tartibga soluvchining ishoralari orqali boshqarilayotgan chorraxa tartibga solingan chorraxa deb xisoblanadi.

Miltillovchi sariq ishorada, svetaforlar ishlamayotgan yoki tartibga soluvchi bo'lmagan chorraxa tartibga solinmagan chorraxa deb xisoblanadi.

Haydovchi - yo'llarda biron-bir transport vositasini boshqarib borayotgan shaxs.

Boshqarishni o'rgatuvchi, miniladigan xayvonlarda ketayotgan yoki ularni yetaklab borayotgan, chorva mollari (poda)ni xaydab borayotgan shaxslar ham xaydovchiga tenglashtiriladi.

Harakatlanish bo'lagi - avtomobillarning bir qator bo'lib xarakatlanishi uchun kengligi yetarlicha bo'lgan, yo'l chiziqlari bilan belgilangan yoki belgilanmagan yo'l qatnov qismining har qanday bo'ylama bo'lagi.

Haydovchining umumiy majburiyatlari

Mexanik transport vositasining xaydovchisi:

Xaydovchilik guvoxnomasi va uning talonini yoki transport vositasini vaqtinchalik boshqarish xuquqini beruvchi talonni, xaydovchilik guvoxnomasi belgilangan tartibda olib qo'yilgan bo'lsa, uning talonini, xaydovchilik guvoxnomasi va uning taloni olib qo'yilgan xolda vaqtinchalik ruxsatnomani

Vaqtinchalik boshqarish xuquqini beruvchi talon yoki vaqtinchalik ruxsatnoma bilan transport vositasini boshqarishda esa xaydovchining shaxsini tasdiqlovchi xujjatni (fuqarolik pasporti va x.k)

Transport vositasi ro'yxatdan o'tkazilganligi haqidagi hujjatni, transport vositasining egasi bo'lmagan hollarda esa umumiy egilik huquqini beruvchi, tasarrufga yoki foydalanishga berilganligini tasdiqlovchi hujjatni, belgilangan hollarda yo'l varaqasi va tashilayotgan yukning hujjatlarini yonida olib yurishi, militsiya xodimlari talab qilganda tekshirish uchun berish shartdir.

Tegishli toifadagi xaydovchilik guvoxnomasiga ega bo'lgan shaxs o'ziga qarashli bo'lmagan transport vositasini, uning egasi, yoxud tasarrufga yoki foydalanishga berilganligini tasdiqlovchi hujjatlari bo'lgan shaxs ishtirokidagina (ularning roziligi bilan) boshqarish mumkin.

Mototsiklda harakatlanayotganda xaydovchi maxsus bosh kiyimini kiyib olishi, tugmalashi, yo'lovchilar ham maxsus bosh kiyimini kiygan va u tugmalangan holda bo'lishi shart.

Xalqaro yo'llardagi harakatlanishda ishtirok etayotgan mexanik trans'ort vositasi xaydovchisining yonida "Yo'l harakati haqidagi" Konventsiya talablariga mos keladigan xaydovchilik guvoxnomasi va trans'ort vositasini ro'yxatdan o'tganligi haqidagi hujjat, transport vositasida esa ro'yxatdan o'tgan davlatning raqamli va taniqlik belgisi bo'lishi shart.

Transport vositasi xaydovchisi quyidagilarga amal qilishga majburdir:

Harakatlanishdan oldin transport vositasining texnik sozligini, tozaligini va to'liq jixozlanganligini tekshirishi.

Harakatlanish vaqtida transport vositasining texnik xolatini soz holda bo'lishini tahminlashi.

Harakatlanishni boshlashdan oldin yo'lovchilarning transport vositasiga to'liq chiqib joylarini egallaganligiga, transport vositasining eshiklari yo'ilganligiga, yo'lovchilar tashish uchun maxsus jixozlangan yuk avtomobillarida yo'lovchilar tashiyotganda ushbu qoidalarning 6.2 bandi talablari bajarilganligiga tishonch xosil qilishi

Harakatlanish jarayonida piyodalar, ayniqsa bolalar, nogironlar, qariyalarga va velisopedchilarga nisbatan extiyotkorlik choralarini ko'rishi

Militsiya xodimlarining talabiga ko'ra mastlik xolatini aniqlovchi maxsus tekshiruvdan o'tishi.

Yo'l-transport xodisasi tufayli shikastlangan transport vositasini shatakka olish (faqat yuk avtomobilida) tabiiy ofatlar sodir bo'lgan joylarga yetib borish, shuningdek kechiktirib bo'lmaydigan xizmat vazifalarini bajarish zarurati tug'ilgan hollarda militsiya xodimlariga, yo'lakay yo'nalishda tibbiy yordam ko'rsatishga ketayotgan tibbiyot xodimlariga, zudlik bilan tibbiy yordamga muxtoj bo'lgan fuqarolarni davolash muassasasiga olib borish uchun tibbiyot va 10 miliyiya xodimlariga, militsiyaning shtatdan tashqari xodimlariga va jamoatchi avtonazoratchilarga transport vositasidan foydalanishga imkon berishi.

Eslatma: tibbiy xizmatlar uchun transport vositasidan foydalanishga imkon berishdan boshqa hollar fuqarolarga tegishli transport vositalariga taalluqli emas.

Transport vositasidan foydalangan shaxs xaydovchi talab qilganda yo'l varaqasiga yurilgan vaqtni, bosib o'tilgan masofani, o'z ismi-sharifi, mansabi, ish joyi nomini, yo'l varaqasi bo'lmagan taqdirda tegishli namunadagi ma'lumotnoma yozib berishi lozim.

Transport vositalarini tekshirish yoki undan foydalanish xuquqiga ega bo'lgan shaxs xaydovchining talablariga muvofiq o'z xizmat guvohnomasini ko'rsatishi shart

Haydovchilarga quyidagilar taqiqlanadi:

Transport vositasini xar qanday mastlik (alkogol, giyoxvand moddalar va boshqalar) xolatida sezgirlik va etiborni susaytiradigan dori-darmonlar ta'sirida, yo'l xarakati xavfsizligiga taxdid soladigan darajada charchoqlik va betoblikda boshqarish;

Har qanday mastlik holatida, sezgirlik va etiborni susaytiradigan dori-darmonlar tahsirida, yo'l xarakati xavfsizligiga taxdid soladigan darajada charchoqlik va betoblikda bo'lgan, shuningdek trans'ort vositasini boshqarish xuquqini beradigan tegishli toifadagi guvohnomasi bo'lmagan yoki yo'l varaqasida ismi-sharifi ko'rsatilmagan shaxslarga transport vositasini boshqarish uchun to'shirish.

Texnik nosoz transport vositasini, moped, motoroller va mototsikllarni tovush pasaytirgichsiz boshqarish.

Transport vositasini tormoz tizimi yoki boshqaruvi ishdan chiqsa, ulagich moslamasi (avtopoezd tarkibida) nosoz bo'lsa, qorong'i vaqtda yoki yetarlicha ko'rinmaslik sharoitida –faralar va orqa gabarit chiroqlari yonmasa, yomg'ir, qor yog'ayotgan vaqtda esa xaydovchi tomonidagi oyna tozalagich ishlamay qolsa, bunday transport vositalarida xarakatlanish

Eslatma: ishchi tormoz tizimi yoki boshqaruvi sekin xarakatlanayotgan trans'ort vositasini to'xtashi yoki manevr qilishiga imkon bermasa, ular ishlamayotgan xisoblanadi.

Transport vositalariga tegishli ruxsatsiz maxsus texnik jixozlar (ratsiya, sirena va x.q) ni o'rnatish.

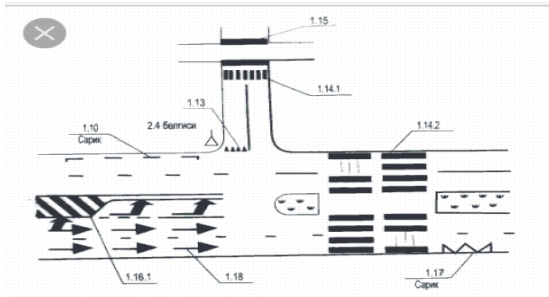
Transport vositalarining tashkiliy jamlanmasi (shuningdek, piyodalar jamlanmalari) harakatiga xalaqit berish va ular orasiga kirish

Nazorat savollari:

1. O'zbekiston Respublikasining amaldagi Yo'l harakati qoidalarini qaysi vaqtda kiritilgan?
2. Haydovchi qanday mheyoriy xujjatlar talablarini bilishi va ularni bajarishi kerak?
3. "Avtomagistral" atamasini tushuntiring.
4. "Axoli yashaydigan xudud" tushunchasi nimani bildiradi?
5. "Piyodalar o'tish joyi" tushunchasi nimani bildiradi?
6. "CHorraxa" tushunchasini tariflang.

*Mustaqil ish mavzusi. YTH da qo'llaniladigan asosiy tushuncha va atamalar.
Haydovchilarning vazifalari sodir etgan haydovchilarning vazifalar*

1-Savol

pdd-uzbeki.narod.ru

2. Qoidalarda qo'llanilgan asosiy tushuncha va atamalar.

-1.14.3 chiziqlari bilan ajratilgan qismi.
Chiziqlar bo'lmasa piyodalar o'tish joyining kengligi 5.16.1, 5.16.2 belgilari orasidagi masofa bilan aniqlanadi.

2-Savol

Test savollari.

1. Moped bu

- A. Ish hajmi 50 santimetr kubgacha bo'lgan yurgizgich (dvigatel) bilan xarakatga keltiriladigan, eng yuqori tezligi soatiga 50 kilometrdan oshiydigan ikki yoki uch g'ildirakli transport vositasi.
- B. . Ish hajmi 50 santimetr kubgacha bo'lgan yurgizgich (dvigatel) bilan xarakatga keltiriladigan, eng yuqori tezligi soatiga 30 kilometrdan oshiydigan ikki yoki uch g'ildirakli transport vositasi.
- S. . Ish hajmi 50 santimetr kubgacha bo'lgan yurgizgich (dvigatel) bilan xarakatga keltiriladigan, eng yuqori tezligi soatiga 20 kilometrdan oshiydigan ikki yoki uch g'ildirakli transport vositasi.
- D. . Ish hajmi yurgizgich (dvigatel) bilan xarakatga keltiriladigan, eng yuqori tezligi soatiga 50 kilometrdan oshiydigan ikki yoki uch g'ildirakli transport vositasi.

2. Haydovchi bu

- A. yo'llarda biron-bir transport vositasini boshqarib borayotgan shaxs.
- B. transport vositasini boshqarish
- S.haydovchi
- D.transportchi

3. CHorraha

- A. yo'llarning o'zaro bir satxda kesishadigan,
- B. tutashadigan va ayriladigan joyi
- S. yo'llarning kesishadigan, tutashadigan va ayriladigan joyi
- D. kesishadigan, tutashadigan va ayriladigan joyi

4. To'xtash

- A. transport vositasining xarakatini 10 daqiqadan kam vaqtga to'xtatish (xarakatsiz xolatga keltirish)
- B. transport vositasining xarakatini 15 daqiqadan kam vaqtga to'xtatish (xarakatsiz xolatga keltirish)
- S. transport vositasining xarakatini 20 daqiqadan kam vaqtga to'xtatish (xarakatsiz xolatga keltirish)
- D. transport vositasining xarakatini 30 daqiqadan kam vaqtga to'xtatish (xarakatsiz xolatga keltirish)

5. Qorong'i vaqt

- A. tonggi g'irashira boshlanishi orasidagi vaqt.
- B. kechki g'irashira
- S. kechki g'irashiraning boshlanishi orasidagi vaqt.
- D. kechki g'irashiraning oxiridan tonggi g'irashira boshlanishi orasidagi vaqt.

2-Mavzu. Yo'l belgilari.

Reja.

1. Ogohlantiruvchi belgilar
2. Imtiyoz belgilari
3. Taqiqlovchi belgilar
4. Buyuruvchi belgilar
5. Axborot – ishora belgilari
6. Servis belgilari
7. Qo'shimcha axborot belgilari

Tayanch iboralar: *Yo'l belgilari. Ogohlantiruvchi belgilar. Imtiyoz belgilari. Taqiqlovchi belgilar. Buyuruvchi belgilar. Axborot-ishora belgilari. Servis belgilari. Qo'shimcha axborot belgilari. Belgilarni o'rnatishga qo'yiladigan talablar. Yo'l belgilarini ko'cha-yo'l sharoitida qo'llash.*

Ogohlantiruvchi belgilar

Ogohlantiruvchi belgilar yo'l harakati qatnashchilariga yo'lning harakatlanishda vaziyatga qarab chora ko'rishni talab qiladigan xavfli qisimlarining joylashuvi hamda ularning hususiyatlari to'g'risida ma'lumot berish uchun qo'llaniladi.[3]

1.1. «Shlagbaumli temir yo'l kesishmasi».

1.2. «Shlagbaumsiz temir yo'l kesishmasi».

1.3.1. «Bir izli temir yo'l».

1.3.2. «Ko'p izli temir yo'l».

Shlagbaum bilan jihozlanmagan temir yo'l kesishmasi oldida o'rnatiladi. 1.3.1 — bir izli yo'l, 1.3.2 — ikki va undan ortiq izli yo'l.

1.4.1-1.4.6. «Temir yo'l kesishmasiga yaqinlashuv»,

1.4.1-1.4.6. «Temir yo'l kesishmasiga yaqinlashuv»,

Aholi yashamaydigan joylarda temir yo'l kesishmasining yaqinligi haqida qo'shimcha ogohlantirish.

1.1, 1.2, 1.5-1.30 ogohlantiruvchi belgilar aholi yashaydigan joylarda xavfli joydan 50 – 100 metr, aholi yashaydigan joylardan tashqarida esa 150 – 300 metr oldin oʻrnatiladi. Zarurat boʻlganda bu belgilar 7.1.1. qoʻshimcha belgida koʻrsatilgan boshqa masofada ham oʻrnatilishi mumkin.

Agar nishablik va balandlik ketma – ket keladigan boʻlsa, 1.13 va 1.14 belgilari bevosita nishablik va balandlik oldiga oʻrnatilishi mumkin.

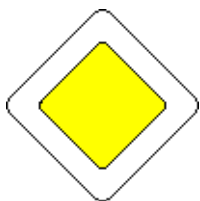
Aholi yashaydigan joylardan tashqarida 1.1, 1.2, 1.9, 1.10, 1.21 va 1.23 belgilari takrorlanadi. Ikkinchi belgi yoʻlning xavfli qismi boshlanishiga kamida 50 metr qolganda oʻrnatiladi.

Agar qatnov qismida qisqa muddatli yoʻl ishlari olib borilayotgan boʻlsa, 1.23 belgisi ish bajarilayotgan joyga 10 – 15 metr masofa yetmasdan (7.11 qoʻshimcha belgisiz) oʻrnatilishi mumkin.

1.3.1 va 1.3.2 belgilari bevosita temir yoʻl kesishmasining oldiga oʻrnatiladi.

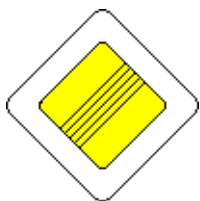
Imtiyoz belgilari

Imtiyoz belgilari – chorrahalarda, alohida joylashgan qatnov qismlari kesishgan joylarda, shuningdek, yoʻlning tor qismida yoʻl xarakati qatnashchilarining harakatlanish navbatini belgilash uchun qoʻllaniladi.[4]

2.1. «Asosiy yoʻl».

Harakat tartibga solinmagan chorrahalarda ikkinchi darajali yoʻlda harakatlanayotgan transʻort vositasidan oldin oʻtish huquqi beriladigan yoʻlning boshlanishi.

2.2. «Asosiy yoʻlning oxiri».

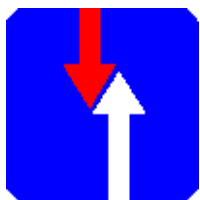
2.3.1. «Ikkinchi darajali yoʻl bilan kesishuv».

2.3.2. 2.3.3. «Ikkinchi darajali yoʻlning tutashuvi».
Tutashuv oʻngdan — 2.3.2, chaʻdan — 2.3.3.

Bu belgi temir yo'l kesishmasi yoki karantin maskanidan oldin o'rnatilishi mumkin. Bunday hollarda haydovchi to'xtash chizig'i oldida, u bo'lmasa, belgi oldida to'xtashi kerak.

Taqiqlovchi belgilar

Taqiqlovchi belgilar yo'l harakatiga ma'lum cheklanishlar kiritish yoki ularni bekor qilish uchun qo'llaniladi.[4]

2.4.«Yo'l-bering!».

Haydovchi kesib o'tilayotgan yo'ldan, 7.13 qo'shimcha belgisi bo'lganda esa asosiy yo'ldan kelayotgan transport vositasiga yo'l berishi kerak.

2.5. « To'xtamasdan harakatlanish taqiqlanadi ».

To'xtash chizig'i oldida, agar u bo'lmasa, kesib o'tiladigan qatnov qismining chetida to'xtamasdan harakatlanish taqiqlanadi. Haydovchi kesib o'tilayotgan yo'lda 7.13 qo'shimcha belgisi bo'lganda esa asosiy yo'ldan chiqayotgan transport vositalariga yo'l berishi kerak.

2.6. «Ro'para harakatlanishning ustunligi».

Qarama – qarshi harakatlanishni qiyinlashtiradigan hollarda yo'ning tor qismiga kirish taqiqlanadi. Haydovchi yo'ning tor qismida bo'lgan yoki ro'aradan harakatlanayotgan transport vositasiga yo'l berishi kerak.

2.7. «Ro'parada harakatlanishga nisbatan imtiyoz».

Yo'ning tor qismida harakatlanmoqchi bo'lgan haydovchi ro'paradan kelayotgan transport vositasidan oldin o'tish huquqiga ega.

3.1. «Kirish taqiqlangan».

Barcha tranport vositalarining kirishi tahqiqlanadi.

3.2. «Harakatlanish taqiqlangan».

Barcha transport vositalarining harakatlanishi tahqiqlanadi.

3.3.” Mexanik transport vositalarining harakatlanishi taqiqlangan”

3.4. « Yuk avtomobillarining harakatlanishi taqiqlangan”. To’la vazni 3,5 tonnadan (agar vazni belgida ko’rsatilmagan bo’lsa) yoki to’la vazni belgida ko’rsatilgandan ortiq bo’lgan yuk avtomobillari va transport vositalari tizimlarining, shuningdek, traktorlar, o’zi yurar moslamalarning harakatlanishi taqiqlanadi.

3.1-3.3, 3.18.1, 3.18.2, 3.19, 3.27 belgilarining belgilangan yo’nalishli transport vositalariga, 3.2-3.8 belgilari tahsir oralig’ida yashovchi yoki ishlovchi fuqarolarga tegishli yohud ularga va korxonalariga xizmat qiluvchi transport vositalariga daxli yo’q. Bunday hollarda transport vositalari belgilangan joyga yaqin chorrahadan kirib yoki chiqib ketishlari kerak.

Ushbu qoidalarining 28.3 bandiga binoan “nogiron” taniqlik belgisi bilan belgilangan avtomobillar va kajavali mototsikllarni boshqarayotgan nogiron haydovchilar 3.2, va 3.28 belgilari talablaridan chetga chiqishlari mumkin. 7.18 qo’shimcha axborot belgisi bo’lganda 3.27 belgisining tahsir oralig’ida to’xtashga ruxsat etiladi.

3.28 – 3.30 belgilari taksometri ishlab turgan taksilarga dahli yo’q.

3.18.1 va 3.18.2 belgilari qatnov qismlarining qaysi kesishmasi oldiga o’rnatilsa, shu kesishmaga tatbiq etiladi.

Buyuruvchi belgilar

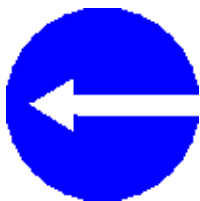
Transport vositalariga ko’rsatilgan yo’nalishdagi yoki, faqat ma’lum yo’nalishlarda harakatlanishlari lozimligini buyuradi.[4]

4.1.1. «Harakatlanish to’g’riga».

4.1.2. «Harakatlanish o’ngga».

4.1.3. «Harakatlanish cha'ga».

4.1.4. « Harakatlanish to'g'riga yoki o'ngga».

Axborot – ishora belgilari

Axborot ishora belgilari harakat qatnashchilariga yo'ldagi harakat tartibi hususiyatlari hamda aholi yashaydigan joylar va manzillarning joylashuvi haqida ma'lumot berish uchun qo'llaniladi.[4]

5.1. « Avtomagistral ».

Yo'l harakati qoidalarining avtomagistrallarda harakatlanish tartibi o'rnatilgan yo'l.

5.2. « Avtomagistralning oxiri».

5.3. « Avtomobillar uchun mo'ljallangan yo'l ».

Faqat avtomobillar, avtobus va mototsikllarning harakatlanishi uchun mo'ljallangan yo'l.

Aholi yashaydigan joylarda o'rnatilgan yashil yoki ko'k asosdagi 5.20.1, 5.20.2, 5.21.1 va 5.21.2 belgilarida ko'rsatilgan aholi yashash joylariga shu hududdan chiqqach, tegishli avtomagistralg' yoki boshqa yo'llar orqali borilishini bildiradi. Oq asosda ko'rsatilgan manzil shu aholi yashaydigan joyda ekanligini bildiradi.

Servis belgilari

Servis belgilari transport vositalari, yo'lovchilar va haydovchilarga xizmat ko'rsatish joylari haqida ma'lumot berish uchun qo'llaniladi.[4]

6.1. «Tibbiy yordam ko'rsatish joyi».

6.2. «SHifoxona».

6.3. «Yonilg'i shaxobchasi».

Qo'shimcha axborot belgilari

Qo'shimcha axborot belgilari ular bilan birgalikda qo'llangan belgilarga aniqlik kiritish yoki ularning tahsirini cheklash uchun qo'llaniladi.[4]

7.1.1. «Manzilgacha bo'lgan masofa ».

Belgidan yo'lning xavfli joyigacha bo'lgan masofani, yo'l harakatiga tegishli cheklovlar kiritilgan joyi yoki harakat yo'nalishi bo'yicha oldindagi muayyan joyni ko'rsatadi.

7.1.2. «Manzilgacha bo'lgan masofa ».

CHorraha oldida 2.5. belgisi o'rnatilgan bo'lsa, 2.4. belgisidan chorrahagacha bo'lgan masofani ko'rsatadi.

Qo'shimcha belgilar qaysi belgi bilan birga joriy etilsa, bevosita shu belgi tagiga joylashtiriladi. 7.2.2 – 7.2.4, 7.13 qo'shimcha belgilari yo'lning, yo'l yoqasining, piyodalar yo'lkasining te'asiga o'rnatilgan belgining yoniga joylashtiriladi.

Nazorat savollari:

1. Yo'l belgilari qanday vazifani bajaradi?
2. Yo'l belgilari qanday meyoriy xujjatlarga asosan tayyorlanadi va ishlatiladi?
3. Nechta yo'l belgi guruxlarini bilasiz?
4. Ogoxlantiruvchi yo'l belgilarining shakli, rangi va ma'lumot berishi qanday?
5. Ogoxlantiruvchi yo'l belgilari qanday masofada o'rnatiladi?

6. Taqiqlovchi yo'l belgilari qanday maqsadlarda o'rnatiladi?
7. Qo'shimcha axborot belgilari qanday o'rnatiladi?
8. Servis belgilarini vazifasini tushuntiring.

Test savollari.

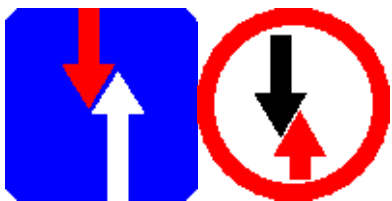
Shlagbaumli temir yo'l kesishmasi belgisi.

2. Taqiqlovchi belgilar bu

- A. Taqiqlovchi belgilar yo'l harakatiga ma'lum cheklanishlar kiritish yoki ularni bekor qilish uchun qo'llaniladi.
- B. mahlum cheklanishlar kiritish yoki ularni bekor qilish uchun qo'llaniladi
- V. Taqiqlovchi belgilar yo'l harakatiga ma'lum cheklanishlar
- D. Taqiqlovchi belgilar kiritish yoki ularni bekor qilish uchun qo'llaniladi

3. Ro'para harakatlanishning ustunligi belgisi.

4. Taqiqlovchi belgilar bu-

- A. taqiqlovchi belgilar yo'l harakatiga mahlum cheklanishlar kiritish yoki ularni bekor qilish uchun qo'llaniladi.
- B. mahlum cheklanishlar kiritish yoki ularni bekor qilish uchun qo'llaniladi.
- V. cheklanishlar kiritish yoki ularni bekor qilish uchun qo'llaniladi.
- D. taqiqlovchi belgilar yo'l harakatiga mahlum cheklanishlar

5. Servis belgilari

- A. servis belgilari transport vositalari, yo'lovchilar va haydovchilarga xizmat ko'rsatish joylari haqida mahlumot berish uchun qo'llaniladi.
- B. yo'lovchilar va haydovchilarga xizmat ko'rsatish joylari haqida mahlumot berish uchun qo'llaniladi.
- V. servis belgilari transport vositalari, yo'lovchilar va haydovchilarga xizmat.
- D. haydovchilarga xizmat ko'rsatish joylari haqida mahlumot berish uchun qo'llaniladi.

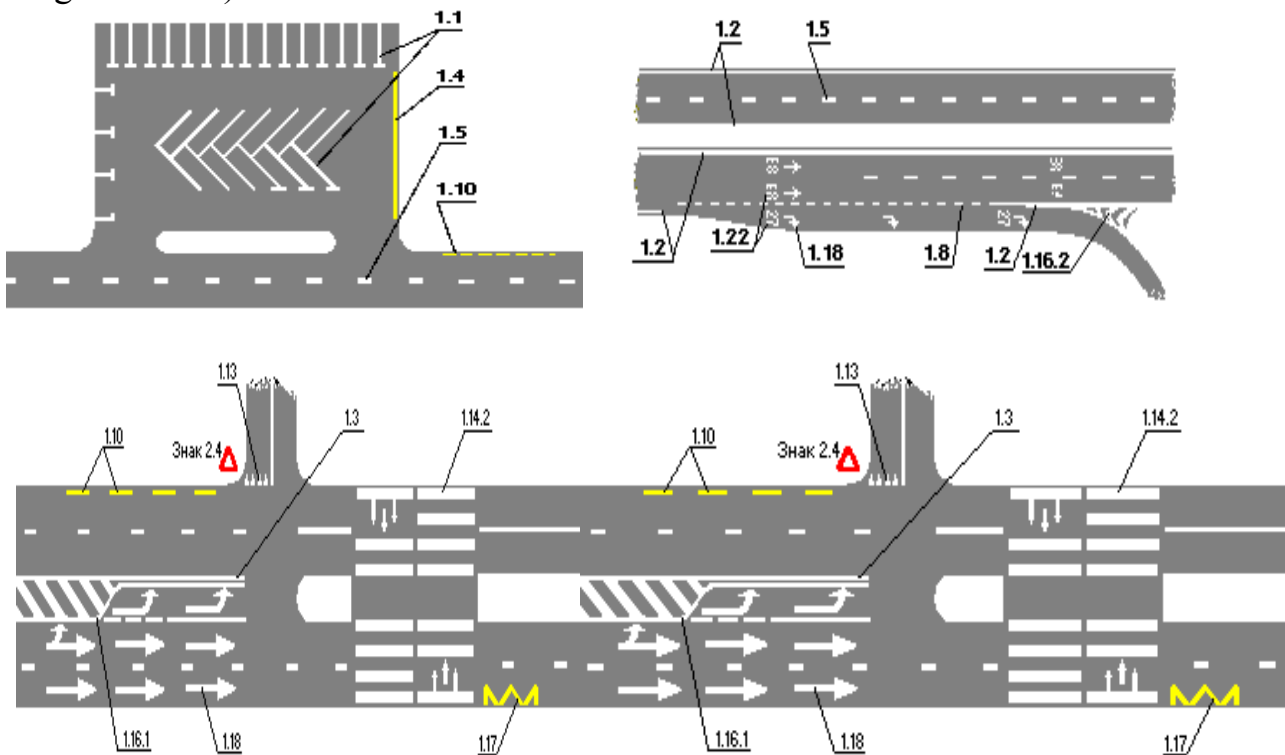
3.Mavzu. Yo`l belgi chiziqlari.

Reja.

1. Yo`l chiziqlari.
2. Yotiq chiziqlar.
3. Tik chiziqlar.

Yo`lning qatnov qismi yuzasidagi chiziqlar, ishoralar, yozuvlar va boshqa belgilar harakatlanish tartibini belgilaydi.

Yo`l yuzasidagi yotiq chiziqlar oq rangda bo`ladi (1.4, 1.10 va 1.17 chiziqlar sariq rangda bo`ladi).

1.1 — qarama – qarshi yo`nalishlarda harakatlanayotgan transport oqimlarini ajratadi, yo`lning xavfli joylaridagi harakatlanish bo`lagi chegarasini bildiradi; yo`lning kirish taqiqlangan chegarasini anglatadi;

Trans`ort vositalarini to`xtab turish joyi chegarasini hamda avtomagistrallar qatoriga kiritilmagan yo`lning harakatlanish qismi chegarasini bildiradi.

1.2 (enli sidirg`a chiziq) — avtomagistrallarda harakatlanish qismi chegarasini bildiradi;

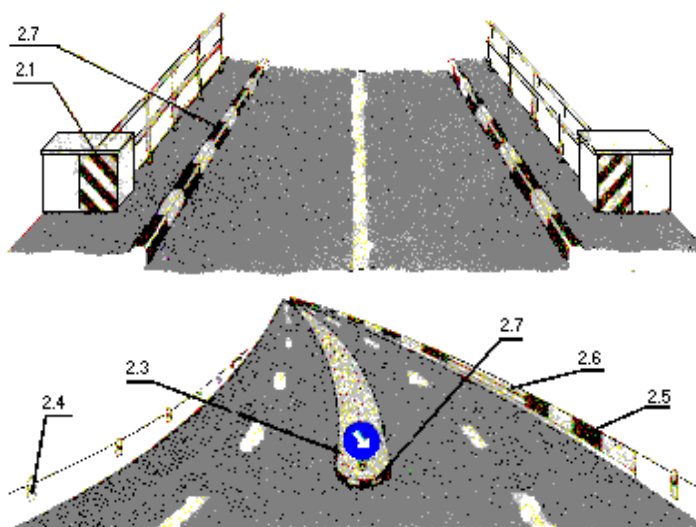
1.3 — to`rt va undan ortiq harakatlanish bo`lagi bo`lgan yo`llarda qarama – qarshi yo`nalishdagi transport vositalari oqimini ajratadi;

1.4 — to`xtash taqiqlangan joyi bildiradi. Yakka holda yoki 3.27 “To`xtash

taqiqlangan” yo’l belgisi bilan qo’llaniladi hamda yo’lning harakatlanish qismi chetiga yoki yo’l chetidagi to’siq (bordyr) ustidan chiziladi;

Tik chiziqlar

Tik chiziqlar - yo’l inshootlari va jihozlari yuzalariga ketma – ket chizilgan yo’l – yo’l oq – qora chiziqlar majmuasidan iborat bo’lib, ularning o’lchamlarini ko’rsatishda, ko’z bilan chamalash vositasi sifatida hizmat qiladi.

2.1 — harakatlanayotgan transport vositalariga xavf tug’diradigan yo’l inshootlarining tik elementlari (ko’priklar va osma yo’llar, ustunlar va h. k.) ni bildiradi.

2.2 - tonellar, ko’priklar, osma yo’l va ko’priklarning pastki qirrasini bildiradi.

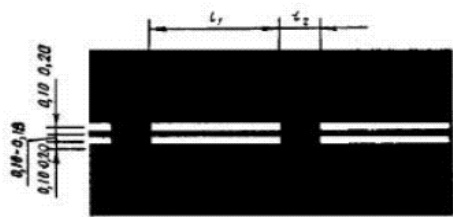
2.3 – ajratish bo’laklaridagi yoki “xavfsizlik orolchalari”dagi dumaloq, ustunlarni bildiradi.

2.4 – yo’naltiruvchi, beton yoki temir beton ustunlar, to’siq, tirgaklar va hokazolarni bildiradi.

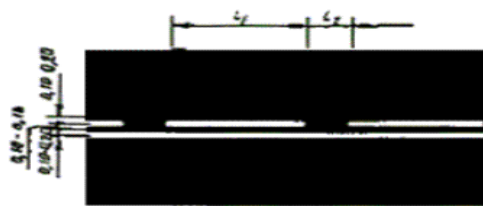
2.5 – yo’lning kichik radiusli burilishlari, tik nishabliklari va boshqa xavfli joylarda yo’l chetiga o’rnatilgan to’siqlarning yon yuzalarini bildiradi.

2.6 – boshqa joylardagi to’siqlarning yon yuzalarini bildiradi.

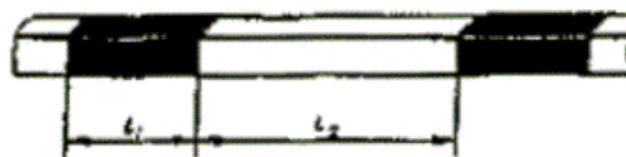
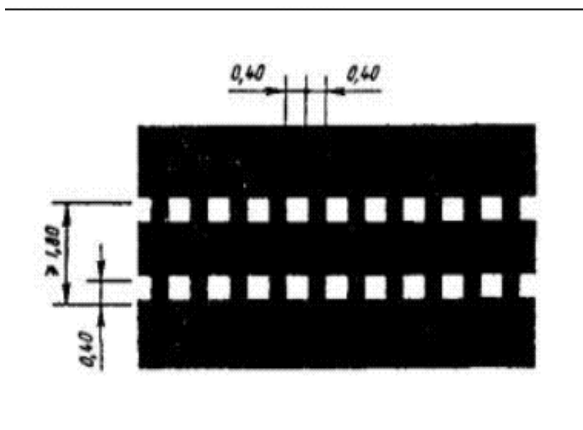
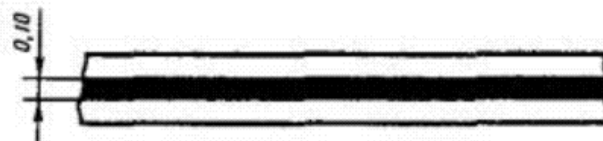
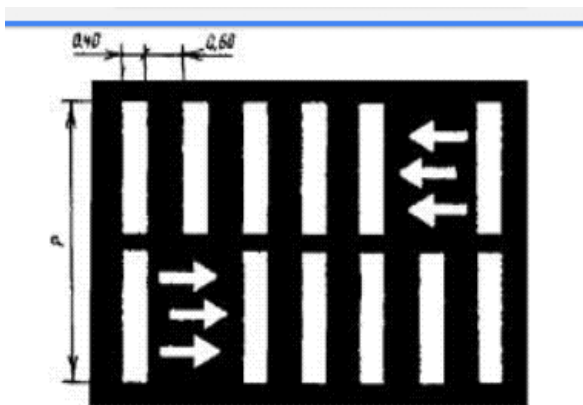
2.7 – yo’lning xavfli joylarida uning chetidagi to’siqni (bordyrni) va yo’l sathidan baland bo’lgan “xavfsizlik choralari” chetini bildiradi.

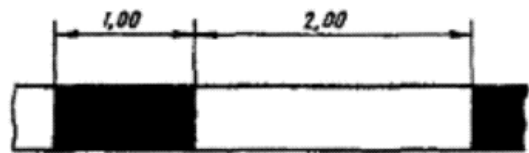
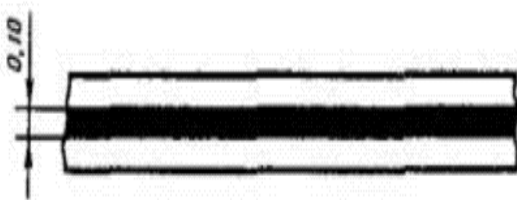
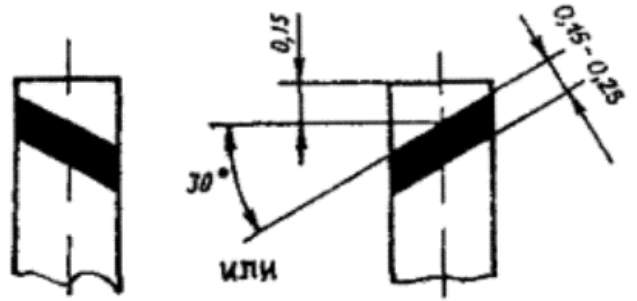
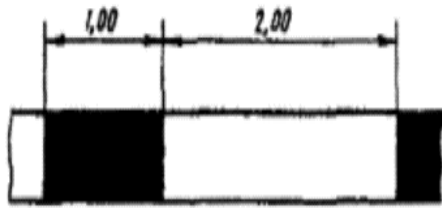
$v \leq 60 \text{ км/ч}$, $l_1 = 3,00 - 6,00$, $l_2 = 1,00 - 2,00$;
 $v > 60 \text{ км/ч}$, $l_1 = 6,00 - 9,00$, $l_2 = 2,00 - 3,00$.
 $l_1:l_2 = 3:1$

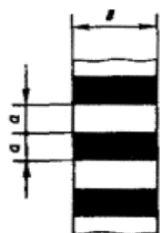
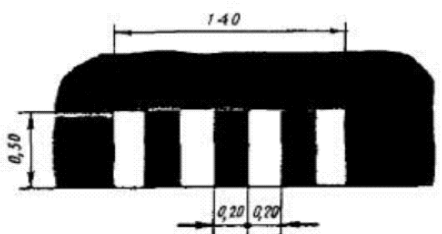

В местах разворота, въезда и выезда с прилегающей территории $l_1 = 0,9$, $l_2 = 0,3$
 $v \leq 60 \text{ км/ч}$, $l_1 = 3,00 - 6,00$, $l_2 = 1,00 - 2,00$;
 $v > 60 \text{ км/ч}$, $l_1 = 6,00 - 9,00$, $l_2 = 2,00 - 3,00$;
 $l_1:l_2 = 3:1$

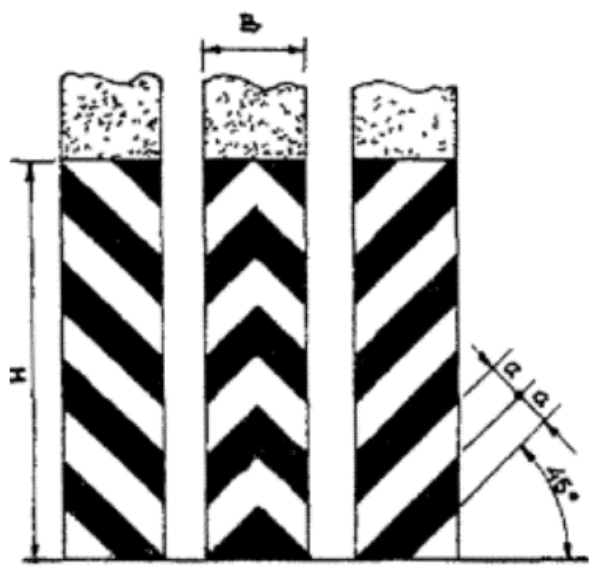

$l_1 = 0,20 - 1,00$;
 $l_2 = 0,40 - 2,00$;
 $l_1:l_2 = 1:2$

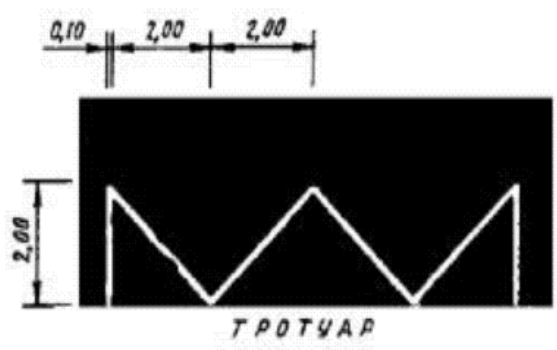
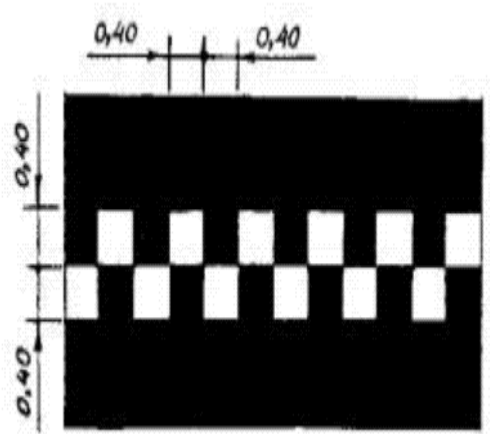

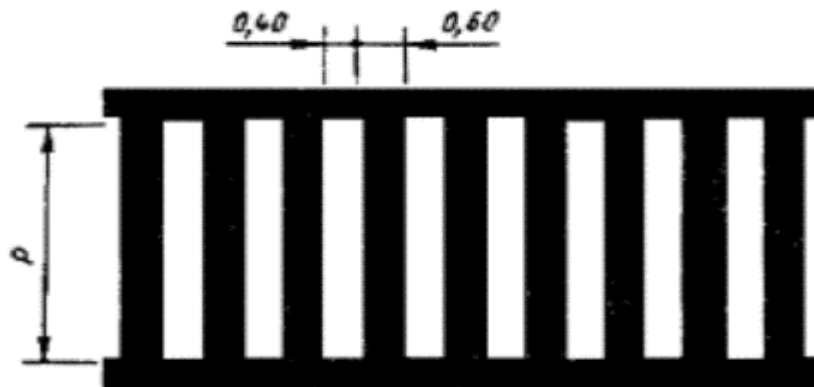
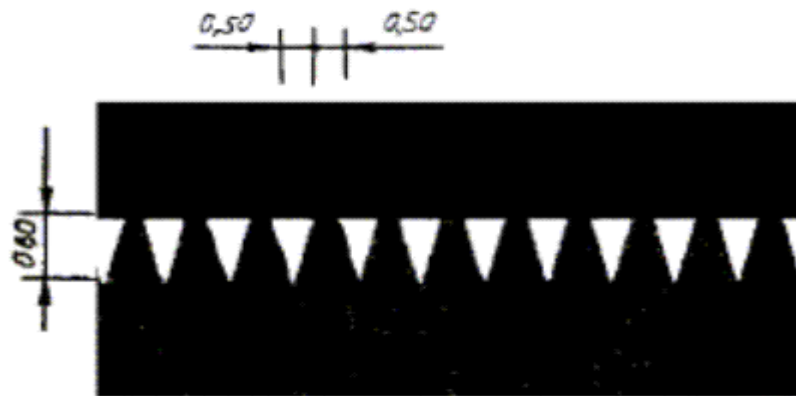
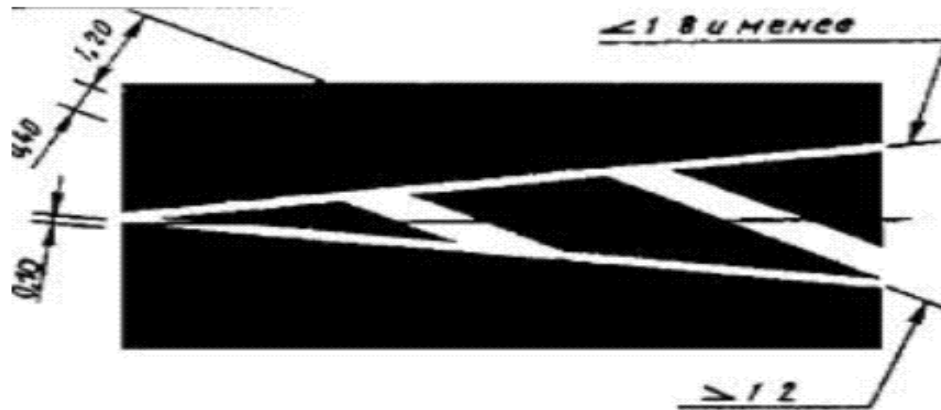
$B \in [0,30; 0,10]$;
 $B > 0,30, a = 0,15$

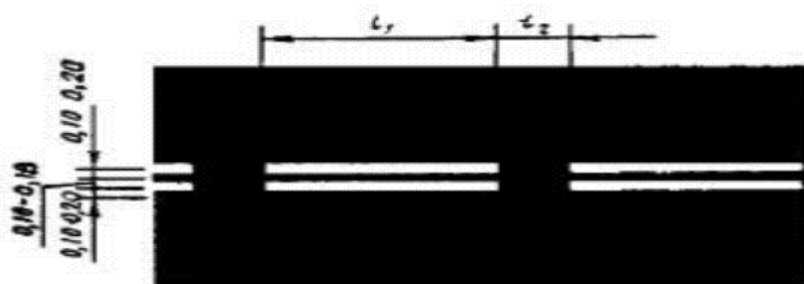
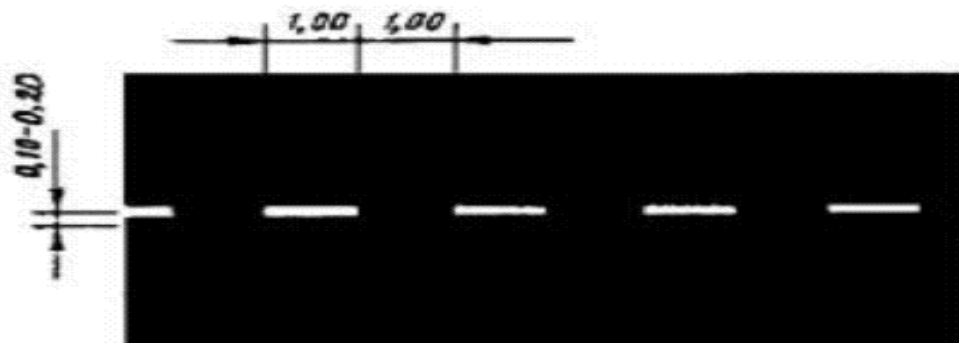

211 212 213

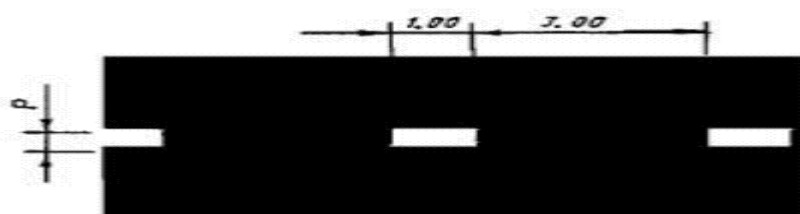
$H < 2,00, B \in [0,30; 0,10]$;
 $H < 2,00, B > 0,30, a = 0,15$;
 $H \geq 2,00, B > 0,30, a = 0,20$

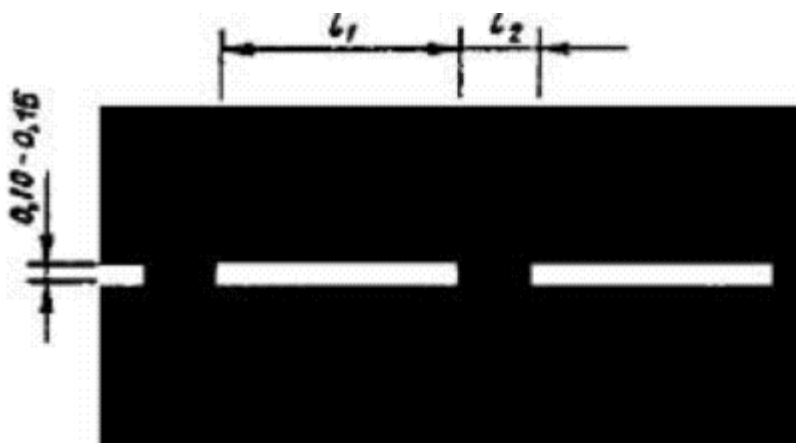

$v \in 60 \text{ км/ч}, l_1 = 3,00 - 6,00, l_2 = 1,00 - 2,00;$
 $v > 60 \text{ км/ч}, l_1 = 6,00 - 9,00, l_2 = 2,00 - 3,00.$
 $l_1:l_2 = 3:1$

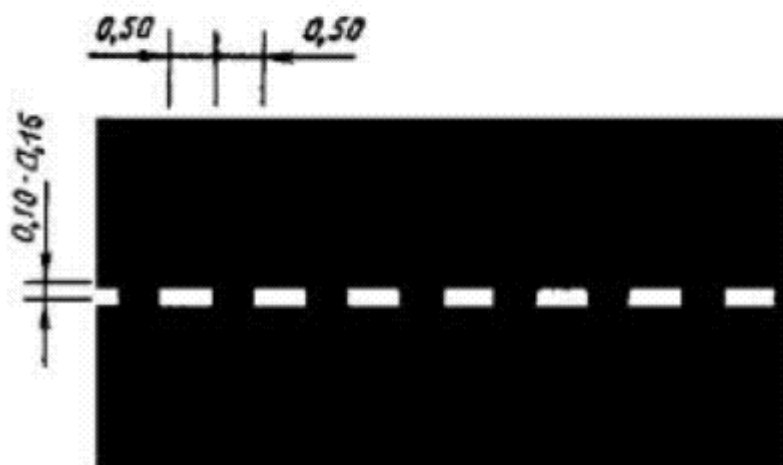
$P = 0,4$ - на автомагистралях
 $P = 0,2$ - на прочих дорогах

$v \leq 60 \text{ км/ч}$, $l_1 = 3,00 - 6,00$, $l_2 = 1,00 - 2,00$;

$v > 60 \text{ км/ч}$, $l_1 = 6,00 - 9,00$, $l_2 = 2,00 - 3,00$.

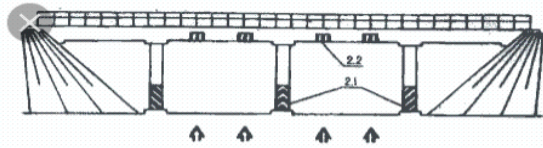
$$l_1:l_2 = 3:1$$

Nazorat savollari:

- Yo'l belgi chiziqlarning vazifalari.
- Yo'l belgi chiziqlarning guruhlari va turlari.
- Yotiq chiziqlarning turlanishi.
- Bo'ylama yotiq chiziqlar.
- Ko'ndalang yotiq chiziqlar.
- Sariq rangli yotiq chiziqlar.
- Oq rangli yotiq chiziqlar

1-Savol

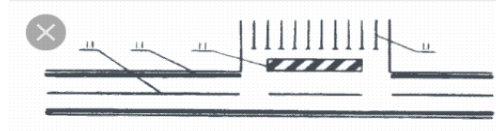

pdd-uzbeki.narod.ru

2. Tik chiziqlar

- harakatlanayotgan transport vositalariga xavf tug'diradigan yo'l inshootlarining tik elementlari (ko'priklar va osma yo'llar, ustunlar va h.k.)ni bildiradi. 2.2 - tonnellar, ko'priklar, osma yo'l va ko'priklarning pastki qirrasini

2-Savol

pdd-uzbeki.narod.ru

1. Yotiq chiziqlar

- qarama-qarshi yo'nalishlarda harakatlanayotgan transport oqimlarini ajratadi, yo'lning havfli joylaridagi harakatlanish bo'lagi chegarasini bildiradi; yo'lning kirish taqiqlangan qismini anglatadi; transport vositalarining to'xtab turish joyi chegarasini

Test savollari.

1. Yo'l chiziqlari, Yotiq chiziqlar.

- A. Yo'lning qatnov qismi yuzasidagi chiziqlar, ishoralar, yozuvlar va boshqa belgilar harakatlanish tartibini belgilaydi
- B. harakatlanish tartibini belgilaydi
- V. Yo'lning qatnov qismi yuzasidagi chiziqlar,
- D. yozuvlar va boshqa belgilar harakatlanish tartibini belgilaydi

2. 2.1 Belgisi bu

- A. harakatlanayotgan transport vositalariga xavf tug'diradigan yo'l inshootlarining tik elementlari (ko'priklar va osma yo'llar, ustunlar va h. k.) ni bildiradi.
- B. - tonnellar, ko'priklar, osma yo'l va ko'priklarning pastki qirrasini bildiradi.
- V. – ajratish bo'laklaridagi yoki “xavfsizlik orolchalaridagi dumaloq, ustunlarni bildiradi.
- D. – yo'naltiruvchi, beton yoki temir beton ustunlar, to'siq, tirgaklar va hokazolarni bildiradi.

3. Tik chiziqlar –

- A. yo'l inshootlari va jihozlari yuzalariga ketma – ket chizilgan yo'l – yo'l oq – qora chiziqlar majmuasidan iborat bo'lib, ularning o'lchamlarini ko'rsatishda, ko'z bilan chamalash vositasi sifatida hizmat qiladi.
- B. chiziqlar majmuasidan iborat bo'lib, ularning o'lchamlarini ko'rsatishda
- V. chamalash vositasi sifatida hizmat qiladi
- D. majmuasidan iborat bo'lib, ularning o'lchamlarini ko'rsatishda, ko'z bilan chamalash vositasi sifatida hizmat qiladi.

4. 2.2 - Belgisi bu-

- A. tonnellar, ko'priklar, osma yo'l va ko'priklarning 'astki qirrasini bildiradi.

B.– ajratish bo'laklaridagi yoki “xavfsizlik orolchalari”dagi dumaloq, ustunlarni bildiradi.

V. – yo'naltiruvchi, beton yoki temir beton ustunlar, to'siq, tirgaklar va hokazolarni bildiradi.

D– yo'lning kichik radiusli burilishlari, tik nishabliklari va boshqa xavfli joylarni bildiradi.

5. 1.2 Belgisi bu-

A.(enli sidirg'a chiziq) — avtomagistrallarda harakatlanish qismi chegarasini bildiradi;

B - to'rt va undan ortiq harakatlanish bo'lagi bo'lgan yo'llarda qarama – qarshi yo'nalishdagi transport vositalari oqimini ajratadi;

V - to'xtash taqiqlangan joyni bildiradi. Yakka holda yoki 3.27 “To'xtash taqiqlangan” yo'l belgisi bilan qo'llaniladi hamda yo'lning harakatlanish qismi

D-chetiga yoki yo'l chetidagi to'siq (bordiyur) ustidan chiziladi.

4-Mavzu.

Piyodalar va yo'lovchilarning vazifalari. Maxsus transport vositalarining imtiyozlari. Harakatni tartibga solish.

Reja.

1. Maxsus transport vositalarining imtiyozlari
2. Harakatni tartibga solish.

Tayanch iboralar :*Maxsus transport vositalarining imtiyozlari va maxsus transport vositalarining imtiyozlari.*

Ko'k rangli yalt – yalt etuvchi chiroq – mayoqchasi va (yoki) maxsus tovushli ishorasi yoqilgan tezkor va maxsus xizmat transport vositalarining haydovchilari kechiktirib bo'lmaydigan xizmat vazifalarini bajarayotib, yo'l harakatini xavfsizligini tahminlash sharti bilan ushbu Qoidalarining 8 bob (8.9 bandidan tashqari), 7.1.10 – 15, 18 – 19 boblari, Qoidalarining 1 va 2 ilovalari talablaridan chetga chiqishlari mumkin. Ko'k rangli chiroq mayoqchaga qo'shimcha qizil rangli chiroq – mayoqcha ham yoqilishi mumkin. Boshqa yo'l harakati qatnashchilariga nisbatan imtiyozga ega bo'lishlari uchun bunday transport vositalarida yalt – yalt etuvchi chiroq mayoqcha va (yoki) mahsus tovushli ishorasi yoqilgan bo'lishi shart. Ular o'zlariga yo'l berilayotganligiga ishonch hosil qilganlaridan so'nggina imtiyozdan foydalanishlari mumkin.

Tezkor xizmat va maxsus xizmat transport vositalari kuzatib kelayotgan transport vositalari ham shu imtiyozdan foydalanadilar.

7.2. Haydovchilar ko'k rangli chiroq – mayoqcha va (yoki) maxsus tovushli ishoralarni yoqqan holda yaqinlashib kelayotgan trans'ort vositalariga, shuningdek,

ularning kuzatuvdagi yaqinni yorituvchi chiroqlari yoqilgan trans'ort vositalariga yo'l berishlari, zarur bo'lgan hollarda ularning to'siqsiz o'tib ketishlari uchun o'zlari boshqarib borayotgan trans'ort vositalarini yo'lning o'ng tomoniga borib to'xtatishlari shart.

7.3. Ko'k rangli chiroq – mayoqchasini yoqib turgan transport vositasiga yaqinlashayotgan haydovchilar zarur bo'lib qolganda darhol to'xtash imkoniyatini beradigan darajada harakatlanish tezligini kamaytirishlari shart.

7.4. Zarg'aldoq yoki sariq rangli chiroq – mayoqchasi yoqilgan, yo'ldan foydalanish hizmatiga tegishli moslama va transport vositalarining haydovchilari ish bajarish jarayonida yo'l harakati xavfsizligini taminlash sharti bilan ushbu Qoidalarining yo'l belgilari, chiziqlari hamda 11.4, 11.5, 11.8 va 18.1 bandlari talablaridan chetga chiqishlari mumkin. Boshqa haydovchilar ularning ish bajarishlariga to'sqinlik tug'dirmasliklari shart. Zarg'aldoq va sariq rangli chiroq – mayoqcha harakatlanishda imtiyoz bermaydi va u faqat boshqa harakatlanish qatnashchilarining ehtiborini jalb etish uchun xizmat qiladi.

Svetoforlarning ishoralari

8.1. Svetoforlarda yashil, sariq, qizil va oq rangli yorug'lik ishoralari qo'llaniladi.

Svetofor ishoralari vazifasiga bog'liq ravishda doirasimon, yo'naltirgich, 'iyoda tasviri tushirilgan va X simon ko'rinisha bo'lishi mumkin.

Doira shaklidagi ishorali svetoforlarda yashil doirali ishoralar bilan bir sathda joylashgan yashil yo'naltirgich ko'rinishdagi ishorali bitta yoki ikkita qo'shimcha tarmoq bo'lishi mumkin.

8.2. Svetoforning doirali ishoralari quyidagi manoni bildiradi:

Yashil ishora harakatlanishga ruxsat beradi; miltillovchi yashil ishora ham harakatlanishga ruxsat beradi va uning ta'sir vaqti tugashi hamda ko'p o'tmay taqiqlovchi ishora yonishi haqida axborot beradi.

Yashil ishora o'chishiga soniyalar (sekundlar)da qancha vaqt qolganligi haqida axborot berish uchun raqamli tablo qo'llanilishi mumkin;

Sariq ishora xarakatni taqiqlaydigan (faqat Qoidalarining 8.13 bandida ko'zda tutilgandan tashqari) va ishoralar almashuvi haqida ogohlantiradi;

Miltillovchi sariq ishora harakatlanishga ruxsat beradi va tartibga solinmagan chorraha yoki piyodalar o'tish joyi borligidan xabardor qiladi, xavf – xatar haqida ogohlantiradi;

Qizil ishora, shuningdek, miltillovchi qizil ishora harakatlanishni taqiqlaydi;

Qizil va sariq ishoralarning bir vaqtda yonishi harakatlanishni taqiqlaydi va ko'p o'tmay yashil ishora yonishi haqida axborot beradi.

8.3. Yo'naltirgich ko'rinishidagi qizil, sariq va yashil rangli svetofor ishoralari ham doira shaklidagi svetofor ishoralari bilan bir xil mahnoga ega bo'ladi. Ular faqat ko'rsatilgan yo'nalishga tahsir etadi.

Agar tegishli yo'l belgisi bilan taqiqlanmagan bo'lsa, cha'ga burilishga ruxsat

beruvchi yo'naltirgich qayrilib olishga ham ruxsat beradi. Qo'shimcha tarmoqdagi yashil yo'naltirgich ham xuddi shu mahnoni bildiradi.

Qo'shimcha tarmoqdagi ishora o'chirilgan bo'lsa, shu tarmoq tartibga solayotgan yo'nalishda harakatlanish taqiqlanganini bildiradi.

8.4. Agar svetoforning asosiy yashil ishorasiga ko'ra yo'naltirgich (yo'naltirgichlar)ning shakli tushirilgan bo'lsa, u haydovchilarga svetoforning qo'shimcha tarmog'i borligi haqida axborot beradi va shu asosiy tarmoqdagi yo'naltirgichlar yo'nalishlarida harakatlanishga ruxsat berilganligini ko'rsatadi.

8.5. Agar svetofor ishorasi piyoda tasviri ko'rinishida bo'lsa, u faqat piyodalarning harakatiga tahsir ko'rsatadi. Bunda yashil ishora 'iyodalarning harakatlanishiga ruxsat beradi, qizil ishora esa taqiqlaydi.

8.6. Qatnov qismidagi harakat yo'nalishi qarama – qarshi tomonga o'zgarishi mumkin bo'lgan bo'laklarida transport vositalarining harakatini tartibga solish uchun X – simon qizil ishorali va pastga yo'nalgan yo'naltirgich ko'rinishidagi yashil ishorali reversiv svetoforlar qo'llaniladi. Bu ishoralar qaysi bo'lak ustiga o'rnatilgan bo'lsa, unda harakatlanishni taqiqlaydi yoki ruxsat beradi. Ikki tomoni 1.9. chizig'i bilan belgilangan bo'lak ustiga o'rnatilgan ishoralari o'chirilgan reversiv svetofor shu bo'lakka ko'rishni taqiqlaydi.

8.7. Tramvaylarning, shuningdek, belgilangan yo'nalishli boshqa trans'ort vositalarining harakatlanishini, ular uchun ajratilgan maxsus bo'lakda tartibga solish uchun T – harfi ko'rinishida joylashgan to'rtta doirasimon oq rangli ishorali svetoforlar qo'llanilishi mumkin.

Yuqoridagi bir yoki bir nechta va pastki ishora bir vaqtning o'zida yonganda, harakatlanishga ruxsat etiladi. Ulardan chapdagisi chapga, o'ngdagisi o'ng tomonga burilishga, o'rtasidagi to'g'riga yurishga ruxsat beradi. Agar faqat yuqoridagi uchta ishora bir vaqtda yonsa, harakatlanish taqiqlanadi.

8.8. Temir yo'l kesishmalarida o'rnatilgan doirasimon oq rangli miltillovchi ishora transport vositalarining kesishma orqali harakatlanishiga ruhsat beradi.

Ko'rinish chegarasida yaqinlashib kelayotgan poezd (lokomotiv, drezina) bo'lmasa, o'chirilgan miltillovchi oq va qizil ishoralarda ham harakatlanishga ruxsat beriladi[5]

Tartibga soluvchining ishoralari

Tartibga soluvchining ishoralari quyidagi manoni bildiradi:

QO'LLARI YO'N TOMONGA UZATILGANDA YO'KI TUSHIRILGANDA, chap va o'ng yon tomonidan tramvayga to'g'riga, relssiz transport vositalariga to'g'riga va o'ngga harakatlanishga, piyodalarga qatnov qismini kesib o'tishga ruxsat beriladi. Oldi va orqa tomonidan barcha transport vositalari va piyodalarning harakatlanishi taqiqlanadi;

O'NG QO'LI OLDINGA UZATILGANDA, chap yonidan tramvayga chapga, relssiz transport vositalariga barcha yo'nalishlarda, oldi tomonidan barcha transport vositalariga faqat o'ngga harakatlanishga ruxsat beriladi. Orqa tomonidan va o'ng

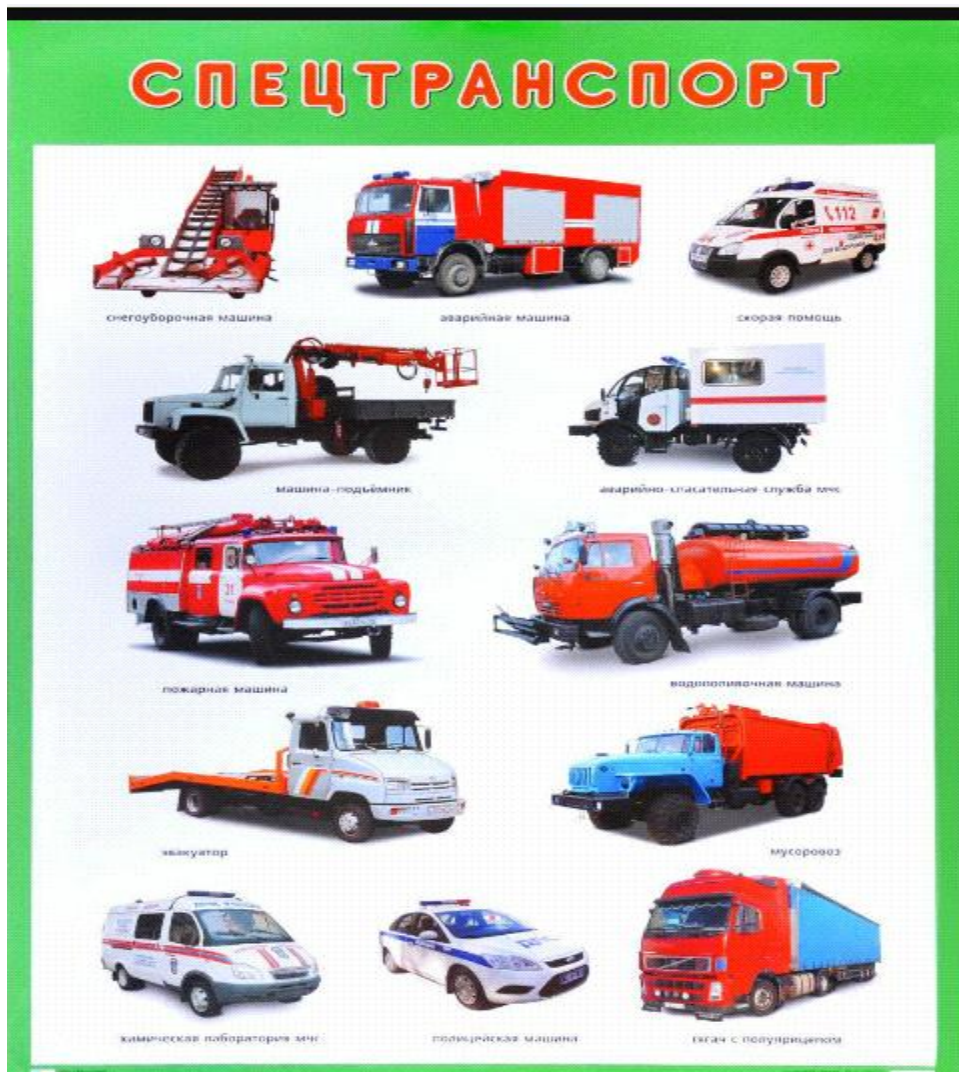
tomonidan barcha transport vositalarining harakatlanishi taqiqlanadi. piyodalarga tartibga soluvchining orqa tomonidan qatnov qismini kesib o'tishga ruxsat etiladi;

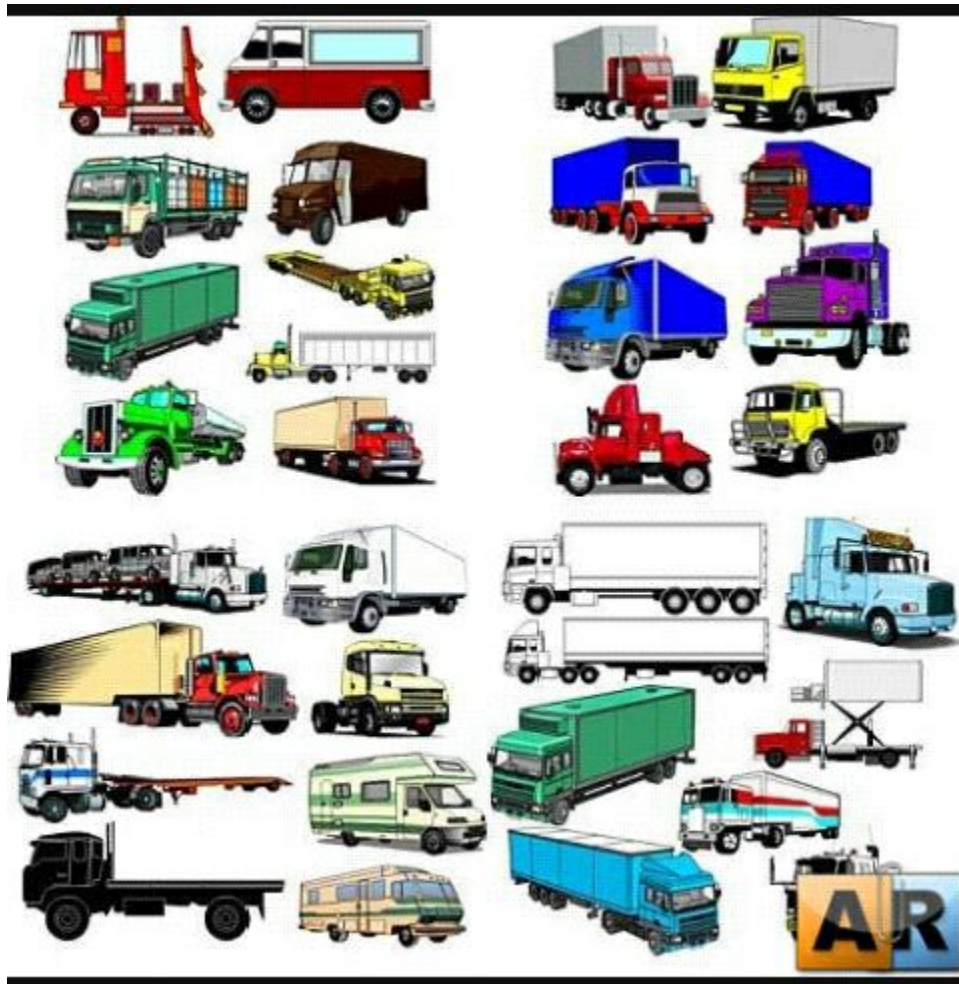
QO'LNII YuQORIGA KO'TARGANDA, Qoidalarning 8.13 bandida ko'rsatilganidan boshqa hollarda transport vositalari va piyodalarning barcha yo'nalishlarida harakatlanishi taqiqlanadi.

Tartibga soluvchi haydovchi va piyodalarga tushunarli bo'lgan boshqa ishoralarni ham berishi mumkin. Ishoralar yaxshi ko'rinishi uchun tartibga soluvchi jezl yoki yorug'lik qaytaradigan qizil rangli moslamalarni qo'llashi mumkin.

8.10. Harakatni tartibga solayotgan yoki xizmat burchini o'tayotgan militsiya xodimi transport vositasi haydovchisiga qarata qo'l ishorasi yoki ovoz kuchaytirgichli qurilma orqali transport vositasini to'xtatishni talab qilishi mumkin. Haydovchi esa ko'rsatilgan joyda to'xtashi kerak.

8.11. Yo'l harakati qatnashchilarining ehtiborini jalb etish uchun hushtak bilan qo'shimcha ishora berilishi mumkin.[6]

Nazorat savollari:

1. Qanday transport vositalari maxsus transport vositalari deyiladi.
2. Maxsus transport vositalarining imtiyozlari nimalardan iborat.
3. Qanday qurilma svetofor deyiladi?
4. Tartibga soluvchining asosiy ishoralari nimalardan iborat?
5. Haydovchilarning mayoqcha yongan trans'ort vositalarining oldidagi harakatlari nimadan iborat.
6. Zarg'aldoq yoki sariq rangli chiroqli transport vositalarining imtiyozlari nimalardan iborat?
7. Svetofor qo'shimcha tarmoining vazifalari nimalardan iborat?
8. Svetofor turlarini bilasizmi?

1. Ko'k rangli chiroq

A. mayoqchasini yoqib turgan transport vositasiga yaqinlashayotgan haydovchilar zarur bo'lib qolganda darhol to'xtash imkoniyatini beradigan darajada harakatlanish tezligini kamaytirishlari shart.

B. Zarg'aldoq yoki sariq rangli chiroq – mayoqchasi yoqilgan,

V. yo'ldan foydalanish hizmatiga tegishli moslama va transport vositalarining haydovchilari ish bajarishi.

D. jarayonida yo'l harakati xavfsizligini tahminlash sharti bilan ushbu Boshqa haydovchilar ularning ish bajarishlariga to'sqinlik tug'dirmasliklari shart.

2. Miltillovchi sariq ishora bu-

A. harakatlanishga ruxsat beradi va tartibga solinmagan chorraha yoki piyodalar o'tish joyi borligidan xabardor qiladi, xavf – xatar haqida ogohlantiradi;

B. xavf – xatar haqida ogohlantiradi;

V. chorraha yoki piyodalar o'tish joyi borligidan xabardor qiladi,

D. Piyodalar o'tish joyi borligidan xabardor qiladi,

3. 8.7.ishorasi bu-

A. Tramvaylarning, shuningdek, belgilangan yo'nalishli boshqa transport vositalarining harakatlanishini, ular uchun ajratilgan maxsus bo'lakda tartibga solish uchun T – harfi ko'rinishida joylashgan to'rtta doirasimon oq rangli ishorali svetoforlar qo'llanilishi mumkin.

B. T – harfi ko'rinishida joylashgan to'rtta doirasimon oq rangli ishorali svetoforlar qo'llanilishi mumkin

V. Piyodalar o'tish joyi borligidan xabardor qiladi,

D. chorraha yoki piyodalar o'tish joyi borligidan xabardor qiladi

4. 8.8.belgisi bu-

A. Temir yo'l kesishmalarida o'rnatilgan doirasimon oq rangli miltillovchi ishora trans'ort vositalarining kesishma orqali harakatlanishiga ruhsat beradi.

B. Ko'rinish chegarasida yaqinlashib kelayotgan poezd (lokomotiv, drezina)

V. miltillovchi oq va qizil ishoralarda ham harakatlanishga ruxsat beriladi

D. xavf – xatar haqida ogohlantiradi;

5. Qizil ishora bu-

A. shuningdek, miltillovchi qizil ishora harakatlanishni taqiqlaydi;

B. Qizil va sariq ishoralarning

V. bir vaqtda yonishi harakatlanishni taqiqlaydi

D. ko'p o'tmay yashil ishora yonishi haqida axborot beradi.

5 -mavzu. Ogohlantiruvchi va falokat ishoralari.

Reja.

- 1.Ogohlantiruvchi va falokat ishoralari, falokat sababli to'xtash belgisining qo'llanilishi.
2. Harakatlanishni boshlash, yo'nalishlarni o'zgartirish.

Tayanch iboralar: *Quyidagilar ogohlantiruvchi ishoralar hisoblanadi:
Burilishni ko'rsatadigan miltillovchi chiroq yoki qo'l bilan beriladigan ishoralar
Ogohlantiruvchi va falokat ishoralari.*

Tovushli ishoralar;

Fara chiroqlarining yoqilib – o'chirilishi;

Kunduz kuni yaqinni yorituvchi fara chirog'ini yoqilishi.

Harakatlanishni boshlashdan, qayta tizilishdan, burilish (qayrilib olishdan) va to'htashdan oldin haydovchi tegishli yo'nalishni bildiruvchi burilish yorug'lik ko'rsatgichi, ular bo'lmaganda yoki buzuq bo'lganda, qo'l bilan ishoralar berishi shart. CHapga burilish (qayrilib olish)ni bildiruvchi ishoraga chap qo'lni yoki tirsakdan to'g'ri burchak ostida bukilgan o'ng qo'lni yonga uzatish mos keladi.

O'ngga burilishni bildiruvchi ishoraga o'ng qo'lni yoki tirsakdan to'g'ri burchak ostida bukilgan chap qo'lni yonga uzatish mos keladi.To'xtash ishorasi chap yoki o'ng qo'lni yuqori ko'tarib beriladi.Burilish ko'rsatkichi yoki qo'l bilan berilayotgan ishora manevrini bajarishdan oldinroq berilishi va uni tugallagach darhol to'xtalishi lozim (qo'l bilan berilayotgan ishorani manevr qilishdan bevosita oldin tugallashi mumkin).Ishoralar berish boshqa yo'l harakati qatnashchilarini chalg'itmasligi kerak.

Ogohlantiruvchi ishora berish haydovchiga oldin o'tish huquqini bermaydi va uni zaruriy ehtiyot choralarini ko'rish masuliyatidan ozod qilmaydi.Haydovchi o'zidan orqada kelayotgan, quvib o'tishni boshlagan va boshqa transport vositalariga halal bermasligiga ishonch hosil qilgandan keyingina, harakatlanish yo'nalishini o'zgartirish haqida ogohlantiruvchi ishora berishi kerak.Tovushli ishoralar faqat quyidagi hollarda qo'llanilishi mumkin:

-aholi yashaydigan joylardan tashqarida boshqa haydovchilarni quvib o'tish haqida ogohlantirish uchun;

-zarur bo'lgan hollarda yo'l – transport hodisasining oldini olish uchun;

Quvib o'tish haqida tovushli ishora o'rniga yoki u bilan birga fara chiroqlarini yoqib – o'chirib ogohlantirish ishorasini berish mumkin.

Burilishni ko'rsatuvchi barcha yorug'lik ishoralarining bir vaqtda miltillashi falokat

ishoralari bo'lib hisoblanadi.[7]

Falokat yorug'lik ishoralari quyidagi hollarda yoqilishi kerak:

- yo'l – transport hodisasi sodir bo'lganda;
- to'xtash taqiqlangan joylarda majburiy to'xtalganda;
- fara chiroqlari haydovchining ko'zini qamashtirganda;
- shatakka olishda (shatakka olingan transport vositasida).

Haydovchi yo'l harakati qatnashchilarini, o'zi boshqarayotgan transport vositasi xavf tug'dirishi mumkin bo'lgan boshqa hollarda ham ogohlantirish uchun falokat yorug'lik ishoralarini yoqishi kerak.

-quyidagi hollarda falokat yorug'lik ishoralari yoqilgandan keyin, shuningdek, u bo'lmaganda yoki buzuk bo'lganda, falokat sababli to'xtash belgisi (miltillovchi qizil chiroq) darhol o'rnatilishi kerak:

-yo'l transport hodisasi sodir bo'lganda;

Taqiqlangan va ko'rinish sharoitini hisobga olgan holda transport vositasi boshqa haydovchilar tomonidan o'z vaqtida payqab bo'lmaydigan joylarda majburiy to'xtab qolganda. Bunday belgi (chiroq) muayyan vaziyatda xavf haqida haydovchilarning o'z vaqtida ogohlantirishni taminlaydigan masofada o'rnatilishi kerak. Lekin bu masofa aholi yashaydigan joylarda transport vositasidan 15 metrdan, ulardan tashqarida esa 30 metrdan kam bo'lmasligi kerak. Shatakka olingan transport vositasida falokat yorug'lik ishoralari buzuk bo'lganda yoki bo'lmagan hollarda uning orqa tomoniga falokat sababli to'xtash belgisi o'rnatilishi kerak.

Harakatlanishni boshlash, yo'nalishlarni o'zgartirish

Haydovchi harakatlanishni boshlash, qayta tizilish, burilish (qayrilib olish), yo'nalishini o'zgartirish qv to'xtashdan oldin o'z xarakati bilan boshqa transport vositalariga havf solmayotganligiga va to'sqinlik qilmayotganligiga ishonch hosil kilishi kerak.

Yondosh hududlardan yo'lga chiqayotgan haydovchi unda harakatlanayotgan transport vositalariga va piyodalarga, shuningdek, undan chiqishda o'zining harakat yo'nalishini kesib o'tayotgan piyodalar va velosipedchilarga yo'l berishi kerak.

Haydovchi qayta tizilishda yon bo'lakda yo'lakay harakat yo'nalishini o'zgartirmasdan ketayotgan transport vositalariga yo'l berishi kerak.

Yo'lakay yo'nalishda harakatlanayotgan transport vositalari bir vaqtda qayta tizilayotganda, haydovchi o'ng tomondagi transport vositasiga yo'l berishi kerak.

Aylanma harakat tashkil qilingan chorrahalarga kirish uchun burilishdan boshqa barcha hollarda haydovchi o'ngga, chapga burilish yoki qayrilib olishdan oldin shu

yo'nalishda harakatlanish uchun mo'ljallangan qatnov qismining eng chetki holatini egallashi shart.

Burilishni shunday amalga oshirish kerakki, bunda qatnov qismining kesishmasidan chiqayotgan transport vositasi qarama – qashi yo'nalishdagi harakat tomoniga o'tib ketmasin.

O'ngga burilayotgan transport vositasi iloji boricha qatnov qismining o'ng tomoniga yaqinroqda harakatlanishi kerak.

Transport vositasi o'zinig gabarit o'lchamlariga yoki boshqa texnik sabablariga ko'ra Qoidalarining 10.4. bandi talablariga muvofiq, bajara olmasa, yo'l harakati xavfsizligini tahminlab va boshqa transport vositalariga halaqit bermasdan undan chetga chiqishga yo'l qo'yiladi.

Relssiz transport vositasining haydovchisi yo'ning chorrahadan tashqari joyida cha'ga burilishi yoki qayrilib olishda qarama – qarshi yo'nalishdan kelayotgan trans'ort vositalariga va yo'lakay yo'nalishdagi tramvayga yo'l berishlari shart.

CHorrahalardan tashqaridagi qatnov qismining kengligi chetki cha' vaziyatdan qayrilib olish uchun yetarli bo'lmasa, uni qatnov qismining o'ng chetidan (yo'ning o'ng yoqasidan) amalga oshirish mumkin. Bu holda haydovchi yo'lakay va qarama – qarshi yo'nalishdagi transport vositalariga yo'l berishi shart.

transport vositalarining harakat yo'nalishlari kesishadigan va o'tish navbati ushbu qoidalarda ko'zda tutilmagan hollarda haydovchi o'ng tomondan yaqinlashib kelayotgan transport vositasiga yo'l berishi kerak.

Sekinlashish bo'lagi bo'lgan yo'llarda burilmoqchi bo'layotgan haydovchi o'z vaqtida shu bo'lakka o'tishi va tezlikni faqat unda kamaytirishi kerak.

Yo'lga chiqish joyida tezlanish bo'lagi bo'lsa, haydovchi unda harakatlanishi va qo'shni bo'lakda harakatlanayotgan transport vositalariga yo'l berishi, so'ngra oqimga qo'shilishi kerak.

Quyidagi joylarda qayrilib olish taqiqlanadi:

-piyodalarning o'tish joylarida;

-tonellarda;

-ko'priklar, osma yo'l (estakadalar), osma ko'priklar va ularning ostida

-temir yo'l kesishmalarida;

-yo'ning ko'rinishi biron – bir yo'nalishda 100 metrdan kam bo'lgan joylarda.

Transport vositasini orqaga harakatlantirishda haydovchi yo'l harakati xavfsizligini ta'minlashi va boshqa yo'l harakati qatnashchilariga xalaqit bermasligi shart. Zarurat tug'ilganda, haydovchi boshqa shaxslarning yordamidan foydalanishi mumkin.[8]

Nazorat savollari:

1. Ogohlantiruvchi ishoralarning qanday turlari bor?
2. Qanday xollarda ogohlantiruvchi ishoralar beriladi?
3. Harakatni boshlashda va to'xtatishda qanday ishoralar beriladi?
4. Qanday sharoitda falokatlik ishorasi beriladi?
5. Orqaga harakatlanishda, tormozlashda qanday ogohlantiruvchi ishoralar beriladi?
6. Miltillovchi qizil chiroq qanday xollarda qo'llaniladi ?

Test savollari.

1.Ogohlantiruvchi ishoralar bu-

- A. Burilishni ko'rsatadigan miltillovchi chiroq yoki qo'l bilan beriladigan ishoralar;
- B. To'xtash ishorasi chap yoki o'ng qo'l ni yuqori ko'tarib beriladi.
- V. Burilish ko'rsatkichi yoki qo'l bilan berilayotgan ishora manevrini bajarishdan oldinroq berilishi.
- D. Uni tugallagach darhol to'xtalishi lozim (qo'l bilan berilayotgan ishorani manevr qilishdan bevosita oldin tugallashi mumkin).

2. Burilishni ko'rsatuvchi barcha yorug'lik ishoralarining bir vaqtda miltillashi

- A. falokat ishoralari bo'lib hisoblanadi
- B.takiklovchi belgilar
- V.xabar berishi
- D.takrorlashi

3. SHatakka olingan transport vositasida falokat yorug'lik ishoralari buzuq bo'lganda yoki bo'lmagan hollarda uning orqa tomoniga nima kuyilishi kerak.

- A. falokat sababli to'xtash belgisi o'rnatilishi kerak.
- B. Tuxtatish belgisi
- V.falokat ishorasi
- D. Aniklik

4. Quyidagi joylarda qayrilib olish taqiqlanadi:

- A.Piyodalarning o'tish joylarida; Tonellarda; Ko'priklar, osma yo'l (estakadalar), osma ko'priklar va ularning ostida Temir yo'l kesishmalarida; Yo'lning ko'rinishi biron – bir yo'nalishda 100 metrdan kam bo'lgan joylarda.
- B. Piyodalarning o'tish joylarida; Tonellarda; Ko'priklar, osma yo'l (estakadalar),
- V. Piyodalarning o'tish joylarida; Tonellarda; Ko'priklar, osma yo'l (estakadalar), osma Temir yo'l kesishmalarida
- D. Tonellarda; Ko'priklar, osma yo'l (estakadalar), osma ko'priklar va ularning ostida Temir yo'l kesishmalarida

5. Falokat yorug'lik ishoralari quyidagi hollarda yoqilishi kerak:

A. Yo'l – transport hodisasi sodir bo'lganda; To'xtash taqiqlangan joylarda majburiy to'xtalganda; Fara chiroqlari haydovchining ko'zini qamashtirganda SHatakka olishda (shatakka olingan transport vositasida).

B. Yo'l – transport hodisasi sodir bo'lganda; To'xtash taqiqlangan joylarda majburiy to'xtalganda; SHatakka olishda (shatakka olingan transport vositasida).

V. Yo'l – transport hodisasi sodir bo'lganda; To'xtash taqiqlangan joylarda majburiy to'xtalganda; Fara chiroqlari haydovchining ko'zini qamashtirganda

D. Yo'l – transport hodisasi sodir bo'lganda; To'xtash taqiqlangan joylarda majburiy to'xtalganda; SHatakka olishda (shatakka olingan transport vositasida).

7-Mavzu. CHorralarda harakatlanish.

Reja.

1. Tartibga solingan chorrahalar.
2. Tartibga solinmagan chorrahalar
3. Piyodalarning o'tish joylari va belgilangan yo'nalishdagi transport vositalarining bekatlari
4. Murakkab sharoitlarda harakatlanish.

Tayanch iboralar: *Tartibga solingan chorrahalar. Tartibga solinmagan chorrahalar. piyodalarning o'tish joylari va belgilangan yo'nalishdagi transport vositalarining bekatlari.*

Tartibga solingan chorrahalar.

Svetoforning yashil ishorasida cha'ga burilayotgan yoki qayrilib olayotgan relssiz transport vositasining haydovchisi qarama – qarshi tomondan to'g'riga harakatlanayotgan va o'ngga burilayotgan transport vositalariga yo'l berishi shart. Bu qoidaga tramvay haydovchilari ham o'zaro amal qilishlari kerak.

Svetoforning qizil yoki sariq ishorasi bilan bir vaqtda yongan qo'shimcha tarmoqning yashil ishorasidagi yo'naltirgich yo'nalishida harakatlanayotgan transport vositasining haydovchisi boshqa yo'nalishdagi trans'ort vositalariga yo'l berishi kerak.

Agar svetofor yoki tartibga soluvchining ishoralari tramvay va relssiz transport vositalariga bir vaqtda harakalanishga ruxsat bersa, harakatlanish yo'nalishidan qathi nazar, tramvay oldin o'tish huquqiga ega bo'ladi.

Svetoforning ruxsat etuvchi ishorasida chorrahaga kirgan haydovchi, undan chiqishdagi svetofor ishorasidan qathi nazar, belgilangan yo'nalishda harakatini davom ettirishi kerak. Biroq chorrahada haydovchining yuradigan yo'lida joylashgan svetoforlar oldida to'xtash chiziqlari (yoki 5.33 belgisi) bo'lsa, u har bir svetofor ishorasiga amal qilishi shart.

Svetoforming ruxsat beruvchi ishorasi yonganda haydovchi chorraha orqali harakatlanishni tugallayotgan transport vositalari va qatnov qismidan tegishli yo'nalishda o'tishni tugallayotgan piyodalarga yo'l berishi shart.[9]

Tartibga solinmagan chorrahalar

Teng ahamiyatga ega bo'lmagan yo'llar kesishgan chorrahada, keyingi harakat yo'nalishidan qathi nazar, asosiy yo'ldan kelayotgan transport vositasiga ikkinchi darajali yo'ldan kelayotgan transport vositasining haydovchisi yo'l berishi kerak.

Teng ahamiyatga ega bo'lgan yo'llar kesishgan chorrahada relssiz trans'ort vositasining haydovchisi o'ngdan kelayotgan trans'ort vositalariga yo'l berishi shart.

Bu qoidaga tramvay haydovchilari ham o'zaro amal qilishlari kerak. Bunday chorrahalarda, keyingi harakat yo'nalishidan qathi nazar, tramvay relssiz transport vositalariga nisbatan oldin o'tish huquqiga ega bo'ladi.

Asosiy yo'lning yo'nalishi chorrahada o'zgarganda, asosiy yo'lda harakatlanayotgan haydovchilar o'zaro teng ahamiyatli yo'llar chorrahasidan o'tish qoidasiga amal qilishlari shart.

Ikkinchi darajali yo'llarda harakatlanayotgan haydovchilar ham o'zaro shu qoidaga amal qilishlari lozim.

CHapga burilishda yoki qayrilib olishda relssiz transport vositasining haydovchisi teng ahamiyatli yo'ldan qarama – qarshi yo'nalishdan to'g'riga yoki o'ngga harakatlanayotgan, shuningdek, ruxsat etilgan hollarda quvib o'tayotgan trans'ort vositalariga yo'l berishi shart. Bu qoidaga tramvay haydovchilari ham o'zaro amal qilishlari kerak.

Agar haydovchi o'zi harakatlanayotgan yo'lning qo'lamasi bor – yo'qligini aniqlay olmasa (qorong'i vaqt, loy, qor va h. k.) va imtiyoz belgilari bo'lmasa, unda u o'zini ikkinchi darajali yo'lda deb hisoblashi kerak.

Piyodalarning o'tish joylari va belgilangan yo'nalishdagi transport vositalarining bekatlari

Transport vositasining haydovchisi tartibga solinmagan piyodalar o'tish joyida qatnov qismidan o'tayotgan piyodalarga yo'l berishi shart.

Agar tartibga solinmagan piyodalar o'tish joyi oldida transport vositasi harakatini sekinlashtirsa yoki to'xtatsa, qo'shni bo'laklarda harakatlanayotgan boshqa haydovchilar bu Transport vositasi oldida piyodalar yo'qligiga ishonch hosil qilganlaridan so'nggina harakatlanishni davom ettirishlari mumkin.

Tartibga solingan piyodalar o'tish joylarida haydovchilar svetoforming ruxsat etuvchi ishorasi yongan taqdirda ham piyodalarga qatnov qismini shu yo'nalishda kesib o'tishni tugallashga imkon berishi kerak.

Agarda, piyodalar o'tish joylaridan keyin Paydo bo'lgan tirbandlik tufayli haydovchi piyodalar o'tish joyida to'xtashga majbur bo'ladigan bo'lsa, bunday piyodalar o'tish joylariga kirish taqiqlanadi.

Barcha hollarda, shu jumladan, Piyodalar o'tish joylaridan tashqarida ham haydovchi oq xassa bilan ishora berayotgan ko'zi o'z piyodalarni o'tkazib yuborishi kerak.

Agar piyodalarni tushirish yoki chiqarish qatnov qismida yoki unda joylashgan maydonchada amalga oshirilayotgan bo'lsa, haydovchi bekatda to'xtagan belgilangan yo'nalishdagi transport vositasi eshiklari tomon borayotgan yoki undan kelayotgan piyodalarga yo'l berishi kerak.

“Bolalar guruhini tashash” taniqlik belgisi o'rnatilgan transport vositasi to'xtab turganda, unga yaqinlashayotgan haydovchi harakat tezligini kamaytirishi, zarur bo'lsa to'xtatishi va bolalar guruhini o'tkazib yuborishi kerak.[10]

Nazorat savollari:

1. CHorraxa nima?
2. Tutashma nima?
3. CHorrahaning xududi qanday belgilanadi?
4. Teng ahamiyatli chorralarda harakatlanish?

7-Maruz. Murakkab sharoitlarda harakatlanish.

Reja.

1. Temir yo'l kesishmalari orqali harakatlanish.
2. Avtomagistrallarda harakatlanish
3. Turar – joy dahalarida harakatlanish

Tayanch iboralar: *Temir yo'l kesishmalari orqali harakatlanish. Avtomagistrallarda harakatlanish . Turar joy dahalarida harakatlanish. Tik nishablik va tik balandliklarda harakatlanish. Belgilangan yo'nalishdagi transport vositalarining imtiyozlari. Tashqi yoritish asboblaridan foydalanish. Mexanik transport vositalarini shatakka olish.*

Temir yo'l kesishmalari orqali harakatlanish.

17.1. Transport vositalarining haydovchilari temir yo'llarni faqat temir yo'l kesishmalari orqali poezd (lokomativ, drezina)larga yo'l berib kesib o'tishlari mumkin.

17.2. Temir yo'l kesishmasiga yaqinlashib kelayotgan haydovchi yo'l belgilari va chiziqlariga, svetofor ishoralariga, shlagbaum holatiga, kesishma navbatchisining ko'rsatmalariga amal qilishi, yaqinlashib kelayotgan poezd (lokomativ, drezina) yo'qligiga ishonch hosil qilishi shart.

17.3. Temir yo'l kesishmasiga kirish quyidagi hollarda taqiqlanadi:

Svetofor ishorasidan qat'iy nazar, shlagbaum yo'li turgan yoki yo'la boshlagan holatda;

SHlagbaumning bor – yo'qligidan, uning holatidan qat'iy nazar, svetofoarning taqiqlovchi ishorasida;

Kesishma navbatchisining taqiqlovchi ishorasida (navbatchi haydovchilarga oldi yoki orqasi bilan turib tayoqchani, qizil chiroq yoki bayroqchani boshidan ko'tarib tursa yoki qo'llarini yonga uzatsa);

Kesishmadan keyin hosil bo'lgan tirbandlik tufayli haydovchi kesishmada to'xtashga majbur bo'ladigan hollarda;

Agar ko'rinish chegarasidagi masofada kesishmaga poezd (lokomativ, drezina) yaqinlashib kelayotgan bo'lsa;

Bundan tashqari:

Kesishma oldida turgan transport vositalarining qarama – qarshi harakatlanish bo'lagiga chiqib aylanib o'tish;

SHlagbaumni o'zboshimchalik bilan ochish;

Kesishma orqali zanjirli qishloq xo'jaligi, yo'l qurilishi va boshqa mashina va boshqa mexanizmlarning yurib o'tishi (mexanik transport vositalariga yuklab olib o'tish ruxsat etiladi);

Temir yo'l distantsiyasi boshlig'ining ruxsatisiz tezligi soatiga 8 kilometrdan kam bo'lgan transport vositalarini olib o'tish taqiqlanadi.

17.4. Kesishma orqali harakatlanish taqiqlangan hollarda haydovchi to'xtash chizig'i, 2.5 yo'l belgisi yoki svetofor oldida, ular bo'lmaganda shlagbaumgacha kamida 5 metr, shlagbaum bo'lmaganda esa birinchi temir yo'l iziga kamida 10 metr qolganda to'xtatishi kerak.

17.5. Temir yo'l kesishmasida majburan to'xtab qolgan trans'ort vositasining haydovchisi daro'ol odamlarni tushirish va kesishmani bo'shatish choralarini ko'rishi kerak.

Agarda kesishmani bo'shatishni iloji bo'lmasa haydovchi:

Imkoniyati bo'lganda yaqinlashib kelayotgan poezd mashinasiga to'xtash ishorasini berish qoidasini tushuntirib, ikki kishini temir yo'l yoqasi bo'ylab ikkala tomonga 1000 metr masofaga (agar bir kishi bo'lsa uni yo'l yaxshi ko'rinmaydigan tomonga) yuborishi;

Transport vositasining yonida qolishi va umumiy xatar borligi ishorasini berishi; poezd ko'ringanda to'xtash ishorasini berib, u kelayotgan tomonga yugurishi kerak.

Eslatma: To'xtash ishorasi qo'lni (kunduzi yorqin mato parchasi yoki aniq ko'rinadigan biror narsa bilan) gir aylantirish orqali beriladi.

Umumiy xatar ishorasi bitta uzun va uchta qisqa tovush ishorasi orqali beriladi.[11]

Avtomagistrallarda harakatlanish

Avtomagistrallarda quyidagilar taqiqlanadi:

piyodalar, uy hayvonlari, ot – aravalar, velosipedlar, mopedlar, traktorlar va o'zi yurar mashinalar, texnik tavsifnomasiga yoki holatiga ko'ra tezligi soatiga 40 kilometrdan kam bo'lgan transport vositalarini harakatlanishi;

Ruxsat etilgan to'la vazni 3,5 tonnadan ortiq bo'lgan yuk avtomobillariga birinchi va ikkinchi bo'laklardan boshqa bo'laklarda harakatlanishi;

yoki 6.11 belgilari bilan belgilangan maxsus to'xtab turish maydonchalaridan boshqa joylarda to'xtash;

Ajratuvchi bo'lakning texnologik uzilish joylariga kirish va qayrilib olish;

Orqaga harakatlanish

Transport vositasini o'rganish uchun boshqarish.

Qatnov qismida majburiy to'xtaganda haydovchi transport vositasini Qoidalarning 9 – bobi talablariga muvofiq belgilashi va bunday holatlar uchun mo'ljallangan bo'lakka (qatnov qismining chetini bildiruvchi chiziqdan o'ng tomonga) olib chiqishning barcha choralarini ko'rishi kerak.

Turar – joy dahalarida harakatlanish

Turar – joy dahalari (kirish va chiqish 5.38. va 5.39. belgilari bilan belgilangan hududlar)da piyodalarga trotuarlar hamda qatnov qismida harakatlanishiga ruxsat etiladi. Bunda piyodalar imtiyozga ega bo'ladilar, biroq ular trans'ort vositalarining harakatlanishiga asossiz halaqit bermasligi kerak.

Turar – joy dahalarida:

Mexanik transport vositasini boshqarishni o'rgatish;

Yurgizgichni ishlab turgan holda to'xtab turish;

Ruxsat etilgan to'la vazni 3.5 tonnadan ortiq bo'dgan yuk avtomobillarining maxsus ajratilgan, belgi yoki chiziqlar bilan belgilangan joylardan tashqarida to'xtab turishi taqiqlanadi.

Turar – joy dahalarida haydovchilar piyodalar xavfsizligini, shuningdek, ushbu hududdagi inshoot, qurilma va o'simliklarning shikastlanmasligini tahminlashlari zarur.

Turar – joy dahalaridan chiqishda haydovchilar boshqa harakat qatnashchilariga yo'l berishlari kerak.

Ushbu bo'limdagi talablar hovlili hududlarga ham tegishlidir.

Tik nishablik va balandliklarda harakatlanish

1.13. va 1.14. belgilari bilan belgilangan qiyaliklarda yo'lda qarama – qarshi yo'nalishlarda harakatlanishni qiyinlashtiradigan biron bir to'siq bulsa, nishablikka harakatlanayotgan transport vositasi haydovchisi yo'l berishi kerak.

Tik nishablikda, dovonda va 1.13. belgisi o'rnatilgan yo'lda to'xtatish tizimi ishlaymay qolgan trans'ort vositalari o'z harakatini to'xtatish uchun 5.40. belgisi bilan belgilangan falokatli holatlar uchun yo'lga kirishlari shart.

Yo'ning 1.13. "Tik nishablik" yo'l belgisi bilan belgilangan qismida uzatma yoki tishlashish mehanizmini ajratilgan holatda harakatlanish taqiqlanadi. Belgilangan yo'nalishdagi transport vositalarining imtiyozlari

Tramvay yo'li chorrahadan boshqa joylarda yo'l qatnov qismini kesib o'tadigan bo'lsa, tramvay relssiz transport vositalariga nisbatan imtiyozga ega bo'ladi (depodan chiqish joylaridan tashqari).

Belgilangan yo'nalishdagi transport vositalarining harakatlanishi uchun 5.9, 5.10.1 – 5.10.3 belgilari bilan ajratilgan bo'lakda boshqa transport vositalarining harakatlanishi va to'xtashi taqiqlanadi.

Agar bu bo'lak yo'l qatnov qismining boshqa joyidan uzoq – uzoq chiziq bilan ajratilgan bo'lsa, burilmoqchi bo'layotgan transport vositalari bu bo'lakka qayta tizilishlari kerak.

SHuningdek, bunday joylarda belgilangan yo'nalishlarda transport vositalarining harakatiga halaqit bermaslik sharti bilan yo'lga chiqish, qatnov qismining chetki o'ng tomonida yo'lovchilarni chiqarish va tushirish uchun bu bo'lakka o'tishga ruxsat etiladi.

Aholi yashaydigan joylarda bekatdan harakatlanishni boshlagan avtobus va trolleybuslarga haydovchilar yo'l berishlari kerak. O'z navbatida avtobus va trolleybus haydovchilari ularga yo'l berganligiga ishonch hosil qilganliklaridan keyingina harakatlanishni boshlashlari mumkin.

Tashqi yoritish asboblaridan foydalanish

Qorong'i vaqtda va yetarlicha ko'linmaydigan sharoitda, shuningdek, tonnellarda harakatlanayotgan barcha transport vositalari:

Yo'ning yoritilmagan qismida uzoqni yoki yaqinni yorituvchi faralarini;

Yo'ning yoritilgan qismida yaqinni yorituvchi faralarni;

Yo'ning yoritilganligidan qahi nazar, tirkamalarning gaborit chiroqlarini yoqishi kerak.

Quyidagi hollarda uzoqni yorituvchi fara yaqinni yorituvchi fara bilan almashtirilishi kerak:

Aholi yashaydigan joylarda yo'l yoritilgan bo'lsa;

Qarama qarshi yo'nalishdagi transport vositasiga 150 metrdan kamroq masofa qolganda, shuningdek, haydovchi transport vositasining chiroqlarini vaqti vaqti bilan o'chirib bunga zaruriyat borligini bildirgan hollarda undan ham ko'proq masofada;

Qarama – qarshi va bir yo'nalishdagi haydovchilarning ko'zini qamashtirishi mumkin bo'lgan boshqa barcha hollarda;

Ko'zi qamashgan haydovchi falokat yorug'lik ishoralarini yoqishi, harakatlanish bo'lagini o'zgartirmasdan tezlikni kamaytirishi va to'xtatishi kerak.

Qorong'i vaqtda yo'ning yoritilmagan qismida, shuningdek, yetarlicha ko'rinmaydigan sharoitda to'xtagan yoki to'xtab turgan transport vositasida gabarit chiroqlari yoqilgan bo'lishi kerak.

Etarlicha ko'rinmaydigan sharoitda gabarit chiroqlariga qo'shimcha qilib yaqinni yorituvchi faralar, tumanga qarshi faralar va tumanga qarshi orqa chiroqlar yoqilishi mumkin.

Quyidagi hollarda tumanga qarshi faralarni qo'llash mumkin:

Etarlicha ko'rinmaydigan sharoitda alohida, shuningdek uzoqni yorituvchi yoki yaqinni yorituvchi faralar bilan;

Qoidalarining 22.5 bandida ko'zda tutilgan hollarda yaqinni yorituvchi fara o'rnida.

kunning yorug'i vaqtida quyidagi hollarda yaqinni yorituvchi faralar yoqilishi kerak:

Transport vositalarining tashkiliy jamlanmasi safida harakatlanayotganda;

Umumiy harakat oqimiga qarshi yo'nalishda maxsus ajratilgan bo'lakda harakatlanayotgan belgilangan yo'nalishdagi transport vositalarida;

Avtobus va yuk avtomobillarida bolalar guruhini tashkiliy tashishda;

Xavfli, katta o'lchalmli va og'ir vaznli yuklarni tashishda;

Mexanik transport vositalarini shatakka olishda (shatakka olib ketayotgan transport vositasida).

Fara – projektor va izlovchi faralardan faqat aholi yashaydigan joylardan tashqarida qarama – qarshi yo'nalishdan kelayotgan transport vositalari bo'lmaganda foydalanish mumkin.

Aholi yashaydigan joylarda esa bunday faralardan faqat xizmat vazifalarini bajarayotgan tezkor va maxsus xizmat va transport vositalarining haydovchilariga foydalanishga ruxsat etiladi.

Tumanga qarshi orqa chiroqlarni faqat yetarlicha ko'rinmaydigan sharoitda qo'llash mumkin. Orqadagi to'xtash chiroqlari (stop signal)ga tumanga qarshi orqa chiroqlarni ulash tahqiqlanadi.

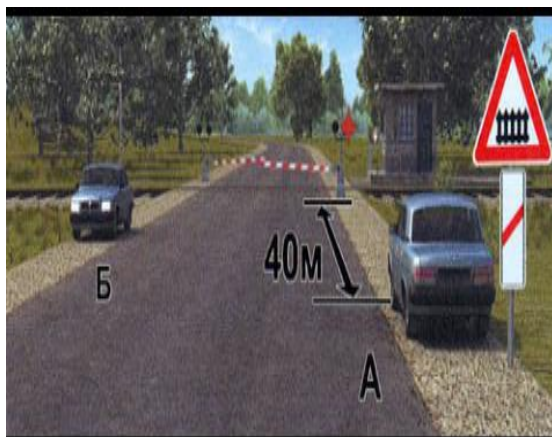
“Avtopoezd” taniqlik belgisi avtopoezd xarakatlanayotganda, kunning qorong'i vaqtida esa yo'lda to'xtash va to'xtab turish vaqtida ham yoqib qo'yilishi kerak.

Zarg'aldoq yoki sariq rangli miltillovchi chiroq – mayoqcha yo'lda qurilish, tahmirlash yoki tozalash ishlari olib borayotgan, shuningdek, og'ir vaznli, katta o'lchamli yoki xavfli yuklarni tashish qoidalarida ko'zda tutilgan hollarda ularni tashiyotgan transport vositalarida yoqilishi kerak.

Nazorat savollari:

1. Temir yo'l kesishmasi nima?
2. SHlagbaumli va shlagbaumsiz temir yo'l kesishmalari qanday farqlanadi?
3. Qanday hollarda temir yo'l kesishmasiga kirish taqiqlanadi?
4. Turar joy dahalarida qanday yo'l belgisi o'rnatiladi?
5. Qanday yo'llar avtomagistral yo'llar deyiladi?
6. Avtomagistrallarda nimalar taqiqlanadi?
7. Turar joy dahalarida nimalar taqiqlanadi?

8. Tik nishabliklarda qanday harakatlanish kerak?
9. Tik balandliklarda qanday harakatlanish kerak?

Test savollari.

1. Quyidagi hollarda uzoqni yorituvchi fara yaqinni yorituvchi fara bilan almashtirilishi kerak:

- A. Qarama qarshi yo'nalishdagi transport vositasiga 150 metrdan kamroq masofa qolganda,
- B. Aholi yashaydigan joylarda yo'l yoritilgan bo'lsa;
- V. Qarama qarshi yo'nalishdagi transport vositasiga 170 metrdan kamroq masofa qolganda,
- D. Qarama qarshi yo'nalishdagi transport vositasiga 180 metrdan kamroq masofa qolganda,

2. 17.4. Kesishma orqali harakatlanish taqiqlangan hollarda haydovchi to'xtash chizig'i,

- A. 2.5 yo'l belgisi yoki svetofor oldida, ular bo'lmaganda shlakbaumgacha kamida 5 metr, shlagbaum bo'lmaganda esa birinchi temir yo'l iziga kamida 10 metr qolganda to'xtatishi kerak.
- B. 2.5 yo'l belgisi yoki svetofor oldida, ular bo'lmaganda shlakbaumgacha kamida 25 metr, shlagbaum bo'lmaganda esa birinchi temir yo'l iziga kamida 10 metr qolganda to'xtatishi kerak.
- V. 2.5 yo'l belgisi yoki svetofor oldida, ular bo'lmaganda shlakbaumgacha kamida 20 metr, shlagbaum bo'lmaganda esa birinchi temir yo'l iziga kamida 10 metr qolganda to'xtatishi kerak.
- D. 2.5 yo'l belgisi yoki svetofor oldida, ular bo'lmaganda shlakbaumgacha kamida 15 metr, shlagbaum bo'lmaganda esa birinchi temir yo'l iziga kamida 10 metr qolganda to'xtatishi kerak.

3. Temir yo'l kesishmasiga kirish quyidagi hollarda taqiqlanadi:

A.Svetofor ishorasidan qat'iy nazar, shlagbaum yo'riq turgan yoki yo'ila boshlagan holatda;

SHlagbaumning bor – yo'qligidan, uning holatidan qat'iy nazar, svetofoarning taqiqlovchi ishorasida;

Kesishma navbatchisining taqiqlovchi ishorasida (navbatchi haydovchilarga oldi yoki orqasi bilan turib tayoqchani, qizil chiroq yoki bayroqchani boshidan ko'tarib tursa yoki qo'llarini yonga uzatsa);

B. (navbatchi haydovchilarga oldi yoki orqasi bilan turib tayoqchani, qizil chiroq yoki bayroqchani boshidan ko'tarib tursa yoki qo'llarini yonga uzatsa);

V. Kesishma navbatchisining taqiqlovchi ishorasida (navbatchi haydovchilarga oldi yoki orqasi bilan turib tayoqchani,

D. (navbatchi haydovchilarga oldi yoki orqasi bilan turib tayoqchani,

4. Turar – joy dahalarida taqiqlanadi:

A.Mexanik transport vositasini boshqarishni o'rgatish;

Yurgizgichni ishlab turgan holda to'xtab turish;

B. Yurgizgichni ishlab turgan holda to'xtab turish

5. Avtomagistrallarda quyidagilar taqiqlanadi:

A.piyodalar, uy hayvonlari, ot – aravalar, velosipedlar, mopedlar, traktorlar va o'zi yurar mashinalar, texnik tavsifnomasiga yoki holatiga ko'ra tezligi soatiga 40 kilometr dan kam bo'lgan transport vositalarini harakatlanishi;

B. texnik tavsifnomasiga yoki holatiga ko'ra tezligi soatiga 40 kilometr dan kam bo'lgan transport vositalarini harakatlanishi;

8-Mavzu. Transport vositalaridan foydalanish tartibi.

Reja.

1. Transport vositalarini boshqarishni o'rgatish

2. Odam tashish

3. Yuk tashish

4.Velosiped va aravalar harakatlanishi, shuningdek, hayvonlarni haydabo'tishga doir qo'shimcha talablar

Tayanch iboralar:*Transport vositalarini boshqarishni o'rgatish. Odam tashish. Yuk tashish. Velosiped va aravalar harakatlanishi, hayvonlarni haydab o'tishga doir qo'shimcha talablar. Mansabdor shaxslar va fuqorolarning yo'l harakati xavfsizligini ta'minlash bo'yicha vazifalari.*

Transport vositalarini boshqarishni o'rgatish

Transport vositalarini boshqarishni dastlabki o'rgatish yo'riq maydonchalarda yoki avtodromlarda o'tkazilishi kerak.

Yo'llarda boshqarishni o'rgatishga faqat yo'riqchi ishtirokida, o'rganuvchi dastlabki boshqaruv malakasini yetarlicha egallagandan so'nggina ruxsat etiladi.

O'rganuvchi qoidalartalablarini bilishi va ularga amal qilishi shart. Boshqarishni o'rgatayotgan yo'riqchi o'rgatish huquqini beruvchi hujjatga, shu toifadagi trans'ort vositasini boshqarish huquqini beruvchi guvohnomaga va u bevosita 3 yillik haydovchilik faoliyatiga ega bo'lishi kerak.

Haydovchilarni tayyorlash mashg'ulotlari o'quv yakunida avtomobil boshqarishni o'rganuvchi 18 yoshga, avtobus, tramvay va trolleybus boshqarishni o'rganuvchi 21 yoshga, mototsikl boshqarishni o'rganuvchi esa 16 yoshga to'ladigan shaxslar bilan olib boriladi.

Boshqarishni o'rgatish uchun mo'ljallangan mexanik transport vositalari "Boshqarishni o'rgatish transport vositasi" taniqlik belgisi va yo'riqchi uchun orqani ko'rsatuvchi ko'zgu bilan jihozlanishi kerak. Bundan tashqari boshqarishni o'rgatish transport vositalarida yo'riqchi uchun qo'shimcha ulovchi (stsepleni) va to'xtatish te'kilari ham bo'lishi kerak.

Boshqarishni o'rgatish yo'nalishlari Davlat avtomobil nazorati organlari bilan kelishilishi shart. Boshqa yo'llarda boshqarishni o'rgatish taqiqlanadi.[12]

Odam tashish

Yuk avtomobilining yukxonasida odam tashish "S" toifasidagi transport vositalarini boshqarish huquqiga ega bo'lgan, odamlar soni kabinadagilarni ham qo'shib hisoblaganda 8 nafardan ortiq bo'lganda esa "S" va "D" toifasidagi transport vositalarini boshqarish huquqiga ega bo'lgan va shu toifadagi transport vositalaridan birini 3 yildan ortiq boshqargan haydovchilar tomonidan amalga oshirilishi kerak.

Eslatma: Harbiy haydovchilarning yuk avtomobillarda odam tashishga yo'l qo'yish Mudofaa vazirligi tomonidan belgilangan tartibda amalga oshiriladi.

Odam tashish uchun mo'ljallangan yuk avtomobili yukxonasi bortining balandligidan 30 santimetr pastda joylashgan o'rindiqlar bilan jihozlanishi, ikki yon va orqa botdagi o'rindiqlar mustahkam suyanchiqqa ega bo'lishi kerak.

Tashiladigan odamlar soni jihozlangan o'rindiqlar sonidan oshmasligi kerak.

Harakatni boshlashdan oldin haydovchi yo'lovchilarga avtomobilga chiqish, undan tushish va unga joylashish tartibi haqida tushuntirish berishi kerak.

Haydovchi harakatni boshlashdan oldin yo'lovchilarni xavfsiz tashish sharoiti tahminlanganligiga ishonch hosil qilishi kerak.

Odam tashishga moslashtirilmagan yuk avtomobillarning yukxonasida faqat yukni olish uchun borayotgan yoki uni kuzatib borayotgan shaxslarning bo'lishiga yo'l qo'yiladi, bunda ular bortlardan pastda joylashgan o'rindiqlar bilan taminlanishlari kerak.

Avtobuslarda yoki furgon yukxonali yuk avtomobillarda bolalarni tashishda katta yoshli kuzatib boruvchi shaxs, bortli yuk avtomobilining kuzovida tashishda esa kamida ikki nafar katta yoshli kuzatib boruvchi shaxs bo'lishi shart. Bunday trans'ort vositalarining oldi va orqa tomoniga "Bolalar guruhini tashish" taniqlik belgisini qo'yish kerak.

Haydovchi transport vositasi to'la to'xtagandan keyin odamlarni tushirishi va chiqarishi, eshiklar yo'lgandan so'nggina harakatlanishni boshlashi va to'la to'xtamaguncha ularni ochmasligi shart.

Odamlarni tashish quyidagi hollarda tahqiqlanadi:

Avtomobilning kabinasidan tashqarida (bortli yuk yoki furgon yukxonali avtomobillarda odam tashishdan tashqari);

Traktorlar va boshqa o'zi yurar mashinalar, yuk tashiladigan tirkamalar, tirkama – uycha, yuk mototsikllari yukxonasida;

Mototsikllarning konstruksiyasida ko'zda tutilgan joylardan tashqarida;

12 yoshga to'lmagan bolalarni mototsiklning orqa o'rindig'ida, shuningdek yengil avtomobilga bolalarni ushlab turuvchi maxsus qurilma o'rnatilmagan bo'lsa, uning oldingi o'rindig'ida;

12 yoshga to'lmagan bolalarni hisobga olmaganda transport vositasining texnik tavsifnomasida ko'zda tutilgan miqdordan ortiq.

Bunda transport vositasining haqiqiy vazni uni ishlab chiqargan korxonaga belgilagan ruxsat etilgan to'la vazndan ortmasligi kerak.[13]

Yuk tashish

Tashilayotgan yukning vazni va o'qlarga tushadigan og'irlik miqdorining taqsimlanishi trans'ort vositasini ishlab chiqargan korxonaga tomonidan belgilangan miqdordan oshmasligi kerak.

Haydovchi harakatni boshlashdan oldin yukning to'g'ri joylashganligi va mahkamlanganligiga ishonch hosil qilishi, harakatlanish vaqtida esa yukning tushib ketmasligini va harakatlanishga xalaqit bermasligini tahminlash maqsadida uning holatini kuzatib borish kerak.

Quyidagi shartlarga amal qilinganda yuk tashishga yo'l qo'yiladi:

Haydovchiga tevarak – atrof ko'rinishini cheklamas;

Transport vositasini boshqarishniqiyinlashtirmasa va muvozanatini buzmasa;

Tashqi yoritish asboblari va yorug'lik qaytargichlarini, davlat raqami belgilarini va taniqlik belgilarini, shuningdek, ishoralarni va qo'l bilan beriladigan ishoralarini ko'rishni to'smasa;

SHovqin solmasa, chang ko'tarmasa, yo'lni va atrof muhitni iflos qilmasa.

Agar yukning joylashuvi va holati qayd etilgan talablarga javob bermasa, haydovchi yuqorida sanab o'tilgan qoidalar buzilishini bartaraf etish choralarini ko'rishi, uning iloji bo'lmasa, bundan keyingi harakatlanishni to'xtatishi shart.

Transport vositasining gabaritlaridan oldi yoki orqa tomonga 1 metrdan, gabarit chiroqlarining chetki qismidan 0,4 metrdan ortiq chiqib turgan yuk ushbu Qoidalarning 28.3. bandiga muvofiq, "Katta o'lchamli yuk" belgisi bilan belgilanishi, qorong'i vaqtda va yetarlicha ko'rinmaydigan sharoitda esa bunga qo'shimcha qilib, oldi oq chiroq yoki yorug'lik qaytargich, orqasi qizil chiroq yoki yorug'lik qaytargich bilan belgilanishi kerak.

O'ta og'ir, katta o'lchamli va xavfli yuklarni tashish, gabarito'lchamlari yukli yoki yuksiz holda eni 2,5 metrdan va yo'l satxidan 4 metrdan, uzunligi bitta tirkama bilan 20 metrdan ortiq bo'lgan yoxud yuki transport vositasining orqa nuqtasidan 2 metrdan ortiq chiqib turgan transport vositalarining, ikki yoki undan ortiq tirkamali avtopoezdlarning harakatlanishi uchkn DAN organlarining ruxsatnomasi bo'lishi kerak.[14]

Velosiped va aravalarni harakatlanishi, shuningdek, hayvonlarni haydab o'tishga doir qo'shimcha talablar

Yo'lda velosiped, aravani boshqarish, hayvonlarni haydab o'tish yoki ularni minib o'tish 14 yoshga to'lgan, mopedni boshqarish esa 16 yoshga to'lgan shaxslarga ruxsat etiladi.

Velosipedlar, mopedlar, aravalarni boshqarish, hayvonlarni minib borish yoki haydab ketish paytida yo'lning chetgi o'ng bo'lagida imkoni boricha o'ng tomonidan bir qator bo'lib harakatlanishga yo'l qo'yiladi. Agar piyodalarga xalaqit bermasa, yo'l yoqasida ham haraktlanishga ruxsat etiladi.

Yo'lning qatnov qismida harakatlanishda velosipedchilar, aravalarni jamlanmasi, minib olingan hayvonlar guruhlarini va haydab ketilayotgan hayvonlar to'dasi, yo'l harakati xavfsizligini tahminlaydigan hamda ularni quvib o'tishni osonlashtiradigan guruhlarga bo'linishi kerak.

Velosiped tovush bergich moslamasi bilan jihozlangan va uning tormozi soz bo'lishi zarur. Qorong'i vaqtda va yetarli ko'rinmaslik sharoitida velosipedning old tomoniga oq rangli, orqa tomoniga qizil rangli chiroqcha yoki qizil rangli nur qaytargich, yon tomonlariga esa zarg'aldoq yoki qizil rangli nur qaytargich o'rnatilishi kerak.

Velosiped va moped xaydovchilariga quyidagilar tahqiqilanadi:

Rulni bir qo'lda ushab harakatlanish (manyovrdan oldin ishoralar berish bundan mustasno);

Yo'lovchi tashish (ishonchli oyoq qo'ygich bilan jihozlangan qo'shimcha o'rindiqa 7 yoshgacha bo'lgan yo'lovchini tashish bundan mustasno);

Gabaritdan bo'yiga va eniga 0,5 metrdan ortiq chiqib turgan yoki boshqarishga xalaqit beradigan yuklarni tashish;

Velosiped yo'lka bo'lgani holda yo'lning qatnov qismida harakatlanish;

Tramvay harakatlanadigan yo'llarda va tegishli yo'nalishdabo'lagi bittadan ko'p bo'lgan yo'llarda chapga burilish yoki qayrilib olish;

Velosipedlarni va mopedlarni shatakka olish, shuningdek, ularni shatakka olishda foydalanish, (velosiped yoki mo'edlarga mo'ljallangan tirkamalar bundan mustasno).

CHorrahadan tashqaridagi harakat tartibga solinmaydigan joyda velosiped yo'lkasida borayotgan velosiped va moped haydovchilari bu yo'lka bilan kesishgan yo'llarda harakatlanayotgan transport vositalariga yo'l berishlari kerak.

Ot – aravalarda orqaga tisarilib ketishga yo'l qo'ymaydigan tirgaklar va uni to'xtatib turadigan moslama bo'lishi kerak.

Qorong'i vaqtda va yetarli ko'rinmaslik sharoitida yo'lda harakatlanayotgan ot – aravaning old tomoniga oq rangli chiroqcha yoki ikkita nur qaytargich, orqa tomoniga esa qizil rangli chiroqcha yoki ikkita nur qaytargich o'rnatilishi kerak.

Yondosh hududdan yoki ikkinchi darajali yo'ldan ko'rinish cheklangan joylarda yo'lga chiqayotgan arava haydovchisi hayvonlarning jilovini qo'yib yubormasligi kerak.

Uy hayvonlari yo'llarda asosan kunning yorug' vaqtida haydab boriladi. podachilar hayvonlarni mumkin qadar yo'lning o'ng chetidan olib yurishlari kerak.

Temir yo'l kesishmalari orqali o'tishda podachilar sonini hisobga olgan holda hayvonlar podasi xavf – xatarsiz haydab o'tilishi tahminlanadigan to'dalarga bo'linishi lozim.

Aravani boshqarayotgan, hayvonlarni minib yoki haydab ketayotgan shaxslarga quyidagilar taqiqlanadi:

Yo'llarda hayvonlarni nazoratsiz qoldirish;

podani temir yo'ldan va yo'lda maxsus ajratilmagan joylardan, shuningdek, ruxsat etilgan joylarda esa qorong'i vaqtda va yetarli ko'rinmaslik sharoitida haydab o'tish;

Hayvonlarni mukammal qo'lamali yo'llardan haydab borish;

Ko'kalamzorlashtirilgan joylarda (yo'l, yo'l yoqasi, ajratuvchi bo'lak va h. k.) hayvonlarni boqish va bog'lab qo'yish.

Mexanik transport vositalari va tirkamalari, ularning texnik holatidan qat'iy nazar, xarid qilingan yoki bojxona rasmiylashtirilgan vaqtdan boshlab 10 kun mobaynida YHXB da ro'yxatdan o'tkazilishi kerak.

Mexanik transport vositalari (tramvay, trolleybuslardan tashqari) va tirkamalarning ko'zda tutilgan joylarida tegishli namunadagi raqam belgilari o'rnatilgan bo'lishi shart. Avtomobilda esa old 'eshoynaning o'ng tomonidagi yuqori burchagiga davlat texnik ko'rigidan o'tganligi haqidagi talon ham o'rnatilishi kerak.

Yuk avtomobillari, tirkamalar (engil avtomobillar va mototsikllar tirkamalaridan tashqari) va avtobuslar (mikroavtobuslardan tashqari) kuzovining orqa devoriga uning raqam belgisi va harfi yozilishi kerak. Raqamning balandligi 300 mm, raqamlar kengligi 120 mm, chiziqning yo'g'onligi 30 mm, harflar balandligi esa raqam o'lchamlarining 2/3 qismiga teng bo'lishi lozim.

Tramvay va trolleybuslarga tegishli tashkilot tomonidan ro'yxatga olingan raqamlar yoziladi.

Transport vositalariga quyidagi ko'rinishda bo'lgan taniqlik belgilari o'rnatilishi kerak: “**Avtopoezd**” yuk avtomobillari va g'ildirakli traktor (1,4 tonna va undan yuqori)larda tirkama bo'lganda, shuningdek, tutashtirilgan avtobus va trolleybus kabinalari tomining old qismi o'rtasiga bir qator qilib 150 dan 300 millimetrgacha oraliqda ko'ndalang joylashgan uchta zarg'aldoq rangli chiroq yoki ichidan yoritiladigan, tomonlarining har biri 250 millimetr bo'lgan sariq rangli uchburchak shaklidagi belgi; “**Turumlangan**” (tishli, shipli) – turumlangan shinali mexanik transport vositasining

orqasiga tomonlari teng, ichiga qora rangda “G” harfi tushirilgan, qizil hoshiyali oq rangdagi uchburchak shaklidagi belgi.

Uchburchakning tomonlari transport vositasining turiga qarab 200 – 300 millimetrgacha, hoshiyaning kengligi uchburchak tomonining 1/10 qismiga teng bo’lishi kerak.

“Bolalar guruhini tashish” – avtobus yoki maxsus jihozlangan yuk avtomobillarida bolalar tashilganda, transport vositasining old va orqa tomonlariga qizil hoshiyali, ichiga 1.21 yo’l belgisidagi bolalar timsolining tasviri tushirilgan, sariq rangdagi to’rtburchak ko’rinishidagi belgi;

To’rtburchakning tomonlari 250 – 300 millimetrgacha, hoshiyaning kengligi to’rtburchak tomonining 1/10 qismiga teng bo’lishi kerak.

“Kar haydovchi” – kar – soqov yoki kar haydovchi boshqarayotgan transport vositasining old va orqa tomonlariga ichiga diametri 40 millimetr bo’lgan uchta qora doira tushirilgan, diametri 160 millimetrdan tashkil etgan sariq rangli doira shaklidagi belgi;

“Boshqarishni o’rgatish transport vositasi”

Boshqarishni o’rgatishda foydalanadigan transport vositalarining old va orqa tomoniga ichiga qora rangda “O” harfi tushirilgan, transport vositasining turiga qarab tomonlari 200 millimetrdan 300 millimetrgacha bo’lgan, qizil hoshiyali oq rangli uchburchak shaklidagi belgi;

“Tezlik cheklangan”

Juda og’ir, xavfli va katta o’lchamli yuklarni tashiyotgan, shuningdek, transport vositasining texnik tavsifnomasida ko’rsatilgan eng yuqori tezligi Qoidalarning 12.2, 12.3 va 12.4 bandlarida belgilangan tezlikdan past bo’lgan hollarda transport vositasi kuzovi orqa devorining cha’ tomoniga 3.24 – “Yuqori tezlik cheklangan” yo’l belgisining kichraytirilgan tasviri tushirilgan shaklidagi belgi;

Belgining diametri 160 millimetrdan kam bo’lmasligi, hoshiyasining kengligi belgi diametrining 1/10 qismiga teng bo’lishi kerak.

“Xavfli yuk”

Xavfli yukni tashiyotgan transport vositasining old va orqa tomoniga o’rnatilgan o’lchami 690*300 millimetr, zarg’aldoq rangli o’ng qismi 400*300 millimetr bo’lgan, chap qismi esa yukning xavfli xususiyatini bildirib turgan belgilar tushirilgan qora hoshiyali (kengligi 15 millimetr) oq rangdagi to’rtburchak shaklidagi belgi;

“Katta o’lchamli yuk”

Ichiga kengligi 50 millimetrli, diagonal bo’yicha galma – gal joylashgan qizil va oq rangli chiziqlar tushirilgan, nur qaytaradigan yuzali, o’lchami 400*400 millimetrli to’rtburchak shaklidagi belgi;

“Uzun o’lchamli transport vositasi”

Yukli yuksiz uzunligi 20 metrdan oshadigan transport vositasining, ikki yoki

undan ko'proq tirkamali avtopoezdlarning orqasiga kengligi 40 millimetr bo'lgan qizil hoshiyali, o'lchami 1200*200 millimetr bo'lgan, tarkibning tasviri tushirilgan sariq rangli to'rtburchak shaklidagi belgi;

Ko'rsatilgan o'lchamli belgini joylashtirishning imkoniyati bo'lmasa, bir xil ikkita 600*200 millimetrli o'lchamdagi belgini transport vositasining o'qiga simmetrik ravishda o'rnatishga yo'l qo'yiladi.

“Falokat sababli to'xtash”

Miltillovchi qizil chiroq va davlat standarti talablari asosidagi uchburchak shaklidagi belgi haydovchilarning xohisiga ko'ra quyidagi taniqlik belgilari o'rnatilishi mumkin.

“SHifokor” Shifokor – haydovchi boshqarayotgan transport vositasining old va orqa tomoniga o'rnatiladigan, tomonlari 140 millimetrdan bo'lgan ko'k rangli to'rtburchak ichida, diametri 90 millimetrli oq doiraga qalinligi 25 millimetrli qizil xoch tasviri tushirilgan belgi;

“Nogiron” Birinchi yoki ikkinchi guruh nogironi boshqarayotgan transport vositasining old va orqa tomoniga o'rnatiladigan barcha tomonlari 150 millimetrdan bo'lgan va qora rangdagi 7.17 yo'l belgisining tasviri tushirilgan sariq rangli to'rtburchak shaklidagi belgi;

Mexanik transport vositalarini shatakka olishda egiluvchan ulagichni ko'rsatadigan oghlantiruvchi qurilma o'lchami 200*200 millimetr bo'lgan, diagonali bo'yicha ketma- ket joylashgan 50 millimetr qalinlikdagi qizil va oq rangli chiziqlar tushirilgan, yorug'lik qaytaradigan yuzali bayroqchalar yoki taxtachalar ko'rinishida tayyorlanishi kerak.

Egiluvchan ulagichning har bir metriga bittadan oghlantiruvchi qurilma o'rnatiladi.

Qattiq ulagichli qurilmaning davlat standarti talablariga mos bo'lishi kerak.

Quyidagi hollarda transport vositalaridan foydalanish tahqiqlanadi:

-agar avtomobillar, avtobuslar, avtopoezdlar, tirkamalar, mototsikllar, mopedlar, traktorlar va boshqa o'ziyurar mashinalarning texnik holati va jixozlanishi ilovadagi transport vositalaridan foydalanishni tahqiqalaydigan shartlar ro'yxatining biron- bir talabiga javob bersa;

-trolleybus va tramvaylarda tegishli texnik foydalanish qoidalarida ko'zda tutilgan nosozliklardan birortasi bo'lsa;

-transport vositalari davlat texnika ko'rigidan o'tmagan, shuningdek, tegishli ruxsatsiz qayta jihozlangan bo'lsa;

Transport vositalari davlat avtomobil nazorati organlarining ruxsatisiz miltillovchi chiroq mayoqcha va maxsus tovushli ishora bilan jihozlangan, kuzovining yon tomoniga YHXB bilan kelishmasdan qiya oq chiziq tortilgan, ko'zda tutilmagan joylarga tegishli raqam belgilari o'rnatilgan, agregat va qismlarining raqamlari yoki raqam belgilari ko'rinmaydigan, qalbakilashtirilgan, o'zgartirilgan bo'lsa.

Transport vositalarining texnik holatiga va ulardan foydalanishga javobgar bo'lgan mansabdor va boshqa shaxslarga quyidagilar tahqiqlanadi:

-texnik nosozligi tufayli foydalanish tahqiqlangan, tegishli ruxsatsiz qayta jihozlangan, belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tkazilmagan yoki davlat texnika ko'rigidan o'tkazilmagan transport vositalarini yo'lga chiqarish;

-yo'l harakati xavfsizligiga tahdid soladigan har qanday mastlik (alkogol, giyohvand va boshqalar) holatida yoki sezgirlik va etiborni susaytiradigan dori – darmonlar tahsirida, charchoqlik yoki betoblik holatida, shuningdek, tegishli toifadagi transport vositalarini boshqarish huquqi bo'lmagan, belgilangan muddatda tibbiy ko'rikdan o'tmagan, giyohvand yoki spirtli ichimliklarni surunkali istemol qiluvchi shaxs sifatida hisobda turgan shaxslarni transport vositasini boshqarishga qo'yish;

-asfalt yoki sement – beton qo'lamali yo'llarga zanjirli traktor va boshqa o'zi yurar mexanizmlarni chiqarish.

-yo'llar, temir yo'l kesishmalari va boshqa yo'l inshootlarining holatiga javobgar bo'lgan mansabdor va boshqa shaxslar:

-yo'llar, temir yo'l kesishmalari va boshqa yo'l inshootlarini yo'l harakati xavfsizligini tahminlaydigan holatda saqlashga;

-yo'l harakatiga xalaqit beradigan har qanday to'sqinlik vujudga kelsa ularni o'z vaqtida bartaraf etish, yo'lning ayrim qismlarida ulardan foydalanish yo'l harakati xavfsizligiga tahdid soladigan hollarda harakatni cheklash yoki taqiqlash choralarini qo'rishga majburdirlar.

Yo'llarda tahmirlash ishlarini bajarishga javobgar mansabdor va boshqa shaxslar ishlar olib borilayotgan joyda yo'l harakati xavfsizligini tahminlashga majburdilar. Bunday joylar, shuningdek, yo'ldan tashqariga olib chiqish imkoniyati bo'lmagan ish bajarmayotgan yo'l mashinalari, qurilish materiallari, qurilma va shunga o'xshashlar tegishli yo'l belgilari, yo'naltiruvchi va to'suvchi moslamalar bilan, sutkaning qorong'i vaqtida va yetarlicha ko'rinmaslik sharoitida esa qo'shimcha qizil yoki sariq chiroqli ishoralar bilan belgilanishi kerak.

Ta'mirlash ishlari tugallangandan so'ng yo'llarda transport vositalari va piyodalarning xavfsiz harakatlanishi ta'minlangan bo'lishi kerak.

Nazorat savollari:

1. Boshqarishni o'rgatish qayerlarda o'tkaziladi?
2. Necha yoshdan avtomobilni boshqarishga ruxsat etiladi ?
3. Haydovchilarning umumiy majburiyatlariga qanday vazifalar kiradi?
4. Odam tashishga qanday hollarda ruxsat beriladi?
5. Odam tashishda haydovchilarning qanday vakolatlari bor?
6. Yuk tashishda nimalarga e'tibor berish kerak?
7. Yuk tashishda qay hollarda YHXB dan ruxsat olinadi?

Test savollari.

1. Haydovchilarni tayyorlash mashg'ulotlari o'quv yakunida avtomobil boshqarishni o'rganuvchi

- A. 18 yoshga,
- B. 12 yoshga
- V. 17 yoshga
- D. 15 yoshga

2. Avtobus, tramvay va trolleybus boshqarishni o'rganuvchi

- A. 21yoshga
- B. 18 yoshga
- V. 19 yoshga
- D. 20 yoshga

3. Mototsikl boshqarishni o'rganuvchi

- A. 16 yoshga
- B. 15 yoshga
- V. 12 yoshga
- D. 18 yoshga

4. Qattiq ulagichli qurilmaning davlat standarti talablariga mos bo'lishi kerakmi.

- A.xa
- B. SHart emas
- V.xoxishga qarab
- D.10 metr bqlishi kerak

5. Yo'lda velosiped, aravani boshqarish, hayvonlarni haydab o'tish yoki ularni minib o'tish yoshga to'lgan

- A. 14 yoshga to'lgan
- B. 15 yoshga to'lgan
- V. 13 yoshga to'lgan
- D. 16 yoshga to'lgan

10 -Mavzu. Transport vositalaridan foydalanishni ta'qiqlovchi shartlar.

Reja.

1. Transport vositalaridan foydalanishni taqiqlovchi shartlar.
2. Boshqaruv qurilmasi
3. Tashqi yoritgichlar
4. Oyna tozalagich va oyna yuvgichlar. Shinalar.

Tayanch iboralar: *Tormoz tizimi nosozliklari bo'yicha taqiqlovchi shartlar. Boshqaruv qurilmasi va tashqi yoritgichlar bo'yicha taqiqlovchi shartlar. Oyna tozalagich, shinalar, dvigatel bo'yicha va boshqa taqiqlovchi shartlar.*

Transport vositalaridan foydalanishni taqiqlovchi shartlar.

Tormoz tizimi

Tormoz tizimining tuzilishi o'zgartirilsa, ishlab chiqargan korxonalar talabiga mos kelmasa yoki transport vositasining shu turida ko'zda tutilmagan tormoz suyuqligi yoki boshqa qismlar qo'llanilsa.

Ishchi tormoz tizimining samaradorligi quyidagi meyyorlar talabini taminlamasa:

№	Transport vositasi turi	Tormoz yo'li (ko'pi bilan) metr hisobida			
		1982 yil 1.01 dan ishlab chiqarila boshlangan		1981 yil 1.01 dan oldin ishlab chiqarila boshlangan	
		Aslahalangan holda	To'la vaznda	Aslahalangan holda	To'la vaznda
1	Engil avtomobillar va ularning yuk tashishga moslashtirilgan turlari	12,2	12,9	14,5	16,2
	Ular shatakka olganda	13,6	16,5	14,5	16,5
2	Avtobuslar:				
	To'la vazni 5 tonna va undan kam bo'lgan	13,6	17,0	18,7	21,2
	To'la vazni 5 tonnadan kam bo'lgan	16,8	17,4	19,9	21,2
3	Yuk avtomobillari				
	To'la vazni 3,5 tonna va undan kam bo'lgan	15,1	19,0	19,0	23,0
	To'la vazni 3,5 tonnadan 12 tonnagacha va 12 t. bo'lgan	17,3	20,1	18,4	23,0
	To'la vazni 12 tonnadan ortiq bo'lgan	16,0	19,7	17,7	23,0
4	Avtopoezdlar shatakchi transport vositasi bilan:				
	To'la vazni 3,5 tonna va undan kam bo'lgan	17,7	21,8	22,7	25,0
	To'la vazni 3,5 tonnadan 12 tonnagacha va 12 t. bo'lgan	18,8	21,3	22,1	25,0
	To'la vazni 12 tonnadan ortiq bo'lgan	18,4	20,8	21,9	25,0
5	Ikki g'ildirakli mototsikl va mo'edlar	7,5	7,5	7,5	7,5
6	Kajavali mototsikllar	8,2	8,2	8,2	8,2

Izoh: 1. Ishchi tormoz tizimining samaradorligi davlat namunasiga muvofiq boshqa o'lchamlar bilan ham belgilanishi mumkin.

2. Ishchi tormoz tizimi – yo'lining beton, asfaltbeton, quruq, toza tekis qo'lamali, yotiq qismida tormozlash boshlangan vaqtidagi tezligi avtotransport vositalari uchun soatiga 40 km, mototsikl, mopedlar uchun soatiga 30km bo'lganda sinovdan o'tkaziladi. Agar haydovchi tormozlash vaqtida to'g'ri yo'nalishni saqlash uchun harakatlanish izini o'zgartirishga majbur bo'lsa yoki to'g'ri chiziqli harakati buzilsa, sinov natijalari bekor qilinadi.

1.3. Hidravlik tormoz uzatmasining zichligi (germetikligi) buzilgan bo'lsa.

1.4. Pnevmatik tormoz uzatmasining zichligi buzilishi natijasida havo siquvchi moslama (kompressor) ishlamay turganda va boshqaruv qismlari ulanmaganda – 30 daqiqada, ulanganda – 15 daqiqada tizimdagi havo bosimi 0,05 M³ (0,5kg/sm²)dan ko'p asayishiga sabab bo'lsa.

1.5. Tormoz uzatmasidagi havo bosimini o'lchaydigan asbob (monometr) ishlamasa.

1.6. To'xtab turish tormoz tizimi transport vositalarini quyidagi joylarda harakatsiz holatda ushlab tura olmasa:

To'la vazndagi transport vositalarini 16 foizdan kam bo'lmagan qiyalikda;

Aslahalangan holatdagi yengil avtomobillar, ularning yuk tashishga moslashtirilgan turlari, shuningdek, avtobuslarni 23 foizdan kam bo'lmagan qiyalikda;

Aslahalangan holatdagi yuk avtomobillari va avtopoezdlarni 31 foizdan kam bo'lmagan qiyalikda.

Izoh: To'xtatib turish tormoz tizimi sinovdan o'tkazilayotganda yurgizgich transmissiyasidan ajratilgan bo'lishi kerak.

1.7. Qulflovchi moslama to'xtatib turish tormoz tiziminig dastagi (richagi)ni ushlab tura olmasa.[15]

Boshqaruv qurilmasi

Boshqaruv qurilmasidagi lyuft (qismlar birikmasidagi yeyilish) yig'indisi quyidagi ko'rsatkichdan katta bo'lsa:

№	Transport vositasining turi	Erkin qismlar o'rtasidagi yeyilish yig'indisi, ko'pi bilan gradus hisobida
1	Engil avtomobillar va ular asosida yaratilgan yuk avtomobillari hamda mikroavtobuslar	10
2	Avtobuslar	20
3	Yuk avtomobillari	25

Boshqaruv qurilmasidagi qismlar tuzilishida ko'zda tutilmagan sezilarli o'zgarishlar yoki transport vositasida yukxonasi (rama, kabina, shassi)ga nisbatan qo'zg'algan bo'lsa, qurilmadagi rezbalı birikmalar tegishli ravishda mahkamlanmagan bo'lsa.

Boshqaruv qurilmasining tuzilishida ko'zda tutilgan kuchaytirgich yoki mototsikllarda tebranishni pasaytiruvchi asbob (dempfer) nosoz bo'lsa yoki umuman bo'lmasa.

Boshqaruv qurilmasida qoldiq deformatsiya izlari, darz ketgan joylari va boshqa nuqsonlari bo'lgan qismlar o'rnatilgan, shu transport vositasi turida ko'zda tutilmagan yoki ishlab chiqargan korxonaga talabiga mos kelmaydigan qismlar va suyuqliklar qo'llangan bo'lsa

Tashqi yoritgichlar

Tashqi yoritgichlar soni, turi, joylashuvi va ishlash tartibi transport vositasining tuzilish talabiga mos kelmasa.

Izoh: 1. Mototsikl, mopedlar bitta, boshqa trans'ort vositalari esa ikkita tumanga qarshi faralar bilan jihozlangan bo'lishi mumkin.

Tumanga qarshi faralar yo'l yuzasidan 250mm dan kam bo'lmagan balandlikda joylashishi, lekin yaqinni yorituvchi faralardan baland bo'lmasligi, transport vositasining o'qiga mutanosib va tashqi gabaritdan ko'pi bilan 400mm uzoqlikda joylashishi kerak.

Tumanga qarshi bitta yoki ikkita qizil chiroq transport vositalarining orqasiga 400 – 1200mm balandlikda va to'xtatish ishorasida kamida 100mm yaqinlikda o'rnatiladi.

Tumanga qarshi fara, orqa chiroqlar, gabarit chiroqlari va davlat raqami belgisini yorituvchi chiroqlar bir vaqtda yoqilishi kerak.

Engil transport vositasi va avtobusga bitta yoki ikkita qo'shimcha qizil rangli, tormoz berganda yonuvchi chiroqni 1250 – 1400mm balandlikda o'rnatishga ruxsat etiladi.

Ishlab chiqarilishi to'xtatilgan yengil avtomobillarga boshqa turdagi, rusumdagi transport vositalarining tashqi yoritgichlarini o'rnatishga ruxsat etiladi.

Yorituvchi fara nurining yo'nalishi buzilgan bo'lsa.

Agar tashqi yoritgilar va nur qaytargichlar belgilangan tartibda ishlamayotgan yoki ifloslangan bo'lsa.

Yoritish asboblari nur sochuvchisi bo'lmasa yoxud nur sochuvchi va lam'alar tegishli yorug'lik asboblari turiga mos bo'lmaganidan foydalanilgan bo'lsa.

Oyna tozalagich va oyna yuvgichlar. SHinalar

Oyna tozalagich belgilangan tartibda ishlamayotgan bo'lsa.

Transport vositasining tarkibida ko'zda tutilgan oyna yuvgich ishlamayotgan bo'lsa.

Engil avtomobillar shinasi naqshlari izlarining qoldiq chuqurligi 1,6 mm dan, yuk avtomobillarini – 1,0 mm dan, avtobuslarniki – 2,0 mm dan, mototsikl va mo'edlarniki – 0,8mm dan kam bo'lmasa.

Izoh: Tirkamalar shinasi naqshlari izlarining qoldiq chuqurligi shatakchi trans'ort vositasi shinalari uchun belgilangan mehyor kabidir.

SHinalarning bazi joylari shikastlangan yoki boshqa nuqsonlarga (kesilgan, yorilgan) ega bo'lsa.

Qo'shaloq shinalar orasiga xavf – xatar tug'diruvchi begona qismlar qisilib, tiqilib qolgan bo'lsa.

SHina o'rchamlari yoki unga cheklangan og'irlik transport vositasining turiga mos kelmasa.

Transport vositasining bitta o'qiga diagonal va radial, shuningdek, har xil naqshli shinalar o'rnatilgan bo'lsa.

SHaxarlararo qatnaydigan avtobusning oldingi o'qiga naqshi qayta tiklangan shina, boshqa o'qiga esa ikkinchi marta (2- darajali) tamirlash yo'li bilan tiklangan shinalar tiklangan bo'lsa.

Engil avtomobillar va avtobuslarning oldingi o'qiga ikkinchi marta (2- darajali) tamirlash yo'li bilan tiklangan shinalar o'rnatilgan bo'lsa.

Yurgizgich (motor)

Ishlab chiqqan gazlar tarkibida zararli moddalar yoki tutash darajasi belgilangan meyyordan ortiq bo'lsa.

Yonilg'i uzatish tizimi zich (germetik) bo'lmasa.

Radio to'lqinlaridagi shovqinni so'ndiruvchi moslamalar bo'lmasa.

ishlab chiqarilgan gazlarni chiqarib tashlash tizimi buzuq bo'lsa.

YHXB organlari ruxsatisiz yurgizgich tuzilishiga o'zgartirish kiritilgan, boshqa turdagi yonilg'ida ishlatish uchun qo'shimcha moslama va jihozlar o'rnatil-magan bo'lsa.

Transport vositasi tuzilishining bo'lak qismlari

Transport vositasining tuzilishida ko'zda tutilgan orqa tomonni ko'rsatuvchi ko'zgu bo'lmasa.

Tovush moslamasi (signal) bo'lmasa.

Transport vositasiga tevarak – atrof ko'rinishini cheklaydigan qo'shimcha narsalar, ko'zqusimon, shuningdek, tegishli davlat standartlarida belgilangan meyorlarni buzgan holda tayyorlangan tisi o'zgartirilgan (qoraytirilgan) oynalar o'rnatilgan bo'lsa.[16]

Izoh:

1. Yengil avtomobillarning oldingi ikki yoniga orqa tomon ko'rinishini taminlaydigan tashqi ko'zgu o'rnatilgandagina orqa oynasiga parda o'rnatishga ruxsat etiladi.

2. Transport vositalarining faqat orqa va yon oynalari yorug'lik o'tkazuvchanligini 70 % dan kam bo'lmaydigan qilib, davlat standarti talablarini buzmaganda tusini o'zgartirish (qoraytirish)ga ruxsat etiladi. Avtomobillarning tom qismidagi lyuk oynasi bundan mustasno.

Tarkibida ko'zda tutilgan yukxona, kabina eshiklari, qulflari, yuk platformasi bortlarining temir yo'qichlari, yonilg'i idishi va tsisternalar og'zining qulflari, haydovchi o'rindig'i holatini sozlovchi moslama, falokat yuz bergan vaqtda chiqish joylari, eshiklarni ochish va yo'ish moslamasi, spidometrlar, haydab olib qochishga qarshi, oynani isituvchi va havo almashtirish moslamalari buzuq bo'lsa, yoki umuman bo'lmasa.

Spidometr qurilmasi nosoz yoki tamralanmagan (shaxsiy transprt vositalari, mototsikl va mopedlardan tashqari) bo'lsa.

Tarkibida ko'zda tutilgan, o'zi yurib ketganda xavfsizlikni taminlovchi orqa bufer, loy to'sgich va sachratmagichlar bo'lmasa.

Ressorlarning asosiy qatlami yoki markaziy bolti shikastlangan bo'lsa.

SHatak tirkama burimining tortish – tirkash moslamasi hamda ko'zda tutilgan ehtiyot arqonlari nosoz bo'lsa. Mototsikl bilan kajava ramasi mahkamlangan joyda lyuft (ramalar o'rtasida oraliq, yeyilish) bo'lsa.

Transport vositalari quyidagilar bilan jihozlanmagan bo'lsa:

Avtobuslarda tibbiyot qutichasi (aptechka), favqulodda holatlarni oynani sindirish uchun foydalaniladigan bolg'acha, o't o'chirgich, majburiy to'xtaganni bildiruvchi belgi (miltillovchi qizil chiroq);

Mikroavtobus, yuk va yengil avtomobillarda tibbiyot qutichasi (aptechka), o't o'chirgich, majburiy to'xtaganni bildiruvchi belgi (miltillovchi qizil chiroq);
Ishlab chiqargan korxonadan tomonidan nazarda tutilmagan va belgilanmagan joyda antenna, sirena, ratsiya, tovush chiqarish moslamalari, yoritgichlar va har xil bezaklar tegishli ruxsatsiz o'rnatilgan;

To'la vazni 3,5 tonnadan ortiq bo'lgan yuk avtomobillarida va to'la vazni 5 tonnadan ortiq avtobuslarda tisarilishga qarshi tirgak (boshmoq);

Avtopoezdlar, tirkamalar, traktorlar, aravalar va boshqa o'zi yurar mashinalarda tashqi yorug'likni qaytaruvchi (qizil – oq rangli) xavfsizlik moslamalari;
Kajavali mototsikllarda tibbiyot qutisi, falokat sababli to'xtashga majbur bo'lganini bildiruvchi belgi.

Izoh: Tibbiyot qutichasi va o't o'chirgich transport vositalarini ishlab chiqargan korxonadan tomonidan belgilangan joyga mustaxkam o'rnatiladi. Agar trans'ort vositasining konstruksiyasida bunday joylar ko'zda tutilmagan bo'lsa, tibbiyot qutichasi oson olinadigan joyga, o't o'chirgich esa yengil avtomobillarnig salonida yoki yukxonasida, avtobuslarda esa bitta o't o'chirgich haydovchining kabinasida, ikkinchisi yo'lovchilar salonida bo'lishi kerak. Katta va o'rta avtobuslar bundan tashqari favqulotda holatlarda avtobus oynasini sindirish uchun maxsus bolg'achalar bilan (avtobus salonida) jihozlangan bo'lishi lozim.

Maxsus transport vositalarida ko'zda tutilgan chiroq – mayoqcha, navbatma navbat chalinadigan maxsus tovushlar va rangdor chizmalardan foydalanilayotgan bo'lsa.

Transport vositasida uni ishlab chiqargan korxonadan tomonidan ko'zda tutilmagan boshqa nusxadagi yukxona (kuzov) qismlari o'rnatilgan bo'lsa.

Yukxona, kabina qismlari to'la tahmirlanmagan va bo'yog'i tashqi ko'rinishini buzadigan hamda bir necha xil rangga bo'yalgan bo'lsa. (maxsus transport vositalari bundan mustasno)

Ikki g'ildirakli mototsikl tarkibida ko'zda tutilgan xavfsizlik yoki (duga) bo'lmasa. mototsikl va mopedlarda ko'zda tutilmagan oyoq tiragich, egarida yo'lovchi uchun ko'ndalang tutqich o'rnatilmagan bo'lsa. Izoh: Bir turdagi trans'ort vositalarida buferlar, moldinglar, qo'lamalar. yu g'ildirak qo'qoqlari va h. k. Ni o'zaro

almashtirishga ruxsat etiladi. Ilovada ko'rsatilgan texnika talablariga davlat namunalari bo'yicha o'zgartirishlar kiritilishi mumkin.[17]

Nazorat savollari:

1. Transport vositalarining tormoz tizimi sababli foydalanishni taqiqlash shartlari?
2. Tormoz tizimidagi havo bosimi qanday bo'lishi kerak?
3. Transport vositalarining yoritgichlari sababli foydalanishni taqiqlash shartlari?
4. Qanday holatlarda oyna tozalagichlardan foydalanish taqiqlanadi?
5. Tashqi yoritgichlar qanaqa bo'lishi kerak?
6. Tashqi yoritgichlar qanday joylashtiriladi?

11-mavzu. Yo'llarda harakat xavfsizligini ta'minlashning davlat boshqaruvi tizimi

O'zbekiston Respublikasining harakat xavfsizligi to'g'risidagi Qonun. Davlat vakolatli organlari. Vazirlar Mahkamasining vakolatlari, IIV YHXB vakolatlari. O'zbekiston avtomobil va daryo transporti agentligi. «O'zavtoyol» DAK. Vakolatlari. Mahalliy Davlat hokimiyat organlarining vakolatlari.

Axloqiy javobgarlik. YHQB Haydovchi va mansabdor shaxslarning javobgarligi

Huquqiy javobgarlik tushunchasi avtotransportda harakat xavfsizligini tahminlash muhim va murakkab vazifa bo'lishi bilan birga iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyatga egadir. Bu vazifani to'g'ri hal qilish haydovchilarga bog'liqdir.

Amaliyotda ko'pgina yo'l-transport hodisalari sodir bo'lishiga haydovchilar o'z vazifalariga va fuqorolik burchlariga ehtiborsizlik bilan qaraganlari va tartibga rioya etmasliklari sabab bo'ladi. Avtotransport ishtirokida sodir bo'lgan halokatlar oqibati jamiyatga katta mahnaviy va moddiy zarar yetkazadi. Bu holatlar ko'pincha davlat mehyoriy talablarining buzilishi bilan sodir bo'ladi. Jamiyat manfaatlarini himoya qilish uchun avtotransport harakati qatnashchilariga yo'l qo'ygan qoidabuzarliklari uchun tahsir etish choralari qo'llaniladi. Qoidabuzarliklarga yo'l qo'ygan shaxslar qonun bilan belgilab qo'yilgan tartibga muvofiq jazolanadilar.

Haydovchi tomonidan yo'l qo'yilgan qoidabuzarlik tavsiflariga muvofiq to'rtta javobgarlik turi mavjud:

-axloqiy;

-moddiy;

-mahmuriy;

-jinoiy.

Axloqiy javobgarlik. Haydovchi mehnat shartnomasida ko'rsatilgan vazifani bajarmagan, ichki tartib-qoidalarga rioya qilmagan, xizmat burchini o'tayotgan paytda

ATXga ziyon keltirgan bo'lsa, axloqiy javobgarlikka tortiladi. Mehnat intizomini buzganligi uchun ATX mahmuriyati haydovchini 1) ogohlantirishi, 2) hayfsan ehlon qilishi, 3) qattiq hayfsan berishi, 4) maoshi past ishga o'tkazishi, 5) ishdan bo'shatishi mumkin.

Moddiy javobgarlik. Haydovchining aybi bilan ATXga ziyon keltirilgan bo'lsa, u bu ziyonni to'lashi lozim. To'lov miqdori haydovchi o'rtacha maoshining uchdan bir qismidan oshmasligi kerak.

Mahmuriy javobgarlik. Avtotransportda yo'l qo'yilgan qoidabuzarliklar O'zbekiston Respublikasining mahmuriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksida belgilangan holatlar bo'yicha javobgarlikka tortiladi.

Avtotransport bilan bog'liq bo'lgan qoidabuzarliklarning turlari 121-131, 133-143, 147 va 148 moddalarda o'z aksini topgan:

28-modda. Maxsus huquqdan maxrum qilish

Muayyan shaxsni unga berilgan maxsus huquqdan (transport vositalarini boshqarish huquqidan, ov qilish huquqidan) maxrum qilish chorasi tuman (shaxar) sudining mahmuriy ishlar bo'yicha sudg'iyasi tomonidan uch yilgacha muddatga qo'llaniladi. Bunday huquqdan mahrum qilish muddati o'n beshkundan kam bo'lmasligi kerak.

Nogironligi sababli transport vositalarini foydalanadigan shaxslarga nisbatan transport vositalarini boshqarish huquqidan maxrum qilish chorasi qo'llanilishi mumkin emas, transport vositalarini alkagolg' ichimlikdan, giyoxvandlik vositasi tahsiridan mast bo'lgan xolda yoki o'zgacha tarzda mast bo'lgan yo'l-transport xodisalari sodir etilgan joydan ketib qolish hollari bundan mustasnodir.

Asosiy tirikchilik manbai ovchilik qo'yilgan shaxslarga nisbatan ov qilish huquqidan mahrum etish chorasi qo'llanilishi mumkin emas.

31-modda. Mahmuriy javobgarlikni yengillashtiruvchi holatlar

mahmuriy javobgarlikni yengillashtiruvchi holatlar jumlasiga quyidagilar kiradi:

aybdorning o'z qilmishidan chin ko'ngildan pushaymon bo'lishi;

aybdorning huquqbuzarlikninig zarali oqibatlarini oldini olish, yetkazilgan ziyonni ixtiyoriy rivishda to'lashi yoki keltirilgan zarani bartaraf etishi;

huquqbuzarlikninig kuchli ruxiy hayajon tahsiri ostida yoki majburlov tahsirida yoxud xizmat yuzasidan, moddiy yoki boshqa jixatdan qaramligi tahsiri ostida sodir etilishi;

huquqbuzarlikninig taxdid yoki majburlov tahsirida yoxud xizmat yuzasidan, moddiy yoki boshqa jixatdan qaramligi tahsiri ostida sodir etilishi;

huquqbuzarlikninig voyaga yetmagan shaxs tomonidan sodir etilishi;
huquqbuzarlikninig xomilador ayol yoki o'n to'rt yoshgacha bo'lgan bolasini yakka o'zi tarbiyalotgan shaxs tomonidan sodir etilishi.
Mahmuriy huquqbuzarlik to'g'risida ishni ko'riyub chiquvchi organ (mansabdor shaxs)boshqa xolatlarni ham javobgarlikni yengillashtiruvchi holat deb topish mumkin.

33-modda. Yengilroq mahmuriy jazo chorasining qo'llanilishi

Organ (mansabdor shaxs) mahmuriy jazo chorasini qo'llanayotganda javobgarlikni yengillashtiruvchi holatlarni va huquqbuzarning moddiy axvolini inobatga olgan g'olda sababini albatta ko'rsatib turib ushbu Kodeksning Maxsus qismidagi moddalarning jazo belgilash qismida nazarda tutilgan eng kam jazodan ham yengiroq jazo chorasini qo'llanilishi mumkin.

36-modda. Ma`muriy jazo qo'llanish muddatlari

Mahmuriy jazo huquqbuzarlik sodir etilgan kundan boshlab, davom etayotgan huquqbuzarliklar uchun esa, huquqbuzarlik anaqlangan kundan boshlab kechiktirmay qo'llanilishi mumkin.

Jinoyat ishini qo'zg'atish rad etilgan yoki jinoyat ishi tutatilgan bo'lsa-yu, lekin huquqbuzarning xarakterlarida mahmuriy jazo chorasi jinoyat ishi qo'zg'atilishi rad etish yoki jinoyat ishini tugatish to'g'risida qaror qabul qilingan kundan boshlab bir oydan kechiktirmay qo'llanilishi mumkin. (O'zR 30.04.2004. y. 621-11-son qonuni taxiridagi qism.)

Ushbu moddada nazarda tutilgan muddatlar ashyolari bojxanamunosabatlarini tartibga soladigan qonun xujjatlari asosida musodara qilish hallariga nisbatan tatbiq etilmaydi.

37-modda. Tugaganidan so'ng shaxs mahmuriy jazoga tortilmagan deb hisoblanadigan muddat

Basharti mahmuriy jazoga tortilgan shaxs shu jazoni o'tash muddati tugagan kundan boshlab bir yil mobaynida yangi mahmuriy huquqbuzarlik sodir etmagan bo'lsa, mazkur shaxs mahmuriy jazoga tortilmagan deb hisoblanadi.

123-modda. Transport vositalaridan axlat yoki boshqa narsalarni tashlab yuborish

Poezdlarning vagonlari, avtomobil va shahar elektr transportidan axlat yoki boshqa narsalarni tashlab yuborish, -eng kam ish haqining o'ndan bir qismidan ikkidan bir qismigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

124-modda. Transportda yong'in havfsizligi qoidalarini buzish

Transportda belgilangan yong'in xavfsizligi qoidalarini buzish, fuqorolarga eng kam ish haqqining ikkidan bir qismida bir baravaricha, mansabdor shaxslarga esa-bir baravaridan uch baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

125-modda. Transport vositalaridan foydalanish qoidalarini buzish

Haydovchilar va yo'lovchilarning motoshlemlardan foydalanish qoidalariga rioya etmasligi,- eng kam ish xaqining yigirmadan bir qismi miqdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

Haydovchilarning foydalanish man etiladigan darajada nosozlik bo'lgan transport vositalarin boshqarish ,-eng kam ish haqqining uchdan bir qismigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Haydovchilarning davlat texnika ko'rigidan o'tmagan yoki belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tkazilmagan yoxud tormoz tizimida yoki rulg' boshqaruvida yoxud ulovchi qurilmada nosozligi bo'lgan, xuddi shuningdek ishlayotganida tashqariga chiqarayotgan ifloslantiruvchi moddalarning miqdori, shuningdek shovqin darajasi belgalangan normadan ortiq bo'lgan yoxud tegishli ruxsati bo'lmay turib qayta jixozlangan transport vositalarini boshqarish, eng kam ish haqqining ikkidan bir qismigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Foydalanish belgilangan tartibda man etilgan tiransport vositalarning xuddi shuningdek davlat raqam belgisi o'zboshimchalik bilanechib olinishi yoxud davlat raqam belgisi yasama yoki o'zga usullarida o'zgartirilgan transport vositalarin boshqarish, eng kam ish xaqining uch baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarimi solishga sabab bo'ladi.

Korxonalar, muassasalar va tashkilotlarga qarashli transport vositalrini ishdan tashqari vaqtda ulardan foydalanish shartlariga muvofiq keladigan tarzda maxsus jixozlanmagan joyda saqash,-fuqorolarga yeng kam ish xaqining ikkidan bir qismidan bir baravarigacha, mansabdor shaxslarga esa – bir baravaridan ikki baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Ushbu kodeksning 125,126,127,128,129,130,131,133,134,135,136,139,140,141,- moddalarida transport vositalari deyilganda barcha turdagi avtomobillar va traktorlar, shuningdek mototsikllar va boshqa mexanik transport vositalarninitushunmoq kerak.

126-modda. Ko'zgusimon va tusi o'zgartirilgan

(qoraytirilgan) nostandart oynalar o'rnatilgan transport vositalaridan foydalanish

Ko'zgusimon, shuningdek tegishli davlat standartlarida belgilangan normalarni buzgan holda tayyorlangan tusi o'zgartirilgan (qoraytirilgan) o'ynalir o'rnatilgan transport vositalaridan foydalanish, - eng kam ish haqqinign bir baravari miqdorida jarimi solishga sabab bo'ladi. (O'zR 20.08.1999)y. 832-1 son qonuni tahriridagi qism)

127-modda. Transport vositalarining tovush chiqaruvchi va yorituvchi qurilmalaridan foydalanish qoidalarini buzish

Tovush signalini sababsiz berish, transport vositalariga uni ishlab chiqargan korxonada nazarda tutmagan tovush chaqaruvchi va yorituvchi qurilmalarni o'rnatish, xuddi shuningdek ularni o'zgartirib o'rnatish, eng kam ish haqqining bir birivari miqdorida jarima solishga sabab bo'ladi. (O'zR 20.08.1999 y. 832-1-son qonuni taxriridagi qism)

Tegishli ruxsat oomiy turib transport vositalariga tovush chiqaruvchi va yorituvchi maxsus qurilmalarni o'rnatish., - ana shu qurilmalarni musodara qilib, fuqorolarga eng kam ish haqqining baravaridan besh baravarigacha uch baravarigacha, miqdorga jarima solishga sabab bo'ladi. (O'zR 20.08.1999 y 832-1-son qonuni tahrirdagi sanksiya)

128-modda. Transport vositalari haydovchilarning harakatini tegishli oshirib yuborishi, yo'l belgilari va yo'l harakatining boshqa qoidalari talablariga rioya qilmasligi

Transport vositalari haydovchilarning belgilangan harakat tezligini oshirib yuborishi, svetaforning yoki yo'l xarakatini tartibga soluvchining taqiqlovchi ishoralariga bo'ysunmasligi, piyodalar yo'lkasidan yurgizishi, ustunlik beruvchi, taqiqlovchi va ko'rsatma beruvchi yo'l belgilari talabiga, yo'lning harakat qismidagi harakatda o'tkazib yuborishi ko'rsatuvchi chiziq'larga rioya etmasligi, odam tashish. Transport vositalarini quvib o'tish, jamoat transporti to'xtaydigan bekatlar yoki piyodalar o'tish joylaridan yurish qodalarini, sutkaning qorong'u davrida yoki ko'rish cheklangan sharoitlardayoritish asboblaridanfoydalanish qoidalarini buzishi shuningdek, yo'lovchilarga loy sachiratishi, eng kam ish haqqining ikkidan bir qismidan bir baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Ushbu moddaning birincha qismida ko'rsatilgan huquqbuzarlik uchun mahmuriy jazo chorasi qo'llanilganidankeyin bir yil davomida xuddi shu moddaning birinchi qismida nazarda tutilgan xar qanday huquqbuzarliklarnisodir etish, (O'zR

13.12.2002 y. 447 II son qonuni taxriridagi dispozitsiya), (oldingi taxrirda qarang) – eng kam ish xaqining bir baravaridan ikki baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Bir yil mobaynida ushbu moddaning birinchi qismida nazarda tutilgan huquqbuzarliklardan uchtasini sodir etish, xuddi shuningdek to'sqinliksiz xarakat qilish huquqidan foydalanadigan transport vositalarining o'tib ketishiga xalaqit berish yoxud avriya xolati yuzaga kelishi olib borgan, yani yo'l harakatining boshqa qatnashchilari tezlikni, xarakat yulanishi keskin o'zgartirishiga yoki o'z xavfsizliklari yoxud boshqa fuqorolarning xavfsizligini tahminlash maqsadida o'zga choralarni ko'rishga majbur qiluvchi huquqbuzarliklarni sodir etish –eng kam ish haqining ikki baravaridan uch baravarigacha maqdorida jarima solinga sabab bo'ladi.(O'zR 26.12.1997. y. 549-I son qonuni taxriridagi qism)

Bir yil mobaynida ushbu moddaning birincha qismida nazarda tutilgan huquqbuzarliklardan to'rtasini va undan ko'rog'ini sodir etish – eng kam ish xaqining uch baravari miqdorida jarima solishga yoki transport vositasini boshqarish huquqidan olti oy muddati mag'rum etishga sabab bo'ladi. (O'zR 26.12.1997 y. 549-I- son qonuni tahriridagi qism), (O'zR 13.12.2002 Y. 447-II- son qonuni tag'riridagi sanktsiya), (oldingi taxrirda qarang)

128-1- modda. Transport vositasini boshqarish vaqtida haydovchilarning telefondan foydalanishi (O'zR 26,12,2006 y. O'Rq-73- son qonuni tahriridagi modda)

Transport vositasini boshqarish vaqtida xaydovchilarning telefondan foydalanish, -eng kam ish haqining bir baravari miqdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

Xuddi shunday xuquqbuzarlik mvhmuriy jazo qo'llanilganda keyin bir yil davomida takror sodir etilgan bo'lsa,- eng kam ish haqinng ikki baravaridan uch barvarigacha miqdorda jarima solishga yoki transport vositasini boshqarish huquqidan olti oygacha muddatga maxrum etishga saba bo'ladi.

130-modda. Transport vositalari haydovchilarning temir yo'lning o'tish joylaridan o'tish qoidalarini buzishi

Transport vositalari xaydovchilarning temir yo'lning o'tish joylaridan o'tish qoidalarini buzishi, -eng kam ish haqining bir baravaridan ikki baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Xuddi shunday huquqbuzarlik mahmuriy jazo qo'llanilganidan keyin bir yil davomida takror sodir etilgan bo'lsa,- eng kam ishhaqining ikki baravaridan besh

baravarigacha miqdorda jarima solishga yoki transport vositasini boshqarish huquqidan olti oydan bir yilgacha muddatga maxrum etishga sabab bo'ladi. (O'zR 26.12.1997 y. 549-I-son qonuni taxiridagi qism)

131-modda. Transport vositalarini mast xolda boshqarish

Haydovchilarning transport vositalarini alkagolli ichimlikdan, giyoxvand modda tahsirida yoki o'zgacha tarzda mast xolda boshqarish, - eng kam ish haqining besh baravaridan yetti baravarigacha miqdorda jarima solishga yoki transportvositasini boshqarish huquqidan bir yildan ikki yilgacha muddatga maxrum etishga sabab bo'ladi. (O'zR26.12.1997 y.549-I-son qonuni taxiridagi qism)

Xuddi shunday huquqbuzarlik mahmuriy jazo qo'llanilgandan keyin bir yil davomida takror sodir etilgan bo'lsa,- transport vositasini boshqarish huquqidan uch yil davomida takror sodir etilgan bo'lsa,- transport vositasini boshqarish xuquqidan uch yil muddatga maxrum etishga sabab bo'ladi.(O'zR 26.12.1997 y. 549-I-son qonuni tahriridagi qism)

O'zR 26.12.1997 y. 549-I-son qonuniga muvofiq ikkinchi qism uchinchi deb hisoblansin.Transport vositalarini boshqarish huquqi bo'lmagan shaxslarning transport vositalarini alkagolli ichimlikdan, gayoxvandmodda tahsiridan yoki o'zgacha tarzda mast xolda boshqarish,Eng kam ish haqining yetti baravarimaqdorida jarima solishgasabab bo'ladi. (O'zR 26.12.1997 y. 549-I-son qonuni tahriridagi qism)

Alkagolli ichimlikdan, giyoxvand modda tahsiridan yoki o'zgacha tarzda mast tarzda mast shaxsga transport vositasini boshqarishni topshirish,-eng eng kam ish haqining besh baravari miqdorda jarima solishga yoki transport vositasini boshqarish huquqidan ikki yildan uch yilgacha muddatga maxrum etishga sabab bo'ladi.

133- modda. Transport vositalari haydovchilarning yo'l harakati qoidalarini buzishi jabrlanuvchiga yengil tan jaroxati yoki ancha miqdorda moddiy zarar yetkazilishiga olib kelishi

Transport vositalari haydovchilarning yo'l xarakati qoidalarint buzishi jabrlanuvchiga yengil tan jaroxati yoki ancha miqdorda moddiy zarar yetkazishiga olib kelsa,- lekin ancha miqdorda moddiy zarar yetkazmasi,- eng kam ish haqining uch baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishga yoki transport vositalarini boshqarish huquqidan bir yildan uch yilgacha muddatga maxrum etishga sabab bo'ladi.Ancha miqdordagi moddiy zarar deganda, eng kam ish haqining besh baravari maqдорidan oshib ketgan zarar tushuniladi.

134- modda. Haydovchilarning yo'l harakati qoidalarini buzishi transport vositalarining yoki boshqa mol-mulkning shikastlanishiga olib kelishi

Transport vositalari haydovchilarning yo'l harakati qoidalarini buzish transport vositalari, yoki boshqa mol-mulk shikastlanishiga olib kelsa, lekin ancha miqdorda moddiy zarar yetkazmasa,- eng kam ish haqining bir baravaridan ikki daravarigacha miqdorda jarima solishga yoki transport vositasini boshqarish huquqidan olti oydan bir yilgacha muddatga mahrum etishga sabab bo'ladi.

135-modda. Boshqarish huquqini beruvchi hujjatlari bo'lmagan shaxslarning transport vositalarini boshqarishi

Haydovchilik guvoxnomasi yoki uning taloni, ishonchnoma, transport vositasini ro'yxatdan o'tkazganlik haqidagi yoki transport vositasini taalluqli shzga xujjatlar yonida bo'lmagan xaydovchilarni transport vositalarini boshqarishi, xuddi shuningdek ishonchnomalarini, transport vositalarini boshqa shaxsga berish va ijiraga berish shartnomalarini belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tkazmasdan (hisobga qo'ymasdan) transport vositalarini boshqarish –(O'zR 27.09.2006 y. O'Rq-56 son qonuni taxriridagi barirnci qismdispozitsiyasi) eng kam ish haqining beshdan bir qismi miqdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

Transport vositalarini boshqarish huquqi bo'lmagan shaxslarning shu vositalarni boshqarish, xuddi shuningdek boshqarish xuquqi bo'lmagan shaxsga transport vositalarini boshqarilishning topshirilishi, eng kam ish haqining bir baravaridan uch baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Transport vositalarini boshqarish huquqidan mahrum etilgan shaxslarning bunday vositalarini boshqarish, -eng kam ish haqining uch baravaridan besh baravarigacha maqdarda jarima solishga saba bo'ladi.

136-modda. Transport vositalari haydovchilarning mastligi yoki mast emasligini aniqlash uchun tekshiruvdan o'tishdan bo'yin tovlashi

Transport vositalari haydovchilarning alkagolli ichimlikdan, giyoxvand modda tahsiridan yoki o'zgacha tarzda mastligi yoki mast emasligi belgilangan tartibda aniqlash uchun tekshiruvdan o'tishdan bo'yin tovlashi, -eng kam ish haqining uch baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishga yoki transport vositasini boshqarish huquqidan olti oydan bir yilgacha muddatda maxrum etishga sabab bo'ladi. (O'zR 26.12.1997 y. 549-I son taxriridaga sanksiya)

Xuddi shunday huquqbuzarlik mahmuriy jazo qo'llanigandan keyin bir yil davomida takror sodir etilgan bo'lsa ,-transport vositasini boshqarish huquqidan bir yildan uch yilgacha muddatda maxrum etishga sabab bo'ladi. (O'zR 26.12.1997. y 549-I son qonuni taxriridagi qism)

O'zR 26.12.1997. y 549-I- son vonuniga muvofiq ikkinchi qism uchinchi deb hisoblansin

Ushbu moddaning birinchi qismida nazarda tutilgan huquqbuzarlik transport vositasini huquqi bo'lmagan shaxs tomonidan sodir etilgan bo'lsa, - eng kam ish haqining besh baravaridan yetti baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi. (O'zR 26.12.1997 y. –son qonuni tahriridagi qism)

137-modda. Yo'l transport xodisasi yuz bergan joydan ketib qolish

Yo'l-transport hadisasi qatnashchilarining belgilangan qoidalarini buzgan holda hodisa yuz bergan joydan ketib qolishi, eng kam ish haqqining ikki baravaridan beo' baravarigacha miqdorda jarima solishga transport vositalarini boshqarish huquuidan bir yildan uch transport vositalaridan shaxsiy boyluk orttirish maqsadida foydalanishi, eng kam ish haqqining ikki baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishga sobab bo'ladi.

138- modda. Piyodalar va yo'l harakati boshqa ishtirokchilarining harakat qoidalarini buzishi

Piyodalarning yo'l harakatini tartibga soluvchi signallarga bo'ysunmasligi, ularning yo'lning harakat qismini belgilanmagan joylardan kesib o'tishi, shuningdek moped va velosiped haydovchilarning, aravakashlar va yo'ldan foydalanuvchi boshqa shaxslarning yo'l harakatini tartibga soluvchi signallarga bo'ysunmasligi, ustunlik beruvchi, taqiqlovchi yoki ko'rsatma beruvchi yo'l belgilari talablariga rioya etmasligi, -eng kam ish qaqining o'ndan bir qismi miqdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

Haydovchilarga har xil xizmat ko'rsatish maqsadida yo'lning qatnov qimsida fuqorolarning turishi, yo'llarga ajratilgan mintaqa tegrasida mol boqish,-eng kam ish haqining o'ndan bir qismida uchdan bir qismigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Ushbu moddaning birinchi yoki ko'rsitilgan shaxslarning yo'l harakati qoidalarini buzishi avriya xolitini vujudga keltirsa,-eng kam ish haqining uchdan bir qismidan ikkidan bir vismigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

139-modda. Nosoz transport vositalarini yo'lga chiqarish va transport vositalarini foydalanish qoidalarini boshqacha tarzda buzish

Nosozligi tufayli foydalanish taqiqlanagan yoki tegishli ruxsat olmay turib qayta jixozlangan yoxud ko'zgusimon, shuningdek belgilangan normalarni buzgna holda tusi o'zgartirilgan yoki belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tkazilmagan yoxud texnika ko'rigidan o'tkazilmagan transport vositalarini yo'lga chiqarish,-transport

vositalarining texnik holati va ulardan foydalanish uchun mahsul mansabdor shaxslarga eng kam ish haqining ikki baravaridan miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

140-modda. Mast holdagi haydovchilarning yoki transport vositalarini boshqarish huquqi bo'lmagan shaxslarning transport vositalarini boshqarishga yo'l qo'yish

Alkogolli ichimlikdan giyoxvand modda ta'siridan yoki o'zgacha tarzda mast bo'lgan haydovchilarning yoki transport vositalarini boshqarish huquqi bo'lmagan shaxslarning transport vositalarini boshqarishga yo'l qo'yish, - mansabdor shaxslarga eng kam ish haqqining uch baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

141-modda. Transport vositalaridan shaxsiy boylik orttirish maqsadida foydalanish

Haydovchilarning korxonalar, muassasalar va tashkilotlarga qarashli transport vositalarini shaxsiy boylik orttirish maqsadida foydalanishi, eng kam ish haqqining ikki baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

142-modda. Xavfli moddalar va ashyolarni transportda tashish qoidalarini buzish

Temir yo'l, xavo va suv transportida qo'l yuki sifatida yonuvchan, zaharlovchi, tez alanganuvchi, porlovchi hamda zaxarli moddalar va ashyolarni olib yurish qoidalarini buzish,-eng kam ish haqqining bir baravaridan uch baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Yuk saqlash kamerasiga portlovchi, tez alanganuvchi, zaxarli va bodbo'y moddalar va ao'yolarni topshirish, ana shu moddalar va ashyolarni haqqini to'lash sharti bilan olib qo'yib yoki olib qo'ymay yoxud musodara qilib yoki musodara qilmay, eng kam ish haqqining bir baravaridan ikki baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Trolleybusda, tramvayda, metropolitenda, avtobusda, mashrutkada portlovchi, tez alanganuvchi, zaharlovchi hamda zaxarli moddalar va ashyolarni olib yurish,-eng kam ish haqqining ikkidan bir qismidan bir baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

143-modda. Kira haqi to'lamasdan yuk olib yurish

Trolleybusda, tramvayda, shahar ichida va shahar atrofiga qatnaydigan avtobusda, mashrut taksisida kira haqi to'lamasdan yuk tashish yurish.- yuk bir yuk joyi uchun eng kam ish haqqining o'ndan bir qismi miqdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

144-modda Transportda chiptasiz yurish

Yo'lovchining transportida chiptasiz yurishi, - o'n yoshdan shn olti yoshgacha bo'lgan boladarni chiptasiz odib yurish:

a) shaxar atrofiga qatnaydigan poezdlarga,-eng kam ish haqqining beshdan bir qismi miqdorida jarima solishga sabab bo'ladi;

b) mahalliy va uzoq masofaga qatnaydigan poezdlarda,-eng kam ish haqqining ikki baravari maqdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

SHaxar atrofiga qatnaydigan poezdlarda, maxalliy va uzoq masoofaga qatnaydigan poezdlarda besh yoshdan o'n yoshgacha bo'lgan g'olalarni chiptasiz olib yurish,-eng kam ish haqqining beshdan bir qismi miqdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

Yo'lovchilarning samalyotda chiptasiz yurish, - eng kam ish haqqining uch baravari miqdorida jarima solishga sibab bo'ladi.

SHaxarlararo qatnaydigan avtobusda chiptasiz yurish,- eng kam ish haqqining bir baravari- miqdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

Yo'lovchining trolleybusda, tramvayda, shaxar ichida va shaxar atrofiga qatnaydigan avtobusda chiptasiz yurishi,- eng kam ish haqqining o'ndan bir qismi miqdorida jjarima solishga sabab bo'ladi.

145-modda. Yo'lovchilarni chiptasiz tashish

Havo, temir yo'l transportida yo'lovchilarni chiptasiz tashish,- eng kam ish xaqqining uch baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Suv, avtomobilh transportida va shahar elektr transportida yo'lovchilarni chiptasiz tashish,- eng kam ish haqqining ikki baravaridan uch baravarigacha jarima solishga sabab bo'ladi.

147-modda. Yo'llarga, yo'l inshootlariga, yo'l harakatini tartibga solib turuvchi texnik vositalariga shikast yetkazish, ularni saqlash qoidalarini buzish

Yo'llarga, temir yo'ldan o'tish joylariga, yo'l xarakatini tartibga solib turuvchi boshqa inshootlar yoki texnik vositalarga shikast yetkazish, shuningdek yul xarakatiga qasddan halal berish, shu jumladan yo'l qoplamasini ifloslantirish yo'li bilan halal berish, -eng kam ish haqqining bir baravaridan ikki baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Yo'l belgilarini o'rnatish , yo'llarni, temir yo'ldan o'tish joylari va boshqa yo'l inshootlarini harakat uchun xavfsiz xolda saqlash qoidalarini buzish yoki yo'lning ayrim qismlaridan foydalanish xarakat xavfsizligiga taxdid etiladigan paytda ularga harakatni

O'z vaqtida taqiqlash yoki cheklash choralarini ko'rmaslik, - mansabdor shaxslarga eng kam ish haqqining ikki baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

194-modda. Militsiya xodimining qonuniy talablarini bajarmaslik

Militsiya xodimining huquqbuzarlikning to'xtatish, xujjatlarini tekshirish uchun taqdim etish, militsiyaga borish yoki ko'rsatilgan muddatda militsiyada bo'lishdan iborat qonuniy talablarni bajarmay militsiyaga kelmaslik, transport vositasini to'xtatish, jabrlanuvchiga yordam ko'rsatish haqidagi qonuniy talablarni bajarmaslik yoxud militsiya xodimining qonuniy talablariga boshqacha tarzda bo'ysunmaslik xuddi shuningdek jamoat tartibini saqlash xamda fuqorolarning huquq va erkinliklarini tahminlash vazifalarini amalga oshirayotgan boshqa shaxslarning qonuniy talablarini bajarmaslik, - eng kam ish haqqining ikkidan bir qismidan ikki baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Huddi shunday huquqbuzarlik mahmuriy jazo chorasi qo'llanilganidan keyin bir yil davomida takror sodir etilgan bo'lsa,eng kam ish haqqining ikki baravaridan uch baravarigacha miqdorda jarima solishga yoki besh sutkagacha muddatga mahmuriy qamoqqa olishga sabab bo'ladi.

286-modda. Mahmuriy yo'l bilan ushlab turish

Mahmuriy yo'l bilan ushlab turish to'g'risida bayonnoma tuzilib, unda: bayonnoma tuzilgan sana va joy, bayonnoma tuzgan shaxsning lavozimi, familiyasi, ismi, otisining ismi; ushlab turilgan shaxs haqidagi mahlumotlar: uni ushlab turish vaqti, joyi va uning asoslari ko'rsatiladi.

Bayonnoma uni tuzgan mansabdor shaxs va ushlab turilgan shaxs tomonidan imzolanadi. Ushlab turilgan shaxs bayonnomaniiimzolashdan bosh tortgan taqtirda, bayonnomaga shu haqda yozib qo'yiladi.

Ushlab turilgan shaxsning iltimosiga ko'ra, u ushlab turilgan joy haqida uning qarindash-urug'lari, advokat, ish yoki o'qish joyidagi mahmuriyat xabardor qilib qo'yiladi. Voyaga yetmagan shaxs ushlab turilgani haqida uning ota-onasi yoki ular o'rnini bosuvchi shaxslar albatta xabardor qilinadi.

292-modda. Transport vositasini boshqarishdan chetlatish mastlik holatini aniqlash uchun tekshiruvdan o'tkazish.

Transport vositalarini boshqarayotgan mastlik holatida deb xisoblashga yetarli asoslar bo'lgan shaxs transport vositasini boshqarishda chetlashtirilishiva mastlik holatini aniqlash uchun belgilangan tartibda tekshiruvdano'tkazilishi kerak.

Mazkur shaxsni tekshirishga yuborish va bu tekshiruvni o'tkazish O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi, Sog'liqni saqlash vazirligi va Adliya vazirligi tomonidan belgilangan tartibda amalga oshiriladi.

293-modda. Mahmuriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarni yuritish tahminlash choralari ustidan shikoyat berish.

Mahmuriy yo'l bilan ushlab turish, shaxsin ko'rikdan o'tkazish, ashyolarini ko'zdan kechirish, transport vositalarini ushlab turish va ko'zdan kechirish, ashyo va hujjatlarni olib qo'yish, transport vositasini boshqarishdan chetlatish ustidan mansabdor shaxs yuqori organga (mansabdor shaxsga), prokurorga yoki sudga shikoyat berishi mumkin. Mahmuriy jazolarning turlari: yo'l qo'ymaslik choralari (vaqtincha transport vositasidan foydalanishni taqiqlash); mahmuriy choralari qo'llash (ogohlantirish, jarimaga tortish, transport vositasini boshqarish huquqidan mahrum etish va boshqalar) kiradi.

Jinoiy javobgarlik. Jinoiy javobgarlik deb davlat oldida sodir etgan jinoiy ishi uchun javob berishiga aytiladi.

Jinoyat - biron bir harakat natijasida jamoatchilikka ziyon yetkazish va fuqarolarning qonun bilan belgilangan haq huquqlarni poymol etishdir.

Jinoiy javobgarlik uchun quyidagicha jazo turlari belgilangan: ozodlikdan mahrum etish, ozodlikdan mahrum etilmagan holda ahloq tuzatish ishlari, bahzi bir turdagi mehnat faoliyatini cheklash, egallab turgan lavozimidan bo'shatish, jamoat tahsirini ko'rsatish, jarima solish.

Jinoiy javobgarlikka faqat sud qaroriga muvofiq, qonunda ko'rsatilgan tartibda tortiladi.

Avtotransportdagi jinoiy javobgarliklarga huquqbuzarliklar, og'ir oqibatlariga olib kelgan hollar (insonlar jarohat olganda va halok bo'lganda, katta miqdordagi moddiy zarar yetkazilganda transport vositalarini olib qochganda va boshqalar) kiradi.

O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi

(ko'chirma)

266-modda. Transport vositalari harakati yoki ulardan foydalanish xavfsizligi qoidalarini buzish

Transport vositasini boshqaruvchi shaxs tomonidan transport vositalari harakati yoki ulardan foydalanish xavfsizligi qoidalarini buzish badanga o'rtacha og'ir yoki og'ir shikast yetkazilishiga sabab bo'lsa eng kam oylik ish haqqining ellik baravarigacha miqdorda jarima yoki uch yilgacha axloq tuzatish ishlari bilan jazolashadi. (O'zR 20.08.1999y 832-I-son qonuni tahriridagi sanksiya)

O'sha qilmish odam o'lishiga sabab bo'lsa,-muayyan huquqdan mahrum qilib, yetti yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi. (O'zR 20.08.1999 y. 832-I son qonuni tahriridagi sanksiya)

O'sha qilmish:

- a) odamlar o'limiga;
- b) haloqatga;

v) boshqa og'ir oqibatlarga sabab bo'lsa, -muayyan huquqdan mahrum qilib, o'n yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.(O'zR 20.08.1999 y. 832-I-son qonuni axriridagi sanksiya)

267-modda. Transport vositasini olib qochish

Transport vositasini olib qochish –uch yildan besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

O'sha harakat: a) takroran yoki xavfli retsidivisit tomonidan;

b) bir gurux shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib sodir etilgan bo'lsa, -besh yildan o'n yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi. (O'zR 29.08.2001 y. 254 II-son qonuni tahriridagi sanksiya).

268-modda. Transportning xavfsiz ishlashini tahminlashga doir qoidalarni buzish

Yo'lovchi, piyoda, velosiped, ot-ulov transportining haydovchisi yoki yo'l harakatining boshqa qatnashchilari tmonidan, ushbu kodeksning 261, 26, 265, yoki 266 – moddalarida nazarda tutilgan shaxslardan tashqari harakat xavfsizligi qoidalarini yoki barcha turdagi transport vositalaridan foydalanish qoidalarini buzish badangga o'rtacha og'ir yoki og'ir shikast yetkazilishiga sabab bo'lsa,- eng kam oylik ish haqqining yigirma besh baravarigacha miqdorda jarima yoki uch yilgacha axloq tuzatish ishlari yoxud uch yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

O'sha harakat odm o'lishiga sabab bo'lsa, - olti oygacha qamoq yoki uch yildan besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

O'sha harakat:

a) odamlar o'limiga:

b) boshqa og'ir oqibatlarga sabab bo'lsa,-

besh yildan sakkiz yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Nazorat savollari

1. Qaysi xollarda xaydovchi keltirilgan ziyonni qoplashi kerak.
2. Qanday xollarda mahmuriy javobgarlikka tortiladi.
3. Qaysi xollarda xaydovchi axloqiy javobgarlikka tortiladi.
4. Avtotransport bilan bog'liq bo'lgan qoida buzarlilklarga qanday xolatlar kiradi.
5. Jinoiy javobgarlikka tortish xollari qanday belgilanadi.
6. Javobgarlikka tortish tartiblari qanday belgilangan.

12.MAVZU.

Yo`llarda Harakat xavfsizligini tashkil etish asoslari

Reja.

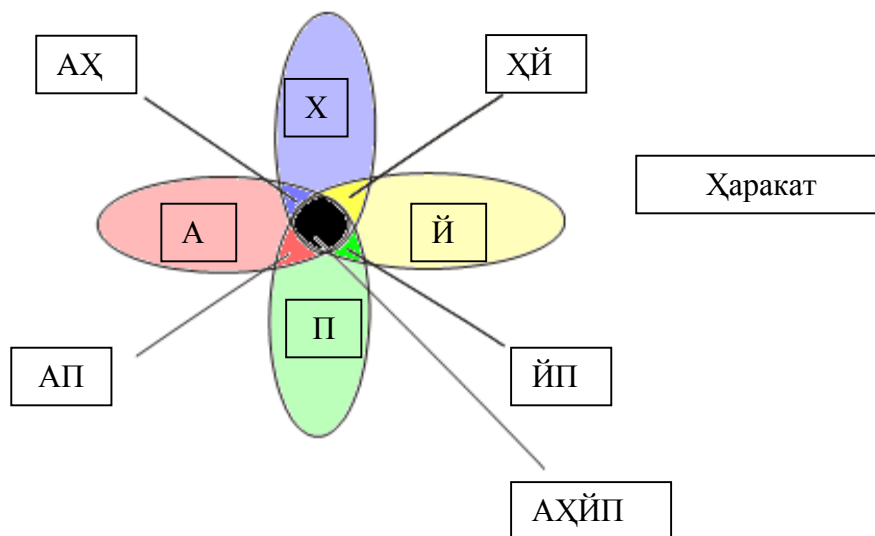
1. Yo`l harakatini tashkil etishda “avtomobil-yo`l-haydovchi-piyoda-muhit” tizimining o`zaro bog`liqligi
2. O`zbekiston Respublikasini avtomobillashtirish va yo`l tarmoqlarining o`rish ko`rsatkichlari

Yo`l harakatini tashkil etishda «Avtomobil-haydovchi-yo`l-piyoda-muhit» tizimining o`zaro bog`liqligi, O`zbekiston Respublikasida avtomobillashtirish va yo`l tarmoqlarining o`rish ko`rsatkichlari.

Yo`l harakatini tashkil etishda “avtomobil-yo`l-haydovchi-piyoda-muhit” tizimining o`zaro bog`liqligi

Avtomobil yo`llarida insonlar tomonidan boshqariladigan turli xildagi mexanik va mexanik bo`lmagan transport vositalari, harakatlanayotgan (yoki harakatda bo`lmagan) piyodalar majmuidan iborat murakkab dinamik tizim mavjuddir. Bu tizim yo`l harakati deb ataladi.

Yo`l harakatining muammolari va maxsus tomonlari, eng avvalo, “Avtomobil-haydovchi-yo`l-piyoda” tizimi orqali belgilanadi. Ular o`z navbatida atrof-muhitda faoliyat ko`rsatadilar.

“Avtomobil – haydovchi – yo`l – piyoda - muhit” tizimi.

Tizimga quyidagi tashkiliy qismlar kiradi: A (avtomobil), H (haydovchi), Y (yo`l), P (piyoda), M (muhit). Bu tashkiliy qismlar muhitda faoliyat ko`rsatibgina qolmasdan, atrof-muhit bilan ularning har biri chambarchas bog`liq bo`ladi. Muhit deb atrof-muhitning yo`l harakati xavfsizligiga mujassamlashgan tahsiri tushuniladi va u quyidagi omillardan tashkil topadi: 1) ob-havo (metrologik ko`rinish, yog`ingarchilik, shamol, harorat); tabiiy landshaft

(tekislik, qir-adirlar, tog'lik, yer osti-usti suvlari va h.k.); mexanik (shovqin, chang, tebranish, gaz chiqindilari bilan ifloslanganlik va h.k.) "A-H-Y-P-M" tizimida mexanik "Avtomobil-yo'l" (A-Y) va biomexanik "Haydovchi avtomobil" (H-A), "Haydovchi-yo'l" (H-Y), "Piyoda-Avtomobil" (P-A) va "Piyoda-yo'l" (P-Y) hamda biologik "Haydovchi-piyoda" (H-P) tizimlarini ajratib ko'rsatish mumkin.

2-ilova

2-savol: O'zbekiston Respublikasini avtomobillashtirish va yo'l tarmoqlarining o'sish ko'rsatkichlari

O'zbekiston Respublikasida 1996 yildan boshlab xususiy sektorda avtomobil transportining soni yildan-yilga ortib bormokda, xususan oxirgi 2003-2008 yillarda bu o'sish ko'rsatkichi o'rtacha 2-5,4%ni tashkil etadi.

Yillar*	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Xususiy sektordagi avtomobillar soni	1095928	1211713	1235879	1269115	1330230	1402333

* ko'rsatkichlar har yilning birinchi yanvariga keltirilgan.

O'zbekiston Respublikasi yetarli darajada zich avtomobil yo'llar tarmog'iga ega. 2007 yil 1 yanvar holatiga ko'ra respublikamizdagi yo'llarning umumiy uzunligi 183000 km, shu jumladan, umumfoydalanuvdagi avtomobil yo'llari 42530 kmni tashkil etadi. O'zbekiston hududlarining transport tarmog'i bilan tahminlanish ko'rsatkichlari keltirilgan.

Hududlar	Avtomobil yo'llari uzunligi, ming km.	Transport tarmog'ining zichligi, km	
		1000 km ²	1000 kishi
O'zbekiston Respublikasi bo'yicha jami:	146,347	210,1	3,89
Qoraqolpog'iston Respublikasi	9,7	58,8	6,58
Andijon viloyati	5,9	1404,8	2,74
Buxoro viloyati	9,7	246,2	6,93
Jizzax viloyati	4,1	200,0	4,38
Qashqadaryo viloyati	8,2	288,7	3,87
Navoiy viloyati	6,2	56,2	8,00
Namangan viloyati	6,3	797,5	3,33
Samarqand viloyati	10,3	628,0	3,92
Surxondaryo viloyati	5,7	274,0	3,35
Sirdaryo viloyati	4,7	921,6	7,6
Toshkent sh. va viloyati	9,5	609,0	2,3

Farg'ona viloyati	9,5	1338,0	3,62
Xorazm viloyati	4,2	666,7	3,23

Harakat xavfsizligini ta'minlashda inson yo'l harakatining asosiy ishtirokchisi: haydovchi, yo'lovchi, piyoda va harakatni tashkil qiluvchi sifatida qatnashadi. Bularning ichida haydovchi alohida o'rin egallaydi, shuning uchun harakatni tashkil qilishda uning psixologik, fiziologik va biologik imkoniyatlarini e'tiborga olish zarur. Harakatlanish davomida haydovchiga har xil noxush faktorlar ta'sir etadi: avtomobil saloniga kirayotgan chiqindi gazlar, transport shovqini, vibratsiya, qishning sovuq va yozning issiq havosi, yomg'ir, qor, tuman, yo'lning yomon sharoiti, avtomobilning har xil kamchiliklari, piyodalarning tartibsiz harakatlanishi va hokazolar.

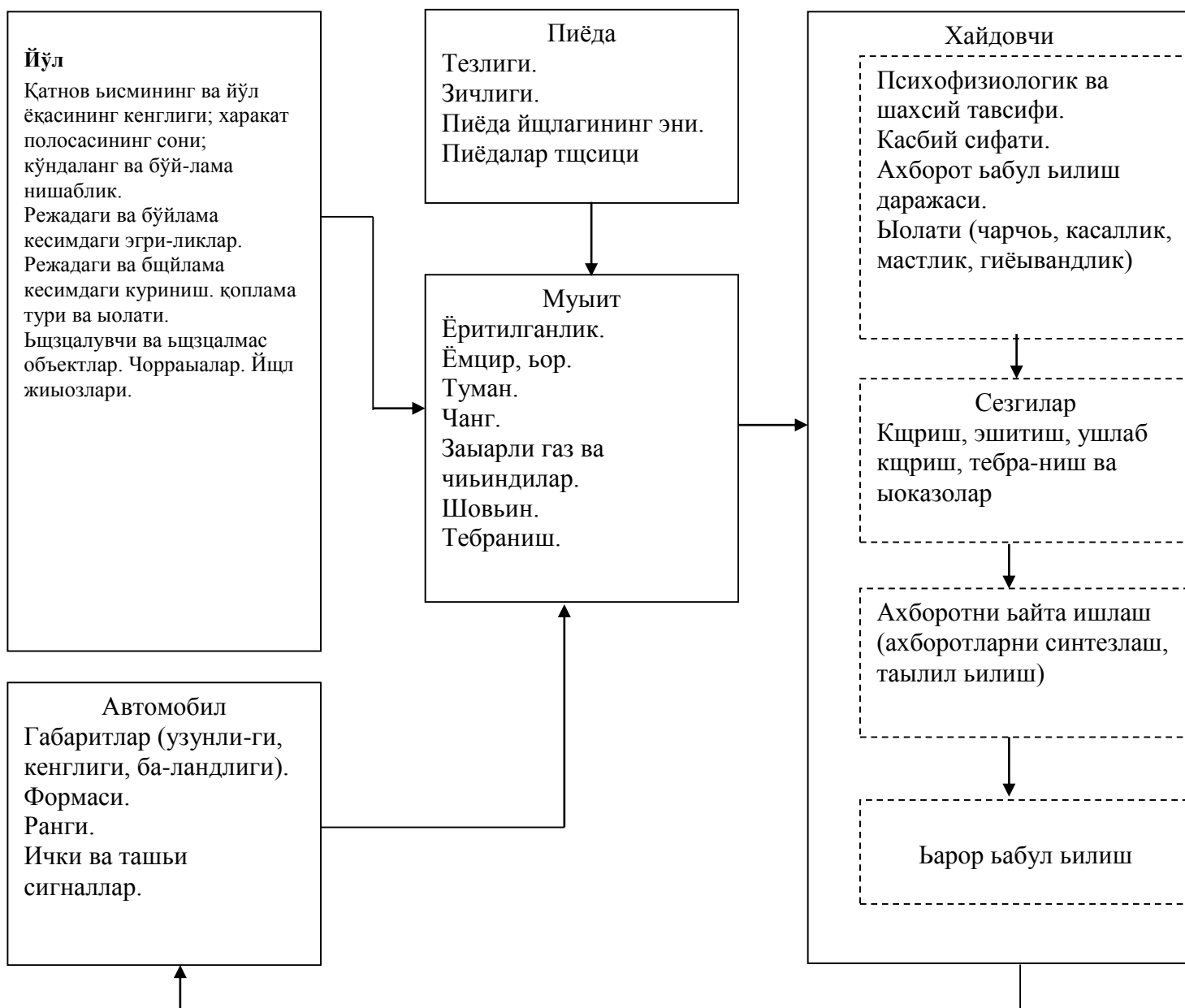
Haydovchi asosiy axborotni yo'l sharoitini kuzatish orqali oladi va axborotlar uning uchun ikkinchi darajali ahamiyatga ega. Axborotlarning xarakteri va hajmi juda tez o'zgaruvchan bo'lib, u doimo haydovchidan muntazam ravishda yo'ldagi harakat sharoitini diqqat-e'tibor berib kuzatishni taqozo qiladi. Haydovchining ish faoliyati juda murakkab bo'lib, harakatlanish davomida yo'l, avtomobil, piyoda va muhit sharoitiga faol ta'sir ko'rsata olmaydi (6.1-rasm) va ularning o'zgarishini oldindan aniqlay olmaydi, u shunday sharoitda o'zining, yo'lovchilarning, piyodalarning hayotiga xavf tug'dirmasdan hamda avtomobilni va undagi yuklarni to'liq saqlagan holda xavfsiz harakatni ta'minlashi kerak.

Har bir kasbda insonning faoliyatini tahlil qilishdan kelib chiqib, uning muhim ruhiy-fiziologik o'ziga xosligini ajratib ko'rish mumkin. Haydovchi doimo harakatdagi barcha qatnashchilarining harakatlanish tartibi, yo'lning holati va o'lchamlari, atrof-muhit holati va boshqaruv vositalari mavjudligi, avtomobilning qism va asboblarining holati to'g'risidagi katta hajmdagi axborotni doimiy ravishda qabul qilishi hamda qisqa muddatda axborot majmuasini qayta ishlab va tahlil qilib, qaror qabul qilish kerak (6.1-rasm).

SHuni aytib o'tish kerakki, haydovchilar har doim ham to'g'ri qaror qabul qilib harakat qilmaydilar. Bunday holat vujudga kelishiga ko'pincha quyidagilar sabab bo'ladi:

axborot o'z vaqtida olinmagan, uning natijasida haydovchi harakat sharoitini to'g'ri baholay olmagan va YTHning oldini olish imkoniyati etarli bo'lmagan;

birlamchi axborotni noto'g'ri tushunish, masalan, burilish uchun berilgan signalni haydovchi tormoz signali deb qabul qilishi;

6.1-rasm. Haydovchi faoliyatining «Haydovchi-Avtomobil-Yo'l-Piyoda-Muhit» tizimidagi o'rni

harakatlanish sharoitini noto'g'ri tahlil qilish, masalan, chorrahaga yaqinlashayotgan haydovchi svetoforning sariq signalidan keyin yashil yonishini kutgan, lekin signal qizil yongan;

noto'g'ri qaror qabul qilish, masalan, vujudga kelayotgan YTHning oldini olishning birdan-bir to'g'ri yo'li traektoriyani birmuncha o'zgartirishning o'rniga haydovchi jadal tormoz qilishga qaror qilishi;

noto'g'ri harakat qilish, masalan, haydovchi to'satdan tormoz pedali o'rniga yonilg'i beruvchi pedalni bosishi va shu bilan harakat tezligini birdaniga oshirib yuborishi.

Keltirib o'tilgan vaziyatlarning yuzaga kelishida haydovchining ruhiy holati, shuningdek, amaliy tajribasi katta ahamiyatga ega.

Insonlarning ruhiy o'ziga xosligi bir xilda emas. Odamning ruhiy holatiga ko'p jihatdan atrof-muhit ko'rsatkichlari ta'sir ko'rsatadi, ular nerv tizimiga ta'sir ko'rsatib, ruhiy jarayonlarning kesish chuqurligi va tezligini o'zgartiradi. SHu sababdan haydovchining ruhiy holatini to'g'ri tushunish uchun uning faoliyatini kuzatuvchi ayrim ruhiy jarayonlarni o'rganishning o'zi etarli bo'lmasdan, buning uchun insonni shaxs sifatida xarakterlovchi o'ziga xoslikni bilish zarur.

SHaxs ko'p qirrali sifatlarning o'zaro bog'lanishlaridan tashkil topadi. Bular qiziqishlar, temperament, xarakter, beriluvchanlik, o'z kasbiga munosabat, boshqa faoliyat turlariga munosabat, jamoat ishlariga munosabat va h.k. lardan iborat.

Temperament shaxsning o'ziga xosligini ifodalab, ruhiy jarayonlarning o'tish dinamikasini aniqlaydi. Temperamentning to'rtta turi mavjud: **xolerik, sangvinik, flegmatik va melanxolik**.

Temperament ish qobiliyatida aks etadi. Masalan, xolerik uchun yuqori darajadagi emotsional qo'zg'aluvchanlik xos bo'lib, avtomobilni boshqarishda ishga osoyishta munosabatda bo'luvchi flegmatikka nisbatan tezroq charchaydi. Sangvinik haydovchilik kasbida o'zini yaxshi namoyish etadi. Melanxolik barcha transport vositalari haydovchilik kasbiy faoliyati uchun unchalik yaroqli bo'lib hisoblanmaydi.

Toliqish - inson faoliyati davomida kuchayib boradigan va uning vaqtinchalik samaradorligini pasaytirishga olib keladigan inson ruhiy holati o'zgarishlarining majmuidir.

Sergaklik - bu markaziy nerv tizimining zarur ishni bajarishga tayyorlik darajasidir.

Haydovchi ish qobiliyatining darajasiga ko'p holda mehnatni tashkil etish ta'sir ko'rsatadi. Masalan, noto'g'ri tuzilgan ish jadvali tungi harakatlanish oldidan va undan keyin to'liq dam olishga imkon bermaydi.

Toliqish holatida ko'plab yo'l-transporti hodisalari sodir etiladi. Toliqish ta'siri ostida ko'rish funktsiyasi, harakatlanish reaksiyasi va harakat muvofiqligi yomonlashadi, diqqatning jadalligi sustlashadi, tezlikni sezish darajasi yo'qoladi. Toliqqanda haydovchida apatiya, holsizlanish, bo'shashish holati vujudga keladi. Diqqatlilik darajasi kamayadi. Javobgarlik his - tuyg'usi sustlashadi.

Haydovchining ruhiy holati va uning biologik imkoniyatlarini o'rganishni avval sezishda ko'ramiz.

Sezish - bu moddiy olamdagi hodisalarning va predmetlarning odam ongida aks ettirilishidir. Sezish **ko'rish, eshitish, ushlab ko'rish, teri orqali, harakatlanish, tebranish** va hokazolarga bo'linadi.

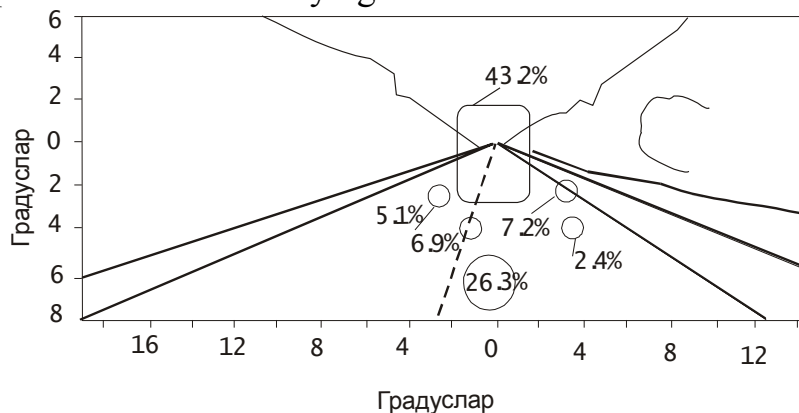
Idrok - predmet va hodisalarni bilishda sezishdan keyingi yuqoriroq pog'onadir. Idrok etishda atrof-muhitdan sezish orqali olingan ma'lumotlar yaxlit umumlashgan holda namoyon bo'ladi.

Avtomobilni boshqarishda **ko'rish** tahlil qiluvchi sifat shaklida atrofda muhit to'g'risidagi asosiy axborot vositasi hisoblanadi. Yo'ldagi harakat vaziyatini ko'rish yomonlashishi YTH kelib chiqishining asosiy omillaridan biri. Harakat miqdori sutkani qorong'i vaqtida 20÷30 % ga pasayishiga qaramasdan, avtorning tahliliga ko'ra, Toshkent viloyati avtomobil yo'llaridagi oxirgi besh yil ichida sodir etilgan YTHning 35÷45 % kunning qorong'i davriga to'g'ri keladi.

Ikki polosali yo'ldan qarama-qarshi polosada harakat yo'q bo'lgan vaqtda, 80 km/soat tezlik bilan harakatlanayotgan haydovchi ko'z qarashining 43,2 % avtomobilning 25-120 m oldidagi yo'l bo'lagini ko'rishga, qolgan vaqtni esa yo'lni, qatnov qismini, yo'l yoqasini va boshqa yo'l elementlarini ko'rishga sarflaydi (6.2-rasm). Agarda ikki polosali yo'lda qarama-qarshi harakat kuzatilsa, unda haydovchi ko'rish diqqatining 30 % vaqtini qarshidan harakatlanayotgan avtomobil oladi.

Yo'l elementlari esa 47,9 % ni tashkil etadi, uning asosiy qismi yo'l qoplamasini va avtomobil-ning oldidagi yo'l holatini baholashga sarflanadi.

Eshitish orqali idrok etish - o'z mohiyatiga ko'ra ko'rishdan keyin ikkinchi o'rinda turadi. Eshitish or-qali idrok qilish uchta fak- torga bog'liq: **eshitish tahlil qiluvchisi; ovoz**

6.2-rasm. To'g'ri yo'l bo'lagidan o'tganda haydovchining ko'z qarashi vaqtining bo'linishi (10 minutlik davrda)

manbai; bosim o'zgarishini ovoz manбайдan ovoz tahlil qiluvchisiga uzatuvchi muhit. Haydovchi eshitish yordamida avtomobil asboblarning ishlash sifatini baholaydi, boshqa haydovchilar berayotgan tovushli ishoralarni, temir yo'l kesishmalaridagi qo'ng'iroq ovozlarni, maxsus avtomobillarning tovush moslamalari ovozlarni, ichki axborot quril-malarining zummerlarini hamda turli xildagi shovqinlarni qabul qiladi, ularning jadalligi va tez-tez qaytarilishi, harakatlanish tezligi va uning o'zgarishi to'g'risida birmuncha tassavur beradi.

Muvozanat - bu muhitda tana holatining o'zgarishini hamda organizmga tezlanish va og'irlikning ta'sirini e'tirof etish va qabul qilishdir.

Tezlanish - tezlikning yo'nalishi va miqdoriy ko'rsatkichlari bo'yicha o'zgarishni belgilaydi. To'g'ri chiziqli tezlanish harakatlanish tezligining ko'payishi yoki kamayishi orqali vujudga keladi; yoysimon yoki markazdan qochirma tezlanish esa egrilik bo'yicha harakatlanish davrida vujudga keladi. Tezlanish ta'siridagi odamning umumiy holati butun tana bo'yicha vazminlikni his qilishning vujudga kelishi orqali belgilanadi.

Tebranish - (mexanik tebranish) kishi organizmiga ancha salbiy ta'sir ko'rsatadi, holbuki, uning ta'sir etish darajasi va xarakteri tebranish turiga bog'liqdir.

Qabul qilish - haydovchi o'zining kasbiy faoliyati jarayonida doimo tuganmas axborotlar oqimi asosida vujudga kelgan va kelishi mumkin bo'lgan yo'l-transport holatiga mos ravishdagi harakatlarni bajaradi. Ayni paytda haydovchi qator taktik vazifalarga asoslanadi: harakatlanishning xavfsiz tezligiga, transport jarayonining o'rnatayotgan maqsadiga, to'xtash, to'xtab turish shartlari va h.k. larga asoslanadi.

Xotira - qabul qilish jarayoni, asab tizimining tashqi olam haqidagi axborotlarini va bu hodisalarga organizmning e'tibor berishini saqlash qobiliyati.

Fikrlash - sezish, qabul qilish, xotira, tasavvur bilan uzluksiz bog'liq bo'lib, uning asosiy ahamiyati bu jarayonlarni muvofiqlashtirish, tartibga solish va sintez qilishdadir. Haydovchilar uchun fikrlash tezligi muhimdir, chunki fikrlash asosida xulosa chiqarish va undan keyingi harakatlar avtomobilning harakatlanish tezligi qancha yuqori bo'lsa, shuncha tez bajarilishi lozim.

Haydovchining tezkorlik sifati - bu sifatlar kutilmaganda vujudga keladigan kritik vaziyatlarda to'g'ri xulosa chiqara olish va qisqa vaqt ichida kerakli harakatlarni bajara olishga tayyor bo'lishlikning darajasini aniqlaydi.

Diqqat - bu sifat ruhiy faoliyat xarakteristikasi bo'lib hisoblanadi va ongning ma'lum bir ob'ektiga jalb qilish va yo'naltirish orqali ifodalanadi.

Diqqatning avtomobil haydovchisi uchun muhim sifatlari bo'lib turg'unlik, to'plash, hajm, taqsimlash va ko'chirish hisoblanadi.

Reaksiya - organizmning har qanday signalga javob harakatidir. Reaksiya oddiy va murakkab bo'ladi.

Oddiy reaksiya - bu avvaldan ma'lum bo'lgan bir dona ishoraga javob harakati. Masalan, yorug'lik yoki tovush qo'zg'otgich tugmasini bosish. YOrug'lik qo'zg'otgich tugmachani bosishning o'rtacha vaqti 0,2 s, tovushniki esa 0,15 s. Agarda qator mumkin bo'lgan javob harakatlaridan bitta yoki bir nechta aniq harakatni tanlash zarur bo'lsa, **bunday reaksiya murakkab reaksiya deyiladi**. Ko'pgina hollarda haydovchining kutilmagan vaziyatlarda vaziyatning o'zgarishiga bo'lgan reaksiyasi murakkab harakat reaksiyasiga kiradi va uning vaqti 0,4-2,5 s va undan ko'proq bo'lgan oraliqda bo'lishi mumkin.

Nazorat savollari:

1. Harakat xavfsizligining qanday umumiy tushunchalari mavjud?

2. Yo'l harakatini tashkil etishning asosiy vazifalari nimalardan iborat?
 3. Yo'l harakatini tashkil etish deganda nimani tushunasiz?
 4. "Avtomobil-haydovchi-yo'l-piyoda-muhit" tizimining harakat xavfsizligini tahminlashdagi o'rni nimadan iborat?
 5. Avtomobillashtirish harakat xavfsizligiga qanday tahsir qiladi?
 6. O'zbekiston Respublikasida harakat xavfsizligini tahminlashga qaratilgan Prezident va Vazirlar Mahkamasining qanday qaror va farmoyishlarini bilasiz?
 7. O'zbekiston Respublikasidagi Avtomobil yo'llarini rivojlantirish bo'yicha qanday ishlar rejalashtirilgan?
 8. Harakatni tashkil etish bo'yicha qanday mehyoriy hujjatlarni bilasiz?
- Yo'l harakati havfsizligi to'g'risidagi qonunda qanday asosiy tushunchalar qabul qilingan?

13-MAVZU.

Yo'l harakatining asosiy tavsiflari

Reja.

1. Transport va piyodalar harakatini tavsiflovchi asosiy ko'rsatkichlar

2. Piyodalar harakati.

Tayanch Iboralar Transport va piyodalar harakatini tavsiflovchi ko'rsatkichlar.
Harakat miqdori. Harakat tarkibi. Transport va piyodalar oqimining tezligi va zichligi.

TRANSPORT VA PIYODALAR HARAKATINI TAVSIFLOVCHI ASOSIY KO'RSATKICHLAR

Tayanch so'zlar va iboralar: harakat miqdori; kuzatish; vizual; harakat tarkibi; pnevmatik; fotoelektrik; ultratovush; mexanik; radiolakatsion; elektron; induktiv; harakat tezligi; oniy tezlik; hisobiy tezlik; aloqa tezligi; konstruktiv tezlik; texnik tezlik; harakat zichligi; harakatning ushlanishi.

Xavfsiz harakatni tashkil etishda transport va piyodalar harakatini tavsiflovchi ko'rsatkichlarni tadqiq qilish birinchi navbatdagi vazifa hisoblanadi. Quyida ular to'g'risidagi asosiy tushunchalarga to'xtalib o'tamiz.

Harakat miqdori (jadalligi) - yo'lning biron-bir ko'ndalang kesimidan vaqt birligi ichida o'tgan transport vositalarining soni (avt/sut yoki avt/soat) - bu ko'rsatkich kuzatish va avtomatik usullar bilan o'lchanishi mumkin.

Kuzatish (viziual ham deyiladi) usulida harakat miqdori yo'lning ko'rsatilgan bo'lagida bir yoki bir necha soat davomida hisobchilar yordamida maxsus tayyorlangan blankaga transport vositalarining o'tishini belgilash orqali aniqlanadi. Bu usuldan foydalanilganda soha me'yoriy ko'rsatmalariga amal qilinishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Ko'pchilik davlatlarda, shuningdek, O'zbekistonda ham avtomobil yo'llaridagi harakat miqdorini kuzatuvchilar orqali aniqlanadi.

Avtomatik usulda harakat miqdori har xil uslubda ishlaydigan datchiklar yordamida hisoblanadi. Hozirda bu maqsad uchun quyidagi keng tarqalgan datchiklar ishlatiladi:

Pnevmatik; fotoelektrik; ultratovush; mexanik; radiolakatsion; induktiv; elektron; infraqizil nurli.

O'zbekiston Respublikasi umum foydalanuvdagi avtomobil yo'llarida elektron ko'p kanallik schetchiklar ASD-5 va uning modifikatsiyalaridan foydalanilgan (engil va og'ir yuk avtomobillarini alohida-alohida hisoblash mumkin).

Harakat tarkibi - transport oqimida har xil transport vositalarining nisbatini belgilovchi ko'rsatkich bo'lib, u foizda yoki ulushda o'lchanadi. Bu ko'rsatkich transport oqimining tezligiga va zichligiga katta ta'sir ko'rsatadi.

SHahar ko'chalarida harakat tarkibining o'zgarishi quyidagicha: engil avtomobillar 60-80 %; avtobuslar 5-15 %; trolleybuslar 5-10 %; yuk avtomobillari 9-15 %.

SHahar tashqarisidagi umum foydalanuvdagi avtomobil yo'llarida harakat tarkibi quyidagi qiymatlarga ega bo'lishi kuzatiladi: engil avtomobillar 30-60 %; avtobuslar 2-5 %; yuk avtomobillari 30-40 %; avtopoezdlar 5-8 %; traktor va qishloq xo'jalik mashinalari 5-10 %. Umuman olganda harakat tarkibining o'zgarishi avtomobil yo'lining xalq xo'jaligida tutgan ahamiyatiga bog'liq, masalan, qishloq xo'jaligidagi ichki yo'llarda yuk va traktor mashinalari katta miqdorda bo'lsa, shahar yo'llarida uning aksidir. Harakat tarkibini avvalgi ko'rsatkichga o'xshab kuzatish yoki avtomatik usullar yordamida aniqlanadi.

Harakat oqimining tezligi - yo'l bo'laklari bo'yicha har xil transport vositalarining tezligini alohida va umuman o'zgarishini ko'rsatuvchi ko'rsatkich, o'lchov birligi m/s yoki km/soat.

Maqsad va vazifalariga qarab tezlik (hisobiy, oniy, aloqa, konstruktiv, texnik tezlik) quyidagi turlarga bo'linadi:

Hisobiy tezlik - yakka avtomobillarning (xavfsizlik va ustuvorlik sharti bo'yicha) ob-havoning muqim sharoitida, avtomobil shinasining yo'l qatnov qismi yuzasi bilan me'yoriy tishlashish holatida, yo'lning eng noqulay ruxsat etilgan elementlariga ega bo'laklarida mumkin bo'lgan eng katta tezlikdagi harakatiga aytiladi. Bu tezlik bo'yicha yo'lning rejadagi, bo'ylanma va ko'ndalang kesimdagi barcha geometrik elementlari loyihalangani. Hisobiy tezlik avtomobil yo'llarining darajasiga qarab SHNQ 2.05.02-07 ko'rsatmalariga asosan 2.1-jadvaldagi qiymatlar bo'yicha belgilanadi.

Oniy tezlik - aniq kichik masofadagi real yo'l sharoitidagi haqiqiy tezlik. U yakka avtomobillarning yoki transport oqimining u yoki bu belgilangan qisqa masofadagi (odatda masofa 50, 100, 150, 200 metr belgilanadi) tezligini bildiradi. Bu tezlikdan ma'lum yo'l bo'laklarida harakatni tashkil qilishda keng ko'lamda foydalaniladi.

Avtomobil yo'lining darajasi	Ia	Ib	II	III	IV	V	
Hisobiy tezlik, km/soat	Asosiy	150	120	120	100	80	60
	Past-baland	120	100	100	80	60	40
	Tog'li joylar uchun	80	60	60	50	40	30

Aloqa tezligi - ma`lum marshrutdagi ushlanib qolishlar (bir sathli chorrahalar, temir yo'l perezdlari, qoplamaning notekis bo'laklari mavjudligidan hamda transport oqimidagi avtomobillarning o'zaro ta'siri natijasida) hisobiy aniqlanadigan tezlik. Bu tezlik harakatlanuvchi laboratoriya yordamida bir necha marotaba real marshrut uzunasi bo'yicha harakat tezligini o'lchash orqali topiladi. Aloqa tezligi avtomobil yo'lining transport inshooti sifatida qanday ishlashini belgilovchi asosiy ko'rsatkich sifatida yuritiladi.

Avtomobilning konstruktiv tezligi - ma`lum konstruksiyali avtomobilning maksimal tezligi, u asosan avtomobilning turiga bog'liq ravishda o'zgaradi, masalan, o'rta va kichik litrajli engil avtomobillar 200÷260 km/soat; kichik litrajli engil avtomobillar 150÷200 km/soat; kichik yuk ko'taruvchi avtomobillar 100÷120 km/soat va h.k. ni tashkil etadi.

Texnik tezlik - ma`lum marshrutdagi ushlanib qolishlarni hisobga olmagan ravishda aniqlangan harakat tezligi, uning qiymati asosan avtomobil yo'lining geometrik o'lchamlariga va yo'l sharoitiga, shuningdek, transport oqimining tarkibiga bog'liq.

Transport harakatini tavsiflovchi keyingi ko'rsatkich bu **transport oqimining zichligi** - transport vositalarining 1 km uzunlikdagi bitta harakat polosasiga joylashgan soni bilan o'lchanadi (q- km/dona). Bu ko'rsatkich harakat tarkibiga, uning tezligiga va yo'l sharoitiga nisbatan o'zgaradi. Engil avtomobillardan iborat maksimal transport oqimning zichligi $q_{\max} = 200$ avt/km, bunda $V=0$ km/soat; shu transport oqimining optimal zichligi $q_{\text{onm}} = 15-25$ avt/km tashkil etadi.

Harakatning ushlanishi - yo'l uchastkasida hisobiy tezlikka nisbatan transport vositalari tezligining pasayishi tushuniladi, uni m/s yoki km/soatda, shuningdek, sekund miqdorida ham aniqlash mumkin.

Piyodalar harakatini tavsiflovchi ko'rsatkichlar ham asosan harakat miqdori, tezlik va zichlik orqali belgilanadi va fizik jihatdan avval keltirilgan birliklarda o'lchanadi.

Piyodalarning harakat miqdori - ma`lum yo'l kesimidan vaqt birligi ichida o'tgan piyodalar soni bilan o'lchanadi. Piyodalar harakat miqdori o'zgaruvchan ko'rsatkich bo'lib, u oylar, hafta kunlari va sutka soatlari ichida yo'nalishlar bo'yicha o'zgarib turadi hamda ko'channing ahamiyatiga bog'liq. Masalan, yirik shaharlarning markaziy ko'chalarida 5÷6 ming piyoda/soat miqdorida kuzatilsa, tuman ko'chalarida esa 50÷150 piyoda/soatni tashkil etadi.

Piyodalar harakat tezligi - piyodalarning yoshiga, psixologik holatiga, harakatlanish maqsadiga, qatnov zichligiga bog'liq bo'lib, o'rtacha 1,8-5,7 km/soat tashkil etadi.

Minimal tezlik $0,7 \div 0,8$ km/soat bilan asosan yosh bolalik ayollar va qariyalar harakatlansa, maksimal tezlik 10 km/soat bilan esa yoshlar harakatlanadi. Piyodalar harakatiga ob-havo sharoiti katta ta'sir ko'rsatadi va yaxshi sharoitda yuqori tezlikda harakatlanish kuzatiladi. SHuningdek, piyodalar harakat tezligi o'rtacha qiymatdan ertalabki soatlarda $25 \div 30$ % ga ko'proq va aksincha kechki vaqtlarda $15 \div 20$ % pastroq bo'ladi.

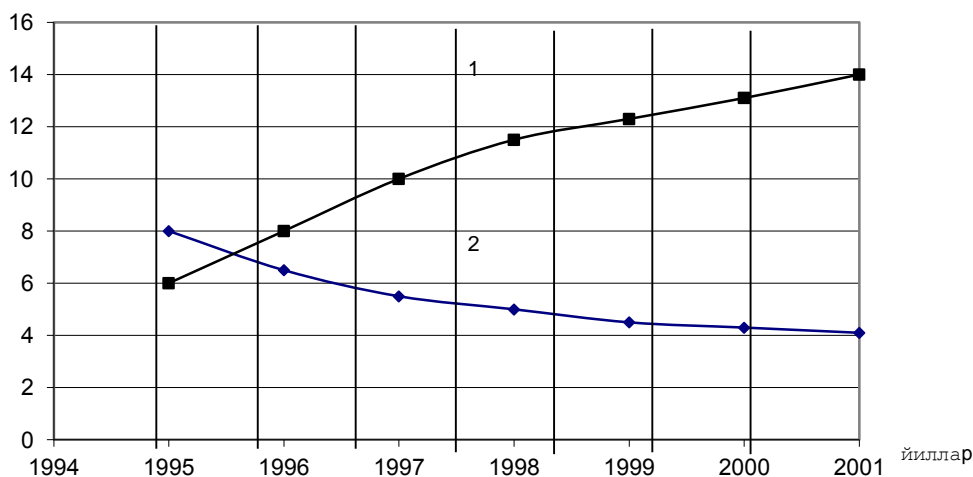
Piyodalar oqimining zichligi - bir metr kvadrat trotuar maydoniga to'g'ri keladigan qiymat bilan aniqlanadi. Piyodalar oqimining zichligi trotuarning eniga va piyodalarning harakat miqdoriga to'g'ridan-to'g'ri bog'liq bo'lib, ularning nisbati piyodalarning harakatlanish qulayligini belgilaydi.

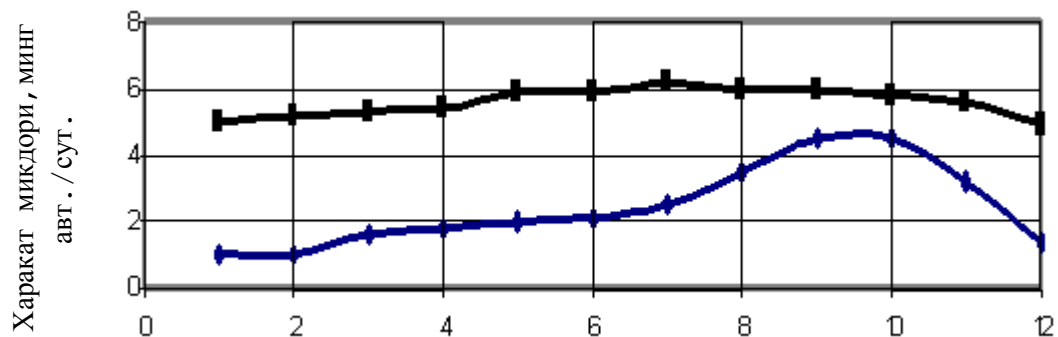
TRANSPORT VA PIYODALAR HARAKAT MIQDORI OQIMINING JADALLIGI VA TARKIBINING O'ZGARISHI

Tayanch so'zlar va iboralar: harakat miqdorining o'zgarishi; yillik harakat miqdorining notekislik koeffitsienti; sutkalik harakat miqdorining notekislik koeffitsienti; transport oqimining tarkibi.

Harakat miqdori yillar, oylar, sutka soatlari va hafta kunlari hamda yo'lining bo'laklariga nisbatan o'zgaruvchan ko'rsatkichdir. Harakat miqdorining o'zgarishini quyida Respublikamiz yo'llariga xos misollar orqali ko'rsatamiz.

Harakat miqdori avtomobil yo'lining ahamiyatiga va uning atrofidagi viloyat va tumanlarning iqtisodiy rivojlanishiga bog'liq ravishda o'zgaradi. Masalan, Toshkent-Qo'qon avtomobil yo'lida harakat miqdorining yildan-yilga oshib borishiga asosiy sabab qo'shni respublikalar va chet el bilan transport aloqalari shu yo'l orqali amalga oshirilishidir. Aksincha harakat miqdorining pasayishi iqtisodiy - ijtimoiy aloqalarning cheklanishi yoki katta hajmdagi qurilish ishlarining yakunlanishi oqibatida yuzaga keladi (2.1-rasm).

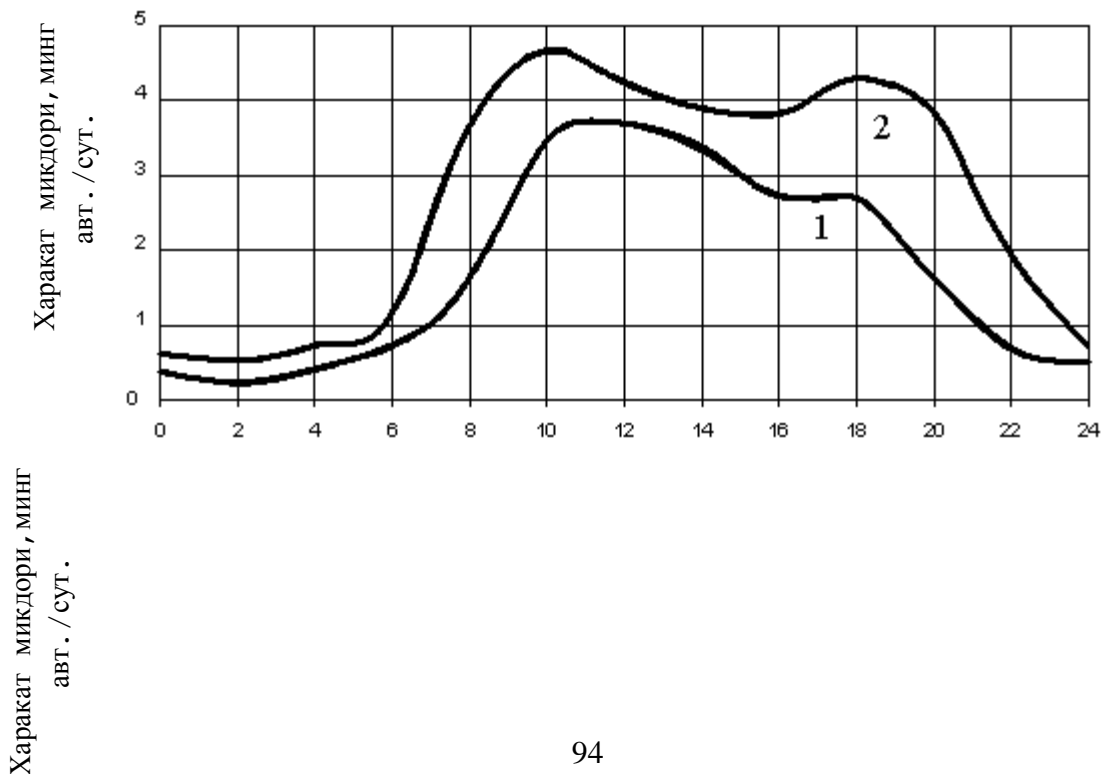

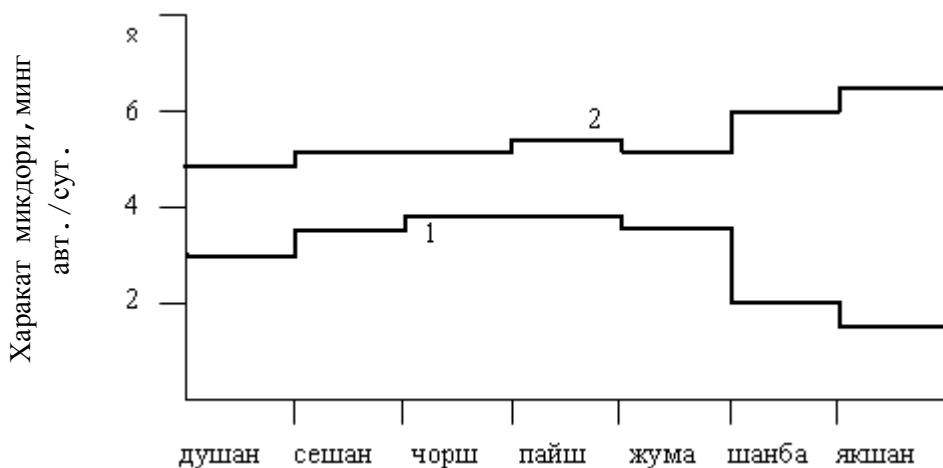
2.1-расм. Йиллар давомида ҳаракат миқдорининг ўзгариши

- 1-Тошкент-Қўқон йўлининг 14 км учун
- 2-Қорасув-Бекобод йўлининг 4 км учун.

Harakat miqdorining yil davomida oylar bo'yicha o'zgarishi (2.2-rasm) avtomobil yo'lining xalq xo'jaligidagi ahamiyatiga qarab turlicha bo'ladi, bu o'zgarish shahar ko'chalarida birmuncha tekis bo'lsa, shahar tashqarisidagi avtomobil yo'llarida kuz yoki yoz oylarida eng katta harakat miqdori kuzatiladi. Umuman O'zbekiston Respublikasi hududidan o'tgan umum foydalanuvdagi avtomobil yo'llarining asosiy qismi uchun harakat miqdorining yuqori ko'rsatkichlari yalpi qishloq xo'jalik mahsulotlarining yig'im-terim davri avgust, sentyabr va oktyabr oylariga, dam olish zonalari bilan bog'laydigan avtomobil yo'llarida esa yoz oylariga to'g'ri keladi. Avtomobil yo'llaridagi harakat miqdorining sutka davomida o'zgarishi (2.3-rasm) ko'pincha harakat yo'nalishiga, hafta kunlariga va yo'lning ahamiyatiga bog'liq.

2.3-расм. Автомобил йўлидаги ҳаракат миқдорининг сутка давомида ўзгариши:
 1-Топкент-Олмалик йўналиши; 2-Феробий кўчасининг марказ йўналиши

bo'lib, asosan sutka davomida ikki marta (ertalab va kechki) ko'tarilish kuzatiladi. Bunday soatlardagi harakat miqdori «tig'iz» deyilib, bu vaqtlarda harakatni to'g'ri tashkil etish xavfsizlikni ta'minlashning birlamchi omili bo'lib hisoblanadi.

Harakat miqdori haftaning ish kunlarida bir me'yorda kuzatilsa, (2.4-rasm) shanba va yakshanba kunlari dam olish zonalarini bog'laydigan yo'llarda ikki va undan ko'p marotaba ortishi mumkin, boshqa ahamiyatdagi yo'llarda esa uning aksi kuzatiladi.

Keltirilgan misollardan aniqlanadiki, harakat miqdori o'zgaruvchan ko'rsatkichdir. Amaliy hisob ishlari uchun harakat miqdorining notekislik koeffitsienti qo'llaniladi. **Yillik harakat** miqdorining notekislik koeffitsientini quyidagicha aniqlanadi:

$$K_{\text{yil}} = \frac{N_{\text{oy}} \cdot 12}{N_{\text{yil}}} \quad (2.1)$$

bu erda: N_{oy} - ko'rilayotgan oydagi harakat miqdori, avt/oy;

N_{yil} - yil davomidagi harakat miqdorining jami ($\sum N_i$);

12 - yildagi oylar soni

K_{yil} - O'zbekiston Respublikasidagi umum foydalanuvdagi yo'llar uchun 0,3-2,2

Sutkalik harakat miqdorining notekislik koeffitsienti ham yillik notekislik koeffitsientiga o'xshab aniqlanadi:

$$K_{\text{sutka}} = \frac{N_{\text{soat}} \cdot 24}{N_{\text{sutka}}} \quad (2.2)$$

bu erda: N_{soat} - ko'rilayotgan soatdagi harakat miqdori, avt/soat;
 N_{sutka} - 1 sutka davomidagi jami harakat miqdori, avt/sut;
 24 - sutkadagi soatlar soni.
 S_{shahar} tashqarisidagi yo'llar uchun $K_{s.n.} = 0,05-1, \div 85$.

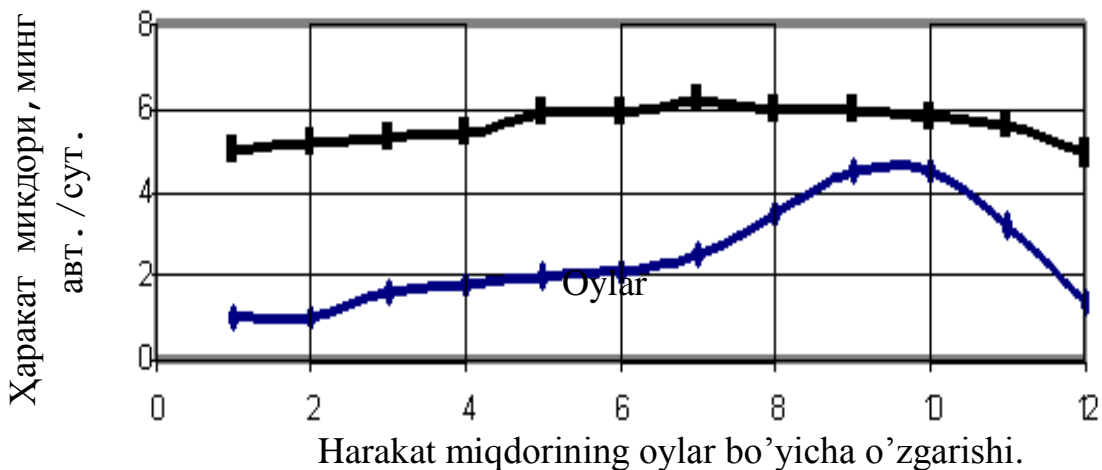
Transport oqimining tarkibi harakat miqdoriga o'xshash o'zgaruvchan ko'rsatkichdir, u vaqt o'tishi bilan yo'l sharoitiga qarab o'zgaradi (2.5-rasm).

Masalan, shahardan tashqaridagi yo'llarda yuk avtomobillari, avtopoezdlar, turli qishloq xo'jalik mashinalari va traktorlar qatnovi shahar ko'cha va yo'llariga nisbatan ko'p miqdorda uchraydi (2.5-rasm). SHuningdek, yo'l va ko'chalarda sutkaning tonggi va kechki vaqtlarida engil avtomobillar oqimi ko'p bo'ladi.

1-savol: Transport va piyodalar harakatini tavsiflovchi asosiy ko'rsatkichlar

Harakat miqdori (jadalligi) - yo'lining biron-bir ko'ndalang kesimidan vaqt birligi ichida o'tgan transport vositalarining soni (avt/sut yoki avt/soat) - bu ko'rsatkich kuzatish va avtomatik usullar bilan o'lchanishi mumkin.

Harakat miqdori yillar, oylar, sutka soatlari va hafta kunlari hamda yo'lining bo'laklariga nisbatan o'zgaruvchan ko'rsatkichdir.

Kuzatish (vizual ham deyiladi) usulida harakat miqdori yo'lining ko'rsatilgan bo'lagida bir yoki bir necha soat davomida hisobchilar yordamida maxsus tayyorlangan blankaga transport vositalarining o'tishini belgilash orqali aniqlanadi. Bu usuldan

foydalanilganda soha mehyoriy ko'rsatmalariga amal qilinishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Ko'pchilik davlatlarda, shuningdek, O'zbekistonda ham avtomobil yo'llaridagi harakat miqdorini kuzatuvchilar orqali aniqlanadi.

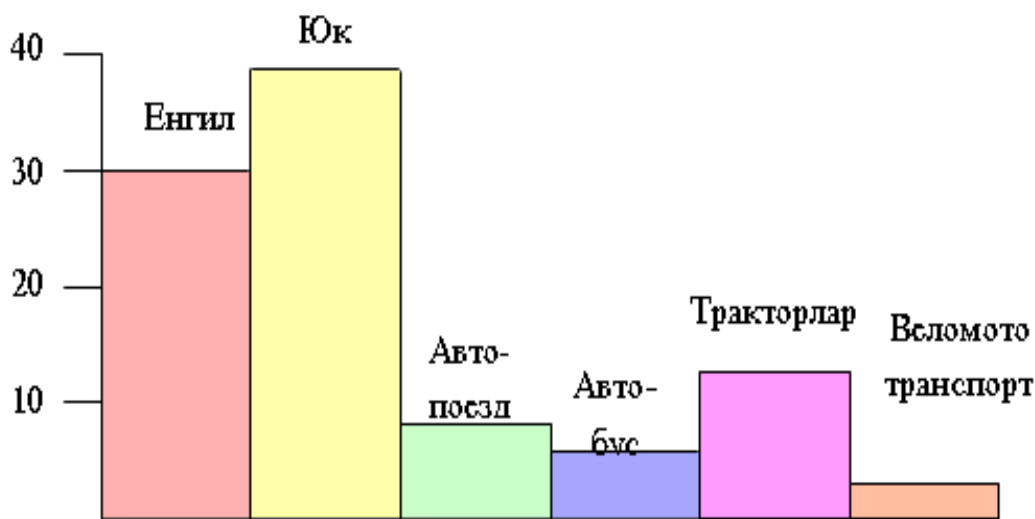
Avtomatik usulda harakat miqdori har xil uslubda ishlaydigan datchiklar yordamida hisoblanadi. Hozirda bu maqsad uchun quyidagi keng tarqalgan datchiklar ishlatiladi:

Pnevmatik; fotoelektrik; ulg'ratovush; mexanik; radiolakatsion; induktiv; elektron; infraqizil nurli.

Harakat tarkibi - transport oqimida har xil transport vositalarining nisbatini belgilovchi ko'rsatkich bo'lib, u foizda yoki ulushda o'lchanadi.

Transport oqimining tarkibi - harakat miqdoriga o'xshash o'zgaruvchan ko'rsatkichdir, u vaqt o'tishi bilan yo'l sharoitiga qarab o'zgaradi.

Harakat oqimining tezligi - yo'l bo'laklari bo'yicha har xil transport vositalarining tezligini alohida va umuman o'zgarishini ko'rsatuvchi ko'rsatkich, o'lchov birligi m/s yoki km/soat.

Transport vositalari turi

Avtomobil yo'llaridagi transport oqimining tarkibi

Maqsad va vazifalariga qarab tezlik (hisobiy, oniy, aloqa, konstruktiv, texnik tezlik) quyidagi turlarga bo'linadi:

Hisobiy tezlik - yakka avtomobillarning (xavfsizlik va ustuvorlik sharti bo'yicha) ob-havoning muqim sharoitida, avtomobil shinasining yo'l qatnov qismi yuzasi bilan mehyoriy tishlash holatida, yo'lining eng noqulay ruxsat etilgan elementlariga ega bo'laklarida mumkin bo'lgan eng katta tezlikdagi harakatiga aytiladi.

Oniy tezlik - aniq kichik masofadagi real yo'l sharoitidagi haqiqiy tezlik. U yakka avtomobillarning yoki transport oqimining u yoki bu belgilangan qisqa masofadagi (odatda

masofa 50, 100, 150, 200 metr belgilanadi) tezligini bildiradi. Bu tezlikdan ma'lum yo'l bo'laklarida harakatni tashkil qilishda keng ko'lamda foydalaniladi.

Avtomobil yo'lining darajasi		Ia	Ib	II	III	IV	V
Hisobiy tezlik, km/soat	Asosiy	150	120	120	100	80	60
	Past-baland	120	100	100	80	60	40
	Tog'li joylar uchun	80	60	60	50	40	30

Aloqa tezligi - ma'lum marshrutdagi ushlanib qolishlar (bir sathli chorrahalar, temir yo'l kesishmalari, qoplamaning notekis bo'laklari mavjudligidan hamda transport oqimidagi avtomobillarning o'zaro tahsiri natijasida) hisobiy aniqlanadigan tezlik.

Avtomobilning konstruktiv tezligi - ma'lum konstruktiviyaviy avtomobilning maksimal tezligi, u asosan avtomobilning turiga bog'liq ravishda o'zgaradi.

Texnik tezlik - ma'lum marshrutdagi ushlanib qolishlarni hisobga olmagan ravishda aniqlangan harakat tezligi, uning qiymati asosan avtomobil yo'lining geometrik o'lchamlariga va yo'l sharoitiga, shuningdek, transport oqimining tarkibiga bog'liq.

Transport harakatini tavsiflovchi keyingi ko'rsatkich bu **transport oqimining zichligi** - transport vositalarining 1 km uzunlikdagi bitta harakat tasmasiga joylashgan soni bilan o'lchanadi (q-km/dona). Bu ko'rsatkich harakat tarkibiga, uning tezligiga va yo'l sharoitiga nisbatan o'zgaradi.

Harakatning ushlanishi - yo'l uchastkasida hisobiy tezlikka nisbatan transport vositalari tezligining pasayishi tushuniladi, uni m/s yoki km/soatda, shuningdek, sekund miqdorida ham aniqlash mumkin.

Piyodalar harakatini tavsiflovchi ko'rsatkichlar ham asosan harakat miqdori, tezlik va zichlik orqali belgilanadi va fizik jihatdan avval keltirilgan birliklarda o'lchanadi.

Piyodalarning harakat miqdori - ma'lum yo'l kesimidan vaqt birligi ichida o'tgan piyodalar soni bilan o'lchanadi.

Piyodalar harakat tezligi - piyodalarning yoshiga, psixologik holatiga, harakatlanish maqsadiga, qatnov zichligiga bog'liq bo'lib, o'rtacha 1,8-5,7 km/soat tashkil etadi.

Piyodalar oqimining zichligi - bir metr kvadrat trotuar maydoniga to'g'ri keladigan qiymat bilan aniqlanadi. Piyodalar oqimining zichligi trotuarning eniga va piyodalarning harakat miqdoriga to'g'ridan-to'g'ri bog'liq bo'lib, ularning nisbati piyodalarning harakatlanish qulayligini belgilaydi.

Harakat miqdori yillar, oylar, sutka soatlari va hafta kunlari hamda yo'lning bo'laklariga nisbatan o'zgaruvchan ko'rsatkichdir.

Nazorat savollari:

1. Transport va piyodalar harakatini tavsiflovchi asosiy ko'rsatkichlar nimalarga bog'liq?
2. Harakat miqdori deganda nimani tushunasiz?

3. Harakat tarkibi qanday aniqlanadi?
4. Harakat miqdori yillar, oylar, hafta kunlari, soatlar mobaynida qanday o'zgarishi mumkin?
5. Harakat tezligining qanday turlarini bilasiz?

14 –MAVZU.

Yo'l-transport hodisalari va ularning ko'rsatkichlari Reja.

1. Yo'l-transport hodisasi to'g'risida tushuncha

2. Yo'l-transport hodisalarini tahlil qilishning asosiy vazifalari va usullari.

YTH tahri, turlari, miqdori haqidagi ma'lumotlar. YTHni hisobga olish. YTHni tahlil qilishning vazifalari va usullari. YTH vujudga kelishida yo'l sharoitining roli. YTHni vujudga kelishida transport vositalarini texnik holatini tahsiri. YTH vujudga kelishida haydovchilarning o'rni. YTH natijasida vujudga keluvchi zararni baholash.

Yo'l-transport hodisasi to'g'risida tushuncha

Avtomobil yo'llarida, shahar ko'cha va maydonlarida transport vositalarining normal harakat rejimining buzilishi oqibatida insonlar halok bo'lishiga, tan jarohati olishiga, shuningdek, transport vositalariga va undagi yuklarning zarar ko'rishiga, yo'ldagi sun'iy inshootlarning zararlanishiga yoki boshqa turdagi moddiy zararlar yetkazishga sababchi bo'luvchi halokatlarga yo'l-transport hodisasi (YTH) deyiladi. Bu tahrifga ko'ra YTHda ikkita omil bo'lishi tavsiflidir, bular: *insonlarning o'limi, tan jarohati yoki katta miqdordagi moddiy zarar*, shuningdek, biron-bir transport vositasining harakatda bo'lishidir.

YTH vujudga kelishida umumiy tizimga kiruvchi «A-H-Y-P-M» elementlaridan biri yoki bir nechtasi birgalikda normal harakat rejimini buzishga sababchi bo'lishi kuzatiladi.

Har bir YTHda shartli ravishda uchta fazani ajratish mumkin: *boshlang'ich, kulg'minatsion* va *yakuniy*. Ular o'zaro bog'liq bo'lib, biri ikkinchisining davomi bo'lishi mumkin.

YTHning boshlang'ich fazasi deganda avtomobillarning va piyodalarning *xavfli vaziyat arafasidagi* harakatlanish sharoiti tushuniladi. *Xavfli vaziyat* deb, shunday yo'l harakati sharoiti tushuniladiki, unda harakat qatnashchilari YTHning oldini olishga imkoniyatlari yetarli, agarda tezda bu imkoniyatdan foydalanilmasa yoki ko'rilgan choralar samarasi yetarli bo'lmasa, unda avtomobillar va piyodalar *yaqinlashuvi falokatli (avariya)* vaziyatni vujudga keltiradi.

Falokatli vaziyatda harakat qatnashchilarining YTHning oldini olish bo'yicha texnik imkoniyatlari yetarli bo'lmaydi va u sodir bo'ladi.

YTHning kulg'minatsion fazasi og'ir oqibatlar yuzaga kelishi bilan xarakterlanadi (transport vositalarining buzilishi, piyodalarning va haydovchilarning tan jarohati olishi yoki

halok bo'lishi). Bu faza bir necha daqiqa, ob-havo yomon sharoitlarida esa bir necha daqiqalargacha davom etishi mumkin. Bunday holda asosan bir nechta transport vositasi ishtirok etadi va uni ko'pincha «zanjirli» YTH ham deyiladi.

YTHning yakuniy fazasi kulg'minatsion fazasidan keyin transport vositasi harakati to'xtashining oxiriga to'g'ri keladi. Bahzi vaqtda transport vositasi harakati to'xtasa ham yakuniy faza davom etadi. Masalan, ag'darilib ketgan avtomobilda yong'in chiqish hollari.

Amaldagi mehyoriy hujjatlarga ko'ra YTH quyidagi 9 turdan iborat:

1. **To'qnashuv.** Bunga transport vositalarining qarama-qarshi tomonidan, bir yo'nalishda yoki yon tomondan harakatlanayotgan vaqtdagi to'qnashuvi, shuningdek, temir yo'l transporti bilan avtomobil transportining to'qna-shuvi kiradi. Bu turdagi YTHga to'satdan to'xtagan transport vositasi bilan to'qnashish ham kiradi.

2. **Ag'darilib** (to'ntarilib) ketish. Harakatlanayotgan transport vositasi o'z turg'unligini yo'qotib ag'darilishi. Bu turdagi yo'l-transport hodisasiga to'qnashuv, to'xtab turgan transport vositalariga yoki to'siqqa urilish natijasida transport vositalarining ag'darilishi kirmaydi. Ag'darilib ketish YTHda asosan bitta transport vositasi ishtirok etadi.

3. **Turgan transport vositasini urib ketish.** Harakatlanayotgan transport vositasining harakatlanmayotgan ($V=0$) transport vositasiga urilishi. Bu turdagi YTHga birdaniga (to'satdan) to'xtagan transport vositasining urilishi kirmaydi.

4. **To'siqlarga urilish.** Transport vositalarining qo'zg'almaydigan to'siqlarga (ko'prik tayanchiga, stolba va machta tayanchiga, yo'l to'siqlariga, daraxtlarga va h.k.) urilishi.

5. **Piyodalarni bosib (urib) ketish.** Transport vositalari piyodalarni urishi yoki piyodalar transport vositalariga urilishi, shuningdek, tashilayotgan yukdan (yog'och, truba, plita va h.k.) piyodalarning shikastlanishi ham kiradi.

6. **Velosipedchini bosib (urib) ketish.** Transport vositasi velosipedchini bosishi (urishi) yoki velosipedchi transport vositasiga urilishi.

7. **Aravani bosib (urib) ketish.** Harakatlanayotgan transport vositasi harakatlanayotgan aravani urib ketishi, shuningdek, bu turga transport vositasi yovvoyi yoki uy hayvonini urib ketishi ham kiradi.

8. **Yo'lovchining yiqilishi.** Harakatlanayotgan transport vositasidan yo'lovchining tushib qolishi yoki transport vositasi ichida keskin tormoz berish oqibatida yoxud traektoriyani o'zgartirishdan vujudga keladigan halokat.

9. **Boshqa (qolgan) YTH.** Bu turdagi YTHga tramvayning relg'sdan chiqib transport vositasini yoki piyodalarni urishi, yuk avtomobillaridan yuk tushib ketishi natijasida bo'ladigan falokatlar, avtomobil g'ildiragi ostidan tosh yoki boshqa qattiq jismlar chiqishi natijasida jarohat olishi va h.k. kiradi.

Quyidagilar YTH sifatida hisobga olinmaydi:

- traktorlar, boshqa o'ziyurar mashinalar va mexanizmlar bilan ular mo'ljallangan asosiy ishlab chiqarish jarayonlarini (er haydash, handaqlar qazish, dalada qishloq xo'jalik mahsulotlarini yig'ish, avtokranlar yordamida amalga oshiriladigan yuk ortish - tushirish ishlari, machta tayanchlarini o'rnatish va h.k.) bajarayotgan vaqtda ro'y bergan hodisalar (ular asosan foydalanish tartiblarini va texnika xavfsizligiga rioya qilinmaganlikdan kelib chiqqan hodisalar);

- odamlar hayotidan mahrum etish yoki ular salomatligiga yoxud mulkiga zarar yetkazishga qaratilgan qasddan qilingan harakatlar natijasida vujudga kelgan hodisalar;
- jabrlanuvchining o'z joniga qasd qilishga urinishi oqibati hisoblangan hodisalar;
- tabiiy ofatlar natijasida vujudga kelgan hodisalar;
- haydovchi rulda bo'lmagan paytda xavfsizlik texnikasining buzilishi natijasida vujudga kelgan hodisalar (dvigatel dastak bilan o't oldirish yoki ulamada turgan dvigatelni o't oldirish va h.k.);
- hududi yopiq bo'lgan tashkilotlarda, aerodromlarda, harbiy qismlarda va boshqa qo'riqlanadigan obyektlarda vujudga kelgan hodisalar;
- sport yig'inlarini o'tkazish davrida transport vositasining nosozligi yoki haydovchi-sportchi yoki boshqa qatnashchilarning aybi bilan vujudga kelgan hodisalar;
- harakatlanayotgan transport vositalarida ularning texnik nosozligi bilan bog'liq bo'lgan yong'inlar.

Yo'l-transport hodisalarini tahlil qilishning asosiy vazifalari va usullari.

Harakat xavfsizligini tashkil etish uchun aniq tadbirlar belgilashda asosiy tayanch ko'rsatma sifatida YTHni har taraflama chuqur obektiv tahlil qilish natijalaridan olingan xulosalardan foydalaniladi.

YTH quyidagi vazifalarni hal qilish maqsadida tahlil qilinadi:

- harakat xavfsizligiga taalluqli «Avtomobil-haydovchi-yo'l-piyoda-muhit» tizimiga kiruvchi har bir omilning faoliyatiga tegishli tadbir va choralar ishlab chiqish uchun;
- biron-bir boshqaruv hududidagi, vazirliklardagi va ularning korxonalaridagi falokatlar ahvolini, o'zgarish mohiyatini hamda istiqboldagi o'zgarishini bashorat qilish maqsadida;
- YTHning kelib chiqish sabablarini va ularni bartaraf qilish borasida tuziladigan ko'rsatmalarni ishlab chiqish uchun;
- YTH ko'p qaytariladigan yo'l bo'laklarini aniqlash maqsadida;
- bitta yoki bir nechta bir xil YTHning vujudga kelish sabablarini aniqlash uchun;
- YTHni tahlil qilish uchun universal dastur tuzish maqsadida.

Maqsad va vazifalariga qarab YTHni tahlil qilishning *miqdoriy*, *sifat* va *topografik* usullari mavjud. YTHni miqdoriy usul bilan tahlil qilishda halokatlarining absolyut, nisbiy va solishtirma ko'rsatkichlari o'rganiladi.

Halokatlarining absolyut ko'rsatkichlariga quyidagilar misol bo'ladi: YTHning umumiy (yillik, oylik, choraklik) soni; YTHda jarohat olganlar (halok bo'lganlar) soni; jarohat olganlarning yoki halok bo'lganlarning yoshiga, kasbiga qarab YTHdagi soni; haydovchilarning aybi bilan o'lganlar, jarohat olganlar soni; avtomobil yoki ular holatining nosozligi bilan bo'lgan YTH soni va h.k.

Nisbiy halokatlilik ko'rsatkichlari. Nisbiy halokatlilik ko'rsatkichlarini hisoblashda bitta absolyut ko'rsatkich boshqa absolyut ko'rsatkichga nisbatan olinadi. Bunda nisbiy ko'rsatkichni umumiy ko'rinishda quyidagi formula orqali hisoblash mumkin:

$$O = KA / B$$

bu yerda: O - nisbiy ko'rsatkich; A/B - biron-bir absolyut ko'rsatkichlar;
 K - masshtabli koeffitsient.

Masalan: A - YTH soni, B - transport vositalari soni bo'lsa va $K=10^4$ olinsa, bunda juda ko'p ishlatiladigan nisbiy ko'rsatkich YTH sonining 10 ming transport vositasiga to'g'ri keladigan hisobi kelib chiqadi. Xuddi shuningdek, 10 ming aholi soniga va boshqa hisoblar olinishi mumkin.

Yo'l sharoitlarini hisobga olishda ko'pincha ***nisbiy halokatlilik koeffitsientidan*** foydalaniladi.

Uzun bir xil geometrik elementga ega yo'l bo'laklarini hisoblashda YTH sonini 1 million avtomobil-kilometrغا nisbati bilan o'lchanishi qabul qilinib, nisbiy halokatlilik koeffitsienti quyidagi formula bilan aniqlanadi:

$$N = \frac{10^6 Z}{365LN} ; \quad \text{YTH soni/mln.avt.km.}$$

bu yerda: Z - bir yillik halokatlar soni; N - bir sutkadagi o'rtacha yillik harakat miqdori, avt/sutka; L - yo'l uzunligi, km.

Juda qisqa masofada (ko'prik, yo'l o'tkazgich, chorraha va h.k.) yo'l sharoiti bilan farqlanadigan bo'laklarda nisbiy halokatlilik koeffitsienti odatda quyidagi formula bo'yicha aniqlanadi:

$$N = \frac{10^6 Z}{365N} ; \quad \text{YTH soni/mln.avt.}$$

Solishtirma halokatlilik ko'rsatkichi. YTH biron-bir absolyut ko'rsatkichidan boshqa YTH qancha qismini tashkil qilishi tushuniladi va odatda foiz ko'rsatkichida keltiriladi. Masalan, jami YTH sonidan to'ntarilish (to'qnashish, piyodalarni bosib ketish yoki YTH halok bo'lganlar, jarohat ko'rganlar va h.k.) necha foizni tashkil qiladi.

YTHni tahlil qilishning ***sifat usuli*** hodisalarning nima sababdan vujudga kelganini aniqlashga qaratiladi. Bu usul bilan yo'l harakatini tashkil etuvchilar «Avtomobil-haydovchi-yo'l-piyoda-muhit» tizimidagi elementlarning qaysi birining aybi bilan yoki birgalikdagi tahsiri natijasida vujudga kelgan YTHni tahlil qilish odat tusiga kirgan. Masalan, avtomobil yo'lining mahlum chorraha bo'lagida yo'l sharoitiga bog'liq ravishda YTH vujudga kelishi, unda piyodalarning o'rni yoki mahlum yoshdagi haydovchilar sodir etadigan YTH turi, vaqti va h.k.

Yo'l-transport hodisalarining vujudga kelish joylarini aniq ko'rsatish uchun ***topografik usuldan*** foydalaniladi. Hozirda asosan uch turdagi topografik tahlil o'tkaziladi: xaritada, chiziqli grafikda (yo'l-ko'cha bo'yicha) va masshtabli sxemada.

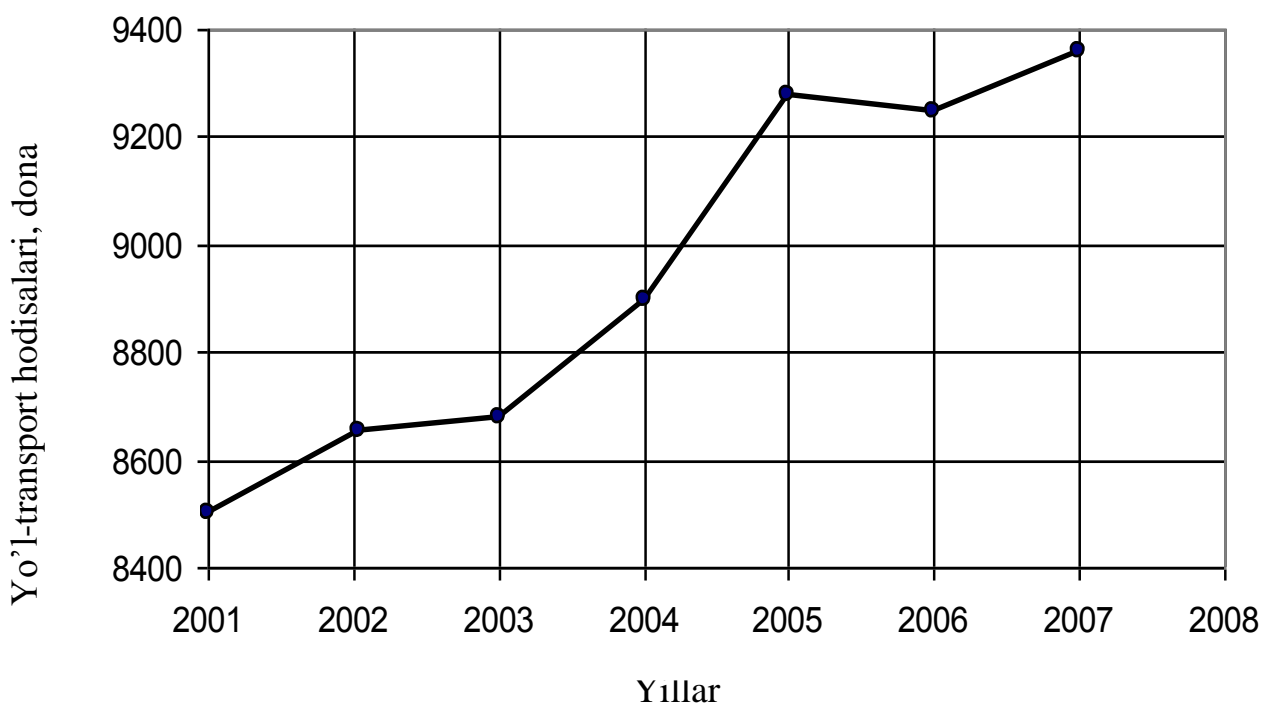
SHahar, tuman yoki viloyatning ***masshtabli xaritasida*** bir yoki bir necha yillar ichida sodir etilgan YTHni ko'cha-yo'l, maydonlarda aniq joylarini shartli belgilar yordamida ko'rsatiladi. Bunday YTH xaritasi yordamida YTHni ko'p bo'ladigan joyi, turi, vaqti va hokazolar aniqlanib, ularni tahlil qilish natijalariga tayangan holda harakat xavfsizligini oshirish borasida aniq tadbirlar belgilanadi.

YTHning chiziqli grafigi ko'cha va yo'lining butun uzunasi bo'yicha yoki mahlum bo'lagi uchun xaritaga nisbatan katta masshtablarda YTHni joylashni ko'rsatadi. Masshtab

katta bo'lganligi sababli YTH yo'lining qanday elementlarining kamchiligi bilan sodir bo'lganligini yoki boshqa sabablarni aniq topishda bu usul ijobiy natijalar beradi.

YTHning masshtabli sxemasida yo'l chorrahasini, temir yo'l kesishmasini yoki boshqa yo'l bo'lagida bo'lgan YTHni katta masshtablarda barcha yo'l qatnashchilarini (transport vositasini, piyodani) sxematik ravishda joylashtirilib ko'rsatiladi. Sxemani tahlil qilish natijasida YTH nima sababdan vujudga kelgani va har bir ishtirokchining hodisaning oldini olish bo'yicha imkoniyatlari qay darajada ekanligi aniqlanadi. Bu sxemada transport vositalari va piyodalarning harakatlanish traektoriyalari ko'rsatilib, keyinchalik hodisa ro'y bergan joydagi yo'l sharoitini yoki harakatni tashkil etish bo'yicha o'zgartirish takliflari ishlab chiqiladi.

Haydovchilar aybi bilan sodir etilgan YTH yillar davomida o'zgarish grafigi ko'rsatilgan.

Haydovchilar aybi bilan sodir etilgan YTHning yillar davomida o'zgarishi

Yo'l-transport hodisalari to'g'risidagi ma'lumotlarni yig'ish tizimi. Yo'l-transport hodisalarini maxsus kartochkalarda va formalarda hisobga olish.

YTHni hisobga olish ishlari O'zbekiston Respublikasi hududida yo'l harakati xavfsizligi boshqarmasi (YHXB) xodimlari tomonidan olib boriladi. Ayrim vazirliklar, korporatsiyalar, kontsernlar va uyushmalar o'z tashkilotlariga tegishli avtotransport yoki yo'llarda sodir etilgan YTHni alohida hisob qilib boradilar, bunda ular birlamchi axborotni

YHXB bo'linmalaridan oladilar. Masalan, «Toshshahartransxizmat» uyushmasi, «O'zneftgaz» korporatsiyasi avtokorxonalariga tegishli avtomobillar sodir etgan YTHni, «O'zavtoyol» kontserniga tegishli yo'l xo'jaliklarida esa umumfoydalanuvdagi avtomobil yo'llarida qayd etilgan YTHni hisobga olib borish bilan birgalikda, to'plangan ma'lumotlar batafsil tahlil qilinadi. SHuningdek, sog'liqni saqlash vazirligiga qarashli tibbiyot tashkilotlarida YTHda jabrlanganlar ro'yxatga olinadi.

YTHni hisobga olish tartibi va ma'lumotlar yig'ish ishlari YHXB bo'linmalarida bir xil tartib bo'yicha olib boriladi. Bu tartibga asosan hamma YTH ikki guruhga bo'linadi.

Birinchi guruhga YTHda halok bo'lganlar yoki jarohat olganlar kiradi. Bunday YTH ma'lumotlari maxsus kartochkalarda hisobga olinib, ***davlat statistika hisobiga kiritiladi***.

Agarda YTHda jarohat ko'rmasdan faqat moddiy zarar ko'rilsa yoki yengil jarohat olinsa, bunday holda YTHni ikkinchi guruhga kiritiladi. Bu xildagi YTH ***davlat statistika hisobotiga kiritilmaydi*** va ular shahar, tuman, vazirliklar darajasida ko'rib chiqiladi.

Agarda tan jarohati oluvchi kishi o'zining ish qobiliyatini yo'qotsa, kasalxonada bir sutkadan kam bo'lmagan vaqtda davolansa yoki birinchi tibbiy yordamdan keyin qatnab davolanish belgilansa, u holda ***YTHda jarohat olgan*** hisoblanadi.

YTHni hisobga olish uchun O'zbekiston Respublikasi hududida barcha YHXB xodimlari tomonidan bir xil turdagi YTH kartochkasi to'ldiriladi.

Avtotransport korxonalarida «Harakat xavfsizligi xizmati» xodimlari korxonaga tegishli bo'lgan transport vositalari sodir etgan YTHni hisobga olish, tahlil qilish va amaliy chora-tadbirlar ko'rish ishlarini olib boradilar. SHuningdek, muntazam ravishda harakatdagi transport vositalarini yo'llarda nazorat qilinib, quyidagilar aniqlanadi: tekshiruv sanasi, transport vositasi kimga tegishli, qanday rusumli, davlat raqami, harakat yo'nalishi, haydovchining ismi-sharifi, tekshiruv vaqti va joyi, yo'l varaqasi raqami, qoidabuzarlik turi, haydovchining imzosi, ko'rilgan chora va natijalar.

Yo'l xo'jaliklari o'z tasarrufida bo'lgan avtomobil yo'llarida yuz bergan (asosan yo'l sharoiti kamchiligi bilan) YTHni hisobga olib, uni ***YTH-1 formasida*** yoki alohida daftarda quyida ko'rsatilgan jadval ko'rinishida qayd etadi. YTHning oylik, choraklik va yillik ko'rsatkichlarini o'rganib, yo'l sharoitini yaxshilash bo'yicha ish rejasi tuziladi. Yo'l xo'jaliklarida YTHni to'liq hisobga olish uchun MQN 15-2007 «Avtomobil yo'llarida yo'l-transport hodisalarini hisobga olish va tahlil qilish qoidalari»da ***kartochka formasi*** tavsiya etilgan bo'lib, uni yozma ravishda yoki EHM yordamida to'latish mumkin. Bu kartochkalarining afzalligi u yoki bu ko'rsatkichlarni belgilab, hamma ma'lumotlar shaxsiy EHMga kiritiladi. Kartochka quyidagi bo'limlardan tashkil topgan: umumiy ma'lumotlar, yo'l tarxi va bo'ylama kesim bo'laklari, yo'l to'g'risidagi boshqa ma'lumotlar, yo'l qoplamasining turi, qatnov qismining holati, ob-havo to'g'risida ma'lumot, transport oqimining holati, yo'lning yorug'ligi, aholi yashovchi joyning tahrifi, YTH sodir bo'lgan joyning tahrifi, yo'lning holati va uning qay darajada jihozlanganligi, xulosa va yo'lning holatini yaxshilash uchun bajarilishi kerak bo'lgan tadbirlar.

YTHni yig'ish va tahlil qilishda EHMning roli juda katta bo'lib, hozirda rivojlangan barcha davlatlarda YTHni yig'ish va uni tahlil etishda EHMdan foydalanish keng yo'lga qo'yilgan. Bu maqsadda «***Harakat xavfsizligini avtomatik axborot-qidiruv tizimi***» tuzilgan. Bu tizim yordamida quyidagi masalalar yechiladi:

1. Davlat va har xil darajalarda YTH miqdorini pasaytirish bo'yicha dasturlar ishlab chiqish.
2. Haydovchilarga guvohnoma berishni, ularning tartib buzganliklarini, qayta imtihon topshirishini nazorat qilish (bu ish ko'pchilik shahar va viloyat miqiyosida respublikamizda yo'lga qo'yilgan).
3. Transport vositalarini qayd etish, texnik ko'rikdan o'tkazish, transport vositalari kuzovini, dvigatelini va boshqa agregatlarini hisobga olish ishlarini amalga oshirish (Respublikada bu ishlar ham qisman yo'lga qo'yilgan).
4. YTHlari to'g'risidagi ma'lumotlarni yig'ish va uni so'ralgan tashkilotlarga tarqatish.
5. Yo'l sharoitini nazorat qilish, YTH ko'p qaytariladigan yo'l bo'laklarini aniqlash, yo'l sharoitini yaxshilash bo'yicha olib borilayotgan ishlarni nazorat qilish.
6. Yo'l harakatini boshqarishda mavjud imkoniyatlardan operativ ravishda foydalanish, avariya va tez yordam xizmatlarini boshqarish.
7. Harakat xavfsizligini vazirliklar bo'yicha nazorat qilish, avtotransport korxonalaridagi, yo'l va ko'cha bo'laklarida yuz bergan YTHni tahlil qilish.
8. Harakat xavfsizligini tahminlashga qaratilgan mehyoriy hujjatlar va davlat standartlarining holatini o'rganish, ularni qayta ishlab chiqish hamda kelajakda bu ishlarni rivojlantirish borasidagi ishlarni olib borish.
9. Haydovchilarni tayyorlash va qayta tayyorlash tizimini nazorat qilish.

Yo'l-transport hodisasi vujudga kelishida transport vositasining, haydovchining va yo'l sharoitining o'rni

Statistika ma'lumotlariga ko'ra, bahzan avtomobillarning texnik nosozligi oqibatida YTH bo'lishi qayd qilinadi. Bunda asosan transport vositasi tormozi, boshqaruv tizimi, shinas, harakatga keltiruvchi agregat va mexanizmlari holati ko'zda tutiladi. Avtomobildagi nosoz isitish, sovutish tizimi, haydovchi o'rindig'ining noqulay holati, noto'g'ri o'rnatilgan orqa ko'rinishni tasvirlovchi oyna yoki old ko'rinish oynasi tozalagichining noto'g'ri ishlashi birinchi qarashda YTHni keltirib chiqarishga sababchi emasdek tuyuladi. Ammo bu keltirilgan kamchiliklar haydovchilar psixofizilogik holatini yomonlashtirib, oqibatda YTH kelib chiqishiga to'g'ridan-to'g'ri sabab bo'ladi. Afsuski, amaliyotda ko'pchilik hollarda bunday omillar avtomobilning texnik nosozligi emas, balki haydovchining ehtiborsizligi oqibatida kelib chiqqan deb qaraladi.

O'zbekiston Respublikasida texnik nosoz avtomobilni ishlatish oqibatida ro'y bergan YTHlari to'g'risidagi ko'p yillik ma'lumot 3.9-jadvalda keltirilgan.

YTHning avvalgi ittifoq miqiyosida tahlil qilingan natijalariga ko'ra, avtomobillarning nosozligi tufayli sodir etilgan hodisalar umumiy sonidan 3-5 % tashkil etishi aniqlangan.

Jadval

Yillar		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Texnik nosoz avtomobillar sodir etgan YTH soni	Jami, dona	27	33	31	12	8	10	5
	% hisobida	0,25	0,31	0,29	0,11	0,07	0,08	0,05

Yo'l harakatini tashkil etishdagi «Avtomobil-haydovchi-yo'l-piyoda-muhit» tizimida harakat xavfsizligini tahminlashning asosiy garovi - bu haydovchining yo'l harakati qoidalariga mos ravishda harakat tartibini tanlashdan iboratdir. 75÷80 % YTH haydovchilarning aybi bilan sodir etiladi. Bundan haydovchilarning mast holatda vujudga keltirgan YTHni istisno qilinsa, unda kamida 45÷50 % falokatlar haydovchining tartibsiz harakatlanishi natijasida bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasi bo'yicha haydovchilarning aybi bilan sodir etilgan YTHning ko'p yillik ma'lumoti jadvalda keltirilgan.

Jadval

Yillar		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Haydovchilar aybi bilan YTHni soni	Jami, dona	8644	8677	8928	9320	9234	9396	9412
	% hisobida	81,1	81,8	83,6	85,4	85,1	86,8	87,0

YTHni vujudga kelish sabablari bo'yicha mutaxassislarining fikri bilan qayd etilgan davlat statistikasidagi ma'lumotlarning farqini quyidagicha tushuntirish mumkin. Yuz bergan YTHni qayd qiladigan kartochka asosan yo'l patrul xizmati (YPX) xodimi tomonidan to'ldiriladi. Kartochka to'ldiruvchi YPX xodimlari yo'l sharoitini kompleks ravishda «A-H-Y-P-M» tizimning o'zaro bog'liqligini va har bir tizim elementlarining xususiyatlarini to'raligicha tushunmasligi natijasida sodir etilgan YTHning sababini to'g'ri ko'rsata bilmaydilar. Buning natijasida esa doim ham ro'y bergan YTHga to'g'ri obhektiv xulosa qilinmaydi.

Jadval

Yillar		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Yo'l sharoiti yomonligi oqibatida bo'lgan YTHlar Soni	Jami, dona	1	2	0	2	1	2	0
	% hisobida	0,01	0,02	0,00	0,02	0,01	0,02	0,00

CHet davlatlarda yo'l sharoitining yomonligi oqibatida quyidagi miqdorda YTH umumiy soniga nisbatan Angliya - 6,7 %; Ispaniya - 6,5 %; Frantsiya - 10,8 %; SHvetsiya - 6,1%; Yugoslaviya - 20,4 %; Yaponiya - 17,3 % sodir etilgan.

YTHning vujudga kelishida piyodalar o'rnini alohida tahkidlab o'tish darkor, chunki ko'pchilik hodisalarga piyodalarning avtomobil yo'llarining belgilanmagan joylardan o'tishlari, shuningdek, yo'l harakati qoidalari bo'yicha amaliy ko'nikmalari yo'qligi sabab bo'ladi. O'zbekiston Respublikasida piyodalar aybi bilan sodir etilgan YTH to'g'risidagi ma'lumotlar jadvalda keltirilgan.

Yillar		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Piyodalar aybi bilan sodir etilgan YTH soni	Jami, dona	1870	1666	1596	1414	1257	1230	1187
	% hisobida	17,5	15,7	14,9	12,9	11,6	11,3	11,0

Yo'l-transport hodisalari natijasida keladigan iqtisodiy zararlar

Harakat xavfsizligini oshirish uchun bajariladigan ishlar ko'lamini va YTH natijasida xalq xo'jaligiga yetkaziladigan zararni aniqlash SQM 3-81 «Avtomobil yo'llarini loyihalashda yo'l-transport hodisalaridan xalq xo'jaligiga keladigan zararni hisobga olish yo'riqnomasi»ga asosan olib borilishi maqsadga muvofiq.

YTH natijasida bo'ladigan zararni aniqlash.

Harakat xavfsizligini yaxshilash uchun bajariladigan ishlar ko'lamini aniqlashda YTH natijasida xalq xo'jaligiga keltirilgan zararni baholash zarur.

Davlat statistikasiga kiritilmaydigan bitta YTHdan keladigan zararni quyidagi formula orqali hisoblash mumkin.

$$\Pi = S + \Pi_1 + \Pi_2$$

bu yerda: S - transport vositasining, yo'l sharoitlarining yoki ortilgan yuklarning buzilishidan bo'ladigan zarar; Π_1 - YTH bo'lgan joyda boshqa o'tayotgan transportlar yo'qotadigan vaqtdan va yo'ning harakat qismini tozalashga sarflanadigan harajatlar;

Π_2 - YHXB tomonidan ketadigan harajatlar.

Davlat statistikasiga kiritiladigan bitta YTH bo'ladigan o'rtacha zararni quyidagi formulaga asosan aniqlash mumkin:

$$\Pi^l = \Pi_e n_e + \Pi_o n_o + \Pi_x n_x + S_l + \Pi_1^l + \Pi_2^l ; \text{so'm}$$

bu yerda: $\check{I}_a, \check{I}_o, \check{I}_x$ - YTHda odam ishtirok etgan vaqtda yengil, og'ir jarohatlardan va halok bo'lishi natijasida xalq xo'jaligi ko'radigan zararlar; n_a, n_o, n_x - bitta YTH o'rtacha yengil, og'ir jarohat ko'rganlar yoki halok bo'lganlar sonini hisobga oluvchi koeffitsientlar, bu koeffitsientlar shahardan tashqaridagi yo'llar uchun $n_o = 0,06$, $n_o = 0,758$, $n_x = 0,182$; S_l, Π_1^l, Π_2^l - mos ravishda S, Π_1, Π_2 - oldingi mahnodagi ko'rsatkichlar.

Iqtisodiy hisoblarda **xalq xo'jaligi ko'radigan jami zararni** quyidagi formula bo'yicha aniqlanadi:

$$\Pi = 365 m_t \sum_{t=1}^{t=T_a} \frac{L \cdot N_l \cdot C_{nt7,5}}{(1 + E_{H\Pi})}$$

bu yerda: m_t - jarohatlanish og'irligini hisobga oluvchi jamlovchi koeffitsient; N - o'rtacha yillik harakat miqdori, avt/sut; L - yo'l uzunligi, km; $C_{nt7,5}$ - 7,5 m qatnov qismiga

to'g'ri keladigan zararining hisobiy miqdori, tiyin/avt-km; E_{HII} - har xil vaqtlarga to'g'ri keladigan harajatlarni keltirish mehyori, 0,08.

Yuqorida keltirilgan m_t, C_{nt}, E_{HII} qiymatlarini t yillar o'zgarishi bo'yicha «MSHN» 25-05 mehyoriy hujjatdan yangi narxlarni hisobga olgan holda qabul qilish mumkin.

Mashg'ulot bo'yicha xulosa

Xavfsiz harakatni tashkil etishda yo'l-transport hodisalarining oldini olish va harakat xavfsizligini oshirish bo'yicha transport va piyodalar harakatini tavsiflovchi ko'rsatkichlarni tadqiq qilish birinchi navbatdagi vazifa hisoblanadi. Avtomobillarning atrof-muhitga yetkazadigan zararlari miqdori kundan-kunga oshib bormoqda, eng asosiysi esa, yo'llarda sodir etilayotgan yo'l-transport hodisalari natijasida ko'plab odamlarning jabr ko'rishlari va hayotdan ko'z yumishlaridir. Bu esa, harakat xavfsizligini tahminlash muammolariga o'ta jiddiy yondoshish zarur ekanligini mutaxassislar oldiga vazifa qilib qo'yimoqda:

- 1) Yo'l-transport hodisalarini o'rganish uchun unga ilmiy yondoshish zarur;
- 2) Yo'l-transport hodisalarining sodir etilishiga bog'liq barcha jarayonlarni tahlil etish zarur.

Buning uchun yo'l harakati xavfsizligi bo'yicha mutaxassislar yo'l harakatining asosiy ko'rsatkichlarini, yo'llardagi sharoitlarning transport oqimlari harakatlariga qanday tahsir ko'rsatishlarini, transport oqimlarini boshqarishning texnik vositalari orqali yo'l harakatini boshqarish bo'yicha bilimlarga ega bo'lishlari zarur.

Test savollari:

1. Transport vositasining yo'ldagi qatnovi jarayonida sodir bo'lib, fukarolarning o'limi yoki ularning sog'lig'iga zarar yetishiga, transport vositalari, inshootlar, yuklar shikastlanishiga yoki boshqa tarzda moddiy zarar yetkazilishiga sabab bo'lgan hodisaga deyiladi.

- a) yo'l-transport hodisasi;
- b) transport ishtiroki;
- v) yo'l harakati xavfsizligi;
- g) yo'l harakatini tashkil etish;

2. Yo'l-transport hodisasining nechta turi bor?

- a) 9 ta; b) 12 ta; v) 10 ta; g) 7 ta;

3. Maqsad va vazifalariga ko'ra yo'l-transport hodisalarini tahlil qilishning qanday usullari bor?

- a) mikdoriy, sifat, topografik;
- b) solishtirma, mikdoriy, grafik;
- v) absolyut, mikdoriy;
- g) absolyut, nisbiy, sifat;

4. Yo'l-transport hodisalarining necha foizi haydovchilar aybi bilan sodir etiladi?

- a) 75-80 %; b) 80-95 %; v) 60-80- %; g) 30-45 %;

5. Yo'l-transport hodisasi sodir bo'lganda qaysi ko'rik o'tkaziladi?

- a) operativ; b) mavsumiy; v) nazorat; g) kundalik;

6. YTHda xavfli vaziyat arafasidagi harakatlanish sharoiti deganda qanday faza tushuniladi?

- a) YTH ni kulminatsion fazasi; b) YTH ni boshlang'ich fazasi;
v) YTH ni yakuniy fazasi; g) 5-faza tushuniladi;

7. YTH lar hisobga olinishiga qarab nechiga bo'linadi?

- a) 2 ga; b) 3 ga; v) 4 ga; g) 6 ga;

8. YTHlar sodir bo'lishiga qarab nechta fazalarga bo'linadi?

- a) 2 guruhga; b) 3 guruhga; v) 4 guruhga; g) 5 guruhga;

9. Barcha YTHni qaysi tashkilot tomonidan hisobga olinadi?

- a) avtoullov tegishli bo'lgan tashkilot yoki korxonadan tomonidan;

- b) avtoyo'l xo'jaligini xududiy bo'limi tomonidan;

- v) YHXB tomonidan;

- g) yo'l tashkilotlari tomonidan;

10. Ziddiyatli vaziyat o'zining xavflilik darajasi bo'yicha necha turga bo'linadi?

- a) 3 ga; b) 4 ga; v) 5 ga; g) 6 ga;

15-MAVZU.

Piyodalar harakat xavfsizligini oshirish yo'llari

Reja.

1. Piyodalar harakat xavfsizligini oshirish yo'llari

2. Piyodalar harakatini tashkil etish tamoyillari.

Harakat xavfsizligini oshirish maksadida axoli yashaydigan punktlarda transport vositalari va piedalarning xarakat mikdoriga karab piyodalar utish joylarining jixozlanish darajasi o'zgarib boradi (8.14-rasm). «Zebra» ko'rinishdagi piyodalar utish joyi II, III toifali yullarda avtomobillarning xarakat mikdori 200 avt/soat va undan yuqori bo'lganda piyodalar yig'ilib, yo'lni kesib o'tadigan joylarda o'rnatilishi ko'zda tutiladi.

Piyodalar utish joylarini I darajali avtomobil yo'llarida ikki satxda kurulishini tahminlash zarur.

Piyodalar xarakatining avtomobil yulida xarakatlanayotgan transport vositalari uchun tahsirini umuman yuk kilish maksadida *piyodalar yo'l o'tkazgichi* yoki *tonnellari* qurilishi kerak.

SHNK, 2.05.02-07 kursatmasiga asosan, piyodalar xarakat mikdori 16 darajali yullar uchun soatiga 100 odam va undan ortik va II darajali yullar uchun soatiga 250 odam va undan ortik bulganda piyodalar (er osti yoki yer usti) yulagini loyixalash lozim. Piyodalar yulaklari loyixalangan joylarda tusikdar kuzda tutilishi zarur.

Piyodalar yul utkazgichlari yul katnov kismining tepasidan utkazilsa, kurulish oson va arzonga tushadi. Pekin piyodalar undan kam foydalaniladilar, chunki yul satxidan 5-6 m balandlikka kutarilib, sungra yana kayta tushishlari kerak. SHu sababli *piyodalar yo'l o'tkazgichi* asosiy yul o'ymadan o'tganda yoki yulning xarakat bilan yuklanganlik

koeffitsienti juda yukori 0,7-0,9 bulganda *itstisodiy jixatdan foydali hamda piyodalar foydalanishi yuqori bo'ladi*.

Er osti piyodalar tonnellari piyodalar tomonidan ko'p foydalaniladi, chunki yer osti tonnellarining balandligi 2-2,5 m dan oshmaydi va piyodalar tushib-chikishi yo'l o'tkazgichlariga nisbatan 2 marta oson bo'ladi. Lekin tonnellar qurilishi jixatidan birmuncha murakkab va qimmat bo'ladi.

Piyodalarning yo'l o'tkazgich va tonnellar qurilgan joylarda tartibsiz yurishlarini kamaytirish maksadida yo'l o'qi bo'yicha yoki ajratuvchi tasmada 2-gurux yo'l to'siqlarini yo'lning xar ikki tomoniga 50-100 m masofaga (xarakat miqdoriga qarab) o'rnatish zarur.

2-ilova

2-savol: Piyodalar harakatini tashkil etish tamoyillari.

Piyodalar xarakatini tashkil etish tamoyillari. Piyodalar xarakatini tashkil etish avtomobil yullarini va shaxar ko'chalarini ikkita bo'lakka bo'lib olib borilishi lozim. Birinchi bo'lak chorraha va tutashma joylar, ikkinchi bo'lak chorraha va tutashmalar oralig'idagi yo'l bo'yidagi mintaqa.

Piyodalar xarakatini tashkil etish kuyidagi ***tamoyillar*** buyicha amalga oshiriladi:

- I. Piyodalar transport vositalarining harakatiga tahsir ko'rsatmay-dilar.
- II. Piyodalar transport vositalarining harakatiga qisman (vakti-vakti bilan) tahsir kursatadilar.
- III. Piyodalar transport vositalarining harakatiga tahsir ko'rsatadilar.

Birinchi tamoyil talabini bajarish uchun piyodalar harakatini tashkil etishda chorraxa va tutashmalar mintakasida piyodalar yulning (kuchaning) bir tarafidan ikkinchi tarafiga utishi uchun yer osti tonneli yoki katnov kismining ustidan yul utkazgich inshootlari kuriladi. SHuningdek, ikki chorraxa oraligida piyodalar xarakatlanishi uchun yulning ikki tarafidan yoki bir tarafidan yulka belgilanib, piyodalar yulning katnov kismiga chikishini bartaraf etishi uchun tusiklar urnatiladi. Bu tamoyil buyicha piyodalar xarakatining tashkil etilishi avtomagistrallarda, gokori darajali yullarda va asosan tezyurar shaxar kuchalarida kuzda tutiladi. CHorraxada yoki tutashmada bunday xdrakatning tashkil etilishi natijasida piyodalar va transport vositalari orasida ziddiyatli vaziyat vujudga kelmaydi. Rivojlangan mamlakatlarning shaxar kuchalarida va avtomagistrallarida shu tamoyil buyicha xarakat tashkil etilgan bulib, piyodalar utish joylarida YTH kuzatilmaydi. Oxirgi yillarda Uzbekiston Respublikasining katta shaxarlarida, ayniksa, Toshkentda piyodalar uchun yer osti yullari kurilishi keng rivoj oldi. Masalan, Markaziy va Bosh universal, «Bolalar dunyosi» magazinlari, Oloy, Eski juva bozorlari, shimoliy va janubiy vokzallar xududida yer osti yullari barpo etilib, shu mintakadagi xdrakat xavfeizligi tahminlanishi bilan birgalikda,

transport vositalari urtacha tezligining oshishiga erishildi. Afsuski, kupchilik xrlarda piyodalar bunday mintakalarda yul xarakati koidalarini buzib, katnov kismida xarakatlanishi natijasida yer osti yulaklarining samaradorligi pasayishi, ayniksa, bu sutkaning korongi vaktida kuzatiladi.

Ikkinchi tamoyil boshkariladigan chorraxalarda uchraydi. Bunda piyodalar xarakatini svetofor yoki tartibga soluvchi shaxe yordamida katnov kismi ustida amalga oshiriladi. Buning uchun chorraxa yoki tutashma mintakasida yul belgi chizigi yordamida (1.14.3. belgisi) piyodalar utish joyi belgilanib, ularning xarakatini tartibga solish uchun boshka yul belgilari (1.20;5.16.1. va 5.16.2.) va piyodalar svetofori yoki transport svetoforlaridan foydalaniladi.

Xozirgi kunda Uzbekistonning kupchilik shaxarlarida piedalar xarakati shu tamoyil buyicha tashkil etilgan.

Uchinchi tamoyil avtomobil yullari axoli yashash joylaridan utganda va shaxarlardagi maxalliy axamiyatdagi kuchalarda kullaniladi. Bu turdagi piyodalarning xarakatini tashkil etishda boshkarilmaydigan chorraxa va tutashmalarda piyodalarning utish joylari 1.14. yoki 1.14.2. yul belgi chizigi va 1.20; 5.16.2. yul belgilari bilan jixozlanadi. CHorraxalar va tutashmalar oraligida piedalar trotuar buylab yoki avtomobil yulining yokasidan bir yoki ikki taraflama xarakatlanishlari mumkin. Bunday xarakat tashkil kilingan chorraxalarda va yul bulaklarida piedalar transport vositalarining xarakatlanishiga xar taraflama salbiy tahsir kursatib, kuplab YTDlar vujudga kelishiga, shuningdek, transport vositalari tezligi pasayishiga sababchi buladilar.

Aholi punktidan o'tgan yo'llarda harakatni to'g'ri tashkil kilish uchun quyidagi ishlarni amalga oshirish kerak:

1. Yo'l belgisini, yul belgi chizigini, yul tusigini va yunaltiruvchi kurilmalarni joylashtirish.
2. Engil va yuk avtomobillarini aloxida xarakat tasmalari buyicha xarakatlantirish.
3. Ajratuvchi tasma o'rnatish.
4. Bir tomonlama xarakatni tashkil kilish (yunalishlar bo'yicha xarakatni Boshka-boshka ko'chalarda tashkil etish).
5. Sunhiy yoritishni tahminlash.
6. Piyodalar xarakatini tashkil kilish.
7. Velosipedchilarning xarakatini tashkil kilish.

Nazorat savollari:

1. Piyodalar harakatini tashkil etishda nechta tamoyillar bo'yicha amalga oshiriladi?
2. 1-tamoyilda qanday talablar qo'yilgan ?
3. 2-tamoyilda qanday talablar qo'yilgan ?
4. 3-tamoyilda qanday talablar qo'yilgan ?

5. Qanday piyodalar o'tish joylarida ziddiyatsiz harakat tashkil etiladi
6. Harakat xavfsizligini tahminlashda piyodalarning qanday majburiyatlari belgilangan?
7. Yo'l harakat qoidalarini buzganlik bo'yicha piyodalarning javobgarligi qanday?
8. Piyodalarni harakat xavsizligini oshirishda targ'ibot ishlarini o'rni qanday?

15–MAVZU.

Avtomobillarning harakati nazariyasi. Avtomobil transportining ekspluatatsion ko'rsatkichlari.

Reja.

1. Avtomobillarning harakati nazariyasi
2. Avtomobil transportining ekspluatatsion ko'rsatkichlari.

Avtomobilning boshqariluvchanligi.

Dars o`quv maqsadi. Talabalarni avtomobilning boshqariluvchanlik ko'rsatkichlari, boshqariluvchanlikning asosiy sharti, shinaning yonaki sirpanishi va avtomobilning buriluvchanligi bilan tanishtirish.

Tayanch so`zlar va iboralar.

Boshqaruvchanlik, traektoriya, sirpanmaslik, burilish burchagi, elastiklik, yonaki sirpanish, tebranish, kuch, kritik tezlik, buriluvchanlik, rul yuritmasi, osma kinematikasi, stabillash.

Asosiy savollar.

1. Avtomobilning boshqariluvchanlik ko'rsatkichlari.
2. Boshqariluvchanlikning asosiy sharti.
3. Shinaning yonaki sirpanishi va avtomobilning buriluvchanligi.

Asosiy adabiyotlar.

1. Mamatov X.M. Avtomobillar. Konstruktsiya va nazariy asoslari. Toshkent, O'qituvchi, 1982, 400b.
2. Qodirov S.M., Qodirxonov M.A. Dvigatel va avtomobillar nazariyasi. Toshkent, O'qituvchi, 1981, 226 b.

1. Avtomobilning boshqariluvchanlik ko'rsatkichlari.

Haydovchi boshqarayotgan avtomobilning berilgan harakat yo`nalishini eng kam hzgartirib yurishi va haydovchi hohishi bilan boshqaruvchi organlar o`z vaziyatini o`zgartirganda, avtomobil traektoriyasining o`zgarishi boshqariluvchanlik deb ataladi. Avtomobilning boshqariluvchanligiga juda ko`p konstruktiv va ekspluatatsion omillar

ta'sir qilgani uchun bu ekspluatatsion xususiyatni bir o'lcham bilan aniqlab bo'lmaydi. Agar ta'sir etuvchi barcha omillar hisobga olinsa va boshqariluvchanlikni ifodalovchi tenglama yozilsa, u juda murakkablashib, uni muhandislik hisoblashlarda ishlatib bo'lmaydi. Shuning uchun boshqariluvchanlik masalalari tadqiqot qilinganda ko'p eksperimentlar o'tkazib zarur koeffitsientlarni aniqlash qulay. Aniqlangan koeffitsientlar tuzilgan differentsial tenglamalarga qo'yilib ularni elektron qisoblash mashinasi yordamida echilsa, izlangan parametrlarni aniqlash mumkin.

Avtomobil yaxshi boshqariluvchanlikka ega bo'lishi uchun quyidagi shartlar bajarilishi zarur:

Avtomobil burilish davrida boshqariluvchi oldingi g'ildiraklari yonga sirpanmasdan harakatlanishi kerak;

Rul yuritmasi boshqariluvchi g'ildiraklarning burilish burchaklari o'rtasida to'g'ri bog'lanishni amalga oshirish lozim;

Osma yo'naltiruvchi elementlari o'lchami va unga o'rnatilgan shinaning elastiklik xarakteristikasi shunday bo'lishi kerakki, o'qlarning yonaki sirpanish burchagi ma'lum nisbatda bo'lsin;

Boshqariluvchi g'ildiraklarning turg'unligi yaxshi bo'lishi va ularning ixtiyoriy tebranishi bo'lmasligi kerak;

Haydovchiga yo'ldan g'ildirakka ta'sir qiluvchi kuchning miqdori va yo'nalishidan xabar beruvchi teskari bog'lanish rul boshqarmasida mavjud bo'lishi kerak.

Rul va g'ildiraklarning burilish burchaklarining nisbati, yani rul boshqarmasining uzatishlar soni engil avtomobillarda 15:1...20:1, yuk avtomobillarda 20:1...36:1ga teng. Agar rul chambaragining to'liq aylanishida (360 gradus) bosqariluvchi g'ildirak 20 gradusga burilsa, unda uzatishlar soni 18:1ga teng (360:20). Uzatishlar soni qanchalik katta bo'lsa, shunchalik kuch kam sarfglanadi, lekin bosqariluvchi g'ildiraklarni burishga ko'p vaqt ketadi, bunga yo'l qo'yib bo'lmaydi.

Bosqariluvchi g'ildiraklarning maxsimal burish burilish burchagi 45 gradusga teng.

Koleya avtomobilning har bir o'qlarning g'ildiraklari orasidagi masofa.

Keng koleya (baza ham) burilishlarda va qiyaliklarda avtomobilning turg'unligini oshiradi.

Orqa koleyani o'zgartirmay, old koleya kichiraytirilsa, chala burilovchanlikka olib kelad.

Agar old koleyani o'zgartirmay, orqa koleyani kichiraytirilsa ortiqcha burilovchanlikka olib keladi.

Barcha avtomobillarda baza va koleyaning nisbati 1,7...1,8 intervalda bo'ladi, 1,6 dan kam bo'lmaydi.

Avtomobil burilayotganda old Y_1 va orqa Y_2 ko'priklar g'ildiraklariga ta'sir qilayotgan yon reaksiya kuchlarining yig'indisi avtomobil massasining markaziga qo'yilgan markazdan qochma kuchga teng:

$$P_{mq} = M_a \cdot \frac{V_a}{R}; N$$

Bu erda:

M_a - avtomobil massasi,kg; V_a - avtomobilning tezligi, m/s; R-yo'lining egrilik radiusi,m.

avtomobilning g'ildiraklariga ta'sir qilayotgan yon reaksiyalar uning tezligiga, og'irlik massasi koordinatasiga va burilish radiusiga bog'liq:

-old ko'prik g'ildiragi uchun

$$Y_1 = Y_1^1 + Y_1^{11} = P_{mq} \frac{b}{L} = \frac{M_a \cdot V_a \cdot b}{R \cdot L}$$

-orqa ko'prik g'ildiragi uchun

$$Y_2 = Y_2^1 + Y_2^{11} = P_{mq} \frac{a}{L} = \frac{M_a \cdot V_a \cdot a}{R \cdot L}$$

Bu erda:

Y_1^1 va Y_1^{11} - mos ravishda avtomobilning old ko'prikining chap va o'ng g'ildiraklariga ta'sir qilayotgan yon reaksiya kuchlari,N; Y_2^1 va Y_2^{11} - mos ravishda avtomobilning orqa ko'prikining chap va o'ng g'ildiraklariga ta'sir qilayotgan yon reaksiya kuchlari,N. a va b- mos ravishda avtomobilning og'irlik markazidan old va orqa o'qlargacha bo'lgan masofa, m; L- avtomobilning bazasi, m.

a va b ning qiymatlarini avtomobil ko'priklari yuklanishining statik muvozanatidan quyidagicha aniqlanadi:

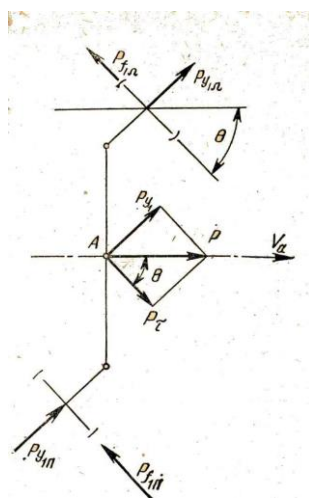
$$a = \frac{G_2 \cdot L}{G_a}, \text{m}; b = \frac{G_1 \cdot L}{G_a}, \text{m}$$

Bu erda:

G_1 va G_2 -mos ravishda avtomobilning old va orqa o'qlardagi og'irligi,N; G_a - avtomobilning to'la og'irligi,N.

13.2. Boshqariluvchanlikning asosiy sharti.

Bu masalani hal etish uchun g'ildiraklari qattiq deb faraz qilingan avtomobilning burilish sxemasini chizib, undan oldingi g'ildiraklari burchakka burilganda ta'sir qiluvchi kuchlarni tahlil qilamiz.(13.1-chizma).

13.1-chizma .Boshqariluvchi g`ildirakka ta'sir etuvchi kuchlar.

Ketingi etakchi o`qning ta'sirida har bir boshqariluvchi g`ildirakka itaruvchi kuch P ta'sir etadi. Bu kuchni o`qning o`rtasiga (A nuqtada) qo`yilgan deb faraz qilib, ikkita tashkil etuvchiga ajratamiz: g`ildirak aylanish tekisligiga parallel P_τ va perpendikulyar P_{y1} . agar avtomobilni tekis harakatda deb faraz qilsak, P_τ g`ildirak harakatiga qarshilik kuchi P_{f1} engishga sarflanadi, ya'ni $P_\tau = P_{f1}$. Ma'lumki,

$$P_{f1} = P_{f1ch} + P_{f1o'}$$

Bu erda: $P_{f1ch}, P_{f1o'}$ -oldingi o`qning chap va o`ng g`ildiragi harakatiga qarshilik kuchlari;

P_{y1} - yonaki ta'sir etuvchi kuch (markazdan qochma kuchni hisobga olmaganda) oldingi o`qni yon tomonga sirpanishga majbur etadi, unga qarama-qarshi yo`nalishda esa tishlashish kuchi $P_{\phi1}$ ta'sir etadi. Ma'lumki,

$$P_{y1} = P_{y1ch} + P_{y1o'}$$

Bu erda, $P_{y1ch}, P_{y1o'}$ -oldingi o`qning chap va o`ng g`ildiragiga yonaki ta'sir etuvchi kuchlar.

$$\Delta AP_{y1} P_{\phi1} : P_{y1} = P_\tau \cdot \text{tg } \theta = P_{f1} \text{tg } \theta = G_1 f \cdot \text{tg } \theta$$

Oldingi o`qning boshqarilish shartini quyidagicha yozish mumkin:

$$P_{\phi1} \geq P_{y1} + P_{f1} \quad \text{ёки} \quad P_{\phi1}^2 \geq P_{y1}^2 + P_{f1}^2$$

Bu tengsizlik qiymatlarini o`rniga qo`yamiz:

$$G_1^2 \cdot \varphi^2 \geq G_1^2 \cdot f^2 \cdot \text{tg}^2 \theta + G_1^2 \cdot f^2$$

Bundan esa:

$$\text{tg } \theta \leq \frac{\sqrt{\varphi^2 - f^2}}{f}$$

Hosil bo`lgan tengsizlik avtomobilning boshqariluvchanligini aniqlovchi shart bo`lib, uning yonaki sirpanmasdan harakatlanishini ifodalaydi.

Avtomobil egri traektoriya bo`ylab harakatlanganda oldingi o`qqa markazdan qochma kuchning bir qismi P_{u1} ta'sir etadi:

$$P_{u1} = \frac{G_1 \cdot g_a^2 \cdot \text{tg } \theta}{g \cdot L \cdot \cos \theta}, H$$

Ko`rinib turibdiki, P_{u1} kuch tezlikning kvadratiga bog`liq, shuning uchun gildiraklarning yonaki sirpanishi bilan bog`liq bo`lgan boshqariluvchanlik bo`yicha kritik tezlikni aniqlash zarur.

Avtomobil burilganda uning boshqariluvchi g`ildiraklari yonaki sirpanmasdan harakatlanishi avtomobilning boshqariluvchanligi bo`yicha kritik tezligi $\mathcal{G}_{a.kpt}$ deb ataladi. Oldingi o`qqa ta'sir etuvchi jami kuch:

$$Y_1 = P_{y1} + P_{u1} \text{ bo`lsa}$$

$$Y_1 = G_1 \cdot f \cdot \text{tg} \theta + \frac{G_1 \cdot \mathcal{G}_a^2 \cdot \text{tg} \theta}{g \cdot L \cdot \cos \theta}$$

G`ildiraklar yonaki sirpanmasdan harakat qilishi uchun quyidagi shart bajarilishi kerak:

$$y_1 \leq G \cdot \sqrt{\varphi^2 - f^2}$$

Bu tengsizlik qiymatlari o`rniga qo`yilib, \mathcal{G}_a ga nisbatan echilsa:

$$\mathcal{G}_{a.kp} \leq \sqrt{\frac{(\sqrt{\varphi^2 - f^2} - f \cdot \text{tg} \theta) \cdot g \cdot L \cdot \cos \theta}{\text{tg} \theta}}; \quad \text{m/s}$$

Kritik tezlik oldingi g`ildirakning burilish burchagi θ ortishi bilan kamayadi. Avtomobil qancha katta θ burchak bilan burilsa, uning tezligi shunchalik kam bo`lishi kerak. Avtomobilning boshqariluvchanligiga φ_1 va f koeffitsientlarning qiymatlari ham ta'sir etadi. Qattiq qoplamali yo`llarda $\varphi=f$ bo`lgani uchun kichik radiusda burilishda ham avtomobil boshqariluvchanlikka ega. Agar $\varphi < f$ bo`lsa, ildiz tagidagi son manfiy bo`lib avtomobil boshqariluvchanligini to`la yo`qotadi.

13.3. Shinaning yonaki sirpanishi va avtomobilning buriluvchanligi.

Shinaning yonaki sirpanish effektini 1925 yilda birinchi bo`lib G.Brulle aniqlagan. Elastik shinaga yonaki kuch ta'sir etganda yonaki sirpanish tufayli avtomobilning harakat yo`nalishi o`zgarishi mumkin. Avtomobilning tezligi oshganda yonaki sirpanishning harakat traektoriyasiga ta'siri kuchayadi. Shinaning yonaki sirpanish qonuniyatlarini o`rganish avtomobilning turg`unligi va boshqariluvchanligi kabi ekspluatatsion xususiyatlarni yaxshilaydi. Elastik shinani esa g`ildirakning harakatini ko`rib chiqaylik. (13.2-chizma).

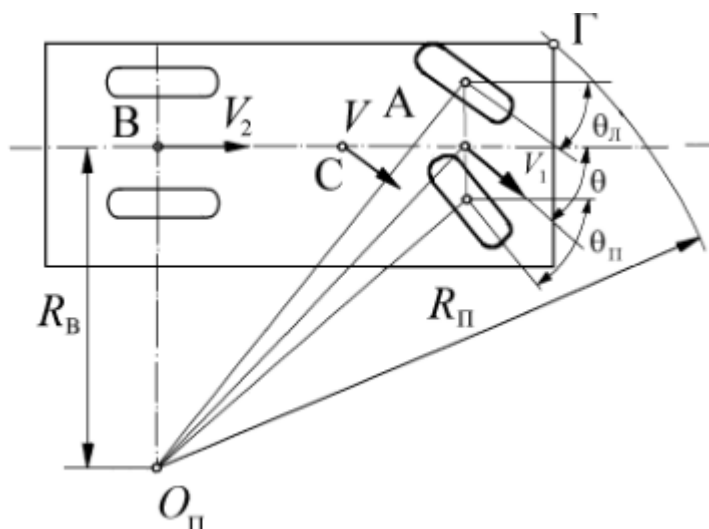

Рис. 2.1. Схема к расчету движения автомобиля на повороте

Avtomobilning manyoverchanlik xususiyatlari.

1. Avtomobilning manyovrchanlik xususiyati. Baholovchi parametrlar. Baholovchi parametrlarni aniqlash.
2. Burilishda eng kichik radius. Burilishning tashqi va ichki gabarit radiusi. Avtomobil g'ildiraklari izi bo'ylab burilgandagi eni. Harakatdagi gabarit polosa.
3. Burilish uchun zarur bo'lgan solishtirma tortish kuchi. Burilishda g'ildiraklardagi ilashish kuchidan foydalanish koeffitsienti. Orqaga yurishni boshqarish murakkabligi Burilishning kinematik radiusi. Egri chiziqni harakat kinematika,
4. Avtopoezdning harakat traektoriyasini garfik usul bilan qurish. Manyovrchanlik ko'rsatkichlarini tajriba va hisobiy yo'llar bilan aniqlashning o'ziga hos xususiyatlari. Konstruktiv va ekspluatasiya omillarining manyovrchanlikka tasiri.

1. Avtomobilning manyovrchanlik xususiyati.

Avtomobil eni cheklangan yo'lda harakat yo'nalishini ancha o'zgartirish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak. Manyovrchanlik kichik maydonchalarda yuklarni ortish-tushirishda, shahar marshrutlarida zarurdir. Ba'zan kichik maydonchalarda avtomobilni oqraga haydash, yoki to'lq burish zarurati tug'iladi.

При необходимости большого изменения курсового угла и маневрирования на ограниченной площади циклы поворота в качественном отношении почти во всех случаях движения идентичны. Изменение кривизны траектории во времени происходит почти непрерывно. Кривые $K=f(t)$ имеют, как правило, одну точку максимума, или небольшую площадку, где $K=const$, и две точки $K=0$, абсциссы которых определяют время цикла поворота.

Для количественной характеристики цикла поворота предложен режимный коэффициент $k_n = \dot{\theta}_{cp} / v$, представляющий собой отношение средней угловой скорости поворота управляемых колес к скорости движения. Пределы изменения режимного коэффициента k_n в зависимости от условий, радиуса поворота и скорости движения при маневрировании приведены ниже.

T/r	Ko'rsatkichlar	v , км/ч	R , м	$k_n 10^3$, рад/м
1	Yopiq xona va tor yo'lakchalar	3...8	8...15	50...100
2	Ochiq maydoncha, keng yo'lakchalar	8...25	7...20	35...45
3	Shahar chorrahalari va harakat sharoiti o'gir yo'llar	8...25	8...20	10...30

Маневренностью называется группа свойств, характеризующих возможность автомобиля изменять заданным образом свое положение на ограниченной площади в условиях, требующих движения по траекториям большой кривизны с резким изменением направления, в том числе и задним ходом.

Baholovchi parametrlar

Avtomobilning manyovrchanlik xususiyatini baholovchi parametrlarga quyidagilar kiradi:

- 1). Minimal burilish radiusi.
- 2). Tashqi gabarit burilish radiusi.
- 3). Ichki gabarit burilish radiusi.
- 4). G'ildirak izi bo'yicha avtomobilning burilish kengligi.
- 5). Keskin burush uchun zarur koridor kengligi.
- 6). Burilish uchun zarur solishtirma tortish kuchi.
- 7). Burilishda g'ildirakning tishlashish kuchidan foydalanish koefisienti.
- 8). Boshqarish g'ildiraklarini joyida burish uchun rul chambaragiga ta'sir kuch.
- 9). Orqaga harakatni boshqarish murakkabligi.

Bu parametrlar xususiyy tavsifga ega bo'lib, manyovrchanlik xususiyat bo'yicha avtopoezdlarni taqqoslash uchun ishlatilishi mumkin.

Birinchi uchta ko'rsatkich avtomobilni nazorat sinash vaqtida aniqlanadi.

17 -MAVZU.
Xavfli yuklarni tashish.
Reja.

1. O'zbekiston Respublikasida xavfli yuklarni avtomobilg' transportida tashish

2. Umumiy qoidalar

**O'zbekiston Respublikasida xavfli yuklarni
avtomobilg' transportida tashish
QOIDALARI**

I. UMUMIY QOIDALAR

1. Ushbu Qoidalar shaharlar va aholi punktlari ko'chalari, umumiy foydalaniladigan avtomobilg' yo'llari, shuningdek umumiy foydalanish uchun yopiq bo'lmagan xo'jalik avtomobilg' yo'llari bo'ylab xavfli yuklar va xavfli yuklarni tashiydigan avtotransport vositalari kimga tegishliligidan qathi nazar, xavfli yuklarni avtomobilg' transportida tashish qoidalarini belgilaydi va yukni jo'natuvchilar (yukni oluvchilar)ga xizmat ko'rsatuvchi barcha tashkilotlar uchun majburiydir hamda tashish jarayoni qatnashchilarining o'zaro munosabatlarini, ularning huquqlari, majburiyatlari va javobgarligini tartibga soladi, shuningdek xavfli yuklarni tashishga qo'yiladigan talablarni, harakat xavfsizligini, yuklarning saqlanishini tahminlash shartlarini va xavfli yuklarni sifatli tashishning boshqa mehyorlarini belgilaydi.

Xavfli yuklarni avtomobil transportida tashish shartlari O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi, "Avtomobil transporti to'g'risida", "Yo'l harakati xavfsizligi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi qonunlari, xalqaro shartnomalar va ushbu Qoidalar bilan belgilanadi.

2. Ushbu Qoidalarda "Avtomobil transporti to'g'risida", "Yo'l harakati xavfsizligi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi qonunlarida, O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalarida belgilangan terminlar va tushunchalar, shuningdek quyidagi qo'shimcha terminlar va tushunchalar qo'llaniladi:

kuzov-tsisternali avtotransport vositasi - suyuq va sochiluvchi yuklarning ayrim turlarini tashish uchun avtotransport vositasi;

konteyner-tsisterna (tank-konteyner) - transportning har xil turlarida (dengiz (daryo), temiryo'l va avtomobilg' yo'li) suyuq kimyoviy va oziq-ovqat mahsulotlarini, neftg' va neftg' mahsulotlarini, shuningdek suyultirilgan gazlarni saqlash va tashish uchun mo'ljallangan hamda bir transport vositasidan boshqa transport vositasiga

mexanizatsiyalashtirilgan qayta yuklash uchun moslashtirilgan standartlashtirilgan, ko'p aylanmali, mulg'timodalg' transport birligi;

haydovchi - tashuvchining vakili hisoblangan va avtotransport vositalarini boshqarish huquqiga ega bo'lgan jismoniy shaxs;

yukni jo'natuvchi - yukning mulkdori nomidan ish ko'radigan yoki tashish shartnomasi bo'yicha mulkning mulkdori hisoblangan jismoniy yoki yuridik shaxs;

yukni oluvchi - yukni va yukka ilova hujjatlarida ko'rsatilganlarni olish vakolatiga ega bo'lgan jismoniy yoki yuridik shaxs;

yuk - yukni oluvchiga berish uchun yukni jo'natuvchidan tashish uchun qabul qilib olingan moddiy boyliklar. Yuk tovar va idishdan iborat bo'ladi. Yukning sof og'irligi "netto", idishning og'irligi - "idish", idish bilan tovarning umumiy og'irligi esa "brutto" deb ataladi;

tovar tusidagi yuk - yuk, u bo'yicha yukni jo'natuvchilar (yukni oluvchilar) tomonidan tovar-moddiy boyliklarning omborxonasi hisobi yuritiladi;

tovar tusiga ega bo'lmagan yuk - ular bo'yicha omborxonasi hisobi yuritilmaydigan, biroq o'lchash, tortib ko'rish, geodezik o'lchash yo'li bilan tashish jarayonida hisobga olish tashkil etilgan idishsiz tashiladigan yuklarning turi (grunt, glina, shag'al, axlat);

yuk o'rni - avtotransport vositasiga ortishda yoki undan tushirishda yukni tashish yoki yukni oluvchiga topshirish uchun qabul qilish uchun yukning shartli birligi;

yuk olib boriladigan punkt - yuklar jamlanadigan joy;

buyurtmachi, mijoz - yukni jo'natuvchi, yukni oluvchi, ekspeditor;

vakolatli organlar - xavfli yuklarni tashishga ruxsatnoma berish bo'yicha asosli xulosalar beradigan organlar (Ichki ishlar vazirligi, Favqulodda vaziyatlar vazirligi, Sog'liqni saqlash vazirligi, Davlat tabiatni muhofaza qilish qo'mitasi, "Sanoatgeokontekstnazorat" davlat inspeksiyasi, O'zbekiston avtomobilg' va daryo transporti agentligi hamda tashiladigan xavfli yukning turi va xususiyatlari hisobga olingan holda boshqa tashkilotlar);

SHCHK (shoshilinch choralari kodi) - xavfli yuklarni tashishda avariya yoki noxush hodisalar oqibatlarini bartaraf etish yuzasidan ko'riladigan chora-tadbirlarning harfli-raqamli kodi;

xavfli yuklar - o'ziga xos xossalari va xususiyatlari tufayli muayyan omillar mavjud bo'lgan taqdirda tashish, yuk ortish-tushirish ishlari jarayonida tashilayotgan yuklar, texnika vositalari, qurilmalar, bino va inshootlar, boshqa obyektlarning portlashi, yonishi yoki shikastlanishiga, shuningdek odamlar hayoti va sog'lig'iga, atrof-muhitga zarar yetkazilishiga sabab bo'lishi mumkin bo'lgan moddalar, materiallar, buyumlar, chiqindilar;

alohida xavfli yuklar - tashishda ehtiyotkorlikning alohida choralari talab etadigan, xavflilikning yuqori darajasidagi fizik-kimyoviy xossalarga ega bo'lgan moddalar va materiallar (ushbu Qoidalarga 1-ilova*);

radioaktiv chiqindilar - keyinchalik foydalanishga mo'ljallanmagan, tarkibida solishtirma aktivligi 74 kBk/kg dan ortiq darajali radionuklidlar mavjud bo'lgan va Xavfli yuklar tasnifi bo'yicha 7-darajaga tegishli bo'lgan har qanday agregat holatidagi modda;

past aktivlikdagi radioaktiv chiqindilar - solishtirma aktivligi 10-3 kBk/kg dan kam bo'lgan va gamma-nurlanish dozasi quvvati yuzada 0,1 m masofada 0,001 m Gr/ch dan 0,3 mGr/ch gacha bo'lgan chiqindilar;

o'rtacha aktivlikdagi radioaktiv chiqindilar - solishtirma aktivligi 10-1 kBk/kg dan 107 kBk/kg gacha bo'lgan va gamma-nurlanish dozasi quvvati yuzada 0,1 m masofada 0,3 mGr/ch dan 10 mGr/ch gacha bo'lgan chiqindilar;

yuqori aktivlikdagi radioaktiv chiqindilar - solishtirma aktivligi 10-1 kBk/kg dan ortiq bo'lgan va gamma - nurlanish dozasi quvvati yuzada 0,1 m masofada 10 mGr/ch dan ortiq bo'lgan chiqindilar;

yo'nalish - yuk punktlari o'rtasidagi avtotransport vositasi harakatining oldindan ishlab chiqilgan, eng maqbul yo'li;

tirkama - avtotransport vositasi tomonidan tortiladigan va o'zining energiya manbaiga ega bo'lmagan yuklarni tashish uchun xizmat qiladigan avtotransport vositasi;

yarim tirkama - tirkama turi, uning to'liq massasining bir qismi tirkash yostiqlashi - tirkama qurilma orqali egar shatakchiga o'tkaziladi;

tashuvchi - avtotransport vositasiga mulk huquqi yoki boshqa qonuniy asoslar bo'yicha egalik qiladigan, tijorat asosida yuklarni tashish bo'yicha xizmatlar ko'rsatadigan va buning uchun litsenziyaga ega bo'lgan yuridik yoki jismoniy shaxs;

yo'l varaqasi - avtotransport vositasi ishini aniqlash va hisobga olish uchun belgilangan namunadagi yuridik hujjat;

xavf to'g'risidagi axborot tizimi (XTAT) - avtotransport vositasining xavfli yuklar bilan harakatlanishida xavfdan xabar beruvchi hamda yo'l-transport hodisalari (YTH) va boshqa noxush hodisalar oqibatlarini bartaraf etish tadbirlarini belgilaydigan tizim;

paketshtirish vositasi - yuklarni oqilona tashish hamda ortish-tushirish ishlarini yaxshilash va arzonlashtirish, shuningdek transportning barcha turlarida tashishda yuklarning yaxshi saqlanishi uchun moslama hisoblanadigan va idish hisoblanmaydigan vosita;

idish - tashish, saqlash va ortish-tushirish operatsiyalarida mahsulotlar va tovarlarni joylashtirishga va ularning saqlanishini tahminlashga mo'ljallangan buyumdan iborat o'rab-joylashtirishning asosiy elementi;

o'rab-joylashtirish - ichiga joylashtirilgan mahsulotlar va tovarlardan ajratilmaydigan buyum, mahsulotlar va tovarlar buyumning zarur anjomi hisoblanadi hamda unda tovarlar va mahsulotlar saqlanishi va ularning sifatli va miqdoriy saqlanishini tahminlash uchun xizmat qiladi;

tovar-transport hujjatlari - hujjatlar komplekti, shu jumladan schyot-faktura, ular asosida yukni hisobga olish, qabul qilish, berish, tashish, topshirish hamda transport jarayonining qatnashchilari o'rtasidagi o'zaro hisob-kitoblar amalga oshiriladi;

tovar-transport yuk xati - tovar-moddiy boyliklarni hisobdan chiqarishga, ularning yo'ldagi joyi o'zgarishini hisobga olish, kirim qilish, omborxonada, tezkor va buxgalteriya hisobi uchun, shuningdek yukni tashish uchun hisob-kitob qilish va bajarilgan ishni hisobga olish uchun mo'ljallangan transport jarayonining barcha qatnashchilari uchun yagona bo'lgan hujjat;

BMT ro'yxati bo'yicha moddaning tartib raqami - Birlashgan Millatlar Tashkilotining xavfli yuklarni tashish bo'yicha Ekspertlar qo'mitasi tomonidan eng ko'p tashiladigan xavfli moddalarga berilgan tartib raqami.

3. Xavfli yuklar xalqaro mehyorlar talablari bo'yicha xavfli yuklar tasnifi bo'yicha taqsimlanadi (ushbu Qoidalarga 2-ilova*):

1-daraja - portlovchi moddalar (PM);

2-daraja - siqilgan, suyultirilgan va bosim ostida eritilgan gazlar;

3-daraja - yengil alanganadigan suyuqliklar (EAS);

4-daraja - yengil alanganadigan qattiq moddalar (EAQM), o'zidan-o'zi yonadigan moddalar (O'O'YoM), suv bilan o'zaro aloqada alanganuvchi gazlarni ajratib chiqaradigan moddalar;

5-daraja - oksidlovchi moddalar (OM) va organik peroksidlar;

6-daraja - zaharli moddalar (ZM) va infitsirlangan moddalar (IM);

7-daraja - radioaktiv materiallar (RM);

8-daraja - o'yuvchi va (yoki) korrozion moddalar (O'K);

9-daraja - boshqa xavfli moddalar.

XAVFLI YUKLARNI TASHISHNI TASHKIL ETISH

50. Alohida xavfli yuklarni, past va o'rtacha aktivlikdagi radioaktiv chiqindilar bundan mustasno, avtotransport vositalarida tashish Ichki ishlar vazirligining hududiy organlari tomonidan beriladigan maxsus ruxsatnoma mavjud bo'lgan taqdirda bajariladi.

Alohida xavfli yuklarni tashishda ruxsatnoma tashiladigan yuklarning tipi va miqdori to'g'risidagi ma'lumotlar, yukni jo'natuvchi va oluvchi, qatnov yo'nalishi, jalb etilgan avtotransport vositalari, tashish uchun mashul shaxs va yukni kuzatib boradigan shaxslar (haydovchilar, yuk ortuvchilar, qo'riqlovchi shaxslar va boshqalar), qurolli soqchilar mavjudligi to'g'risidagi ma'lumotlar ko'rsatilgan holda quyidagi hujjatlar ilova qilingan holda yuk tashuvchining arizasi asosida beriladi:

a) xavfli yukni tashish uchun mashul shaxs va haydovchilarga yo'riqnoma berilishi va avtotransport vositalari ko'zdan kechirilishi uchun mashul shaxs tayinlanganligi to'g'risidagi buyruq (boshqa farmoyish beruvchi hujjat);

b) avtotransport vositasi haydovchisining xavfli yukni tashishga qo'yilishi to'g'risidagi guvohnoma;

v) yo'l harakati xavfsizligi boshqarmalari (YHXB) tomonidan beriladigan avtotransport vositasining xavfli yuklarni tashishga qo'yilishi to'g'risidagi guvohnoma (ushbu Qoidalarga 3-ilova*);

g) yukni tashuvchi tomonidan ishlab chiqilgan va xavfli yuk tashiladigan yo'l bo'yicha YHXB bilan kelishilgan xavfli yuklarni tashish yo'nalishi (ushbu Qoidalarga 4-ilova*);

d) xavf to'g'risidagi axborot tizimi (XTAT)ning avariya kartochkasi (ushbu Qoidalarga 5-ilova*);

e) xavfli yuklarni tashishda odamlarning hayoti va sog'lig'iga, atrof-muhitga va O'zbekiston Respublikasi xavfsizligiga yetkazilishi mumkin bo'lgan zararni tahminlash uchun sug'urta tashkiloti tomonidan berilgan hujjat (polis).

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi yoki O'zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligining ruxsatnomasi asosida xavfli yuklar tranzitida ichki ishlar organlarining maxsus ruxsatnomasini olish talab qilinmaydi.

51. Alohida xavfli yuklarni tashish maxsus mashuliyatli shaxs - yukni jo'natuvchining (yukning oluvchining) xavfli yuklarning xossalari bilan muomala qila oladigan vakilining majburiy kuzatuvida amalga oshiriladi.

Xavfli yuklarni avtotransport vositalarida tashish shartnomasi bo'yicha xavfli yukni kuzatib borish avtotransport vositasining haydovchisiga yuklangan hollarda haydovchiga xavfli yuk jo'natilishidan oldin xavfli yukning fizik-kimyoviy va zararlantiruvchi xossalari, u bilan muomala qilish va uni tashish qoidalari to'g'risida yukni jo'natuvchi (yukni oluvchi) tomonidan yo'riqnoma berilgan bo'lishi kerak.

Alohida xavfli yuklarni, past va o'rtacha aktivlikdagi radioaktiv chiqindilar bundan mustasno, faqat ichki ishlar organlarining qurolli soqchilari hamrohligida (yuridik shaxslarning qurolli soqchilari hamrohligida) va xavfli yuklar Yo'l harakati xavfsizligi hududiy boshqarmalari (Qoraqalpog'iston Respublikasi Ichki ishlar vazirligining YHXB, Toshkent shahar Ishchi ishlar bosh boshqarmasi va viloyatlar ishchi ishlar boshqarmalari)ning avtomotransport vositalari hamrohligida tashishga yo'l qo'yiladi.

52. Xavfli yukka hamrohlik qilish uchun mashul shaxsning majburiyatlariga quyidagilar kiradi:

a) xavfli yuklar jo'natish joyidan borish joyigacha kuzatilishini va qo'riqlanishini tahminlash, tashish yo'nalishiga qathiy rioya qilish;

b) qo'riqlash xodimlariga va avtotransport vositalari haydovchilariga yo'riqnoma berish;

v) xavfli yuk olinadigan joylarda xavfli yuklarni tashqi tomondan ko'zdan kechirish (xavfli yuk o'ralishi va markalanishining to'g'riligini tekshirish) va ularni qabul qilib olish;

g) xavfli yuk orilishi va mahkamlanilishini kuzatish;

d) avtotransport vositalari harakatlangan va to'xtab turgan vaqtda xavfsizlik qoidalarga rioya qilish;

- e) tashishni amalga oshiruvchi xodimlarning shaxsiy xavfsizligi chora-tadbirlarini, jamoat va ekologik xavfsizlikni tashkil etish;
- j) belgilangan joyga kelgandan keyin xavfli

TASHISHLARNI TEXNIK TAHMINLASH

121. Xavfli yuklar to'liq komplektli va maxsus avtotransport vositalari uchun amaldagi normativ hujjatlarga (texnik topshiriqlar, texnik reglamentlarga yoki standartlarga) hamda avtotransport vositalarini qayta jihozlash (to'liq jihozlash)ga texnik hujjatlarga muvofiq tayyorlanishi kerak bo'lgan faqat maxsus yoki maxsus moslashtirilgan avtotransport vositalari bilan tashilishi kerak.

122. Yengil alanganadigan moddalarni tashish uchun muntazam foydalaniladigan avtotransport vositalari radiatorning oldida o'ng tomonda qiya holda qo'yilgan holda glushitel (shovqinni pasaytiradigan moslama)ning chiqarish quvuri bilan jihozlanishi kerak. Agar dvigatelning joylanishi bunday qayta jihozlash imkonini bermasa, u holda tutun chiqaradigan quvurni o'ng tomonga kuzov yoki tsisterna va yonilg'i kommunikatsiyasi zonasidan tashqariga chiqarishga yo'l qo'yiladi.

Tutun chiqarish quvuri konstruksiyasi istehmolchi tomonidan olib qo'yiladigan uchqun o'chiruvchi qurilma o'rnatish imkonini tahminlashi kerak.

123. Yonilg'i baki akkumulyator batareyasidan uzoqlikda yoki undan o'tib bo'lmaydigan to'siq bilan ajratilgan bo'lishi, shuningdek dvigatelg', elektr simlari va tutun chiqaradigan quvurdan uzoqda bo'lishi hamda bakdan yoqilg'i oqqanda tashilayotgan xavfli yukka tushmasdan bevosita yerga quyiladigan tarzda joylashgan bo'lishi kerak. Bak, bundan tashqari tubi va yonlaridan himoyaga (g'ilof)ga ega bo'lishi kerak. Yonilg'i dvigatelga o'z-o'zidan berilmasligi kerak.

124. Avtotransport vositasidan 2, 3, 4 va 5 darajali xavfli yuklarni tashish uchun bir marta foydalanilgan taqdirda glushitelning chiqarish trubasi chiqish o'yig'iga alangani o'chiruvchi to'r o'rnatilishiga yo'l qo'yiladi.

125. 2, 3, 4 va 5-darajali xavfli yuklarni tashiydigan vositalarning elektr uskunalari quyidagi talablarni qondirishi kerak:

- a) elektr uskunasi nominal kuchlanishi 24 volg'tdan ortiq bo'lmasligi kerak;
- b) elektr simi korroziyaga uchramaydigan choksiz qobiq bilan himoyalangan simlardan iborat bo'lishi hamda uning qizib ketishining to'liq oldini oladigan tarzda hisoblab chiqilgan bo'lishi kerak;

XAVFLI YUKLARNING AYRIM KLASSLARINI TASHISHNI TASHKIL ETISH VA TEXNIK TAHMINLASH XUSUSIYATLARI

154. Siqilgan va suyultirilgan gaz solingan ballonlarni tashishga ballonlar va ularning armaturalari, zaglushkalari to'liq soz bo'lganda hamda ballonlarda:

- a) siqilgan va suyultirilgan gaz solingan ballonlar bo'yalgan va ularga yozuvlar yozilganda (ushbu Qoidalarga 12-ilova*);
- b) predoxranitelg' qopqog'i;
- v) xavf belgilari;

- g) ballonning raqami;
- d) bo'sh ballon massasi;
- e) texnik ko'rikdan o'tkazilganlik to'g'risidagi belgi (tamg'a) va uning keyingi muddati;
- j) ishchi va namuna olinadigan bosim mavjud bo'lganda yo'l qo'yiladi.

155. Ballonlarni gaz bilan to'ldirish belgilangan normalar bo'yicha amalga oshiriladi. Bu haqda tovar-transport yuk xatiga quyidagi belgi qo'yiladi: "Ballonlar belgilangan normadan ortiqcha to'ldirilmagan", shuningdek "Ballonlar germetiklikka, gaz chiqmayotganligiga tekshirilgan" degan yozuv qayd etiladi.

Agar:

- a) tayinlangan ko'rikdan o'tkazish muddati tamom bo'lgan bo'lsa;
- b) armatura va nazorat-o'lchash asboblari yo'q bo'lsa yoki nosoz bo'lsa;
- v) zarur tarzidagi bo'yoq yoki yozuvlar bo'lmasa;
- g) g'ovak massani tekshirish muddati tamom bo'lgan bo'lsa;
- d) ballon korpusi shikastlangan bo'lsa;
- e) ventillg' nosoz bo'lsa;
- j) zarur tarzidagi bo'yoq yoki yozuvlar bo'lmasa;
- z) ortiqcha gaz bosimi bo'lmasa;
- i) belgilangan tamg'a mavjud bo'lmasa, tsisterna va bochkalarni gaz bilan to'ldirish taqiqlanadi.

156. Bortli avtomobillarda siqilgan va suyultirilgan gaz solingan ballonlar:

a) ballonlar diametri o'lchami bo'yicha qirqilgan uyali, kuzov ichidagi ventillar bilan maxsus yog'och tagliklarda gorizontol holatda;

b) zarbalardan himoya qilish uchun kamida 55 mm diametrli rezina yoki arqondan tayyorlangan ballonlarga o'rnatilgan halqalar bilan vertikal holatda tashiladi. Avtomobillarga yuk ortish chegarasi yo'llarning qoidasiga qarab belgilanadi.

157. Yoz vaqtida gaz to'ldirilgan ballonlarni tashishda ballonlar quyosh nurlaridan isishdan himoya qilish maqsadida brezent bilan to'silishi, bundan tashqari bortli avtomobillarda ikkita karbonat kislotali yoki kukunli o't o'chirgich o'rnatilgan bo'lishi kerak, so'l bortning old burchagiga qizil bayroqcha o'rnatiladi.

158. Bosim ostidagi siqilgan va suyultirilgan gazlarni tashish uchun qo'llaniladigan avtotransport vositalari (tsisternalar va bochkalar) qo'shimcha ravishda quyidagi yozuvlarga ega bo'lishi kerak:

- a) tayyorlovchi zavodning nomi;
- b) tsisternaning zavod raqami;
- v) tayyorlangan yili va ko'rikdan o'tkazilgan sana;
- g) bo'sh holatda yuriladigan qism bilan birga tsisterna massasi (umumiy og'irlik tonnalarda);
- d) kub.m da sig'im;
- e) ishchi va namunaviy bosim miqdori kg/kv.sm da, tayyorlovchi zavod TNB tamg'asi;

j) tsisternaning ro'yxatdan o'tkazish raqami (tsisterna yoki bochka "Sanoatgeokontexnazorat" davlat inspeksiyasi organlarida ro'yxatdan o'tkazilgandan keyin ularning egasi tomonidan bo'yoqda yoziladi).

159. Avtotransport vositalarida - tsisternalar, bochkalarda quyidagi asbob-uskunalar o'rnatilgan bo'lishi kerak:

a) tashiladigan gazlarni to'ldirish va chiqarish (quyish) uchun ventilig';

b) tashiladigan gazlarning bug'ini tanlash uchun ventilig';

v) ikkita predoxranitelg' klapani;

g) monometr;

d) suyuqlik darajasini nazorat qilish qurilmasi;

e) avtotsisternani gazning avariya sarflaridan o'z-o'zidan himoya qiluvchi qurilma.

Suyultirilgan gaz uchun tsisterna va bochkaning har bir to'ldirish va quyish ventili mahkam buraladigan zaglushka bilan tahminlangan bo'lishi kerak.

18 -MAVZU.

YTHda jarohatlanganlarga birinchi tibbiy yordam ko'rsatish.

Tibbiy yordam ko'rsatish bosqichlari. Jarohatlarda va qon oqishda birinchi tibbiy yordam ko'rsatish. Nafas olish va yurak urishi to'xtaganda birinchi yordam ko'rsatish. YHQB sodir etganlarning administrativ, jinoiy javobgarligi.

1-savol: Birinchi tibbiy yordam ko'rsatish

Tibbiy yordam ko'rsatish bosqichlari:

Birinchi bosqich – hodisa joyida. Bu o'zi o'ziga yordam ko'rsatish va hodisa joyida bo'lgan odamlarning yordami, hamda chaqirilgan tibbiyot xodimlari ko'rsatgan yordamdan iborat.

Ikkinchi bosqich – shikastlanganlarni davolash muassasasiga olib borishda yo'lda ko'rsatiladigan yordam

Uchinchi bosqich – davolash muassasalaridagi yordam

2-savol: Nafas olish to'xtab qolganda birinchi tibbiy yordam ko'rsatish:

- Har xil apparatlardan foydalanib sunhiy nafas yuritish;

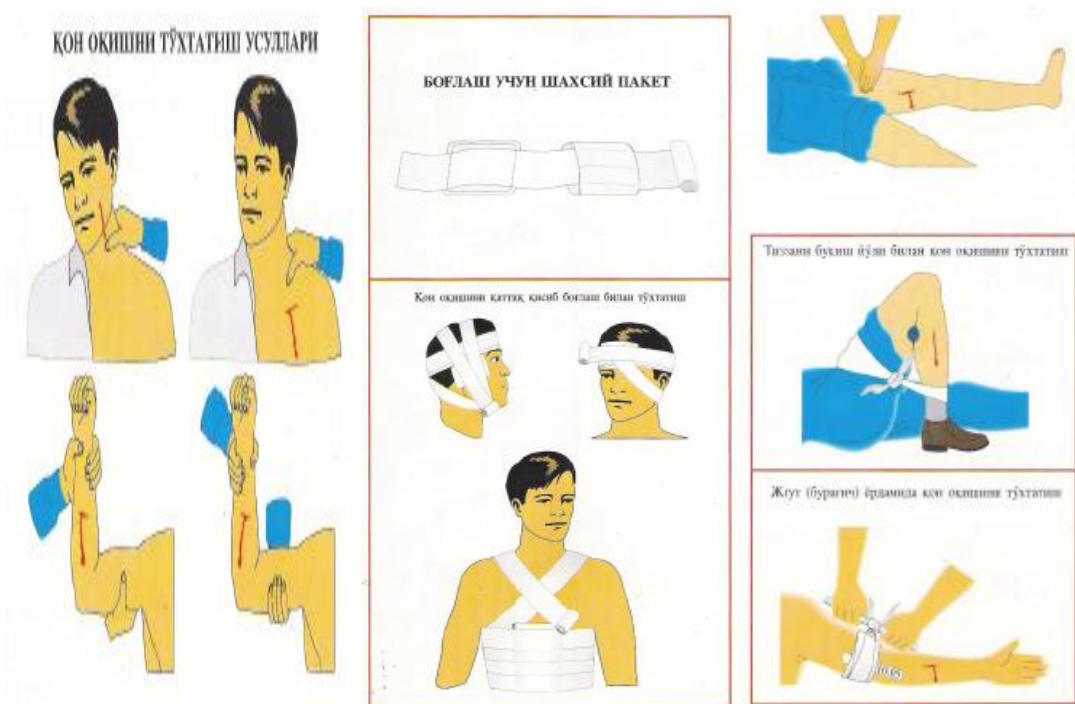
- Bunday apparatlar bo'lmaganda og'izdan-og'izga puflash usulida sunhiy nafas oldiriladi;

- Agar nafas to'xtashi bilan birga yurak faoliyati ham to'xtasa, bu holda bir vaqtning o'zida ham sunhiy nafas oldiriladi, ham yuragi massaj qilinadi.

Nafas olish va yurak urishi to'xtaganda birinchi yordam ko'rsatish

3-savol: Jarohatlanishda va qon oqishda birinchi tibbiy yordam ko'rsatish

Qon oqishni to'xtatishning ikkita usuli bor:

- vaqtincha bog'lab qo'yish, tomirni suyakka bosib turish;
- butunlay to'xtatish, bunday qon oqishini jarrohlik yo'li bilan to'xtatiladi.

YHQB sodir etganlarning administrativ, jinoiy javobgarligi

Axloqiy javobgarlik. YHQB Haydovchi va mansabdor shaxslarning javobgarligi

Huquqiy javobgarlik tushunchasi avtotransportda harakat xavfsizligini tahminlash muhim va murakkab vazifa bo'lishi bilan birga iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyatga egadir. Bu vazifani to'g'ri hal qilish haydovchilarga bog'liqdir.

Amaliyotda ko'pgina yo'l-transport hodisalari sodir bo'lishiga haydovchilar o'z vazifalariga va fuqorolik burchlariga ehtiborsizlik bilan qaraganlari va tartibga rioya etmasliklari sabab bo'ladi. Avtotransport ishtirokida sodir bo'lgan halokatlar oqibati jamiyatga katta mahnaviy va moddiy zarar yetkazadi. Bu holatlar ko'pincha davlat mehyoriy talablarining buzilishi bilan sodir bo'ladi. Jamiyat manfaatlarini himoya qilish uchun avtotransport harakati qatnashchilariga yo'l qo'ygan qoidabuzarliklari uchun tahsir etish choralari qo'llaniladi. Qoidabuzarliklarga yo'l qo'ygan shaxslar qonun bilan belgilab qo'yilgan tartibga muvofiq jazolanadilar.

Haydovchi tomonidan yo'l qo'yilgan qoidabuzarlik tavsiflariga muvofiq to'rtta javobgarlik turi mavjud:

- axloqiy;
- moddiy;
- mahmuriy;
- jinoiy.

Axloqiy javobgarlik. Haydovchi mehnat shartnomasida ko'rsatilgan vazifani bajarmagan, ichki tartib-qoidalarga rioya qilmagan, xizmat burchini o'tayotgan paytda ATXga ziyon keltirgan bo'lsa, axloqiy javobgarlikka tortiladi. Mehnat intizomini buzganligi uchun ATX mahmuriyati haydovchini 1) ogohlantirishi, 2) hayfsan ehlon qilishi, 3) qattiq hayfsan berishi, 4) maoshi past ishga o'tkazishi, 5) ishdan bo'shatishi mumkin.

Moddiy javobgarlik. Haydovchining aybi bilan ATXga ziyon keltirilgan bo'lsa, u bu ziyonni to'lashi lozim. To'lov miqdori haydovchi o'rtacha maoshining uchdan bir qismidan oshmasligi kerak.

Mahmuriy javobgarlik. Avtotransportda yo'l qo'yilgan qoidabuzarliklar O'zbekiston Respublikasining mahmuriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksida belgilangan holatlar bo'yicha javobgarlikka tortiladi.

Avtotransport bilan bog'liq bo'lgan qoidabuzarliklarning turlari 121-131, 133-143, 147 va 148 moddalarda o'z aksini topgan:

28-modda. Maxsus huquqdan maxrum qilish

Muayyan shaxsni unga berilgan maxsus huquqdan (transport vositalarini boshqarish huquqidan, ov qilish huquqidan) maxrum qilish chorasi tuman (shaxar) sudining mahmuriy ishlar bo'yicha sudg'iyasi tomonidan uch yilgacha muddatga qo'llaniladi. Bunday huquqdan mahrum qilish muddati o'n beshkundan kam bo'lmasligi kerak.

Nogironligi sababli transport vositalarini foydalanadigan shaxslarga nisbatan transport vositalarini boshqarish huquqidan maxrum qilish chorasi qo'llanilishi mumkin emas, transport vositalarini alkagolg' ichimlikdan, giyoxvandlik vositasi tahsiridan mast bo'lgan xolda yoki o'zgacha tarzda mast bo'lgan yo'l-transport xodisalari sodir etilgan joydan ketib qolish hollari bundan mustasnodir.

Asosiy tirikchilik manbai ovchilik qo'yilgan shaxslarga nisbatan ov qilish huquqidan mahrum etish chorasi qo'llanilishi mumkin emas.

19-Mavzu:

Mansabdor shaxslar va fuqarolarning yo'l harakati xavfsizligini ta'minlash, transport vositalarini yo'lga chiqarish, ularga raqam va taniqlik belgilarini o'rnatish bo'yicha vazifalari

Mexanik transport vositalari va tirkamalari, ularning texnik holatidan qat'iy nazar, xarid qilingan yoki bojxona rasmiylashtirilgan vaqtdan boshlab 10 kun mobaynida YHXB da ro'yxatdan o'tkazilishi kerak.

Mexanik transport vositalari (tramvay, trolleybuslardan tashqari) va tirkamalarining ko'zda tutilgan joylarida tegishli namunadagi raqam belgilari o'rnatilgan bo'lishi shart. Avtomobilda esa old peshoynaning o'ng tomonidagi yuqori burchagiga davlat texnik ko'rigidan o'tganligi haqidagi talon ham o'rnatilishi kerak.

Yuk avtomobillari, tirkamalar (engil avtomobillar va mototsikllar tirkamalaridan tashqari) va avtobuslar (mikroavtobuslardan tashqari) kuzovining orqa devoriga uning raqam belgisi va harfi yozilishi kerak. Raqamning balandligi 300 mm, raqamlar kengligi 120 mm, chiziqning yo'g'onligi 30 mm, harflar balandligi esa raqam o'lchamlarining 2/3 qismiga teng bo'lishi lozim.

Tramvay va trolleybuslarga tegishli tashkilot tomonidan ro'yxatga olingan raqamlar yoziladi.

Transport vositalariga quyidagi ko'rinishda bo'lgan taniqlik belgilari o'rnatilishi kerak:

“Avtopoezd” yuk avtomobillari va g'ildirakli traktor (1,4 tonna va undan yuqori)larda tirkama bo'lganda, shuningdek, tutashtirilgan avtobus va trolleybus kabinalari tomining old qismi o'rtasiga bir qator qilib 150 dan 300 millimetrgacha oraliqda ko'ndalang joylashgan uchta zarg'aldoq rangli chiroq yoki ichidan yoritiladigan, tomonlarining har biri 250 millimetr bo'lgan sariq rangli uchburchak shaklidagi belgi;

“Turumlangan” (tishli, shipli) – turumlangan shinali mexanik transport vositasining orqasiga tomonlari teng, ichiga qora rangda “G” harfi tushirilgan, qizil hoshiyali oq rangdagi uchburchak shaklidagi belgi.

Uchburchakning tomonlari transport vositasining turiga qarab 200 – 300 millimetrgacha, hoshiyaning kengligi uchburchak tomonining 1/10 qismiga teng bo'lishi kerak.

“Bolalar guruhini tashish” – avtobus yoki maxsus jihozlangan yuk avtomobillarida bolalar tashilganda, transport vositasining old va orqa tomonlariga qizil hoshiyali, ichiga 1.21 yo'l belgisidagi bolalar timsolining tasviri tushirilgan, sariq rangdagi to'rtburchak ko'rinishidagi belgi;

To'rtburchakning tomonlari 250 – 300 millimetrgacha, hoshiyaning kengligi to'rtburchak tomonining 1/10 qismiga teng bo'lishi kerak.

“Kar haydovchi” – kar – soqov yoki kar haydovchi boshqarayotgan transport vositasining old va orqa tomonlariga ichiga diametri 40 millimetr bo'lgan uchta qora doira tushirilgan, diametri 160 millimetrdan tashkil etgan sariq rangli doira shaklidagi belgi;

“Boshqarishni o'rgatish transport vositasi” – boshqarishni o'rgatishda foydalanadigan transport vositalarining old va orqa tomoniga ichiga qora rangda “O” harfi tushirilgan, transport vositasining turiga qarab tomonlari 200 millimetrdan 300 millimetrgacha bo'lgan, qizil hoshiyali oq rangli uchburchak shaklidagi belgi;

“Tezlik cheklangan” – juda og'ir, xavfli va katta o'lchamli yuklarni tashiyotgan, shuningdek, transport vositasining texnik tavsifnomasida ko'rsatilgan eng yuqori

tezligi Qoidalarning 12.2, 12.3 va 12.4 bandlarida belgilangan tezlikdan past bo'lgan hollarda transport vositasi kuzovi orqa devorining chap tomoniga 3.24 – “Yuqori tezlik cheklangan” yo'l belgisining kichraytirilgan tasviri tushirilgan shaklidagi belgi;

Belgining diametri 160 millimetrdan kam bo'lmasligi, hoshiyasining kengligi belgi diametrining 1/10 qismiga teng bo'lishi kerak.

“Xavfli yuk” – xavfli yukni tashiyotgan transport vositasining old va orqa tomoniga o'rnatilgan o'lchami 690*300 millimetr, zarg'aldoq rangli o'ng qismi 400*300 millimetr bo'lgan, chap qismi esa yukning xavfli xususiyatini bildirib turgan belgilar tushirilgan qora hoshiyali (kengligi 15 millimetr) oq rangdagi to'rtburchak shaklidagi belgi (4-ilova);

“Katta o'lchamli yuk” - ichiga kengligi 50 millimetrli, diagonal bo'yicha galma – gal joylashgan qizil va oq rangli chiziqlar tushirilgan, nur qaytaradigan yuzali, o'lchami 400*400 millimetrli to'rtburchak shaklidagi belgi;

“Uzun o'lchamli transport vositasi” – yukli yuksiz uzunligi 20 metrdan oshadigan transport vositasining, ikki yoki undan ko'proq tirkamali avtopoezdlarning orqasiga kengligi 40 millimetr bo'lgan qizil hoshiyali, o'lchami 1200*200 millimetr bo'lgan, tarkibning tasviri tushirilgan sariq rangli to'rtburchak shaklidagi belgi;

Ko'rsatilgan o'lchamli belgini joylashtirishning imkoniyati bo'lmasa, bir xil ikkita 600*200 millimetrli o'lchamdagi belgini transport vositasining o'qiga simmetrik ravishda o'rnatishga yo'l qo'yiladi.

“Falokat sababli to'xtash” – miltillovchi qizil chiroq va davlat standarti talablari asosidagi uchburchak shaklidagi belgi haydovchilarning xohishiga ko'ra quyidagi taniqlik belgilari o'rnatilishi mumkin.

“SHifokor” – shifokor – haydovchi boshqarayotgan transport vositasining old va orqa tomoniga o'rnatiladigan, tomonlari 140 millimetrdan bo'lgan ko'k rangli to'rtburchak ichida, diametri 90 millimetrli oq doiraga qalinligi 25 millimetrli qizil xoch tasviri tushirilgan belgi;

“Nogiron” – birinchi yoki ikkinchi guruh nogironi boshqarayotgan transport vositasining old va orqa tomoniga o'rnatiladigan barcha tomonlari 150 millimetrdan bo'lgan va qora rangdagi 7.17 yo'l belgisining tasviri tushirilgan sariq rangli to'rtburchak shaklidagi belgi;

Mexanik transport vositalarini shatakka olishda egiluvchan ulagichni ko'rsatadigan oghlantiruvchi qurilma o'lchami 200*200 millimetr bo'lgan, diagonali bo'yicha ketma- ket joylashgan 50 millimetr qalinlikdagi qizil va oq rangli chiziqlar tushirilgan, yorug'lik qaytaradigan yuzali bayroqchalar yoki taxtachalar ko'rinishida tayyorlanishi kerak.

Egiluvchan ulagichning har bir metriga bittadan oghlantiruvchi qurilma o'rnatiladi.

Qattiq ulagichli qurilmaning davlat standarti talablariga mos bo'lishi kerak.

Quyidagi hollarda transport vositalaridan foydalanish tahqiqatlanadi:

Agar avtomobillar, avtobuslar, avtopoezdlar, tirkamalar, mototsikllar, mopedlar, traktorlar va boshqa o'ziyurar mashinalarning texnik holati va jixozlanishi 3- ilovadagi transport vositalaridan foydalanishni tahqiqlaydigan shartlar ro'yxatining biron- bir talabiga javob bersa;

Trolleybus va tramvaylarda tegishli texnik foydalanish qoidalarida ko'zda tutilgan nosozliklardan birortasi bo'lsa;

Transport vositalari davlat texnika ko'rigidan o'tmagan, shuningdek, tegishli ruxsatsiz qayta jihozlangan bo'lsa;

Transport vositalari davlat avtomobilg' nazorati organlarining ruxsatisiz miltillovchi chiroq mayoqcha va maxsus tovushli ishora bilan jihozlangan, kuzovining yon tomoniga YHXB bilan kelishmasdan qiya oq chiziq tortilgan, ko'zda tutilmagan joylarga tegishli raqam belgilari o'rnatilgan, agregat va qismlarining raqamlari yoki raqam belgilari ko'rinmaydigan, qalbakilashtirilgan, o'zgartirilgan bo'lsa.

Transport vositalarining texnik holatiga va ulardan foydalanishga javobgar bo'lgan mansabdor va boshqa shaxslarga quyidagilar tahqiqlanadi:

Texnik nosozligi tufayli foydalanish tahqiqlangan, tegishli ruxsatsiz qayta jihozlangan, belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tkazilmagan yoki davlat texnika ko'rigidan o'tkazilmagan transport vositalarini yo'lga chiqarish;

Yo'l harakati xavfsizligiga tahdid soladigan har qanday mastlik (alkogolg', giyohvand va boshqalar) holatida yoki sezgirlik va ehtiborni susaytiradigan dori – darmonlar tahsirida, charchoqlik yoki betoblik holatida, shuningdek, tegishli toifadagi transport vositalarini boshqarish huquqi bo'lmagan, belgilangan muddatda tibbiy ko'rikdan o'tmagan, giyohvand yoki spirtli ichimliklarni surunkali istemol qiluvchi shaxs sifatida hisobda turgan shaxslarni transport vositasini boshqarishga qo'yish;

Asfalg't yoki tsement – beton qoplamali yo'llarga zanjirli traktor va boshqa o'ziyurar mexanizmlarni chiqarish.

Yo'llar, temir yo'l kesishmalari va boshqa yo'l inshootlarining holatiga javobgar bo'lgan mansabdor va boshqa shaxslar:

Yo'llar, temir yo'l kesishmalari va boshqa yo'l inshootlarini yo'l harakati xavfsizligini tahminlaydigan holatda saqlashga;

Yo'l harakatiga xalaqit beradigan har qanday to'sqinlik vujudga kelsa ularni o'z vaqtida bartaraf etish, yo'lning ayrim qismlarida ulardan foydalanish yo'l harakati xavfsizligiga tahdid soladigan hollarda harakatni cheklash yoki taqiqlash choralarini qo'rishga majburdirlar.

Yo'llarda tahmirlash ishlarini bajarishga javobgar mansabdor va boshqa shaxslar ishlar olib borilayotgan joyda yo'l harakati xavfsizligini tahminlashga majburdilar. Bunday joylar, shuningdek, yo'ldan tashqariga olib chiqish imkoniyati bo'lmagan ish bajarmayotgan yo'l mashinalari, qurilish materiallari, qurilma va shunga o'xshashlar tegishli yo'l belgilari, yo'naltiruvchi va to'suvchi moslamalar bilan, sutkaning qorong'i vaqtida va yetarlicha ko'rinmaslik sharoitida esa qo'shimcha qizil yoki sariq chiroqli ishoralar bilan belgilanishi kerak.

Tahmirlash ishlari tugallangandan so'ng yo'llarda transpor vositalari va piyodalarning xavfsiz harakatlanishi tahminlangan bo'lishi kerak.

Amaldagi qonun hujjatlarida ko'zda tutilgan hollarda tegishli mansabdor va boshqa shaxslar tomonidan YHXB organlari bilan belgilangan tartibda quyidagilar kelishiladi: SHaharlarda va avtomobil yo'llarida harakatni tashkil etishni loyihalash, yo'llarni harakatni tashkil etuvchi texnik vositalar bilan jihozlash;

Yo'llarni, yo'l inshootlarini ko'rish, qayta rekonstrksiya qilish va tahmirlash ishlarini loyihalash;

Yo'llarga bevosita yaqinroq ko'rinishni cheklovchi yoki piyodalar harakatini qiyinlashtiruvchi kiosklar, transparantlar, plakatlar, reklama taxtalari va shunga o'xshashlarni o'rnatish;

Yo'nalishli transport vositalari yo'nalishlari va bekatlarining joylanishi;

Yo'llarda ommaviy, sport va boshqa tadbirlarni o'tkazish;

Transport vositalarini qayta jihozlash, ularga maxsus yorug'lik va tovush ishoralarini o'rnatish, transport vositalari kuzovining yon tomoniga qiya oq chiziqlar tortish;

Mazkur Qoidalarning 26.5. bandida keltirilgan transport vositalarining harakatlanishi;

Boshqarishni o'rgatish ruxsat etilgan yo'llar ro'yxati va chizmasi;

Yo'llarda transport vositalari va piyodalarning harakatiga xavf tug'diruvchi har qanday ishlarni olib borish.

Nazorat savollari:

- 1 Boshqarishni o'rgatish qaerlarda o'tkaziladi?
- 2 Necha yoshdan avtomobilni boshqarishga ruxsat etiladi ?
- 3 Haydovchilarning umumiy majburiyatlariga qanday vazifalar kiradi?
- 4 Odam tashishga qanday hollarda ruxsat beriladi?
- 5 Odam tashishda haydovchilarning qanday vakolatlari bor?
- 6 Yuk tashishda nimalarga ehtibor berish kerak?
- 7 Yuk tashishda qay hollarda YHXB dan ruxsat olinadi?

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Yo'l Harakati qoidalari, Rasmiy nashr, T, 2001 – 83 b.
2. Bozorov B.I. Ekologicheskaya bezopasnost' avtotransportnix sredstv. Tashkent: TADI, 2005. - 104 s.
3. Ryabchinskiy A.I. i dr. Dinamika avtomobilya i bezopasnost' dorojnogo Dvijeniya. Ucheb. Posobie MADI (GTU) M.: 2002. - 131 s.
4. Azizov Q.X. Yo'l harakatini tashkil etish asoslari.-T.: «Fan va texnologiya», 2009.- 242 b.
5. K.X. Azizov, J. R. Kul'muxamedov, K.M. Nazarov, T.SH. Umurzakov «Pravila dorojnogo dvijeniya i yego bezopasnost'» T.: CHulpon 2009, 260 s.
6. Q.X. Azizov «Yo'llarda xavfsiz harakatlanish asoslari», T., TAYI – 2005, 72

7. Muxammadjonov SH., Quchqorov O. Toshshahartransxizmat uyushmasi tizimidagi korxonalarda harakat tarkibining yo'llarda harakatlanish xavfsizligini ta'minlash asoslari va ichki me'yoriy hujjatlar to'plami. Toshkent: Toshshahar- transxizmat, 2007. -282 b.
8. O'zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksi. Toshkent: Adolat, 1996. - 134 b
9. MQN 15-2007 Pravila ucheta i analiz dorojno-transportnix proisshestviy na avtomobilix dorogax. Toshkent: GAK Uzavtoyul, 2007. - 26 s.
10. Babkov V.F. Dorojnye usloviya i bezopasnos dvijeniya: Uchebnik dlya vuzov. M.: Transport, 1993-271 s.
11. Cilyanov V.V. Transportno-ekspluatatsionnye kachestva avtomobil'nyx dorog i gorodskix ulits: uchebnik dlya stud. vyssh. ucheb. zavedeniy. Silyanov V.V., Domke E.R. M.: Akademiya, 2007. - 352 s.
12. Ryabchinskiy A.I. Ustoychivost' i upravlyaemost' avtomobilya i bezopasnosti d dorojnogo dvijeniya: ucheb.posobie/A.I.Ryabchinskiy, V.Z.Rusakov i Dr. SHax izdatelstvo YuRGUES, 2003. - 177 s.
13. Kremenets Yu.A., Pecherskiy M.P., Afanas'ev M.B. Texnicheskie sredstva organizatsii dorojnogo dvijeniya: uchebnik dlya vuzov. M.: IKTS kademkniga, 2005. - 279 s.
14. O'zbekiston RespublikasiningMehnat kodeksi.Toshkent: Adolat, 1996.-134 b.
15. Avtotransport vositalari. Texnika holatiga xavfsizlik talablari. OzDo'st 1057- 2004. Toshkent: Uzstandart, 2004. - 30 b.
16. Avtotransport vositalari. Texnik ko'rik. Nazorat usullari. O'z DSt 1058- 2004. Toshkent: Uzstandart, 2004. - 33 b.
18. N.F.Muxitdinov, A. A. Inoyatov, G.K.Nurmuxammedov, K. Yu. Gafurov «Kommentarii k pravilam dorojnogo dvijeniya» T. , G. Gulyama, 2010, 138 b.

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM
VAZIRLIGI

TERMIZ DAVLAT UNIVERSITETI

TEXNIKA FAHKULTETI

«YER USTI TRANSPORT TIZIMLARI» KAFEDRASI

“YO'L HAKAKATI QOIDALARI VA XAVFSIZ HAKAKATLANISH
ASOSLARI”

Fanidan amaliy mashg'ulotlarni bajarish uchun

USLUBIY KO'RSATMA

5340800 -Avtomobil yo'llari va aeradromlar

*5310600-Yer usti transport tizimlari va ularning ekspluatatsiyasi yo'nalishi bo'yicha
3-kurs talabalari uchun*

Termiz-2017

5340800 Avtomobil yo'llari va aeradromlar yo'nalishi bo'yicha o'quv dasturi va o'quv rejasiga muvofiq ishlab chiqildi. «Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari» fani bo'yicha ishchi dasturi asosida tuzildi.

«Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari» fani bo'yicha amaliy mashg'ulotlarini mazmuni keyingi yillarda avtomobillashtirish ko'rsatkichi ortib borishi natijasida Respublika avtomobil yo'llarida harakat miqdori yildan-yilga ortishiga olib keldi. Hozirgi va istiqboldagi asosiy iqtisodiy-ijtimoiy masalalardan biri avtomobil yo'llarida harakat xavfsizligini ta'minlashdan iborat. Bunda asosiy ishlar yo'l-transport hodisalarini, ularda halok bo'luvchilarni va tan jarohati oluvchilar sonini, ko'riladigan iqtisodiy zararlarni kamaytirishga qaratilishi zarur.

Amaliy mashg'ulotlarni bajarishda olingan bilim talabalarda yo'l xarakati qoidalari haqida to'liq tassavurni shakllantirishga va «Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari» fanini chuqur o'zlashtirishga yordam beradi.

Uslubiy ko'rsatma

Amaliy mashg'ulotlarida talabalar o'qituvchilarning topshiriqiga binoan uslubiy qo'llanma asosida yo'l xarakati qoidalari belgilari bilan tanishadilar.

Har-bir navbatdagi amaliy mashg'ulotgacha talabalar oldingi o'tilgan amaliy mashg'ulotini uslubiy ko'rsatmada ko'rsatilgan hajmda va nazorat savollari bo'yicha topshirishlari shart, aks holda navbatdagi darsga qo'yilmaydi.

O'qituvchi o'tiladigan mavzuni 15-20 minut davomida quyidagi tartibda bayon etadi; belgining nomi, vazifasi, joylanishi, ishlash prinsipi, talabalar o'tilgan materiallarni to'la o'zlashtirishi uchun adabiyotlar va o'quv qo'llanmalardan foydalangan holda o'z ustida ishlaydilar va shu mavzu bo'yicha hisobot yozadilar.

Texnika xavfsizligi qoidalari

Amaliy mashg'ulotlarni bajarishda quyidagi texnika xavfsizligi qoidalariga rioya qilish shart. Ish o'rnini toza va tartibli saqlash zarur.

Artish uchun material (latta-putta) berkiladigan metall qutilarda saqlanishi kerak.

Og'ir uskuna va yig'ma birikmalarni stol chetiga qo'ymaslik kerak, tushib ketib shikast yetkazishi mumkin.

Faqat benuqson moslama va asboblardan foydalanishga ruxsat etiladi.

Og'ir uskunalarini o'rnidan olish yoki o'rniga qo'yish yuk ko'tarish qurilmalari yordami bilangina amalga oshirilishi kerak. Ko'tarilgan yukning tagida turish qat'iy qat'iy taqiqlanadi.

Xonada o't o'chirish vositalari bo'lishi lozim.

KIRISH

Ushbu amaliy mashg'ulotlar to'plami talabalarga yo'l harakati qoidalarini o'rgatish dasturi asosida tayyorlangan: Ko'rgazmalilik xususiyatini oshirish maqsadida har bir qoida rangli suratlar yordamida tushuntirib berilgan. qo'llanmada yo'l harakati qoidalari darslarining asosiy maqsadi-yo'l-transport hodisalarining oldini olish aks ettirilgan. Yo'l-transport hodisalarining oldini olish uchun oila, jamoatchilik, maktablar yo'llarda harakatlanish qoidalarini o'rgatish ishini yanada faollashtirishlari lozim.

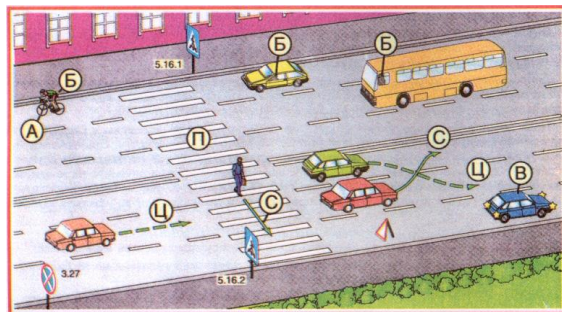
Mazkur qo'llanma O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 2000 yil 11dekabr №472 qarori bilan 2001 yil 1 martdan amalga kiritilgan «Yo'l harakati qoidalari»ga asosan yuqori sinf o'quvchilari bilishi lozim bo'lgan ma'lumotlarni muayyan tartibda ko'rgazmalilik holida bayon etadi. Yo'l harakati ishtirokchilarining yo'l belgilari va chiziqlaridan foydalanishini yo'l belgilari va chiziqlaridan foydalanishini osonlashtirish maqsadida har qaysi belgi va chiziq buyicha tushuntirish berilgan. Qo'llanmada barcha yo'l elementlari, chorraxalar va ularning turlari, yo'lning qatnov qismidagi belgilar (chiziqlar), piyodalarning yakka, gurux bo'lib va kolonnada harakatlanishi, transport vositalaridan foydalanish qoidalari, transport vositalari va piyodalar harakatini tartibga soluvchi svetoforlar, yo'l belgilari, osma dvigatelli velosiped haydovchilariga qo'shimcha talablar, jarohatlanganlarga birinchi tibbiy yordam ko'rsatish va boshqa yo'l harakati qoidalariga oid qo'shimcha ma'lumotlar aks ettirilgan.

1-Amaliy mashg'ulot

Mavzu: Tushunchalar, atamalar va harakat ishtirokchilarining vazifalari, yo'l belgilari, ularni har xil yo'l yo'l sharoitlarida qo'llanilishi.

Ishdan maqsad: Talabalarda umumiy qoidalar va asosiy tushunchalar haqida, yo'l belgilari, ularni har xil yo'l yo'l sharoitlarida qo'llanilishi to'g'risida ko'nikma va malaka hosil qilish.

Mamlakatimizda avtomobil va boshqa transport vositalarini ishlab chiqarish yildan yilga rivojlanib bormoqda.

O'zbekistondagi «UZDEAWOOAVTO», «SamCochAvto» zavodlarida turli xildagi yengil va yuk avtomobillari ishlab chiqarilmoqda. Yo'llarda transport vositalari qatnovi ham ortib bormoqda. Dunyoning barcha mamlakatlarida yo'llarda harakatlanish xavfsizligini tahminlash uchun yo'l harakati qoidalari amalga kiritilgan. O'zbekiston Respublikasi hududida harakatlanish havfsizligini tahminlash, yo'l-transport hodisalarining oldini olish va bu borada yagona davlat siyosatini yuritish, yo'l harakati qoidalarini halqaro «Yo'l harakati haqida»gi Konventsiya talablariga muvofiqlashtirish maqsadida xamda «Yo'l harakati havfsizligi to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi qonunining 5-moddasiga asosan Vazirlar Mahkamasi 2000 yil 11 dekabrda 472-sonli qarori bilan Yo'l harakati qoidalarini tasdiqladi. Yo'l harakati qoidalari 2001 yil 1 martdan ehtiboran amalga kiritildi. Yo'l harakati qoidalarini o'rgatish mashg'ulotlarining reja va dasturlari mazkur yo'l harakati koidalariga asosan tuzildi.

«Yo'l harakati qoidalari» Respublika hududidagi yo'llarda harakatlanishning yagona tartibini belgilaydi.

Ushbu qoidalar O'zbekiston hududidagi barcha yo'l harakati qatnashchilariga tegishli. qoidalarga yo'l harakati mumkin bo'lgan joylarda, aholi yashaydigan va yashamaydigan yerlarda, har xil yo'llarda, yo'l yo'l joylarda, korxonalar, muassasa, tashkilot hududlarida va boshqa yerlarda bir xilda amal qilinadi.

Qoidalarda qo'llanilgan asosiy tushuncha va atamalar

Avtomagistral - 5.1 belgi bilan belgilangan yo'l.

Ajratuvchi bo'lak - yo'lning yonma-yon joylashgan qatnov ajratuvchi, relg'ssiz transport vositalari va piyodalarning xarakatlanishi yoki to'xtashi uchun mo'ljallagan aloxida qismi.

Ajratuvchi bo'lak yotiq chiziq, yo'l satxidan baland qurilma, ko'kalamzorlashtirilgan joylar ko'rinishida bo'lishi mumkin,

Arava – ot (yoki boshqa xayvonlarga) qoʻshib tortiladigan, yoki odam mushak kuchi bilan toritb (itarib) xarakatga keltiriladigan yurgizgichsiz (dvigatelgʻsiz), yuk tashishga moʻdjallangan qurilma.

Asosiy yoʻl - tuprqli yoʻlga nisbatan qattiq qoplamali (asfalt va tsement betonli, tosh yotqizilgan va shunga oʻxshashlar), kesishaetgan yoki tutashgan yoʻlga nibatan 2.1, 2.3.1-2.3.3 yoki 5.1 belgilari bilan belgilangan yoʻl yoxud yondosh xududdan chiqadigan yoʻdga nisbatan, qar qanday yoʻl. Ikkinchi darajali yoʻlning bevosita chorraxaga tutush qismining qoplamali boʻlishi uni asosiy yoʻl bilin teng xuquqli qilmaydi

Axoli yashaydigan joy - kirish va chiqish yoʻllari 5.22-5.25 belgilari belgilangan xudud.

Belgilangan yoʻnalishli transport vositasi - belgilangan yoʻnalishi va bekatlari boʻlgan, yoʻlovchi tashish uchun moʻljallangan umumiy foydalanishdagi transport vositalari (trolleybus, avtobus, tramvay, yoʻnalishli taksi).

Velosiped - odam kuchi bilan xarakatlantiriladigan ikki yoki undan ortiq, qildirakli transport vositasi (nogironlar aravachasidan tashqari).

Etarli koʻrinmaslik - yomqir, qor yoqishi, tuman tushishi va shunga oʻxshash sharoitlarda, shuningdek kunning qira- shira vaqtida yoʻlning koʻrinishi 300 metrdan kam boʻlishi.

Yondosh xudud - bevosita yoʻlga tutashgan va transport vositalari oʻtib ketishi uchun moʻljallanmagan qudud (xovlilar, turar joy daxalari, avtomobilgʻ toʻxtab turish joylari, yonilqi quyish tarmoqlari, korxon va shunga oʻxshashlar).

Imtiyoz - moʻljallangan yoʻnalishda boshqa yoʻl harakati qatnashchilariga nisbatan oldin xarakatlanish xuquqi.

Yoʻl - transport vositalari qatnovi uchun qurilgan yoki moslashtirilgan va xuddi shu maqsadda foydalaniladigan yer mintaqasi yoxud sunhiy inshoot yuzasi. Yoʻl oʻz ichiga avtomobilgʻ yoʻllarini (umumiy foydalanishdagi va idoraviy avtomobilgʻ yoʻllarini), shaqarlar, shaqarchalar va qishloq axoli yashash joylarining koʻchalari va yoʻlkalarini, shuningdek, shaqar elektr transporti yoʻllarini oladi.

Yoʻl bering - yoʻl xarakati qatnashchichiga nisbatan imtiyozi boʻlgan boshqa yoʻl xarakati qatnashchilarining xarakat yshnalishini yoki tezligini oʻzgartirishga majbur etishi mumkin boʻlgan xollarda harakatni davom ettirmasligini yoki boshlamasligini, biron-bir manyovr bajarishi mumkin emasligini bildiruvchi talab.

Yoʻlovchi - transport vositasidagi (xaydovchidan tashqari) shaxs.

Yoʻl-transport hodisasi - transport vositasining yoʻldagi qatnovi jarayonida sodir boʻlib, odamlarning oʻlimi yoki ularning soqliqiga zarar yetishiga, transport vositalari, inshootlar, yuklar shikastlanishiga yoki boshqa tarzda moddiy zarar yetkazilishiga sabab boʻlgan xodisa.

Yoʻl xarakati - odamlar va yuklarning transport vositalari yordamida yoki bunday vositalarsiz yoʻllar doirasida xarakatlanishi jarayonida yuzaga keluvchi munosabatlar majmui.

Yoʻl xarakatini tashkil etish - yoʻllarda harakatni boshqarish boʻyicha xuquqiy, tashkiliy-texnikaviy tadbirlar va boshqaruv xarakatlari majmui

Yoʻl xarakati xavfsizligi - yoʻl xarakati qatnashchilarining yoʻl-transport qodisalari va ularning oqibatlaridan ximoyalanganlik darajasini aks ettiruvchi yoʻl xarakati xolati.

Yoʻl xarakati xavfsizligini tahminlash - yoʻl transport xodisalarining yuzaga kelish sabablari oldini olishga, bunday xodisalar oqibatlarini yengillashtirishga qaratilgan faoliyat.

Yoʻl xarakati qatnashchisi - yoʻl xarakati jarayonida transport vositasi xaydovchisi, yoʻdovchisi yoki piyoda tariqasida bevosita ishtirok etayotgan shaxs.

Majburiy toʻxtash - texnik nuqson, tashilayotgan yuk, xaydovchi, yoʻlovchining xolati, yoʻldagi biror toʻsiq tufayli xavf tuqilganda yoki ob-xavo sharoitiga bogʻliq xolda transport vositasi xarakatlanishining toʻxtatilishi.

Mexanik transport vositasi - yurgizgich (dvigatelgʻ) bilan xarakatga keltiriladigan tranport vositasi (mopeddan tashqari). Bu atama barcha traktor va oʻziyurar moslamalarga qam taalluqlidir.

Moped - ish xajmi 50 santimetr kubgacha bo'lgan yurgizgich (dvigatelg') bilan xarakterga keltiriladigan, eng yuqori tezligi soatiga 50 kilometrdan oshiydigan ikki yoki uch qildirakli transport vositasi.

Osma yurgizgichli velisopedlar va yuqoridagi tahrifga ega bo'lgan boshqa transport vositalari qam mopedlarga tenglashtiriladi.

Mototsikl - kajavali yoki kajavasiz ikki qildirakli mexanik transport vositasi.

Yuklanmagan xolatdagi vazni 400 kilogrammdan oshmaydigan uch qildirakli mexanik transport vositalari qam mototsikllarga tenglashtiriladi.

Ogoxlantiruvchi ishoralar - falokatli qolatlarning oldini olish maqsadida, xarakterlanish yo'nalishini o'zgartirishda qo'llaniladigan ishoralar.

Piyoda - yo'lda transport vositasidan tashqarida bo'lgan va ish bilan band bo'lmagan shaxs.

Velisoped, moped, mototsikl va chana yetaklagan, aravacha bolalar xamda nogironlar aravachasini tortib ketayotgan, nogironlarning yurgizgichsiz aravasida xarakterlanayotgan shaxslar qam piyoda xisoblanadilar.

Piyodalar o'tish joyi - yo'lning qatnov qismini piyodalar kesib o'tishi uchun mo'ljallangan 5.16.1 5.16.2 belgilari va 1.14.1-1.14.3 chiziqlari bilan ajratilgan qismi.

CHiziqlar bo'lmasa piyodalar o'tish joyining kengligi 5.16.1 va 5.16.2 belgilari orasidagi masofa bilan aniqlanadi.

Piyodalar yo'lkasi - yo'lning piyodalar xarakterlanishi uchun mo'ljallangan va transport vositalari harakati taqiqlangan qismi.

Piyodalarning tashkiliy jamlanmasi - qoidalarning 5.2 bandi talablariga muvofiq yo'lda bir yo'nalishda birgalikda xarakterlanayotgan odamlar guruxi.

Reversiv xarakter - yo'l qatnov qismining maxsus ajratilgan 5.35-5.37 yo'l belgilari, 1.9 chiziqlar bilan belgilangan yoki ustida reversiv svetofor o'rnatilgan bo'lagida xarakter yo'nalishining qarama-qarshi tomonga o'zgarishi.

Ruxsat etilgan to'la vazn - aslaxalangan transport vositasining yuki, xaydovchi va yo'lovchilari bilan birga, ishlab chiqaruvchi korxonadan belgilangan eng yuqori vazn (miqdori)

Bir tarkibda xarakterlanayotgan (tikama va q.k.) transport vositalarining ruxsat etilgan to'la vazniga shu tarkibga kiruvchi transport vositalarining ruxsat etilgan to'la vaznlari yiqindisi kiradi.

Tartibga soluvchi - tegishli guvoxnomasi va belgisi (maxsus kiyimi yoki taniqlik belgilari: qo'l boqichi, jezl, qizil ishorali yoruqlik qaytargich yoki yoruqlik qaytargichsiz gardish, qizil chiroq yoki bayroqcha) bo'lgan militsiya, xarbiy avtonazorat xodimi, yo'ldan foydalanish idoralarining xizmatchisi, temir yo'l kesishmasi, sol kechuvlari (parom) navbatchisi, jamoatchi avtonazoratchi va militsiyaning shtatdan tashqari xodimi.

Temir yo'l kesishmasi - yo'lning temir yo'l bilan bir satxda kesishgash joyi.

Transport vositasi - odamlarni, yuklarni tashishga yoki maxsus ishlarni bajarishga mo'ljallangan qurilma.

Transport vositasining egasi - transport vositasiga mulk xuquqi yoki boshqa ashyoviy xuquqlarda egalik qiluvchi yuridik yoki jismoniy shaxs.

Transport vositalarining tashkiliy jametuvchi ko'k rangli yoki ko'k va qizil rangli chiroq mayoqchasi yoqilgan transport vositasi kuzatib borayotgan uch va undan ortiq mexanik transport vositalari guruxi.

Trotuar - yo'lning qatnov qismiga tutashgan yoki undan maysazor, ariq maxsus to'siqlar bilan ajratilgan va piyodalar xarakterlanishi uchun mo'ljallangan qismi.

Tirkama - mexanik transport vositasi tarkibida xarakterlanishga mo'ljallangan, yurgizgich bilan jixozlanmagan transport vositasi.

Bu atama yarim tirkama va uzaytiriladigan tirkamalarga qam taaluqlidir.

To'xtash - transport vositasining xarakterini 10 daqiqadan kam vaqtga to'xtatish (xarakteratsiz xolatga keltirish)

To'xtab turish - transport vositasining, unga yo'lovchilarni chiqarish yoki tushirish, yuk ortish yoki tushirish bilan boqliq bo'lmagan qollarda xarakatni 10 daqiqadan ko'proq vaqtga atayin to'xtatish.

Qorong'i vaqt - kechki qirashiraning oxiridan tonggi qirashira boshlanishi orasidagi vaqt.

Qatnov qismi - yo'lning relg'ssiz transport vositalari xarakati uchun mo'ljallangan qismi.

Quvib o'tish - egallagan xarakatlanish bo'lagidan chiqib oldinda ketayotgan transport vositasidan o'zib ketish.

CHorraha - yo'llarning o'zaro bir satxda kesishadigan, tutashadigan va ayriladigan joyi

CHorraxa chegarasi uning markazidan qatnov qismlari oxiridagi qarama-qarshi tomonlarniing eng uzoqroqdagi burila boshlagan joylarini tutashtiruvchi xayoliy chiziqlar bilan aniqlanadi.

Yondosh xudulardan chiqish joylari chorraxa xisoblanmaydi.

Yo'l xarakati svetafor yoki tartibga soluvchining ishoralari orqali boshqarilayotgan chorraxa tartibga solingan chorraxa deb xisoblanadi.

Miltillovchi sariq ishorada, svetaforlar ishlamayotgan yoki tartibga soluvchi bo'lmagan chorraxa tartibga solinmagan chorraxa deb xisoblanadi.

Haydovchi - yo'llarda biron-bir transport vositasini boshqarib borayotgan shaxs.

Boshqarishni o'rgatuvchi, miniladigan xayvonlarda ketayotgan yoki ularni yetaklab borayotgan, chorva mollari (poda)ni xaydab borayotgan shaxslar qam xaydovchiga tenglashtiriladi.

Harakatlanish bo'lagi - avtomobillarning bir qator bo'lib xarakatlanishi uchun kengligi yetarlicha bo'lgan, yo'l chiziqlari bilan belgilangan yoki belgilanmagan yo'l qatnov qismining qar qanday bo'ylama bo'lagi.

Yo'l-transport xodisasi sodir etgan haydovchilarning vazifalari

Yo'l-transport xodisasi sodir bo'lganda unga daxldor haydovchilar quyidagilarni bajarishlari shart:

Transport vositasini darxol to'xtatishi, falokat yorug'lik ishoralarini yoki falokat sababli to'xtash belgisi (miltillovchi qizil chiroq)ni o'rnatishi, transport vositasini va xodisaga daxldor buyumlarni joyidan qo'zg'atmasligi

SHikastlanganlarga birinchi tibbiy yordam berish uchun zarur bo'lgan choralarni ko'rishi, "Tez tibbiy yordamchini chaqirishi, shoshilinch xollarda esa shikastlanganlarni yaqin oradagi davolash muassasasiga yo'lakay transportda jo'natishi, buning iloji bo'lmagan xollarda o'z transport vositasida olib borishi, u yerda o'z ismi sharifini, transport vositasining raqamli belgisini bildirishi (xaydovchilik guvoxnomasini yoki o'z shaxsini tasdiqlovchi, transport vositasining ro'yxatdan o'tganlik xujjatini ko'rsatishi) va xodisa ro'y bergan joyga qaytib kelishi

Agar boshqa transport vositalarining xarakatiga to'sqinlik qilsa, avvalo transport vositasi, xodisaga aloqador buyumlar va izlarning xolatini qayd etib (imkoniyati bo'lgan xollarda guvoxlar ishtirokida), ularning yo'qolmasligini tahminlashi, so'ngra qatnov qismini bo'shatishi yoki xodisa ro'y bergan joyni aylanib o'tishni tashkil qilishning o'ziga bog'liq bo'lgan barcha choralarni ko'rishi

Xodisa xaqida militsiyaga xabar berishi, guvoxlarning ismi-sharifini va manzilgoxini yozib olib, militsiya xodimlarining kelishini kutishi

Agar yo'l-transport xodisasida shikastlanganlar bo'lmasa va xaydovchilar xodisa vaziyatiga baxo berishda o'zaro kelisha olsalar, oldindan xodisa chizmasini tuzib va uni imzolab, yaqin oradagi YHXB maskani yoki militsiya organiga xodisani rasmiylashtirish uchun borishlari mumkin.

Yo'l harakati qoidalarida 7 ta yo'l belgi guruhlari qo'llaniladi. Bular:

1. Ogohlantiruvchi belgilar
2. Imtiyoz belgilar

3. Taqiqlovchi belgilar
4. Buyuruvchi belgilar
5. Axborot – ishora belgilar
6. Servis belgilar
7. Qo'shimcha axborot belgilar

1. Ogohlantiruvchi belgilar yo'l harakati qatnashchilariga yo'lning harakatlanishda vaziyatiga qarab chora ko'rishni talab qiladigan xavfli qismlarini joylashuvi hamda ularni xususiyatlari to'rtisida ma'lumot berish uchun qo'llaniladi.

Ogohlantiruvchi belgilar 31 ta bo'lib, ularni asosiy qismining ko'rinishi uchburchak shaklida, xoshiyasi qizil, foni oq va tasviri qora rangda berilgan bo'ladi. 1.3.1 va 1.3.2 hamda 1.31.1, 1.31.2 1.31.3 belgilarini ko'rinishi boshqa shaklda berilgan. 1.1, 1.2, 1.5-1.30 ogohlantiruvchi belgilar aholi yashaydigan joylarda xavfli joydan 50-100 metr, aholi yashaydigan joylardan tashqarida esa 150-300 metr oldin o'rnatiladi. Zarurat bo'lganda bu belgilar 7.1.1 qo'shimcha belgida ko'rsatilgan boshqa masofada ham o'rnatilishi mumkin.

Agar nishablik va balandlik ketma-ket keladigan bo'lsa, 1.13 va 1.14 belgilari bevosita nishablik va balandlik oldiga o'rnatilishi mumkin.

Aholi yashaydigan joylardan tashqarida 1.1, 1.2, 1.9, 1.10, 1.21 va 1.23 belgilari takrorlanadi. Ikkinchi belgi yo'lning xavfli qismi boshlanishiga kamida 50 metr qolganda o'rnatiladi.

Agar qatnov qismida qisqa muddatli yo'l ishlari olib borilayotgan bo'lsa, 1.23 belgisini ish bajarayotgan joyga 10-15 metr masofa yetmasdan (7.11 qo'shimcha belgisi) o'rnatish mumkin.

1.3.1 va 1.3.2 belgilari bevosita temir yo'l kesishmasining oldiga o'rnatiladi.

2. Imtiyoz belgilari – chorralarda, alohida joylashgan qatnov qismlari kesishgan joylarda, shuningdek, yo'lning tor qismida yo'l harakati qatnashchilarining harakatlanishi navbatini belgilash uchun qo'llaniladi.

Imtiyoz belgilari 7 ta bo'lib, ular ko'rinishi jihatidan har xil, chunki bu belgi guruhi boshqa yo'l belgi guruhlaridan tashkil topgan. SHuning uchun ham uchburchak, to'rtburchak va doira shaklidagi ko'rinishga ega. Bu belgilar bevosita kesishma, tutashma va yo'lning tor qismlariga o'rnatiladi.

3. Taqiqlovchi belgilar – yo'l harakatiga ma'lum cheklanishlar kiritish yoki ularni bekor qilish uchun qo'llaniladi.

Taqiqlovchi belgilar 31 ta bo'lib, ularning asosiy qismining ko'rinishi doira shaklida bo'lib, hoshiyasi qizil, foni oq va tasviri qora va qizil ranglarda berilgan bo'ladi.

3.1-3.3, 3.18.1, 3.18.2, 3.19, 3.27 belgilarining belgilangan yo'nalishli transport vositalariga, 3.2-3.8 belgilari ta'sir oraligida yashovchi yoki ishlovchi fukarolarga tegishli yoxud ularga va korxonalariga xizmat qiluvchi transport vositalariga dahli yo'q. Bunday hollarda transport vositalari belgilangan joyga yaqin chorrahadan kirib yoki chiqib ketishlari kerak. Ushbu qoidalarning 28.3 bandiga binoan «Nogiron» taniqli belgisi bilan belgilangan avtomobillar va kajavali mototsikllarni boshqarayotgan nogiron haydovchilar 3.2, 3.3 va 3.28 belgilari talablaridan chetga chiqishlari mumkin. 7.18 qo'shimcha axborot belgisi bo'lganda 3.27 belgining tahsiri oraligida to'xtashga ruxsat etiladi.

3.28-3.30-belgilari taksometri ishlab turgan taksilarga dahli yo'q. 3.18.1 va 3.18.2 belgilari qatnov qismlarining qaysi kesishmasi oldiga o'rnatilsa, shu kesishmaga tadbiiq etiladi. 3.16, 3.20, 3.22, 3.24, 3.26-3.30 belgilarining tahsiri belgi o'rnatilgan joydan keyingi eng yaqin chorrahagacha, chorrahasi bo'lmagan aholi yashaydigan joylarda aholi yashaydigan xududning oxirigacha, yo'lga yondosh xududlardan dala va o'rmonlarning yo'l bilan tutashgan hamda ikkinchi darajali yo'llardan chiqish joylarida, ularning oldida tegishli belgilar o'rnatilmagan bo'lsa, bu belgining tahsiri bo'lmaydi.

Aholi yashaydigan joylarga yetmay o'rnatilgan 3.24 belgining tahsiri 5.22 belgisigacha kuchini saqlaydi.

Belgilarning tahsir doirasi:

3.16 va 3.26 belgilari 7.2.1 qo'shimcha belgisi orqali 3.20, 3.22, 3.24 belgilari 3.21, 3.23, 3.25 va 7.2.1 qo'shimcha belgi orqali.

3.27-3.30 belgilarining amal qilish oraligi 3.27-3.30 belgilari 7.2.3 qo'shimcha belgisi bilan birga takror o'rnatiladi yoki 7.2.2 bilan qo'llaniladi.

3.27 belgisi 1.4 yotiq chizitsi bilan birgalikda, 3.28 belgisi esa 1.10 yotiq chizigi bilan birgalikda qo'llanilishi mumkin, bunda belgilarning tahsir doirasi chiziqdar uzunligi bilan aniqlanadi.

3.10, 3.27-3.30 belgilari yo'lning qaysi tomoniga o'rnatilgan bo'lsa, ularga faqat o'sha tomonda amal qilinadi.

1. ОГОХЛАНТИРУВЧИ БЕЛГИЛАР

ОГОХЛАНТИРУВЧИ БЕЛГИЛАР ХАЙДОРНИНГ ИҲТИСОС ХАВФИНИ ХУДУНГА
 ЯЎЛДАШАётганДА ҲАҚИҚА ОГОХЛАНТИРАДИ ВА ХАРАКАТ ШАРОИТИГА
 МОС ЧОРА КЎРИШНИ ТАЛАБ ҚИЛАДИ.

2. ИМТИЁЗ БЕЛГИЛАРИ

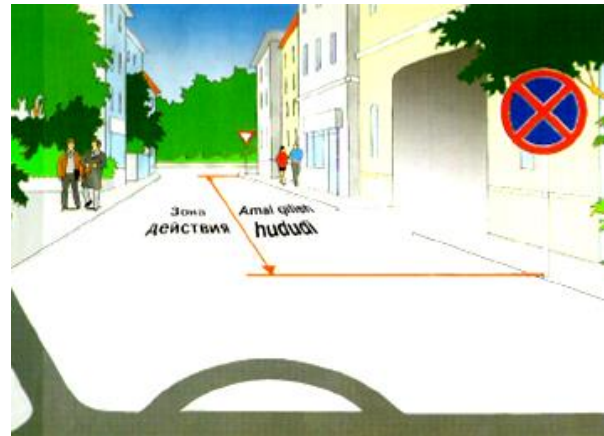
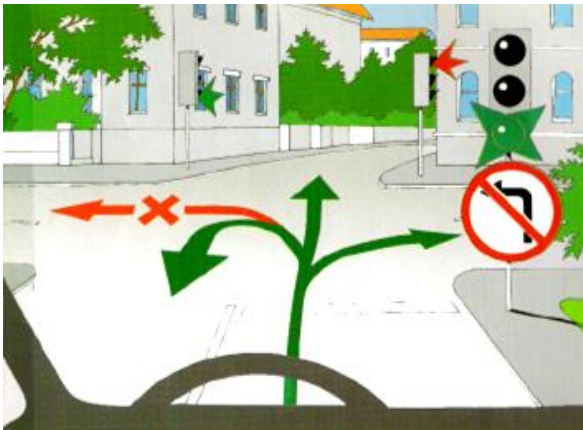
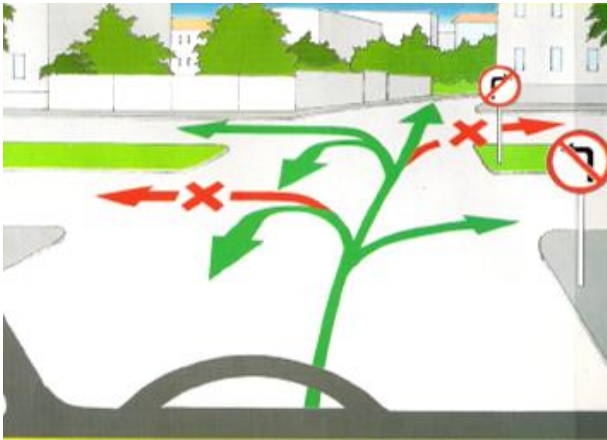
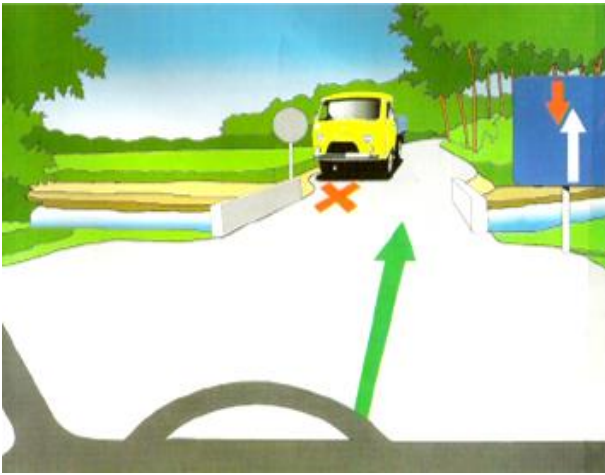
ИМТИЁЗ БЕЛГИЛАРИ ЧОТРАДАЛАРДА, КАТИВ ҚИСМАЛАРИ КЕЧИШГАН ЖОЙЛАРДА ЁКИ ИҲТИСОС
 ТОР ҚИСМИДА ХАРАКАТЛАШНИ НАВБАТИНИ БЕЛГИЛАЙДИ.

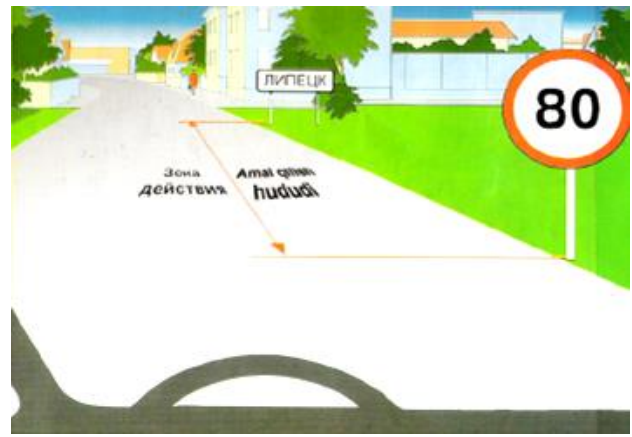

3. ТАКИҚЛОВЧИ БЕЛГИЛАРИ

ТАКИҚЛОВЧИ БЕЛГИЛАРИ ХАРАКАТГА МУАЙЯН ЧЕКЛОВЛАР КИРИТАДИ ЁКИ УЛАРНИ БЕКОР ҚИЛАДИ.

4. Buyuruvchi belgilar transport vositalariga ko'rsatilgan yo'nalishda yoki faqat ma'lum yo'nalishlarda harakatlanishlari lozimligini buyuradi.

Buyuruvchi belgilar doira shaklda bo'lib, foni ko'k, tasviri oq rangda bo'ladi. Ular 8 ta bo'lib, birinchi va ikkinchi belgilar turlanishlarga ega, ya'ni 4.1.1, 4.1.2, 4.1.3, 4.1.4, 4.1.5, 4.1.6 kabi.

Belgilarni ta'sir doirasi va dahldorligi:

4.1.1-4.1.6 belgilarining belgilangan yo'nalishdagi transport vositalariga dahli yo'q.

4.1.1-4.1.6 Belgilarining ta'siri qatnov qismlarining qaysi kesishmasi oldiga o'rnatilsa, shu kesishmaga tadbiiq etiladi.

4.1.1 Belgisi yo'l boshlanishiga o'rnatilsa, unga yaqin chorrahagacha amal qilinadi. Belgi o'ng tomonda joylashgan hovli va yo'lga tutash boshqa xududlarga burilishni taqiqlamaydi.

4.4. «Engil avtomobillar harakatlanadi». Yengil transport vositalari, avtobus, mototsikllar, to'la vazni 3,5 tonnadan oshmaydigan yuk tashuvchi transport vositalarining harakatlanishiga ruxsat etiladi.

Belgining tahsir oralitsida yashovchi va ishlovchi fuqarolarga tegishli ularga va korxonalariga xizmat ko'rsatuvchi transport vositalariga bu belgi tadbiiq etilmaydi.

Bunday hollarda transport vositalari belgilangan joyga eng yaqin chorrahadan kirib yoki chiqib ketishlari kerak.

5. Axborot-ishora belgilari harakat qatnashchilariga yo'ldagi harakat tartibi xususiyatlari hamda aholi yashaydigan joylar va manzillarning joylashuvi xaqida ma'lumot berish uchun qo'llaniladi.

Axborot-ishora belgilari asosan to'tsiri to'rtburchak shaklida bo'lib, foni ko'k, yashil, oq va sariq rangda bo'ladi. Tasviri esa oq va qora rangda bo'ladi. Axborot-ishora belgilari 40 ta bo'lib, ma'lum belgilar turlanadi.

Yashil fonli axborot-ishora belgilari avtomagistralga tahluqli ekanligini bildiradi. Oq fonli axborot-ishora belgilari aholi yashash joyidaligini bildiradi. Sariq fonli axborot-ishora belgilari esa tahmirlash ishlari ketayotgan yo'llarga o'rnatiladi.

6. Servis belgilari transport vositalari, yo'lovchilar va haydovchilarga xizmat ko'rsatish joylari xaqida ma'lumot berish uchun qo'llaniladi.

Servis belgilari to'g'ri to'rtburchak shaklida bo'lib, foni ko'k va oq rangda, tasviri esa qora rangda berilgan bo'ladi. Servis belgilari 12 ta bo'lib, asosan bevosita joyning o'ziga o'rnatilgan bo'ladi.

7. Qo'shimcha axborot belgilari ular bilan birgalikda qo'llangan belgilarga aniqlik kiritish yoki ularning tahsirini cheklash uchun qo'llaniladi.

Qo'shimcha axborot belgilari ham to'rtburchak shaklida bo'lib, foni oq, tasviri qora rangda bo'ladi. Qo'shimcha axborot belgilari 18 ta bo'lib, bahzilari turlanadi.

Qo'shimcha belgilar qaysi belgi bilan birga joriy etilsa, bevosita shu belgi tagiga joylashtiriladi. 7.2.2-7.2.4, 7.13 qo'shimcha belgilari yo'lning, yo'l yoqasining, piyodalar yo'lkasining tepasiga o'rnatilgan belgining yoniga joylashtiriladi.

Vaqtinchalik (ko'chma tirgakdagi) va doimiy belgilar mano jihatidan bir-biriga zid kelgan

4. БУЮРУВЧИ БЕЛГИЛАР

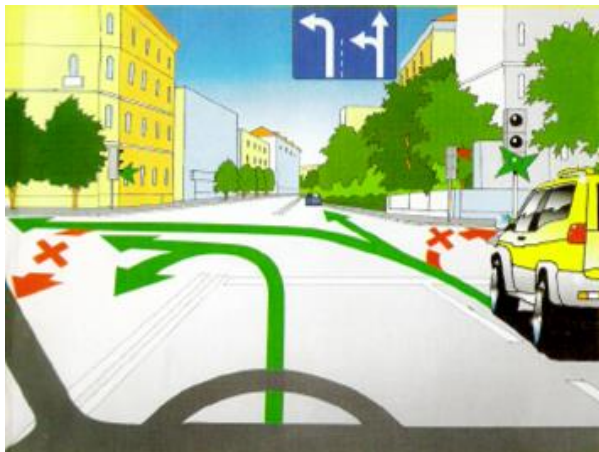
2-ННА

5. АХБОРОТ - ИШОРА БЕЛГИЛАРИ

ХАРАКАТЛАНИШГА МУАЙЯН ТАРТИБ КИРИТАДИ ЕКИ БЕКОР КИЛАДИ, ШУНИНГДЕК АХОЛИ-ЯШАЙДИГАН ЖОЙЛАР ВА МАЎЗЕЛАРНИНГ ЖОЙЛАШУВИ ХАКИДА АХБОРОТ БERAДИ

hollarda haydovchilar vaqtincha o'rnatilgan belgilarga amal qilishlari kerak.

Eslatma: Ogohlantiruvchi, taqiqlovchi, buyuruvchi, axborot-ishora yo'l belgilarining tagida mazkur yo'l belgisining tahsir oraligini ko'rsatuvchi 7.2.1 qo'shimcha axborot belgisi o'rnatilgan bo'lsa, yo'l belgilarining tahsir oraligi oxirini ko'rsatuvchi yo'l belgisi o'rnatilishi shart emas.

Nazorat savollari

1. Umumiy qoidalarda qanday bandlar kiritilgan?
2. Qanday asosiy tushunchalar qoidalarda o'rin olgan?
3. Qanday asosiy atamalar qoidalarda o'rin olgan?
4. Yo'l belgilari qanday vazifani bajaradi?
5. Yo'l belgilari qanday meyoriy xujjatlarga asosan tayyorlanadi va ishlatiladi?
6. Nechta yo'l belgi guruxlarini bilasiz?
7. Ogohlantiruvchi yo'l belgilarining shakli, rangi va mahlumot berishi qanday?
8. Ogohlantiruvchi yo'l belgilari qanday masofada o'rnatiladi?
9. Taqiqlovchi yo'l belgilari qanday maqsadlarda o'rnatiladi?
10. Qo'shimcha axborot va Servis belgilari qanday o'rnatiladi?

Amaliy ishining hisob shakli

1. Ishdan maqsad
2. Amaliy ishini o'tkazish joyi _____ va sanasi _____
3. Umumiy ma'lumot
4. Xulosa

2-Amaliy mashg'ulot

Mavzu: Yo'l belgi chiziqlarining har xil yo'l sharoitlarida qo'llanilishi.

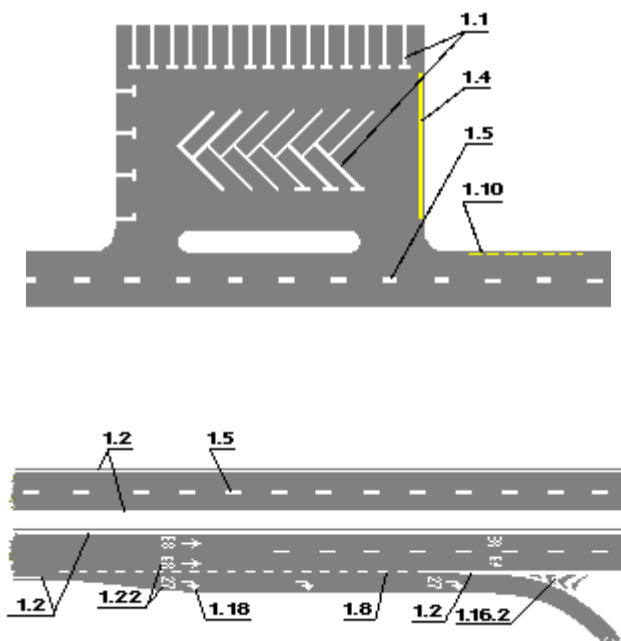
Ishdan maqsad: Talabalarda yo'l belgi chiziqlarining har xil yo'l sharoitlarida qo'llanilishi to'g'risida ko'nikma va malaka hosil qilish.

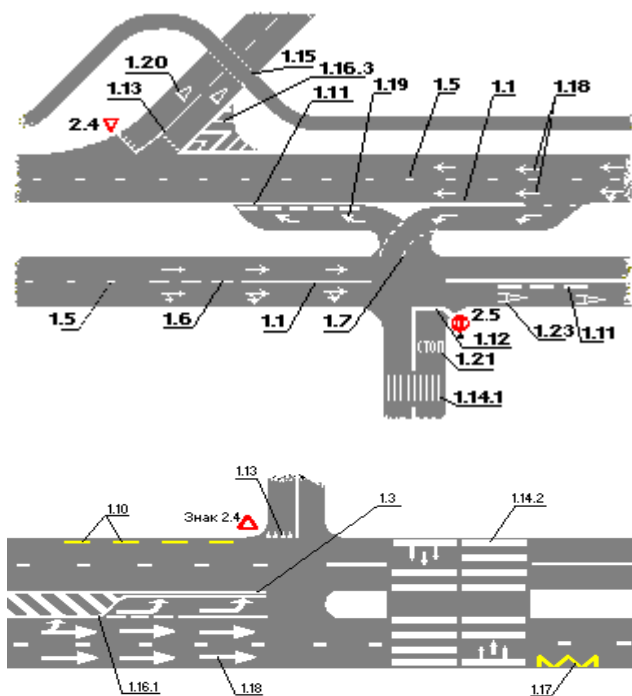
Yo'l harakatini tashkil etishda yo'l belgilari bilan bir qatorda (yo'l belgi) chiziqlari ham qo'llaniladi. Chiziqlar yotiq va tik chiziq'larga bo'linadi. Yo'lning qatnov qismi yuzasidagi chiziqlar, ishoralar, yozuvlar va boshqa belgilar harakatlanish tartibini belgilaydi. Yo'l yuzasidagi yotiq chiziqlar oq va sariq rangda bo'ladi. Yotiq chiziqlar umuman soni 23 tani tashkil etadi, shundan 3 tasi sariq rangda bo'ladi. Yotiq chiziqlar ranglaridan tashqari o'lchamlari va ko'rinishi bo'yicha bir-biridan farq kilib, ma'lum vazifalarni bajaradi.

Yotiq chiziqlar

Yo'lning qatnov qismi yuzasidagi chiziqlar, ishoralar, yozuvlar va boshqa belgilar harakatlanish tartibini belgilaydi.

Yo'l yuzasidagi yotiq chiziqlar oq rangda bo'ladi (1.4, 1.10 va 1.17 chiziqlar sariq rangda bo'ladi).

1.1 — qarama – qarshi yo’nalishlarda harakatlanayotgan transport oqimlarini ajratadi, yo’ning xavfli joylaridagi harakatlanish bo’lagi chegarasini bildiradi; yo’ning kirish taqiqlangan chegarasini anglatadi;

Transport vositalarini to’xtab turish joyi chegarasini hamda avtomagistrallar qatoriga kiritilmagan yo’ning harakatlanish qismi chegarasini bildiradi.

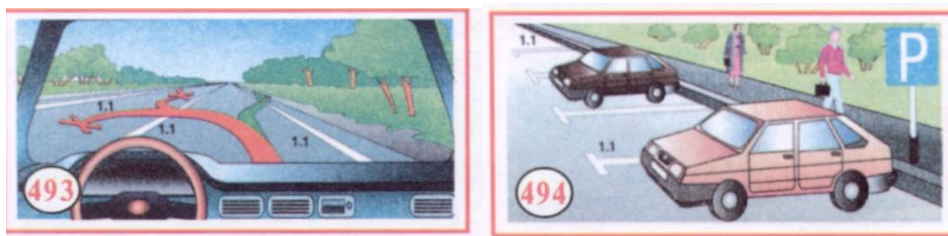
1.2 (enli sidirg’a chiziq) — avtomagistrallarda harakatlanish qismi chegarasini bildiradi;

1.3 — to’rt va undan ortiq harakatlanish bo’lagi bo’lgan yo’larda qarama – qarshi yo’nalishdagi transport vositalari oqimini ajratadi;

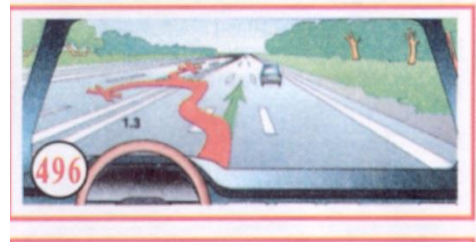
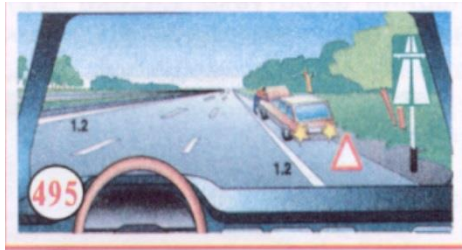
1.4 — to’xtash taqiqlangan joyni bildiradi. Yakka holda yoki 3.27 “To’xtash taqiqlangan” yo’l belgisi bilan qo’llaniladi hamda yo’ning harakatlanish qismi chetiga yoki yo’l chetidagi to’siq (bordiyur) ustidan chiziladi;

Buylanma chiziqlar va ularning xususiyatlari. Yo’ning qatnov qismi yuzasidagi chiziqlar, ishoralar va boshqa belgilar harakatlanish tartibini belgilaydi.

Yo’l yuzasidagi yotik chiziqlar oq rangda buladi (1.4, 1.10 va 1.17 chiziqlar sariq rangda buladi).

1.5-ikki yoki uch bo’lakli yo’larda qarama-qarshi yunalishlarda harakatlanayotgan transport vositalari oqimlarini ajratadi; bir yo’nalishda harakatlanish uchun muljallangan ikki yoki kup bo’lakli yo’larda bo’laklarning chegaralarini bildiradi.

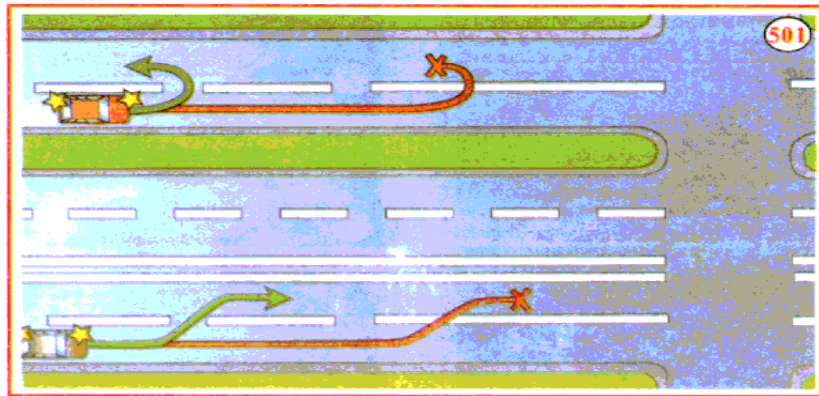
1.6-yakindashish chizigi-xar bir chiziq uzunligi ular orasidagi masofadan katta bo'lgan uzoq-uzoq chiziq-qarama-qarshi yoki bir yunalishda harakatlanayotgan transport vositalari oqimlarini ajratuvchi 1.1 yoki 1.11 chizigiga yakindashayotganlik haqida ogoxlantiradi (501-rasm).

1.7-xar bir chizig'i qisqa va oralari shu chiziq bo'yiga teng bo'lgan uzoq-uzoq chiziq-chorradagi harakatlanish bo'laklarini bildiradi (500-rasm).

1.8-enli uzoq-uzoq chiziq-tezlanish yoki sekinlanish bo'lagi bilan yo'ning harakatlanish qismidan asosiy bo'lagi o'rtasidagi chegarani bildiradi (chorralarda, yo'ning turli satxda kesishgan kismilarida, avtobuslar tuxtaydigan joylarda va xokazo) (545-rasm).

1.9-reversiv harakatlanishda qatnov qismining chegarasini belgilaydi; reversiv harakatlanish amalga oshirilgan yo'llarda (reversiv svetofori o'chirilgan xolatda) qarama-qarshi yunalishdagi transport oqimini ajratadi (503-rasm).

1.10-to'xtab turish taqiqlangan joyini bildiradi. Yakka xolda yoki 3.28 yo'l belgisi bilan ko'llanadi va yo'ning harakatlanish kismi chetiga yoki yo'l chetidagi tusik (bordiyur) ustidan chiziladi (504-rasm).

1.11-sidirga chiziq yonida chizilgan uzoq-uzoq chiziq faqat biror bo'lakda qayta tizilishga ruxsat beradi va transport oqimlarini ajratadi (505-rasm).

1.12-to'xtash chizig'i (506-rasm). 2.5 bandli belgi o'rnatilganda yoki svetoforning takiklovchi ishorasida bu chiziq avtomobil to'xtaydigan joyini ko'rsatadi.

1.13-bir kator bulib terilgan uchburchaklar kesishgan yo'lda harakatlanayotgan transport vositasiga yo'l berish zarur bo'lganda, avtomobilni to'xtatish lozim bo'lgan joyini ko'rsatadi (507-rasm).

1.14.1, 1.14.2-bir-biriga parallel chizilgan keng uzluksiz chiziq («zebra») piyodalarning o'tish joyini bildiradi (508-rasm).

1.14.2-belgining ishorali yunaltirgichlari piyodalarning harakatlanish yunalishini ko'rsatadi (509-rasm).

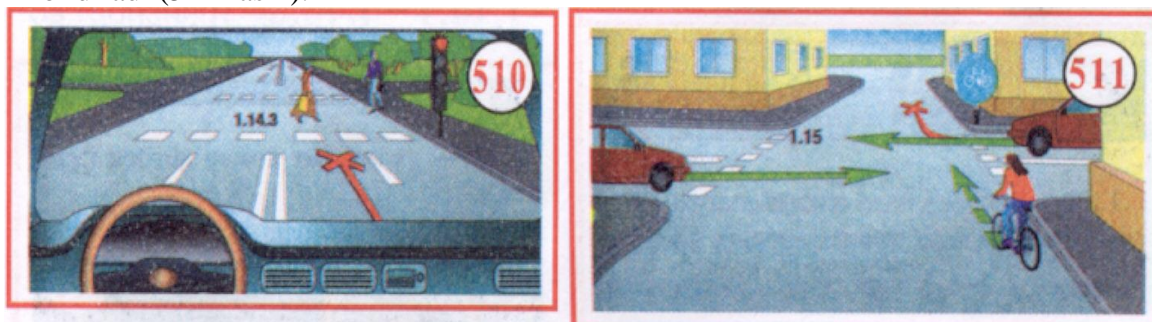
1.14.3-piyodalarning o'tish joyi svetofor orqali tartibga solinadi (510-rasm).

1.15-yo'lni velosiped yo'lagi kesib o'tganini bildiradi.

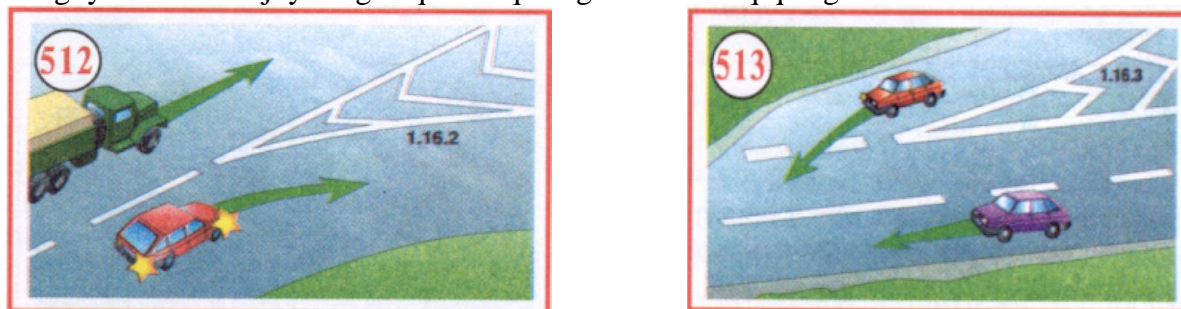

1.16.1-1.16.3-transport vositalarining oqimi ajraladigan yoki qo'shiladigan joylardagi yunalitiruvchi orolchalarni bildiradi.

1.17-belgilangan yunalishli transport vositalarining bekatlari hamda taksilarning to'xtab turish joylarini bildiradi (514-rasm).

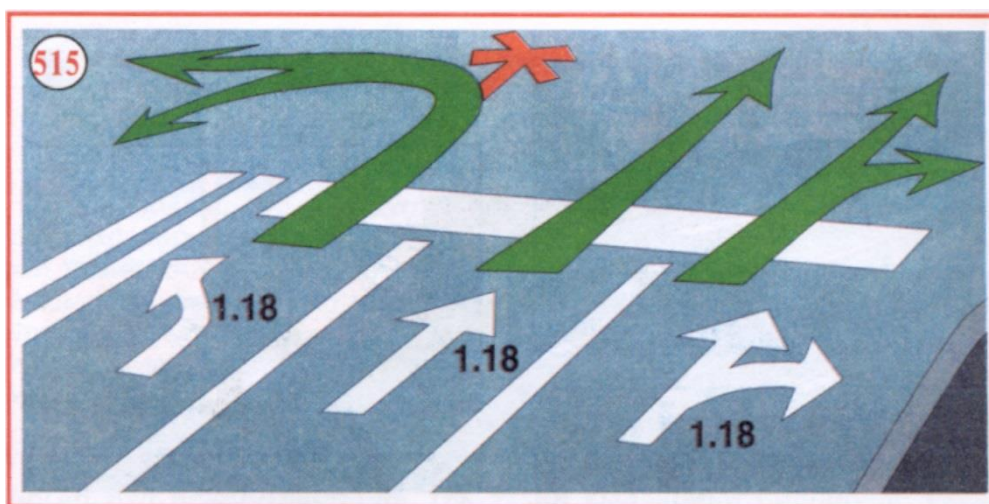
1.18-chorraxada bo'laklar bo'yicha ruxsat berilgan harakatlanish yunalishlarini ko'rsatadi. Yakka xolda yoki 5.8.1, 5.8.2 belgilari bilan ko'llanadi. Oxiri berk yo'l tasvirlangan chiziq, shu yunalishdagi yon tomonda joylashgan qatnov qismiga burilish taqiqlangan ko'rsatadi.

CHetidagi chap bo'lakdan chapga burilishga ruxsat beruvchi yunalitirgich shu bo'lakdan kayrilishga ham ruxsat beradi (515-rasm).

1.19-harakatlanish qismining toraygan, shuning bilan yunalishdagi harakatlanish bo'laklarining soni kamaygan yoki qarama-qarshi yunalishda kelayotgan transport vositalari oqimlarini ajratuvchi 1.1 yoki 1.11 chizig'iga yaknlashganlik haqida ogoxlantiruvchi chiziq. Birinchi xolda 1.18.1-1.18.3 yo'l belgilari bilan ko'llanishi mumkin (516-rasm).

1.20-katta uchburchak shaklida bo'lib, xaydovchini 1.13 chizig'iga yakinlashayotganidan ogoxlantiradi (517-rasm).

1.21-«STOP»-to'xtash yozuvi-2.5 belgisi bilan birga ko'llanganda xaydovchini 1.12 chizig'iga yakinlashayotgani haqida ogoxlantiradi (518-rasm).

1.22-yo'l raqamini ko'rsatadi (562-rasm).

1.23-yo'lning faqat belgilangan yunalishli transport vositalari uchun mo'ljallangan bo'lagini bildiradi (520-rasm).

1.1 va 1.3 bandli chiziqlarni bosib o'tish taqiqlanadi, harakatlanish qismining chekkasini bildirish uchun qllangan 1.1 chizigi bundan istisno.

1.2, 1.5-1.8 chiziqlarini istalgan tomondan bosib o'tish mumkin.

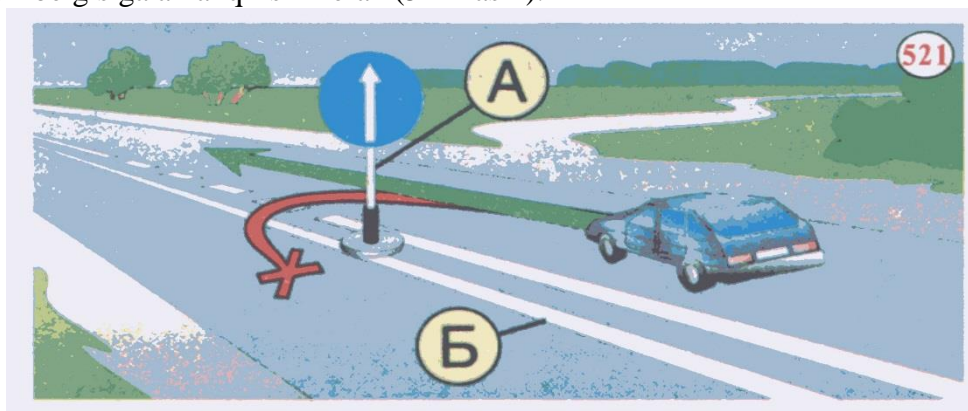
Reversiv svetoforlar bo'lmaganda, 1.9 bandli chizig'ini faqat avtoullovning o'ng tomonida bo'lsa, bosib o'tishga ruxsat beriladi.

Reversiv svetofor yokilgan vaktida bir yunalishli bqlaklarni ajratayotgan 1.9 chizigini itsalgan tomonidan bosib utishga ruxsat beriladi.

Reversiv svetofor o'chirilganda, xaydovchilar darxol 1.9 chizig'idan o'ngga qayta tizilishlari kerak. Reversiv svetofor o'chirilgan bo'lsa, qarama-qarshi yunalishdagi transport oqimlarini ajratuvchi 1.9-chizig'ini bosib utish taqiqlanadi.

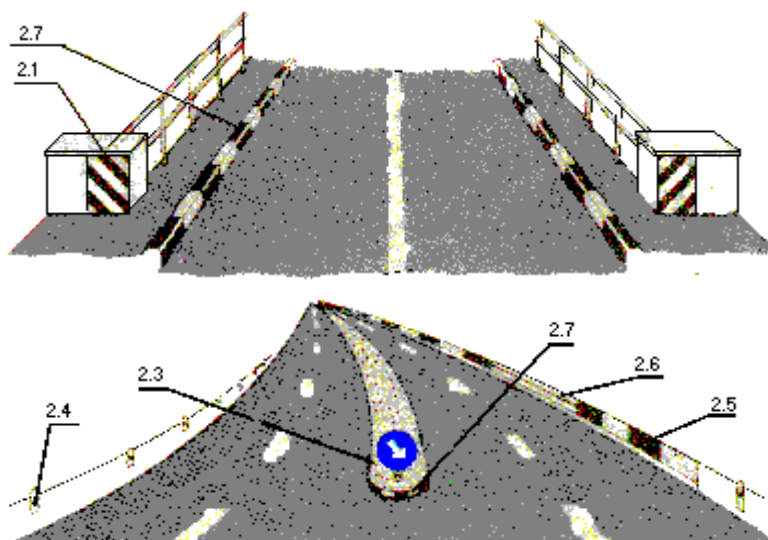
1.11. Bandli chizig'ini uzuq-uzuq tomondan sidirga chiziq tomonidan esa faqat quvib yoki chetlab o'tishni tugutayotganda bosib o'tishga ruxsat beriladi.

Vaqtincha o'rnatilgan va doimiy yo'l belgilari va chiziqlar bir-biriga zid kelsa. Xaydovchi vaktinchalik yo'l belgisiga amal qilishi kerak (521-rasm).

Tik chiziqlar

Tik chiziqlar - yo'l inshootlari va jihozlari yuzalariga ketma – ket chizilgan yo'l – yo'l oq – qora chiziqlar majmuasidan iborat bo'lib, ularning o'lchamlarini ko'rsatishda, ko'z bilan chamalash vositasi sifatida xizmat qiladi.

2.1 — harakatlanayotgan transport vositalariga xavf tug'diradigan yo'l inshootlarining tik elementlari (ko'priklar va osma yo'llar, ustunlar va h. k.) ni bildiradi.

2.2 - tonellar, ko'priklar, osma yo'l va ko'priklarning pastki qirrasini bildiradi.

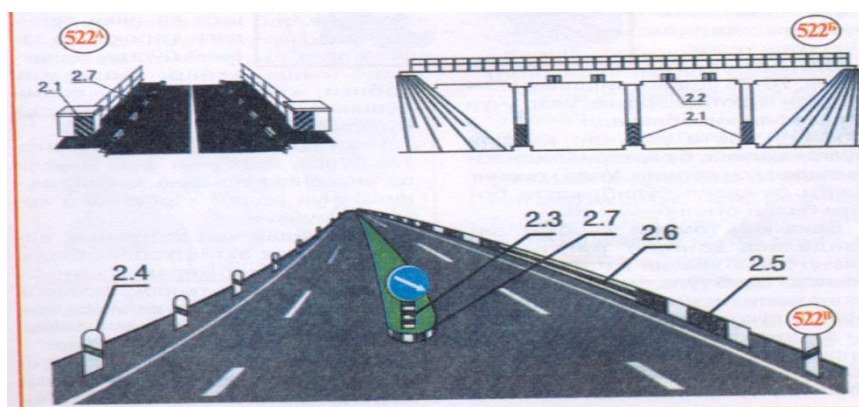
2.3 – ajratish bo'laklaridagi yoki “xavfsizlik orolchalari”dagi dumaloq, ustunlarni bildiradi.

2.4 – yo'naltiruvchi, beton yoki temir beton ustunlar, to'siq, tirkaklar va hokazolarni bildiradi.

2.5 – yo'lning kichik radiusli burilishlari, tik nishabliklari va boshqa xavfli joylarda yo'l chetiga o'rnatilgan to'siqlarning yon yuzalarini bildiradi.

2.6 – boshqa joylardagi to'siqlarning yon yuzalarini bildiradi.

2.7 – yo'lning xavfli joylarida uning chetidagi to'siqni (bordyurni) va yo'l sathidan baland bo'lgan “xavfsizlik choralari” chetini bildiradi.

Nazorat savollari

1. Yo'l belgi chiziqlarning guruhlari va turlari.

2. Yo'l belgi chiziqlarning vazifalari.
3. Yotiq chiziqlarning turlanishi.
4. Sariq rangli yotiq chiziqlar.
5. Yotiq chiziqlarning qo'llanilishi.
6. Tik chiziqlar.

Amaliy ishining hisob shakli

1. Ishdan maqsad
2. Amaliy ishini o'tkazish joyi _____ va sanasi _____
3. Umumiy ma'lumot
4. Xulosa

3-Amaliy mashg'ulot

Mavzu: Maxsus transport vositalarining imtiyozlari va harakatni tartibga solish, ishoralarni berish va harakatlanish tartibi.

Ishdan maqsad: Talabalarda maxsus transport vositalarining imtiyozlari va harakatni tartibga solish, ishoralarni berish va harakatlanish tartibi to'g'risida ko'nikma va malaka hosil qilish.

Maxsus transport vositalarining imtiyozlari

7.1. Ko'k rangli yalt – yalt etuvchi chiroq – mayoqchasi va (yoki) maxsus tovushli ishorasi yoqilgan tezkor va maxsus xizmat transport vositalarining haydovchilari kechiktirib bo'lmaydigan xizmat vazifalarini bajarayotib, yo'l harakatini xavfsizligini tahminlash sharti bilan ushbu Qoidalarning 8 bob (8.9 bandidan tashqari), 10 – 15, 18 – 19 boblari, Qoidalarning 1 va 2 ilovalari talablaridan chetga chiqishlari mumkin. Ko'k rangli chiroq mayoqchaga qo'shimcha qizil rangli chiroq – mayoqcha ham yoqilishi mumkin.

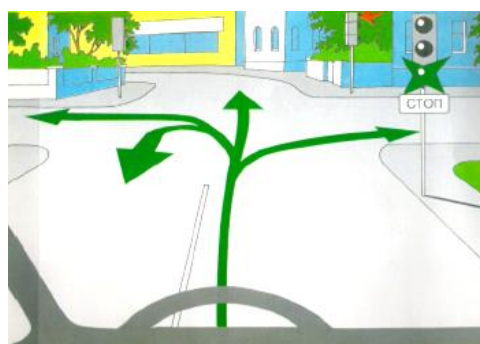
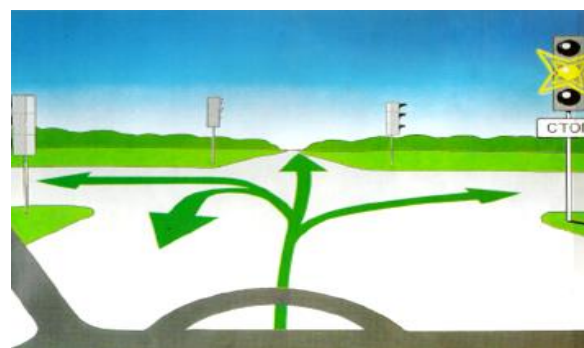
Boshqa yo'l harakati qatnashchilariga nisbatan imtiyozga ega bo'lishlari uchun bunday transport vositalarida yalt – yalt etuvchi chiroq mayoqcha va (yoki) mahsus tovushli ishorasi yoqilgan bo'lishi shart. Ular o'zlariga yo'l berilayotganligiga ishonch hosil qilganlaridan so'nggina imtiyozdan foydalanishlari mumkin.

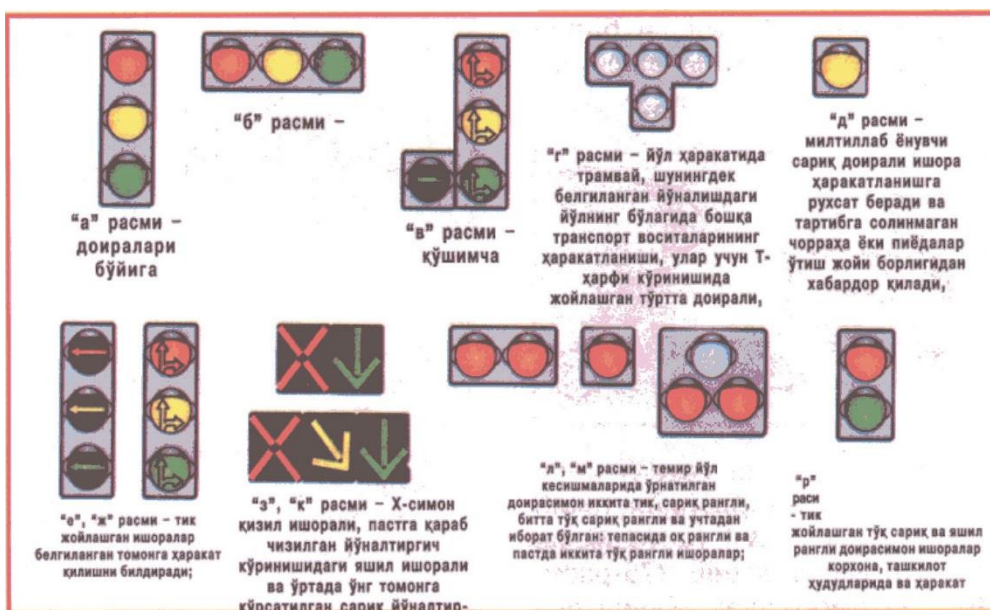
Tezkor xizmat va maxsus xizmat transport vositalari kuzatib kelayotgan transport vositalari ham shu imtiyozdan foydalanadilar.

7.2. Haydovchilar ko'k rangli chiroq – mayoqcha va (yoki) maxsus tovushli ishoralarni yoqqan holda yaqinlashib kelayotgan transport vositalariga, shuningdek, ularning kuzatuvdagi yaqinni yorituvchi chiroqlari yoqilgan transport vositalariga yo'l berishlari, zarur bo'lgan hollarda ularning to'siqsiz o'tib ketishlari uchun o'zlari boshqarib borayotgan transport vositalarini yo'lning o'ng tomoniga borib to'xtatishlari shart.

7.3. Ko'k rangli chiroq – mayoqchasini yoqib turgan transport vositasiga yaqinlashayotgan haydovchilar zarur bo'lib qolganda darhol to'xtash imkoniyatini beradigan darajada harakatlanish tezligini kamaytirishlari shart.

7.4. Zarg'aldoq yoki sariq rangli chiroq – mayoqchasi yoqilgan, yo'ldan foydalanish hizmatiga tegishli moslama va transport vositalarining haydovchilari ish bajarish jarayonida yo'l harakati xavfsizligini tahminlash sharti bilan ushbu Qoidalarning yo'l belgilari, chiziqlari hamda 11.4, 11.5, 11.8 va 18.1 bandlari talablaridan chetga chiqishlari mumkin. Boshqa haydovchilar ularning ish bajarishlariga to'sqinlik tug'dirmasliklari shart. Zarg'aldoq va sariq rangli chiroq – mayoqcha harakatlanishda imtiyoz bermaydi va u faqat boshqa harakatlanish qatnashchilarining ehtiborini jalb etish uchun xizmat qiladi.

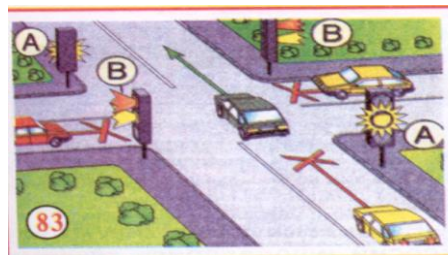

Svetofor yashil, sariq, qizil va oq rangli yorug'lik ishoralaridan iborat. Svetofor ishoralari tegishli ravishda doirasimon, yunaltirgich, piyoda tasviri tushirilgan va X-simon kurinishda buladi. Doira shaklidagi svetoforlarda yashil doirali ishoralar bilan bir tekisda joylashgan yashil yo'naltirgich ko'rinishidagi ishorali bitta yoki ikkita qo'shimcha tarmoq bo'lishi mumkin.

Svetofordagi doirali ishoralar quyidagilarni bildiradi;

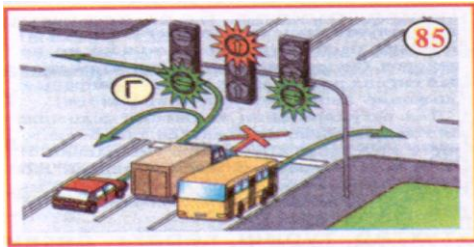
- yashil ishora harakatlanishga ruxsat beradi;
- miltillagan yashil ishora-harakatlanish mumkin, oz vaqtdan so'ng to'xtash ishorasi yonadi (yashil ishora o'chishiga soniyalar kolgani to'g'risida axborot berish uchun rakamli tablo ko'llanishi mumkin, 81, 82-rasmlar).
- sariq ishora harakatni taqiqlaydi va ishoralar almashuvi haqida ogohlantiradi;

- miltillovchi sariq ishora harakatlanishga ruxsat beradi va tartibga solinmagan chorraxa yoki piyodalar o'tish joyi borligidan xabardor qiladi, xavf-xatar haqida ogohlantiradi (84-rasm, «B»);
- qizil ishora, shuningdek miltillovchi qizil ishora harakatlanishni taqiqlaydi;
- qizil va sariq ishoralarning bir vaqtda yonishi harakatlanishni taqiqlaydi va oz muddatda yashil ishora yonishi haqida axborot beradi (83-rasm, «V»).

Yo'naltirgich ko'rinishidagi qizil, sariq va yashil rangli svetofor ishoralari ham doira shaklidagi svetofor ishoralari bilan bir xil mazmunga ega bo'ladi. ular faqat ko'rsatilgan yo'nalishda harakatlanishni bildiradi.

SHuningdek, chap tomonga burilish ruxsat beriladi, degan yo'naltiruvchi ishora qayrilib olishga ham ruxsat beradi (85-rasm, «G»).

Qo'shimcha tarmoqdagi yashil yunaltirgich ham xuddi shu mahnoni bildiradi (86-rasm, «D»).

Qo'shimcha sathdagi ishora o'chirilgan bo'lsa, shu tarmoq tartibga solayotgan yo'nalishda harakatlanish taqiqlanganini bildiradi (87-rasm, «E»).

Agarda svetoforming asosiy yashil ishorasiga qora yo'naltirgich (yo'naltirgichlar)ning shakli tushirilgan bo'lsa, u xaydovchilarga svetoforming qo'shimcha

tarmog'i borligi haqida axborot beradi va shu asosiy tarmoqdagi yo'naltirgichlar yunalishida harakatlanishga ruxsat berilganini ko'rsatadi (88-rasm, «J»).

Svetoфор ishorasi piyoda tasviri ko'rinishida bo'lsa, u faqat piyodalarning harakatiga oiddir (88A-rasm). Yashil rangli ishora yonsa, piyodalarning yurishiga ruxsat beriladi, qizil ishora yonsa, -«to'xtab turish kerak» degan mahnoni bildiradi.

Velosiped harakatlanishini tartibga solishda doirasimon ishoralar ishlatiladi. Faqat ular oddiy svetoфорlardan kichikroq bulib, 200x200mm o'lchamdagi to'rt burchak shaklida, velosiped rasmi bor belgi qo'shimcha joylashtiriladi (88B-rasm).

Ko'r nogiron piyodalalarni ogohlantirish uchun svetoфорda qo'shimcha ravishda tovushli ishora o'rnatilishi mumkin.

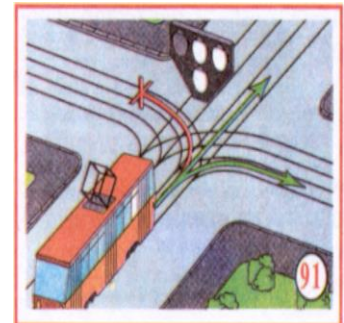
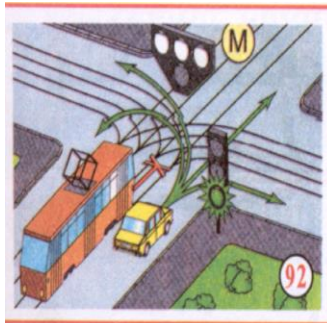
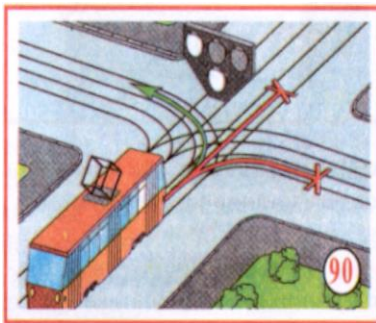
Qatnov qismidagi harakat yo'nalishi qarama-qarshi tomonga o'zgarishi mumkin bo'lgan bo'laklarda transport vositalarini harakatini tartibga solish uchun X-simon qizil ishorali va pastga qaragan

yo'naltirgich ko'rinishidagi yashil ishorali reversiv svetoфорlar qo'llanadi.

Bu ishoralar qaysi bo'lak ustiga o'rnatilgan bo'lsa, unda harakatlanishni taqiqlaydi yoki ruxsat beradi (89-rasm, «Z» va «I»).

Reversiv svetoforming asosiy ishoralariga qo'shimcha ravishda sariq yo'naltirgich ishorasi o'rnatilishi mumkin. Sariq rangli yo'naltirgich diagonal xolatda past tomonga qaratilgan bo'lib, uning yoki chap tomonga harakatlanadigan transport vositalari uchun o'rnatiladi (89-rasm, «K»).

Ularning yonishi boshqa ishora yonishiga navbat kelishi va yo'lning boshqa tomoniga o'tishiga ruxsat etilishini bildiradi.

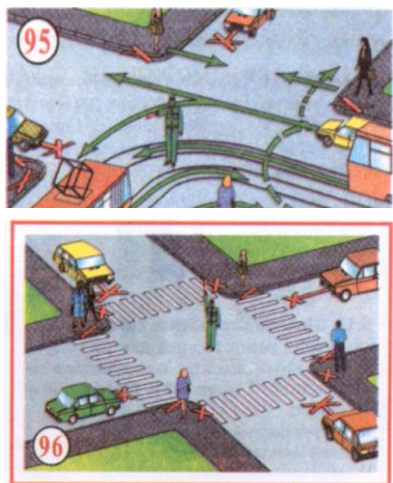
Ikki tomoni 1.9 «Yo'l belgilari va yo'l chiziqlariga qarang») chiziq bilan belgilangan bo'lak ustiga o'rnatilgan, ishoralari o'chirilgan reversiv svetoфор shu bo'lakka kirishni taqiqlaydi (89-rasm, «L»).

Tramvay, shuningdek, belgilangan yo'nalishdagi boshqa avtotransport vositalarining harakatlanishini ular uchun ajratilgan maxsus bo'lakda tartibga solish uchun T Xarfi ko'rinishida joylashgan to'tta doirasimon, oq rangli ishorali svetoфорlar ko'llanishi mumkin. Agarda ustki doirali

ishora yonib, pastdagisi yonmasa, «harakat taqiqlanadi» degan mahnoni bildiradi; lekin chap tomondagisi bilan pastdagi ishora yonsa –chap tomonga harakatlanishga ruxsat etiladi, o'rtasidagi yonsa-to'g'riga yurishni, ung tomonga harakatlanishga ruxsat beriladi (90, 91, 92-rasmlar, «M»).

Temir yo'l kesishmalarida o'rnatilgan doirasimon, oq rangli, miltillovchi ishora transport vositalari kesishma orqali harakatlanishga ruxsat beradi (93-rasm, 1.3.1. «Bir izli temir yo'l belgisi o'rnatilgan»).

Yaqinlashib kelayotgan poezd lokomotiv, drezina) bo'lmasa, o'chirilgan miltillovchi oq va qizil rangli ishoralarda ham harakatlanishga ruxsat beriladi.

Tartibga soluvchining ishoralari kuyidagi mahnoni bildiradi;

Qo'l yon tomonga uzatilganda yoki tushirilganda chap va ung tomondan tramvay to'g'riga, relssiz transport vositalariga esa to'g'riga va o'ngga harakatlanishga, piyodalarga qatnov qismini kesib o'tishga ruxsat beriladi (94-rasm). Old va orqa tomondan barcha transport vositalari va piyodalar harakatlanishi taqiqlanadi. O'ng qo'l oldingan uzatilganda, chap yondan tramvayga, qolgan transport vositalariga barcha yo'nalishlarda, old tomondan avtomobillar faqat o'ng tomonga harakatlanishga ruxsat beriladi. Orqa va o'ng tomondan harakatlanish taqiqlanadi. Piyodalarga tartibga soluvchi orqa tomondan qatnov qismini kesib o'tishga ruxsat beradi (95-rasm).

Qo'lini yuqoriga ko'targanda, transport vositalari va piyodalarning barcha yo'nalishlarda harakatlanishi taqiqlanadi

(96-rasm).

Tartibga soluvchi haydovchilar va piyodalarga tushunarli bo'lgan boshqa ishoralarni ham berishi mumkin. Ishoralar yaxshi ko'rinishi uchun tartibga soluvchi «jezl» yoki yorug'lik qaytaradigan qizil rangli doirasimon moslamalarni ko'llashi mumkin (97-rasmlar, «a» va «b»).

Transport vositasining to'xtatish uchun harakatni tartibga solayotgan YXXX xodimi yoki ichki ishlar xodimi qo'l ishorasi bilan yoki ovoz kuchaytirgich moslama orqali ko'rsatma beradi. Xaydovchilar esa ko'rsatilgan joyda to'xtashlari zarur.

Izoo': yo'lda ketayotgan avtomobilni to'xtatish uchun ichki ishlar xodimi yoki tartibga soluvchi shaxs ovoz kuchaytiradigan karnayda avtomobilning rusumini, ruyxatdan o'tgan raqamini va qaerda to'xtashini aytadi.

Yo'l harakati qatnashchilarining ehtiborini jalb qilish uchun xushtak bilan qo'shimcha ishora berilishi mumkin (97-rasm, «v»).

Yo'l harakatini tartibga soluvchidan va reversiv svetofordan tashqari «harakat qilish taqiqlanadi» degan ishora bo'lsa, haydovchilar «TSOP» chizig'idan oldin to'xtashi zarur (98-rasm, «N»). Agarda «TSOP» chizig'i bo'lmasa:

-piyodalarga xalakit bermasdan to'xtash mumkin (99-rasm, «O»);

-temir yo'l kesishmasi oldidan to'xtash zarur.

Boshqa joylarda svetofor yoki tartibga soluvchining oldida harakatlanishga ruxsat berilgan transport vositalari va piyodalarga xalakit bermagan holda to'xtash mumkin.

Xaydovchilar va piyodalar tartibga soluvchining ishorasi va ko'rsatmalariga, agar ular svetofor ishoralari, yo'l belgilari va chiziqlariga (101-rasm, «R») zid bo'lgan taqdirda ham amal qilishlari shart (101-rasm, «P»).

Temir yo'l kesishmalarida svetoforning miltillovchi qizil ishorasi bilan bir vaqtda piyodalarning kesishma orqali harakatlanishi taqiqlangani to'g'risida qo'shimcha axborot sifatida tovushli ishora berilishi ham mumkin.

Nazorat savollari

1. Qanday transport vositalari maxsus transport vositalari deyiladi?
2. Maxsus transport vositalarining imtiyozlari nimalardan iborat.
3. Qanday qurilma svetofor deyiladi?
4. Tartibga soluvchining asosiy ishoralari nimalardan iborat?
5. Svetofor qo'shimcha tarmoqning vazifalari nimalardan iborat?
6. Svetofor turlarini bilasizmi?

Amaliy ishining hisob shakli

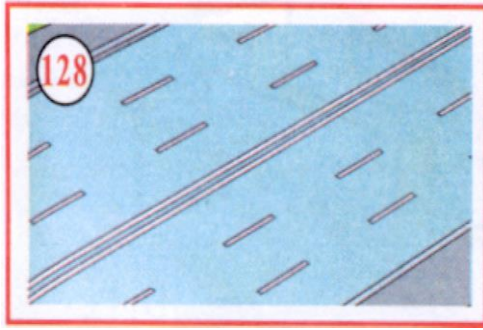
1. Ishdan maqsad
2. Amaliy ishini o'tkazish joyi _____ va sanasi _____
3. Umumiy ma'lumot
4. Xulosa

4-Amaliy mashg'ulot

Mavzu: Yo'ning qatnov qismida transport vositalarining joylashishi va xarakatlanish tartibi.

Ishdan maqsad: Talabalarda yo'ning qatnov qismida transport vositalarining joylashishi, va xarakatlanish tartibi to'g'risida ko'nikma va malaka hosil qilish.

Relg'ssiz transport vositalari harakatlanadigan bo'laklar soni chiziqlar yoki 5.8.1, 5.8.2, 5.8.7, 5.8.8. yo'l belgilari bilan belgilanadi. Bunday chiziqlar yoki yo'l belgilari bo'lmasa, haydovchilar yo'l bo'laklarini o'zlari, qatnov qismini kengligini, transport vositalari orasidagi zarur yonlama oraliq masofani va ularning gabarit o'lchamlarini hisobga olgan holda aniqlaydilar. Bunda harakat ikki tomonlama bo'lgan yo'l qatnov qismining chap tomondagi yarmi qarama – qarshi yo'nalishda harakatlanish uchun mo'ljallangan, deb hisoblanadi.

To'rt va undan ortiq bo'lakli, harakat ikki tomonlama bo'lgan yo'llarda qarama – qarshi yo'nalishda harakatlanish uchun mo'ljallangan bo'laklarga chiqish taqiqlanadi.

Harakat ikki tomonlama bo'lgan uchta bo'lakli (1.9 chizig'i bilan belgilangandan tashqari) yo'llarda o'rta bo'lakka faqat quvib o'tish, chapga burilish, qayrilib olish va aylanib o'tish uchungina chiqishga ruxsat etiladi. Qarama – qarshi yo'nalishda harakatlanish uchun mo'ljallangan chetki chap bo'lakka chiqish taqiqlanadi.

Aholi yashaydigan joylardan tashqarida haydovchilar transport vositalarini mumkin qadar qatnov qismining o'ng chetiga yaqinroqqa olib harakatlanishlari kerak.

Aholi yashaydigan joylarda Qoidalarining 11.6, 19.1, 26.2 bandlaridagi talablarni hisobga olgan holda haydovchilar o'zlariga qulay bo'lgan harakatlanish bo'lagidan foydalanishlari mumkin. Faqat o'ngga yoki chapga burilish, qayrilib olish, quvib o'tish, to'xtash oldidan xarakatlanish bo'lagini o'zgartirishga ruxsat etiladi.

Biroq, bir yo'nalishdagi uch va undan ortiq bo'lakli har qanday yo'lda xarakat serqatnovligi sababli boshqa bo'laklar band bo'lgan hollarda, shuningdek, quvib o'tish, chapga burilish yoki qayrilib olish, ruxsat etilgan to'la vazni 3,5 tonnadan ortiq bo'lgan yuk.

Avtomobillariga esa faqat chapga burilish yoki qayrilib olish uchun chetki chap bo'lakni egallashga ruxsat etiladi.

Harakatlanish tezligi bobi o'z ichiga 5 bandni oladi:

1- band. Haydovchi sharoitlarni hisobga olgan holda transport vositasini cheklangan tezlikdan oshirmasdan boshqarishini;

2- band. Aholi yashaydigan joydagi ruxsat etilgan tezlikni;

3- band. Aholi yashaydigan joylardan tashqaridagi ruxsat etilgan tezliklarni;

4- band. Har qanday yo'llardagi haraqat tezliklarini;

5- band. Haydovchilarga taqiqlangan holatlarni izohlaydi.

13- bob. Quvib o'tish bobi 6 bandni o'z ichiga oladi:

1-band. Haydovchining quvib o'tish holatlarini;

2- band. Quvib o'tish shartlarini;

3- band. Quvib o'tishdagi haraqat tezligi;

4- band. Quvib o'tishni tugallagandan qeyingi holatlarni;

5- band. Quvib o'tishni taqiqlovchi holatlarni;

6- band. Aholi yashaydigan joylardan tashqaridagi yo'llarda quvib o'tish hollarini.

14- bob. To'xtash va to'xtab turish bobi 8 bandni o'z ichiga oladi:

1- band. Transport vositalarida yo'lning o'ng yoki chap tomonida to'xtash va to'xtab turish qoidalarini;

2- band. Transport vositalarini piyodalar haraqatiga xalaqit bermasdan yo'l yoqasida qo'yishni;

3- band. Transport vositalarini aholi yashaydigan joylardan tashqarida to'xtash va to'xtab turishi mumkinligi;

4- band. To'xtash taqiqlangan joylar:

-tonnellarda, temir yo'l kesishmalarida, piyodalar o'tish joylarida va ularga 5 metrdan kamroq masofa qolganda;

-to'xtash taqiqlangan yo'l belgisi (3.27) hamda chizitsi (1.4) ning tahsiri doirasida.

5- band. To'xtab turish taqiqlangan joylar:

- temir yo'l kesishmalariga 50 metr qolganda;

- to'xtash va to'xtab turishni taqiqlovchi yo'l belgilari (3.27-3.30) va chiziq-lari (1.14-1.10) tahsirlari doirasida.

6-band. To'xtash taqiqlangan joyda majburiy to'xtagan haydovchining ko'radigan choralari haqida;

7-band. To'xtagan transport vositalarini boshqa transport vositalari harakatiga xavf tug'dirmasligi to'g'risida;

8- band. Transport vositasini o'z-o'zidan harakatlanishini yoki undan foydalanishni istisno qiladigan ehtiyot choralar to'rsisida ma'lumot beradi.

Haydovchi o'zidan oldinda ketayotgan transport vositasi keskin to'xtaganda u bilan to'qnashib ketmaslik kafolatini beradigan oraliq masofani, shuningdek, yo'l harakati havfsizligini tahminlaydiganyonlama oraliq masofani saqlashi kerak.

Aholi yashaydigan joylardan tashqaridagi yo'llarda tezligini soatiga 50 kilometr-dan oshirishi mumkin bo'lmagan, shuningdek, ruxsat etilgan to'la vazni 12 tonnadan ortiq bo'lgan transport vositalarining haydovchilari o'zi va oldida ketayotgan transport vositasi oralig'ida, ularni quvib o'tishi mumkin bo'lgan transport vositalari bemalol yo'lning o'ng tomoniga qayta tizilishi uchun imkon beradigan masofani saqlashlari kerak.

Quvib o'tishga tayyorlanayotgan, shuningdek, transport vositalarining tashkiliy jamlanmasi tarkibida, serqatnov bo'lgan yo'llarda harakatlanayotgan transport vositalarining haydovchilariga bu talab taalluqli emas.

Agar biron – bir to'siq sababli qarama – qarshi yo'nalishlarda harakatlanish qiyin bo'lsa, to'siq o'z tomonida bo'lgan haydovchi yo'l berishi kerak.

Harakatlanish tezligi

Haydovchi harakatning serqatnovligini, transport vositasi va yukning hususiyati hamda holatini, yo'l va ob – havo sharoitini, shuningdek, harakatlanish yo'nalishidagi ko'rinishni hisobga olgan holda transport vositasini belgilangan cheklangan tezlikdan oshirmasdan boshqarishi kerak.

Transport vositasining tezligi haydovchiga Qoidalar talablarini bajarish uchun uning harakatini doimo nazorat qilib borish imkoniyatini berishi kerak.

Harakatlanishda, haydovchi aniqlay olishi imkoniyatida bo'lgan xavf yoki to'siq, paydo bo'lsa, u transport vositasining tezligini to'la to'xtatishni tahminlaydigan darajada kamaytirish yoki to'siqni boshqa harakat qatnashchilari uchun xavfsiz aylanib o'tish choralari-ni ko'rishi kerak.

Aholi yashaydigan joylarda transport vositalari tezligini soatiga 70 kilometrdan oshirmasdan harakatlanishga ruxsat etiladi.

Quvib o'tish

Haydovchi quvib o'tishni boshlashdan oldin:

O'zi o'tmoqchi bo'lgan harakatlanish bo'lagi quvib o'tish uchun yetarlicha maso-fada bo'sh ekanligiga, bu qarama – qashi yo'nalishdagi va shu bo'lakdagi transport vositalarining harakatiga xalaqit bermasligiga;

SHu bo'lakda orqada kelayotgan transport vositasi quvib o'tishni boshlama-ganligiga;

Oldinda harakatlanayotgan transport vositasi esa quvib o'tish, chapga burilish (qayta tizilish) haqida ishora bermasligiga;

Quvib o'tishni tugallayotganda quvib o'tilayotgan transport vositasiga xalaqit bermasdan ilgari egallagan bo'lakka qaytib o'ta olishiga ishonch xosil qilishi shart.

Relg'ssie transport vositalarini faqat chap tomondan quvib o'tishga ruxsat beriladi. Biroq chapga burilish ishorasini berib, burilishga kirishgan transport vositasini quvib o'tish o'ng tomondan amalga oshiriladi.

Quvib o'tilayotgan transport vositasining haydovchisiga harakat tezligini oshirish yoki boshqa hatti – harakatlar bilan quvib o'tishga to'sqinlik qilish taqiqlanadi.

Quvib o'tishni tugallagandan so'ng haydovchi ilgari egallagan harakatlanish bo'lagiga qaytishi shart (o'ng tomondan ruxsat etilgan quvib o'tishdan tashqari).

Biroq ushbu yo'nalishda harakatlanish uchun ikki yoki undan ortiq bo'lak bo'lsa, quvib o'tayotgan haydovchi o'zi egallagan bo'lakka qaytgan zaxoti keyingi quvib o'tishni boshlashga to'g'ri keladigan hollarda orqada o'zidan katta tezlikda harakatlanayotgan transport vositalariga xalaqit bermasa, chap bo'lakda harakatlanishni davom ettirishi mumkin

To'xtash va to'xtab turish

Transport vositalariga yo'lning o'ng tomonidagi yoqasida, u bo'lmaganda esa qatnov qismining chetida to'xtash va to'xtab turishga ruxsat etiladi.

Aholi yashaydigan joylarda yo'llarning chap tomonida to'xtash va to'xtab turishga har yo'nalishda kamida bittadan harakatlanish bo'lagi bo'lgan va o'rtada tramvay izi bo'lmagan hamda harakat faqat bir tomonlana bo'lgan yo'llarda ruxsat etiladi.

Ruxsat etilgan to'la vazni 3,5 tonnadan ko'p bo'lgan yuk avtomobillari harakat bir tomonlana bo'lgan yo'llarning chap tomonida faqat yuk ortish va tushurish uchun to'xtashlari mumkin.

Transport vositalarini qatnov qismining cheti bo'ylab bir qator qilib, kajavasi bo'lmagan ikki g'ildirakli transport vositalarini esa ikki qator qilib qo'yishga ruxsat etiladi.

Yo'lning qatnov qismi kengaygan ayrim joylarida boshqa yo'l harakati qatnashchilariga xalaqit bermaslik sharti bilan transport vositalarini boshqacha tartibda ham qo'yishga ruxsat etiladi.

Piyodalar harakatiga halaqit bermaslik sharti bilan qatnov qismiga chegaradosh trotuar chetida faqat yengil avtomobillar, mototsikllar, mopedlar va velosipedlarga to'xtab turishga ruxsat etiladi.

Aholi yashaydigan joylardan tashqarida to'xtab qolish, dam olish yoki boshqa maqsadlarda to'xtab turish faqat buning uchun ko'zda tutilgan maydonchalarda yoki yo'ldan tashqarida ruxsat etiladi.

Nazorat savollari

1. Haydovchi harakatni boshlashdan oldin qanday ishlarni qilishi kerak?
2. CHoraxada o'ngga burilishda haydovchi kimga yo'l berishi kerak?
3. Harqanday manevrdan oldin haydovchi nima qilishi kerak?
4. Qaerlarda qayrilib olish taqiqlanadi?
5. Yo'lning tor qismida qarama-qarshi harakatlanishda qaysi transport vositalari haydovchisi yo'l berishi kerak?
6. Qanday xollarda tramvay izlarida harakatlanishga ruxsat beriladi?
7. Transport vositalari orasidagi oraliq masofa qanday tanlab olinadi?
8. Qanday sharoitlarni hisobga olib transport vositalarining tezligi tanlab olinadi?
9. Qanday xollarda quvib o'tish taqiqlanadi?
10. Qanday joylarda to'xtash va to'xtab turish taqiqlanadi?

Amaliy ishining hisob shakli

1. Ishdan maqsad
2. Amaliy ishini o'tkazish joyi _____ va sanasi _____
3. Umumiy ma'lumot
4. Xulosa

5-Amaliy mashg'ulot

Mavzu: CHoraxalarda va maxsus joylarda harakatlanish.

Ishdan maqsad: Talabalarda CHoraxalarda va maxsus joylarda harakatlanish tartibi to'g'risida ko'nikma va malaka hosil qilish.

Tartibga solingan chorrahalar

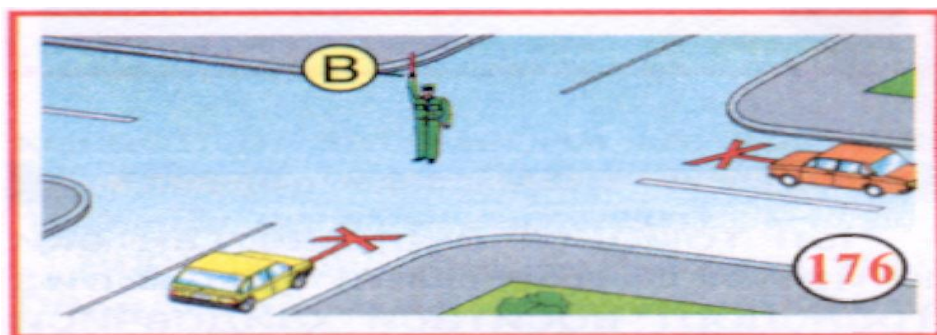
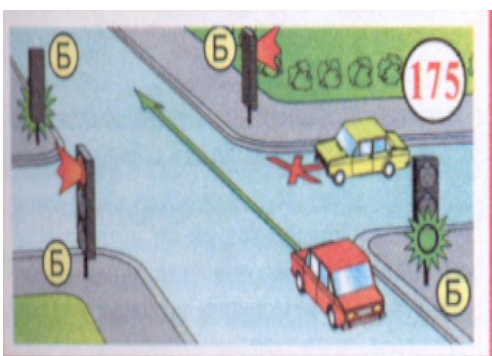
Svetoorning yashil ishorasida chapga burilayotgan yoki qayrilib olayotgan relssiz transport vositasining haydovchisi qarama – qarshi tomondan to'g'riga harakatlanayotgan va o'ngga burilayotgan transport vositalariga yo'l berishi shart. Bu qoidaga tramvay haydovchilari ham o'zaro amal qilishlari kerak.

Svetoforning qizil yoki sariq ishorasi bilan bir vaqtda yongan qo'shimcha tarmoyning yashil ishorasidagi yo'naltirgich yo'nalishida harakatlanayotgan transport vositasining haydovchisi boshqa yo'nalishdagi transport vositalariga yo'l berishi kerak.

Agar svetofor yoki tartibga soluvchining ishoralari tramvay va relssiz transport vositalariga bir vaqtda harakalanishga ruxsat bersa, harakatlanish yo'nalishidan qat'iy nazar, tramvay oldin o'tish huquqiga ega bo'ladi.

Svetoforning ruxsat etuvchi ishorasida chorrahaga kirgan haydovchi, undan chiqishdagi svetofor ishorasidan qat'iy nazar, belgilangan yo'nalishda harakatini davom ettirishi kerak. Biroq chorrahada haydovchining yuradigan yo'lida joylashgan svetoforlar oldida to'xtash chiziqlari (yoki 5.33 belgisi) bo'lsa, u har bir svetofor ishorasiga amal qilishi shart.

Svetoforning ruxsat beruvchi ishorasi yonganda haydovchi chorraha orqali harakatlanishni tugallayotgan transport vositalari va qatnov qismidan tegishli yo'nalishda o'tishni tugallayotgan piyodalarga yo'l berishi shart.

Tartibga solinmagan chorrahalar

Teng ahamiyatga ega bo'lmagan yo'llar kesishgan chorrahada, keyingi harakat yo'nalishidan qat'iy nazar, asosiy yo'ldan kelayotgan transport vositasiga ikkinchi darajali yo'ldan kelayotgan transport vositasining haydovchisi yo'l berishi kerak.

Teng ahamiyatga ega bo'lgan yo'llar kesishgan chorrahada relssiz transport vositasining haydovchisi o'ngdan kelayotgan transport vositalariga yo'l berishi shart.

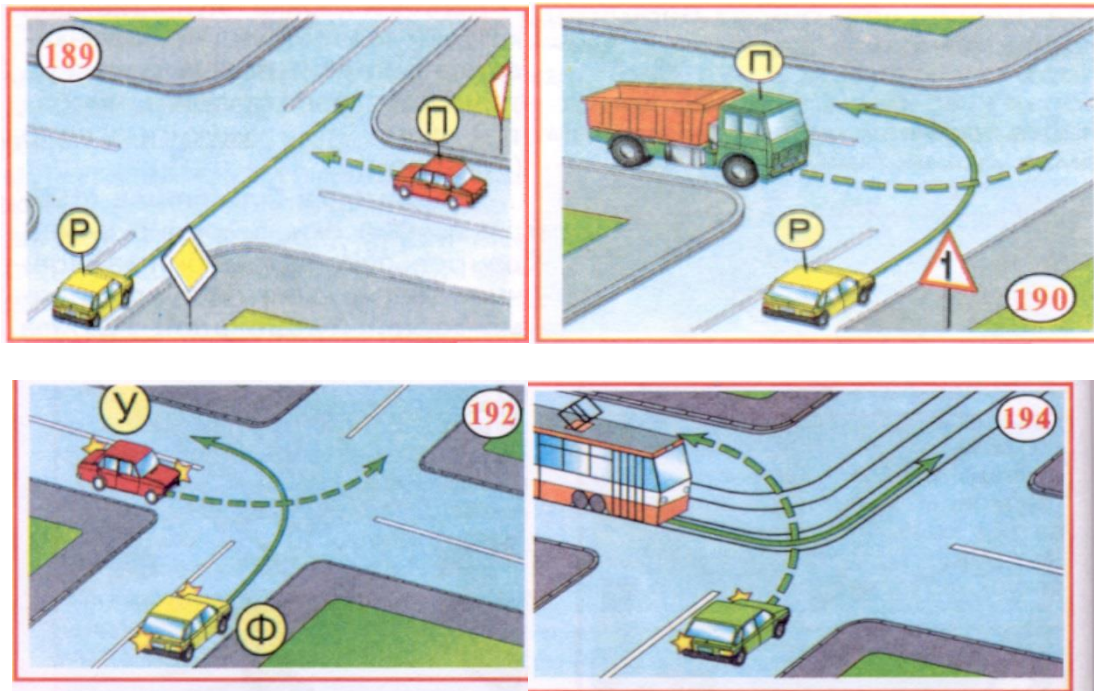
Bu qoidaga tramvay haydovchilari ham o'zaro amal qilishlari kerak. Bunday chorrahalarda, keyingi harakat yo'nalishidan qat'iy nazar, tramvay relssiz transport vositalariga nisbatan oldin o'tish huquqiga ega bo'ladi.

Asosiy yo'ning yo'nalishi chorrahada o'zgarganda, asosiy yo'lda harakatlanayotgan haydovchilar o'zaro teng ahamiyatli yo'llar chorrahasidan o'tish qoidasiga amal qilishlari shart.

Ikkinchi darajali yo'llarda harakatlanayotgan haydovchilar ham o'zaro shu qoidaga amal qilishlari lozim.

CHapga burilishda yoki qayrilib olishda relg'ssiz transport vositasining haydovchisi teng ahamiyatli yo'ldan qarama – qarshi yo'nalishdan to'g'riga yoki o'ngga harakatlanayotgan, shuningdek, ruxsat etilgan hollarda quvib o'tayotgan transport vositalariga yo'l berishi shart. Bu qoidaga tramvay haydovchilari ham o'zaro amal qilishlari kerak.

Agar haydovchi o'zi harakatlanayotgan yo'ning qoplamasi bor – yo'qligini aniqlay olmasa (qorong'i vaqt, loy, qor va h. k.) va imtiyoz belgilari bo'lmasa, unda u o'zini ikkinchi darajali yo'lda deb hisoblashi kerak.

Piyodalarning o'tish joylari va belgilangan yo'nalishdagi transport vositalarining bekatlari

Transport vositasining haydovchisi tartibga solinmagan piyodalar o'tish joyida qatnov qismidan o'tayotgan piyodalarga yo'l berishi shart.

Agar tartibga solinmagan piyodalar o'tish joyi oldida transport vositasi harakatini sekinlashtirsa yoki to'xtatsa, qo'shni bo'laklarda harakatlanayotgan boshqa haydovchilar bu Transport vositasi oldida piyodalar yo'qligiga ishonch hosil qilganlaridan so'nggina harakatlanishni davom ettirishlari mumkin.

Tartibga solingan piyodalar o'tish joylarida haydovchilar svetofoorning ruxsat etuvchi ishorasi yongan taqdirda ham piyodalarga qatnov qismini shu yo'nalishda kesib o'tishni tugallashga imkon berishi kerak.

Agarda, piyodalar o'tish joylaridan keyin paydo bo'lgan tirbandlik tufayli haydovchi piyodalar o'tish joyida to'xtashga majbur bo'ladigan bo'lsa, bunday piyodalar o'tish joylariga kirish taqiqlanadi.

Barcha hollarda, shu jumladan, piyodalar o'tish joylaridan tashqarida ham haydovchi oq xassa bilan ishora berayotgan ko'zi o'z piyodalarni o'tkazib yuborishi kerak.

Agar piyodalarni tushirish yoki chiqarish qatnov qismida yoki unda joylashgan maydonchada amalga oshirilayotgan bo'lsa, haydovchi bekatda to'xtagan belgilangan yo'nalishdagi transport vositasi eshiklari tomon borayotgan yoki undan kelayotgan piyodalarga yo'l berishi kerak.

“Bolalar guruhini tashash” taniqlik belgisi o'rnatilgan transport vositasi to'xtab turganda, unga yaqinlashayotgan haydovchi harakat tezligini kamaytirishi, zarur bo'lsa to'xtatishi va bolalar guruhini o'tkazib yuborishi kerak.

Nazorat savollari

1. CHorraxa nima ?
2. Tutashma nima?
3. CHorrahaning xududi qanday belgilanadi?
4. Teng ahamiyatli chorrahalarda harakatlanish?
5. Teng ahamiyatsiz chorrahalarda harakatlanish?
6. CHorrahalarda piyodalarning imtiyozlari?

Amaliy ishining hisob shakli

1. Ishdan maqsad
2. Amaliy ishini o'tkazish joyi _____ va sanasi _____
3. Umumiy ma'lumot
4. Xulosa

6-Amaliy mashg'ulot

Mavzu: Murakkab yo'l sharoitida xarakatlanish

Ishdan maqsad: Talabalarda Murakkab yo'l sharoitida xarakatlanish tartibi to'g'risida ko'nikma va malaka hosil qilish.

Temir yo'l kesishmalari orqali harakatlanish. Avtomagistrallarda harakatlanish. Turar joy dahalarida harakatlanish. Tik nishablik va tik balandliklarda harakatlanish. Belgilangan yo'nalishdagi transport vositalarining imtiyozlari. Tashqi yoritish asboblardan foydalanish. Mexanik transport vositalarini shatakka olish.

Temir yo'l kesishmalari orqali harakatlanish

17.1. Transport vositalarining haydovchilari temir yo'llarni faqat temir yo'l kesishmalari orqali poezd (lokomativ, drezina)larga yo'l berib kesib o'tishlari mumkin.

17.2. Temir yo'l kesishmasiga yaqinlashib kelayotgan haydovchi yo'l belgilari va chiziqlariga, svetofor ishoralariga, shlagbaum holatiga, kesishma navbatchisining ko'rsatmalariga amal qilishi, yaqinlashib kelayotgan poezd (lokomativ, drezina) yo'qligiga ishonch hosil qilishi shart.

17.3. Temir yo'l kesishmasiga kirish quyidagi hollarda taqiqlanadi:

Svetofor ishorasidan qathi nazar, shlagbaum yopiq turgan yoki yopila boshlagan holatda;

SHlagbaumning bor – yo'qligidan, uning holatidan qathi nazar, svetoforming taqiqlovchi ishorasida;

Kesishma navbatchisining taqiqlovchi ishorasida (navbatchi haydovchilarga oldi yoki orqasi bilan turib tayoqchani, qizil chiroq yoki bayroqchani boshidan ko'tarib tursa yoki qo'llarini yonga uzatsa);

Kesishmadan keyin hosil bo'lgan tirbandlik tufayli haydovchi kesishmada to'xtashga majbur bo'ladigan hollarda;

Agar ko'rinish chegarasidagi masofada kesishmaga poezd (lokomativ, drezina) yaqinlashib kelayotgan bo'lsa;

Bundan tashqari:

Kesishma oldida turgan transport vositalarining qarama – qarshi harakatlanish bo'lagiga chiqib aylanib o'tish;

SHlagbaumni o'zboshimchalik bilan ochish;

Kesishma orqali zanjirli qishloq xo'jaligi, yo'l qurilishi va boshqa mashina va boshqa mexanizmlarning yurib o'tishi (mexanik transport vositalariga yuklab olib o'tish ruxsat etiladi);

Temir yo'l distantsiyasi boshlig'ining ruxsatisiz tezligi soatiga 8 kilometrdan kam bo'lgan transport vositalarini olib o'tish taqiqlanadi.

17.4. Kesishma orqali harakatlanish taqiqlangan hollarda haydovchi to'xtash chizig'i, 2.5 yo'l belgisi yoki svetofor oldida, ular bo'lmaganda shlagbaumgacha kamida 5 metr, shlagbaum bo'lmaganda esa birinchi temir yo'l iziga kamida 10 metr qolganda to'xtatishi kerak.

17.5. Temir yo'l kesishmasida majburan to'xtab qolgan transport vositasining haydovchisi daro'ol odamlarni tushirish va kesishmani bo'shatish choralarini ko'rishi kerak.

Agarda kesishmani bo'shatishni iloji bo'lmasa haydovchi:

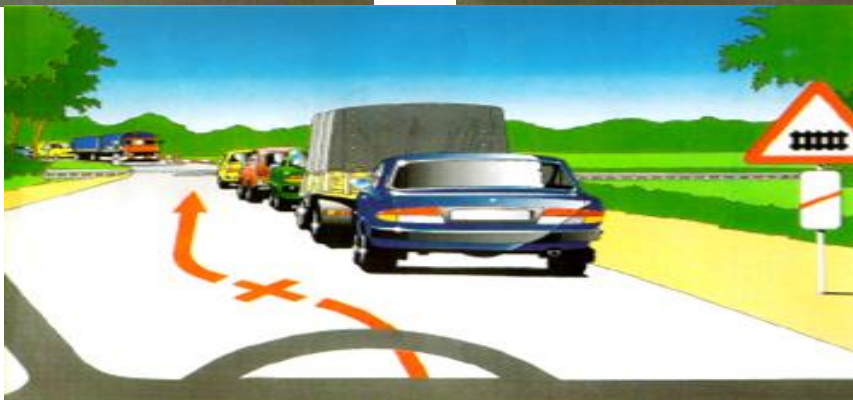
Imkoniyati bo'lganda yaqinlashib kelayotgan poezd mashinasiga to'xtash ishorasini berish qoidasini tushuntirib, ikki kishini temir yo'l yoqasi bo'ylab ikkala tomonga 1000metr masofaga (agar bir kishi bo'lsa uni yo'l yaxshi ko'rinmaydigan tomonga) yuborishi;

Transport vositasining yonida qolishi va umumiy xatar borligi ishorasini berishi;

Poezd ko'ringanda to'xtash ishorasini berib, u kelayotgan tomonga yugurishi kerak.

Eslatma: To'xtash ishorasi qo'lni (kunduzi yorqin mato parchasi yoki aniq ko'rinadigan biror narsa bilan) gir aylantirish orqali beriladi.

Umumiy xatar ishorasi bitta uzun va uchta qisqa tovush ishorasi orqali beriladi.

Avtomagistrallarda harakatlanish

Avtomagistrallarda quyidagilar taqiqlanadi:

Piyodalar, uy hayvonlari, ot – aravalar, velosipedlar, mopedlar, traktorlar va o'zi yurar mashinalar, texnik tavsifnomasiga yoki holatiga ko'ra tezligi soatiga 40 kilometr dan kam bo'lgan transport vositalarini harakatlanishi;

Ruxsat etilgan to'la vazni 3,5 tonnadan ortiq bo'lgan yuk avtomobillariga birinchi va ikkinchi bo'laklardan boshqa bo'laklarda harakatlanishi;

5.15. yoki 6.11 belgilari bilan belgilangan maxsus to'xtab turish maydonchalaridan boshqa joylarda to'xtash;

Ajratuvchi bo'lakning texnologik uzilish joylariga kirish va qayrilib olish;

Orqaga harakatlanish

transport vositasini o'rganish uchun boshqarish.

Qatnov qismida majburiy to'xtaganda haydovchi transport vositasini Qoidalarining 9 – bobi talablariga muvofiq belgilashi va bunday holatlar uchun mo'ljallangan bo'lakka (qatnov qismining chetini bildiruvchi chiziqdan o'ng tomonga) olib chiqishning barcha choralarini ko'rishi kerak.

Turar – joy dahalarida harakatlanish

Turar – joy dahalari (kirish va chiqish 5.38. va 5.39. belgilari bilan belgilangan hududlar)da piyodalarga trotuarlar hamda qatnov qismida harakatlanishiga ruxsat etiladi. Bunda piyodalar imtiyozga ega bo'ladilar, biroq ular transport vositalarining harakatlanishiga asossiz halaqit bermasligi kerak.

Turar – joy dahalarida:

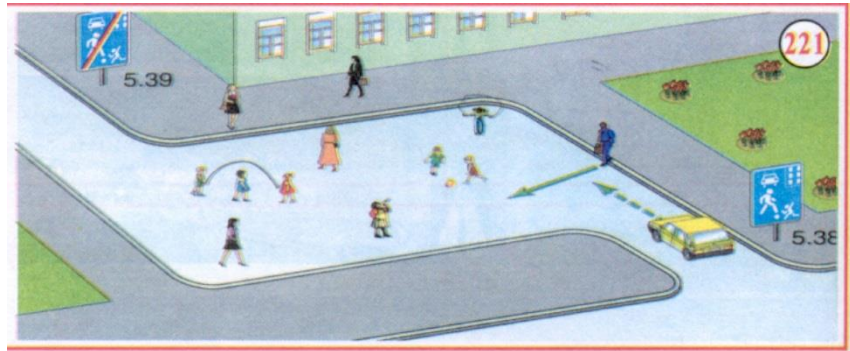
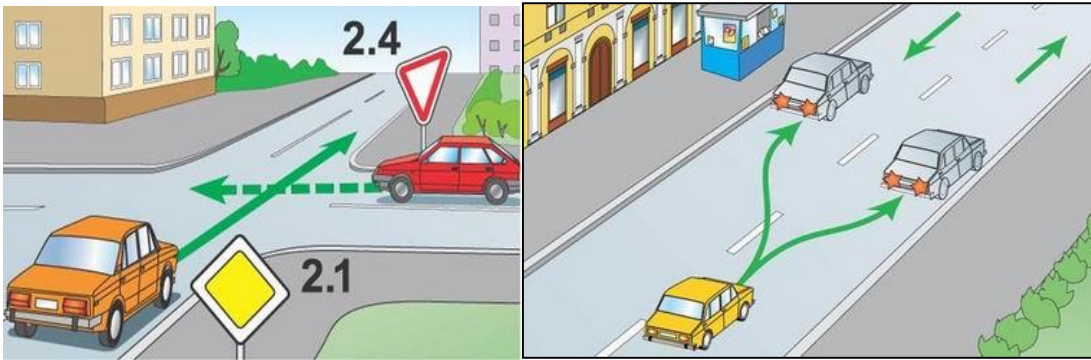
Mexanik transport vositasini boshqarishni o'rgatish;

Yurgizgichni ishlab turgan holda to'xtab turish;

Ruxsat etilgan to'la vazni 3.5 tonnadan ortiq bo'dgan yuk avtomobillarining maxsus ajratilgan, belgi yoki chiziqlar bilan belgilangan joylardan tashqarida to'xtab turishi taqiqlanadi.

Turar – joy dahalarida haydovchilar piyodalar xavfsizligini, shuningdek, ushbu hududdagi inshoot, qurilma va o'simliklarning shikastlanmasligini tahminlashlari zarur.

Turar – joy dahalaridan chiqishda haydovchilar boshqa harakat qatnashchilariga yo'l berishlari kerak.

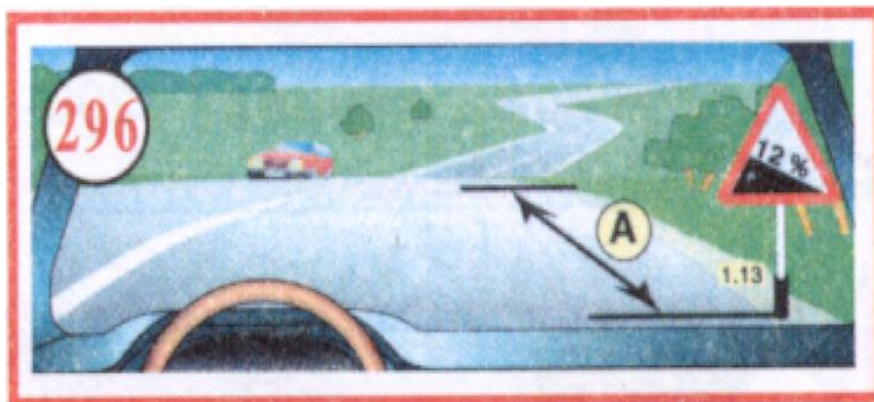

Tik nishablik va balandliklarda harakatlanish

1.13. va 1.14. belgilari bilan belgilangan qiyaliklarda yo'lda qarama – qarshi yo'nalishlarda harakatlanishni qiyinlashtiradigan biron bir to'siq bulsa, nishablikka harakatlanayotgan transport vositasi haydovchisi yo'l berishi kerak.

Tik nishablikda, dovonda va 1.13. belgisi o'rnatilgan yo'lda to'xtatish tizimi ishlamay qolgan transport vositalari o'z harakatini to'xtatish uchun 5.40. belgisi bilan belgilangan falokatli holatlar uchun yo'lga kirishlari shart.

Yo'lning 1.13. "Tik nishablik" yo'l belgisi bilan belgilangan qismida uzatma yoki tishlashish mehanizmini ajratilgan holatda harakatlanish taqiqlanadi.

Nazorat savollari

1. SHlagbaumli va shlagbaumsiz temir yo'l kesishmalari qanday farqlanadi?
2. Qanday hollarda temir yo'l kesishmasiga kirish taqiqlanadi?
3. Turar joy dahalarida qanday yo'l belgisi o'rnatiladi?
4. Qanday yo'llar avtomagistral yo'llar deyiladi?
5. Avtomagistrallarda nimalar taqiqlanadi?
6. Turar joy dahalarida nimalar taqiqlanadi?
7. Tik nishabliklarda qanday harakatlanish kerak?
8. Tik balandliklarda qanday harakatlanish kerak?

Amaliy ishining hisob shakli

1. Ishdan maqsad
2. Amaliy ishini o'tkazish joyi _____ va sanasi _____
3. Umumiy ma'lumot
4. Xulosa

7-Amaliy mashg'ulot

Mavzu: Transport vositalaridan foydalanish. Transport vositalaridan foydalanishni taqiqlovchi shartlar.

Ishdan maqsad: Talabalarda transport vositalaridan foydalanish. Transport vositalaridan foydalanishni taqiqlovchi shartlar tartibi to'g'risida ko'nikma va malaka hosil qilish.

Transport vositalarini boshqarishni o'rgatish

Transport vositalarini boshqarishni dastlabki o'rgatish yopiq maydonchalarda yoki avtodromlarda o'tkazilishi kerak.

Yo'llarda boshqarishni o'rgatishga faqat yo'riqchi ishtirokida, o'rganuvchi dastlabki boshqaruv malakasini yetarlichaegallagandan so'nggina ruxsat etiladi. O'rganuvchi qoidalartalablarini bilishi va ularga amal qilishi shart.

Boshqarishni o'rgatayotgan yo'riqchi o'rgatish huquqini beruvchi hujjatga, shu toifadagi transport vositasini boshqarish huquqini beruvchi guvohnomaga va u bevosita 3 yillik haydovchilik faoliyatiga ega bo'lishi kerak.

Haydovchilarni tayyorlash mashg'ulotlari o'quv yakunida avtomobilg' boshqarishni o'rganuvchi 18 yoshga, avtobus, tramvay va trolleybus boshqarishni o'rganuvchi 21 yoshga, mototsikl boshqarishni o'rganuvchi esa 16 yoshga to'ladigan shaxslar bilan olib boriladi.

Boshqarishni o'rgatish uchun mo'ljallangan mexanik transport vositalari "Boshqarishni o'rgatish transport vositasi" taniqlik belgisi va yo'riqchi uchun orqani ko'rsatuvchi ko'zgu bilan jihozlanishi kerak. Bundan tashqari boshqarishni o'rgatish transport vositalarida yo'riqchi uchun qo'shimcha ulovchi (stseplenie) va to'xtatish tepkilari ham bo'lishi kerak.

Boshqarishni o'rgatish yo'nalishlari Davlat avtomobilg' nazorati organlari bilan kelishilishi shart. Boshqa yo'llarda boshqarishni o'rgatish tahqiqlanadi.

Odam tashish

Yuk avtomobilining yukxonasida odam tashish “S” toifasidagi transport vositalarini boshqarish huquqiga ega bo’lgan, odamlar soni kabinadagilarni ham qo’shib hisoblaganda 8 nafardan ortiq bo’lganda esa “S” va “D” toifasidagi transport vositalarini boshqarish huquqiga ega bo’lgan va shu toifadagi transport vositalaridan birini 3 yildan ortiq boshqargan haydovchilar tomonidan amalga oshirilishi kerak.

Eslatma: Harbiy haydovchilarning yuk avtomobillarda odam tashishga yo’l qo’yish Mudofaa vazirligi tomonidan belgilangan tartibda amalga oshiriladi.

Odam tashish uchun mo’ljallangan yuk avtomobili yukxonasi bortining balandligidan 30 santimetr pastda joylashgan o’rindiqlar bilan jihozlanishi, ikki yon va orqa botdagi o’rindiqlar mustahkam suyanchiqqa ega bo’lishi kerak.

Tashiladigan odamlar soni jihozlangan o’rindiqlar sonidan oshmasligi kerak.

Harakatni boshlashdan oldin haydovchi yo’lovchilarga avtomobilga chiqish, undan tushish va unga joylashish tartibi haqida tushuntirish berishi kerak.

Haydovchi harakatni boshlashdan oldin yo’lovchilarni xavfsiz tashish sharoiti tahminlanganligiga ishonch hosil qilishi kerak.

Odam tashishga moslashtirilmagan yuk avtomobillarning yukxonasida faqat yukni olish uchun borayotgan yoki uni kuzatib borayotgan shaxslarning bo’lishiga yo’l qo’yiladi, bunda ular bortlardan pastda joylashgan o’rindiqlar bilan tahminlanishlari kerak.

Avtobuslarda yoki furgon yukxonali yuk avtomobillarida bolalarni tashishda katta yoshli kuzatib boruvchi shaxs, bortli yuk avtomobilining kuzovida tashishda esa kamida ikki nafar katta yoshli kuzatib boruvchi shaxs bo’lishi shart. Bunday transport vositalarining oldi va orqa tomoniga “Bolalar guruhini tashish” taniqlik belgisini qo’yish kerak.

Haydovchi transport vositasi to’la to’xtagandan keyin odamlarni tushirishi va chiqarishi, eshiklar yopilgandan so’nggina harakatlanishni boshlashi va to’la to’xtamaguncha ularni ochmasligi shart.

Odamlarni tashish quyidagi hollarda tahqiqlanadi:

Avtomobilning kabinasidan tashqarida (bortli yuk yoki furgon yukxonali avtomobillarda odam tashishdan tashqari);

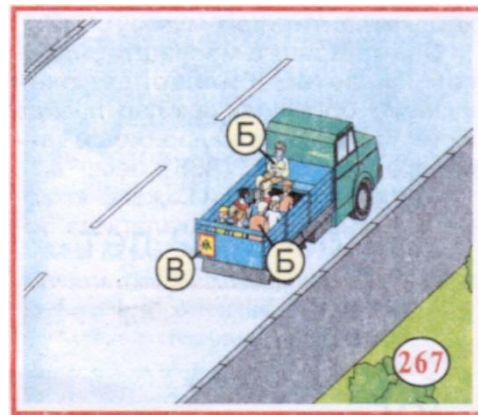
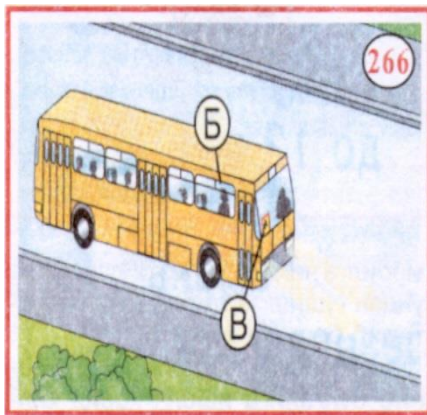
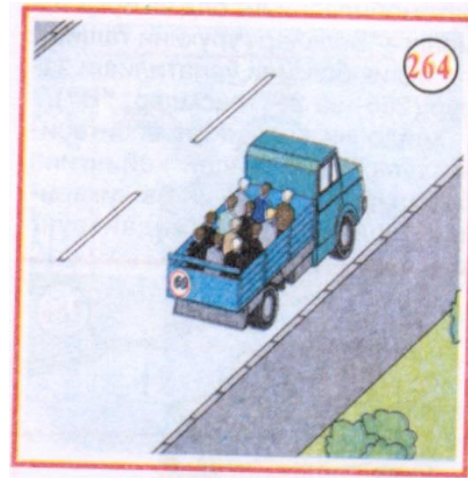
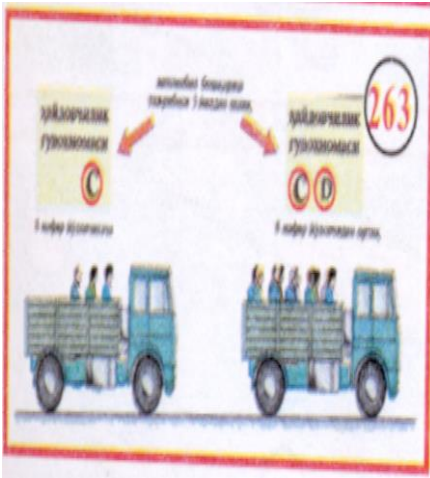
Traktorlar va boshqa o’zi yurar mashinalar, yuk tashiladigan tirkamalar, tirkama – uycha, yuk mototsikllari yukxonasida;

Mototsikllarning konstruktsiyasida ko’zda tutilgan joylardan tashqarida;

12 yoshga to’lmagan bolalarni mototsiklning orqa o’rindig’ida, shuningdek yengil avtomobilga bolalarni ushlab turuvchi maxsus qurilma o’rnatilmagan bo’lsa, uning oldingi o’rindig’ida;

12 yoshga to’lmagan bolalarni hisobga olmaganda transport vositasining texnik tavsifnomasida ko’zda tutilgan miqdordan ortiq.

Bunda transport vositasining haqiqiy vazni uni ishlab chiqargan korxonaga belgilagan ruxsat etilgan to’la vazndan ortmasligi kerak.

Yuk tashish

Tashilayotgan yukning vazni va o'qlarga tushadigan og'irlik miqdorining taqsimlanishi transport vositasini ishlab chiqargan korxonadan belgilangan miqdordan oshmasligi kerak.

Haydovchi harakatni boshlashdan oldin yukning to'g'ri joylashganligi va mahkamlanganligiga ishonch hosil qilishi, harakatlanish vaqtida esa yukning tushib ketmasligini va harakatlanishga xalaqit bermasligini tahminlash maqsadida uning holatini kuzatib borish kerak.

Quyidagi shartlarga amal qilinganda yuk tashishga yo'l qo'yiladi:

Haydovchiga tevarak – atrof ko'rinishini cheklamas;

Transport vositasini boshqarishniqiyinlashtirmasa va muvozanatini buzmasa;

Tashqi yoritish asboblari va yorug'lik qaytargichlarini, davlat raqami belgilarini va taniqlik belgilarini, shuningdek, ishoralarni va qo'l bilan beriladigan ishoralarini ko'rishni to'smasa;

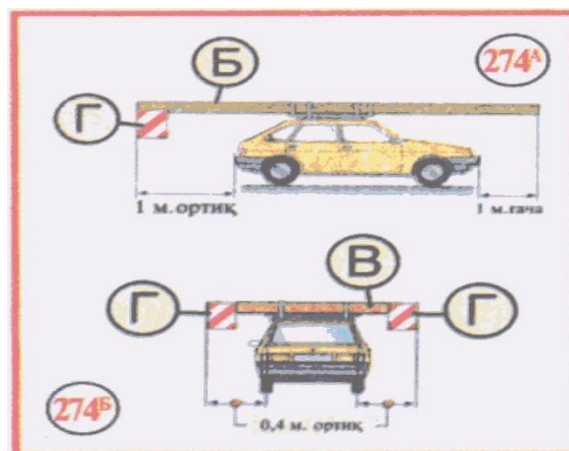
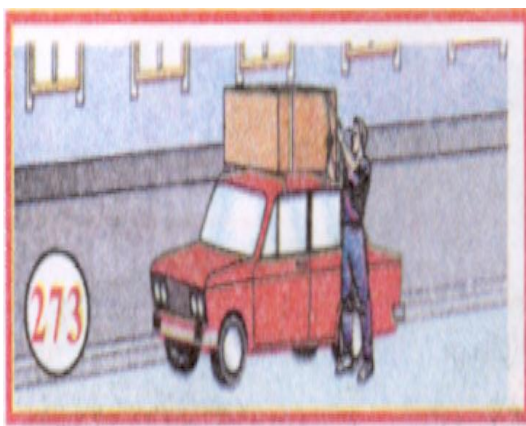
SHovqin solmasa, chang ko'tarmasa, yo'lni va atrof muhitni iflos qilmasa.

Agar yukning joylashuvi va holati qayd etilgan talablarga javob bermasa, haydovchi yuqorida sanab o'tilgan qoidalar buzilishini bartaraf etish choralarini ko'rishi, uning iloji bo'lmasa, bundan keyingi harakatlanishni to'xtatishi shart.

Transport vositasining gabaritlaridan oldi yoki orqa tomonga 1 metrdan, gabarit chiroqlarining chetki qismidan 0,4 metrdan ortiq chiqib turgan yuk ushbu Qoidalarning 28.3. bandiga muvofiq, "Katta o'lchamli yuk" belgisi bilan belgilanishi, qorong'i vaqtida va yetarlicha ko'rinmaydigan sharoitda esa bunga qo'shimcha qilib, oldi oq chiroq yoki yorug'lik qaytargich, orqasi .sa qizil chiroq yoki yorug'lik qaytargich bilan belgilanishi kerak.

O'ta og'ir, katta o'lchamli va xavfli yuklarni tashish, gabarito'lchamlari yukli yoki yuksiz holda eni 2,5 metrdan va yo'l satxidan 4 metrdan, uzunligi bitta tirkama bilan 20 metrdan ortiq bo'lgan

yoxud yuki transport vositasining orqa nuqtasidan 2 metrdan ortiq chiqib turgan transport vositalarining, ikki yoki undan ortiq tirkamali avtopoezdlarning harakatlanishi uchkn DAN organlarining ruxsatnomasi bo'lishi kerak.

Transport vositalaridan foydalanishni taqiqlovchi shartlar. Tormoz tizimi

Tormoz tizimining tuzilishi o'zgartirilsa, ishlab chiqargan korxonada talabiga mos kelmasa yoki transport vositasining shu turida ko'zda tutilmagan tormoz suyuqligi yoki boshqa qismlar qo'llanilsa.

Ishchi tormoz tizimining samaradorligi quyidagi mehyorlar talabini tahminlamasa:

№	Transport vositasi turi	Tormoz yo'li (ko'pi bilan) metr hisobida			
		1982 yil 1.01 dan ishlab chiqarila boshlangan		1981 yil 1.01 dan oldin ishlab chiqarila boshlangan	
		Aslahalangan holda	To'la vaznda	Aslahalangan holda	To'la vaznda
1	Engil avtomobillar va ularning yuk tashishga moslashtirilgan turlari	12,2	12,9	14,5	16,2
	Ular shatakka olganda	13,6	16,5	14,5	16,5
2	Avtobuslar:				
	To'la vazni 5 tonna va undan kam bo'lgan	13,6	17,0	18,7	21,2
	To'la vazni 5 tonnadan kam bo'lgan	16,8	17,4	19,9	21,2
3	Yuk avtomobillari				
	To'la vazni 3,5 tonna va undan kam bo'lgan	15,1	19,0	19,0	23,0
	To'la vazni 3,5 tonnadan 12 tonnagacha va 12 t. bo'lgan	17,3	20,1	18,4	23,0
	To'la vazni 12 tonnadan ortiq bo'lgan	16,0	19,7	17,7	23,0
4	Avtopoezdlar shatakchi transport vositasi bilan:				

	To'la vazni 3,5 tonna va undan kam bo'lgan	17,7	21,8	22,7	25,0
	To'la vazni 3,5 tonnadan 12 tonnagacha va 12 t. bo'lgan	18,8	21,3	22,1	25,0
	To'la vazni 12 tonnadan ortiq bo'lgan	18,4	20,8	21,9	25,0
5	Ikki g'ildirakli mototsikl va mopedlar	7,5	7,5	7,5	7,5
6	Kajavali mototsikllar	8,2	8,2	8,2	8,2

Izoh: 1. Ishchi tormoz tizimining samaradorligi davlat namunasiga muvofiq boshqa o'lchamlar bilan ham belgilanishi mumkin.

2. Ishchi tormoz tizimi – yo'lning beton, asfalgtbeton, quruq, toza tekis qoplamali, yotiq qismida tormozlash boshlanganvaqtdagi tezligi avtotransport vositalari uchun soatiga 40 km, mototsikl, mopedlar uchun soatiga 30km bo'lganda sinovdan o'tkaziladi. Agar haydovchi tormozlash vaqtida to'g'ri yo'nalishni saqlash uchun harakatlanish izini o'zgartirishga majbur bo'lsa yoki to'g'ri chiziqli harakati buzilsa, sinov natijalari bekor qilinadi.

1.3. Gidravlik tormoz uzatmasining zichligi (germetikligi) buzilgan bo'lsa.

1.4. Pnevmatik tormoz uzatmasining zichligi buzilishi natijasida havo siquvchi moslama (kompressor) ishlamay turganda va boshqaruv qismlari ulanmaganda – 30 daqiqada, ulanganda – 15 daqiqada tizimdagi havo bosimi 0,05 MP (0,5kg/sm²)dan ko'p pasayishiga sabab bo'lsa.

1.5. Tormoz uzatmasidagi havo bosimini o'lchaydigan asbob (monometr) ishlamasa.

1.6. To'xtab turish tormoz tizimi transport vositalarini quyidagi joylarda harakatsiz holatda ushlab tura olmasa:

To'la vazndagi transport vositalarini 16 foizdan kam bo'lmagan qiyalikda;

Aslahalangan holatdagi yengil avtomobillar, ularning yuk tashishga moslashtirilgan turlari, shuningdek, avtobuslarni 23 foizdan kam bo'lmagan qiyalikda;

Aslahalangan holatdagi yuk avtomobillari va avtopoezdlarni 31 foizdan kam bo'lmagan qiyalikda.

Izoh: To'xtatib turish tormoz tizimi sinovdan o'tkazilayotganda yurgizgich transmissiyasidan ajratilgan bo'lishi kerak.

1.7. Qulflovchi moslama to'xtatib turish tormoz tizimining dastagi (richagi)ni ushlab tura olmasa.

2-ilova

Boshqaruv qurilmasi

Boshqaruv qurilmasidagi lyuft (qismlar birikmasidagi yeyilish) yig'indisi quyidagi ko'rsatkichdan katta bo'lsa:

№	Transport vastasining turi	Erkin qismlar o'rtasidagi yeyilish yig'indisi, ko'pi bilan gradus hisobida
1	Engil avtomobillar va ular asosida yaratilgan yuk avtomobillari hamda mikroavtobuslar	10
2	Avtobuslar	20
3	Yuk avtomobillari	25

Boshqaruv qurilmasidagi qismlar tuzilishida ko'zda tutilmagan sezilarli o'zgarishlar yoki transport vositasida yukxonasi (rama, kabina, shassi)ga nisbatan qo'zg'algan bo'lsa, qurilmadagi rezbali birikmalar tegishli ravishda mahkamlanmagan bo'lsa.

Boshqaruv qurilmasining tuzilishida ko'zda tutilgan kuchaytirgich yoki mototsikllarda tebranishni pasaytiruvchi asbob (dempfer) nosoz bo'lsa yoki umuman bo'lmasa.

Boshqaruv qurilmasida qoldiq deformatsiya izlari, darz ketgan joylari va boshqa nuqsonlari bo'lgan qismlar o'rnatilgan, shu transport vositasi turida ko'zda tutilmagan yoki ishlab chiqargan korxonalar talabiga mos kelmaydigan qismlar va suyuqliklar qo'llangan bo'lsa.

3-ilova

Tashqi yoritgichlar

Tashqi yoritgichlar soni, turi, joylashuvi va ishlash tartibi transport vositasining tuzilish talabiga mos kelmasa.

Izoh: 1. Mototsikl, mopedlar bitta, boshqa transport vositalari esa ikkita tumanga qarshi faralar bilan jihozlangan bo'lishi mumkin.

Tumanga qarshi faralar yo'l yuzasidan 250mm dan kam bo'lmagan balandlikda joylashishi, lekin yaqinni yorituvchi faralardan baland bo'lmasligi, transport vositasining o'qiga mutanosib va tashqi gabaritdan ko'pi bilan 400mm uzoqlikda joylashishi kerak.

1. Tumanga qarshi bitta yoki ikkita qizil chiroq transport vositalarining orqasiga 400 – 1200mm balandlikda va to'xtatish ishorasida kamida 100mm yaqinlikda o'rnatiladi.

2. Tumanga qarshi fara, orqa chiroqlar, gabarit chiroqlari va davlat raqami belgisini yorituvchi chiroqlar bir vaqtda yoqilishi kerak.

3. Engil transport vositasi va avtobusga bitta yoki ikkita qo'shimcha qizil rangli, tormoz berganda yonuvchi chiroqni 1250 – 1400mm balandlikda o'rnatishga ruxsat etiladi.

4. Ishlab chiqarilishi to'xtatilgan yengil avtomobillarga boshqa turdagi, rusumdagi transport vositalarining tashqi yoritgichlarini o'rnatishga ruxsat etiladi.

Yorituvchi fara nurining yo'nalishi buzilgan bo'lsa.

Agar tashqi yoritgichlar va nur qaytargichlar belgilangan tartibda ishlamayotgan yoki ifloslangan bo'lsa.

Yorituvchi asboblari nur sochuvchisi bo'lmasa yoxud nur sochuvchi va lampalar tegishli yorug'lik asboblari turiga mos bo'lmaganidan foydalanilgan bo'lsa.

4-ilova

Oyna tozalagich va oyna yuvgichlar. SHinalar

Oyna tozalagich belgilangan tartibda ishlamayotgan bo'lsa.

Transport vositasining tarkibida ko'zda tutilgan oyna yuvgich ishlamayotgan bo'lsa.

Engil avtomobillar shinasi naqshlari izlarining qoldiq chuqurligi 1,6 mm dan, yuk avtomobillarini – 1,0 mm dan, avtobuslarniki – 2,0 mm dan, mototsikl va mopedlarniki – 0,8mm dan kam bo'lmasa.

Izoh: Tirkamalar shinasi naqshlari izlarining qoldiq chuqurligi shatakchi transport vositasi shinalari uchun belgilangan mehyor kabi.

SHinalarning bazi joylari shikastlangan yoki boshqa nuqsonlarga (kesilgan, yorilgan) ega bo'lsa.

Qo'shaloq shinalar orasiga xavf – xatar tug'diruvchi begona qismlar qisilib, tiqilib qolgan bo'lsa.

SHina o'lchamlari yoki unga cheklangan og'irlik transport vositasining turiga mos kelmasa.

Transport vositasining bitta o'qiga diagonal va radial, shuningdek, har xil naqshli shinalar o'rnatilgan bo'lsa.

SHaxarlararo qatnaydigan avtobusning oldingi o'qiga naqshi qayta tiklangan shina, boshqa o'qiga esa ikkinchi marta (2- darajali) tamirlash yo'li bilan tiklangan shinalar tiklangan bo'lsa.

Engil avtomobillar va avtobuslarning oldingi o'qiga ikkinchi marta (2- darajali) tahmirlash yo'li bilan tiklangan shinalar o'rnatilgan bo'lsa.

5-ilova

Yurgizgich (motor)

Ishlab chiqqan gazlar tarkibida zararli moddalar yoki tutash darajasi belgilangan meyyordan ortiq bo'lsa.

Yonilg'i uzatish tizimi zich (germetik) bo'lmasa.

Radio to'lqinlaridagi shovqinni so'ndiruvchi moslamalar bo'lmasa.

ishlab chiqarilgan gazlarni chiqarib tashlash tizimi buzuq bo'lsa.

YHXB organlari ruxsatisiz yurgizgich tuzilishiga o'zgartirish kiritilgan, boshqa turdagi yonilg'ida ishlatish uchun qo'shimcha moslama va jihozlar o'rnatil-magan bo'lsa.

6-ilova

Transport vositasi tuzilishining bo'lak qismlari

Transport vositasining tuzilishida ko'zda tutilgan orqa tomonni ko'rsatuvchi ko'zgu bo'lmasa.

Tovush moslamasi (signal) bo'lmasa.

Transport vositasiga tevarak – atrof ko'rinishini cheklaydigan qo'shimcha narsalar, ko'zqusimon, shuningdek, tegishli davlat standartlarida belgilangan meyorlarni buzgan holda tayyorlangan tusi o'zgartirilgan (qoraytirilgan) oynalar o'rnatilgan bo'lsa.

Izoh:

1. Yengil avtomobillarning oldingi ikki yoniga orqa tomon ko'rinishini tahminlaydigan tashqi ko'zgu o'rnatilgandagina orqa oynasiga parda o'rnatishga ruxsat etiladi.

2. Transport vositalarining faqat orqa va yon oynalari yorug'lik o'tkazuvchanligini 70 % dan kam bo'lmaydigan qilib, davlat standarti talablarini buzmaganda tusini o'zgartirish (qoraytirish)ga ruxsat etiladi. Avtomobillarning tom qismidagi lyuk oynasi bundan mustasno.

Tarkibida ko'zda tutilgan yukxona, kabina eshiklari, qulflari, yuk platformasi bortlarining temir yopqichlari, yonilg'i idishi va tsisternalar og'zining qulflari, haydovchi o'rindig'i holatini sozlovchi moslama, falokat yuz bergan vaqtda chiqish joylari, eshiklarni ochish va yopish moslamasi, spidometr, haydab olib qochishga qarshi, oynani isituvchi va havo almashtirish moslamalari buzuq bo'lsa, yoki umuman bo'lmasa.

Spidometr qurilmasi nosoz yoki tamralanmagan (shaxsiy transprt vositalari, mototsikl va mopedlardan tashqari) bo'lsa.

Tarkibida ko'zda tutilgan, o'zi yurib ketganda xavfsizlikni taminlovchi orqa bufer, loy to'sgich va sachratmagichlar bo'lmasa.

Ressorlarning asosiy qatlami yoki markaziy bolti shikastlangan bo'lsa.

SHatak tirkama burimining tortish – tirkash moslamasi hamda ko'zda tutilgan ehtiyot arqonlari nosoz bo'lsa. Mototsikl bilan kajava ramasi mahkamlangan joyda lyuft (ramalar o'rtasida oraliq, yeyilish) bo'lsa.

Transport vositalari quyidagilar bilan jihozlanmagan bo'lsa:

Avtobuslarda tibbyot qutichasi (aptechka), favqulodda holatlarni oynani sindirish uchun foydalaniladigan bolg'acha, o't o'chirgich, majburiy to'xtaganni bildiruvchi belgi (miltillovchi qizil chiroq);

Mikroavtobus, yuk va yengil avtomobillarda tibbyot qutichasi (aptechka), o't o'chirgich, majburiy to'xtaganni bildiruvchi belgi (miltillovchi qizil chiroq);

Ishlab chiqargan korxonadan nazarda tutilmagan va belgilanmagan joyda antenna, sirena, ratsiya, tovush chiqarish moslamalari, yoritgichlar va har xil bezaklar tegishli ruxsatsiz o'rnatilsa;

To'la vazni 3,5 tonnadan ortiq bo'lgan yuk avtomobillarida va to'la vazni 5 tonnadan ortiq avtobuslarda tisarilishga qarshi tirgak (boshmoq);

Avtopoezdlar, tirkamalar, traktorlar, aravalar va boshqa o'zi yurar mashinalarda tashqi yorug'likni qaytaruvchi (qizil – oq rangli) xavfsizlik moslamalari;

Kajavali mototsikllarda tibbiyot qutisi, falokat sababli to'xtashga majbur bo'lganini bildiruvchi belgi.

Izoh: Tibbiyot qutichasi va o't o'chirgich transport vositalarini ishlab chiqargan korxonadan tomonidan belgilangan joyga mustaxkam o'rnatiladi. Agar transport vositasining konstruksiyasida bunday joylar ko'zda tutilmagan bo'lsa, tibbiyot qutichasi oson olinadigan joyga, o't o'chirgich esa yengil avtomobillarnig salonida yoki yukxonasida, avtobuslarda esa bitta o't o'chirgich haydovchining kabinasida, ikkinchisi yo'lovchilar salonida bo'lishi kerak. Katta va o'rta avtobuslar bundan tashqari favqulotda holatlarda avtobus oynasini sindirish uchun maxsus bolg'achalar bilan (avtobus salonida) jihozlangan bo'lishi lozim.

Maxsus transport vositalarida ko'zda tutilgan chiroq – myoqcha, navbatma navbat chalinadigan maxsus tovushlar va rangdor chizmalardan foydalanilayotgan bo'lsa.

Transport vositasida uni ishlab chiqargan korxonadan tomonidan ko'zda tutilmagan boshqa nusxadagi yukxona (kuzov) qismlari o'rnatilgan bo'lsa.

Yukxona, kabina qismlari to'la tahmirlanmagan va bo'yog'i tashqi ko'rinishini buzadigan hamda bir necha xil rangga bo'yalgan bo'lsa. (maxsus transport vositalari bundan mustasno)

Ikki g'ildirakli mototsikl tarkibida ko'zda tutilgan xavfsizlik yoki (duga) bo'lmasa.

mototsikl va mopedlarda ko'zda tutilmagan oyoq tiragich, egarida yo'lovchi uchun ko'ndalang tutqich o'rnatilmagan bo'lsa.

Izoh: Bir turdagi transport vositalarida buferlar, moldinglar, qoplamalar g'ildirak qopqoqlari va h. k. o'zaro almashtirishga ruxsat etiladi.

Ilovada ko'rsatilgan texnika talablariga davlat namunalari bo'yicha o'zgartirishlar kiritilishi mumkin.

Transport vositalari quyidagilar bilan jihozlanmagan bo'lsa:

– avtobuslarda tibbiyot qutichasi (aptechka), favqulodda holatlarda oynani sindirish uchun foydalanadigan bolg'acha, o't o'chirgich, majburiy to'xtaganini bildiruvchi belgi (miltillovchi qizil chiroq);

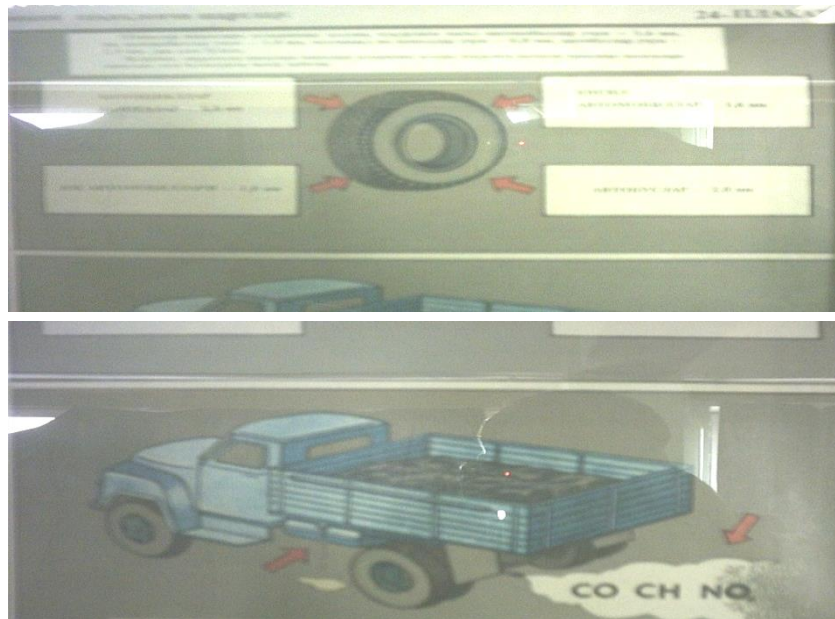
– mikroavtobus, yuk va yengil avtomobillarda tibbiyot qutichasi (aptechka), o't o'chirgich, majburiy to'xtaganini bildiruvchi belgi (miltillovchi qizil chiroq);

– ishlab chiqargan korxonadan nazarda tutilmagan va belgilanmagan joyda antenna, sirena, ratsiya, tovush chiqarish moslamalar, yoritgichlar va har xil bezaklar tegishli ruxsatsiz o'rnatilsa;

– to'la vazni 3,5 tonnadan ortiq bo'lgan yuk avtomobillarida va to'la vazni 5 tonnadan ortiq bo'lgan avtobuslarda tisarilishga qarshi tirgak (boshmoq);

– avtopoezdlar, tirkamalar, traktorlar, aravalar va boshqa o'ziyurar mashinalarda tashqi yorug'likni qaytaruvchi (qizil-oq rangli) xavfsizlik moslamalari;

– kajavali mototsikllarda tibbiyot qutichasi, falokat sababli to'xtashga majbur bo'lganini bildiruvchi belgi.

Nazorat savollari

1. Transport vositalarining tormoz tizimi sababli foydalanishni taqiqlash shartlari?
2. Transport vositalarining yoritgichlari sababli foydalanishni taqiqlash shartlari?
3. Qanday holatlarda oyna tozalagichlardan foydalanish taqiqlanadi?
4. Tashqi yoritgichlar qanday joylashtiriladi?
5. Transport vositalarining shinalardan foydalanishni taqiqlash shartlari va yurgizgichlarga qanday talablar qo'yiladi?
6. Transport vositalarining rul boshqarmasidan foydalanishni taqiqlash shartlari?

Amaliy ishining hisob shakli

1. Ishdan maqsad
2. Amaliy ishini o'tkazish joyi _____ va sanasi _____
3. Umumiy ma'lumot
4. Xulosa

8-Amaliy mashg'ulot

Mavzu: Yo'l transport hodisasida jarahatlanganlarga birinchi tibbiy yordam ko'rsatish.

Ishdan maqsad: Talabalarda yo'l transport hodisasida jarahatlanganlarga birinchi tibbiy yordam ko'rsatish tartibi to'g'risida ko'nikma va malaka hosil qilish.

Yo'l-transport hodisalari jarayonida ro'y berayotgan shikastlanishlar katta ijtimoiy muammolarga aylanmoqda. Iqtisodiy jihatdan rivojlangan mamlakatlarning ko'pchiligi avtoavariyalarning epidemiyasiga yo'liqgan bo'lib, undan katta zarar ko'rsatmoqda.

Tajriba shuni ko'rsatadiki, yo'l-transport hodisalariga uchraganlarga birinchi daqiqalarda tibbiy yordam ko'rsatish ko'p jihatdan ular hayotini saqlab qolishga bog'liq bo'ladi. Yapon mutaxassislarining fikricha, shikastlangan kishi klinik o'lim holatida 3 daqiqagacha bo'lsa, hayotni

saqlab qolish ehtimoli 75% tashkil qiladi. Bu vaqt 5 daqiqaga cho'zilsa, hayotni saqlab qolish ehtimoli 25 % gacha kamayadi. Agar 10 daqiqadan ko'p vaqt o'tsa, odamni hayotini saqlab qolib bo'lmaydi.

N.V.Sklifosovskiy nomidagi tez yordam ilmiy tadqiqot institutning mahlumotlariga ko'ra, yo'l-transport hodisalarida o'lganlarning taxminan 17% ning sababi qon oqish, nafas bug'ilishi va boshqa lozim bo'lgan tibbiy tez yordam ko'rsatilmagan holatlar tufayli ro'y bergan. Yo'l-transport hodisalarida og'ir shikastlanganlarning 60% fojea joyiga, 8 % davolash muassasasi yo'lida o'limi aniqlangan.

Yo'l-transport hodisasiga jabrlanganlarning shikastlanish darajasiga qarab jinoyat ko'rib chiqiladi. YTH oqibatida jabrlangan shaxs o'lganda haydovchiga juda katta javobgarlik yuklatiladi. YTH da o'lganligini aniqlash uchun, xodisadan keyin odam o'lgangacha o'tgan muddat bilan aniqlanadi. Turli mamlakatlarda bu muddat turlicha belgilangan. Masalan: Polsha va Vengriyada bu muddat 2 kun, Avstriyada 3 kun, Frantsiyada 6 kun, Italiya, Rossiya va O'zbekistonda 7 kun deb belgilangan. BMT Yevropa iqtisodiy komissiyasining belgilashicha, avariya dan keyingi 30 kun orasida o'lganlar, YTH oqibatida o'lganlar hisoblanadi.

Jinoiy javobgarlik kodeksiga asosan og'ir tan jarohati, uncha og'ir bo'lmagan va yengil jarohatlarga bo'linadi. YTH da haydovchining javobgarligi ana shu jarohatlanish darajasi bilan belgilanadi.

Og'ir tan jarohatlariga, hayot uchun xavfli bo'lgan, eshitish, ko'rish gapirish, qo'li, oyog'ini yo'qotgan, sog'ligi izdan chiqqan, mehnat qobiliyatini 35% ga yo'qotganlar hisoblanadi.

Uncha og'ir bo'lmagan tan jarohatlariga hayot uchun uncha xavfli bo'lmagan, tan ahzolari va funksiyalari yo'qolmagan, sog'ligi 4 xaftadan ko'proq muddatda izdan chiqqan, mehnat qobiliyatini 15-35% gacha yo'qotganlar hisoblanadi.

Engil tan jarohatlariga sog'ligini yo'qotib, 28 kungacha davolangan va mehnat qobiliyatini 15% gacha yo'qotganlar kiradi.

Barcha transport vositalarining haydovchilari O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi tomonidan belgilangan tartibda tibbiy ko'rikdan o'tishlari shart. Har bir haydovchi haydovchilik guvohnomasi olishdan oldin va 6,1 jadvalda keltirilgan muddatlarda tibbiy ko'rikdan o'tadilar. Transport vositalarining haydovchilarini dastlabki tarzda majburiy va keyinchalik vaqti-vaqti bilan tibbiy ko'riklardan, shu jumladan, yo'lga chiqish oldidan va yo'ldan qaytgandan keyin tibbiy ko'riklarda o'tish «Yo'l harakati xavfsizligi to'g'risidagi» qonunning 17-moddasida ham keltirilgan.

Agar davlat yo'l harakati xavfsizligi va transport korxonalaridagi mansabdor shaxslarda haydovchining sog'ligiga nisbatan shubha bo'lsa, unga belgilangan muddatlardan oldin tibbiy ko'rikdan qayta o'tish uchun yo'llanma berilishi mumkin. Haydovchilarni tibbiy ko'rikdan qayta o'tish haqidagi qaror DYHXX boshqarmasiga bo'lim va bo'linmalari boshliqlari va ularning o'rinbosarlari, ular bo'lmaganda esa ichki ishlar bo'limi boshlig'i va ularning o'rinbosarlari tomonidan qabul qilinadi.

№	Transport vositalarining nomlari va tasniflari	Tibbiy ko'rik muddati
1.	Barcha turdagi mototsikl va mopedlar	3 yilda 1 marta
2.	To'la og'irligi 3500 kg dan oshmaydigan, o'rindiqlari haydovchilarnikidan tashqari 8 dan oshmagan avtomobillar «V» toifasi	3 yilda 1 marta
3.	Yuk tashiydigan, to'la og'irligi 3500 kg dan oshadigan avtomobillar, «S» toifasi	3 yilda 1 marta
4.	Yo'lovchilarni tashishga mo'ljallangan va o'rindig'i haydovchilarnikidan tashqari 8 ta bo'lgan avtomobil «D» toifasi	3 yilda 1 marta
5.	SHatakchi transport vositalari tarkibi V, S yoki D, Ye toifalari	3 yilda 1 marta

6.	Trolleybus, tramvay	3 yilda 1 marta
7.	Barcha toifadagi nogironlar	2 yilda 1 marta
8.	Nogironlar motokolyaskalari	2 yilda 1 marta
9.	Barcha turdagi haydovchilar: -stajirovkani o'tgan, haydovchi huquqiga ega nogiron -55 yoshga to'lgan erkaklar, 50 yoshga to'lgan ayol haydovchilar, ulug' vatan urushi qatnashchilari	1 yilda 1 marta 2 yilda 1 marta

Jarohat haqida asosiy tushuncha

Odam badani to'qimalarining, biror bir ahzosining yoki butun organizmning shikastlanishiga jarohatlanish deyiladi. Bularga: jarohat, kuyish, sovuq urish, lat yeyish, chiqish, sinish, bosh miyaning lat yeyishi va ichki ahzolarining shikastlanishi kiradi. Teri butunligi buzilishi oqibatida jarohat paydo bo'ladi.

Jarohatlar paydo bo'lish xususiyatiga qarab kesilgan, chopilgan, so'kilgan, ezilgan, yirtilgan, o'q tekkan va tishlangan bo'lishi mumkin. YTH da ko'pincha jarohatlar ezilgan, yirtilgan bo'ladi.

Bunday jarohatlar ancha og'ir bo'ladi. Bu jarohatlar atrofida ko'p miqdorda faoliyatsiz to'qimalar bo'ladi. Ular o'z vaqtida olib tashlanmasa iflosligi natijasida hayot uchun xavfli juda og'ir kasalliklar-stolbnyak yoki gangrenaga olib kelishi mumkin. Bu asosan jarohat atrofida kirlardan qonga kasallik keltirib chiqaruvchi mikroblarning tushishi natijasida vujudga keladi.

Jarohatdagi mikroblarni yo'qotish yoki kuchsizlantirish tadbiriga antiseptika, mikroblar jarohatga tushishini oldini olishga aseptika deyiladi.

Jarohatga imkoni boricha toza yuvilgan qo'l bilan ishlov beriladi. Agar buni iloji bo'lmasa qo'lni spirt, benzin bilan artib tirnoqlarga yod surtiladi. Jarohat atrofiga yod, spirt yoki etillanmagan benzinni ehtiyotlik bilan surtish kerak. Agar bu vositalar jarohatga tushsa uni kuydirib, bitishini qiyinlashtiradi.

Agar jarohatdan qon oqayotgan bo'lsa avval qon oqishini to'xtatib keyin unga bog'lov qo'yiladi. Buning uchun individual bog'lov paketi, bint paxta, doka va boshqa toza materiallardan foydalanish lozim.

Jarohatni suv, spirt, yod bilan chayish, unga kukun sepish, malham qo'yish mumkin emas.

Jarohatdan ilik, o'pka, ichak chiqib turgan bo'lsa u toza doka yoki mato bilan yopiladi, lekin ichkariga itarish mumkin emas.

Qo'l-oyoqning ko'p qismi shikastlanganda unga bog'lov qo'yilgandan keyin harakatsizlantirish kerak.

Bog'lov yopishtirib qo'yilishi, lekin qismasligi kerak. Bog'lov qo'yishda eng yaxshisi individual bog'lov paketidan foydalanish mahqul, chunki unda steril bog'lov materiallari bor. Yo'lda birinchi tibbiy yordam ko'rsatishda qo'l ostida bog'lov materiallari bo'lmaganda, qo'l keladigan materiallardan: matolar, yo'l aptechkasi, uy aptechkasi va boshqalardan foydalanish mumkin.

Tibbiy yordam ko'rsatish tartibi va tashkil qilish printsiplari

Yo'l-transport hodisasida shikastlanganlarga tibbiy yordam ko'rsatish 3 bosqichda amalga oshirish ko'zda tutiladi:

Birinchi - hodisa joyida. Bu - o'zi o'ziga yordam ko'rsatish va hodisa joyida bo'lgan odamlarning yordami, hamda chaqirilgan tibbiyot xodimlari ko'rsatgan yordamdan iborat.

Ikkinchisi - shikastlanganlarni davolash muassasiga olib borishda yo'lda ko'rsatiladigan yordam.

Uchinchi - davolash muassasidagi yordam.

Davolash-profilaktika korxonalarini, avtomobil yo'llarining qismlariga birkirish va bu yo'llarda tibbiy yordam olishni bildiradigan 6.1 va 6.2 yo'l belgilari bilan belgilab qo'yish ko'zda tutilgan.

Tibbiyot xodimlari boshqaradigan avtomobillarga o'rnatish uchun taniqlik belgi mavjud. Bunday

belgilar yo'l-transport hodisasida shikastlanganlarga malakali yordam ko'rsata oladigan hakimlarning (vrach) avtomobillariga o'zlari xohish bildirgan taqdirda o'rnatiladi. Bunday hakimlar ro'yxatini davolash muassasasining bosh hakimi tuzadi va joylardagi sog'liqni saqlash tashkilotlari tasdiqlaydi. Hakimlar boshqaradigan avtomobillar taniqlik belgisi bilan belgilanganda, ularga guvohnoma va bemorlar yoki shikastlanganlar hayoti xavf ostida qolganda yordam ko'rsatish uchun transport vositalaridan tekin foydalanish huquqini beradigan talon beriladi.

Tibbiy yordam ko'rsatish talabi

Yo'llarda harakatlanish qoidalarining 5.1 bandiga asosan, yo'l-transport hodisasi sodir bo'lganda haydovchi: darhol to'xtashi, transport vositasi majburan to'xtaganini bildiruvchi chiroqni yoqishi yoki belgi o'rnatishi, transport vositasini va hodisaga dahldor buyumlarni kuzgatmasligi, shikastlanganlarga birinchi tibbiy yordam berish uchun zarur choralarni ko'rishi, "tez tibbiy yordam" xizmatini chaqirish, agar buning imkoni bo'lmasa, shikastlanganlarni o'z transportida yoki boshqa yo'lovchi transportida yaqin oradagi davolash muassasasiga olib borishi, u yerda o'z ismini, transport vositasining davlat raqamini aytishi va voqea sodir bo'lgan joyga qaytib kelishi shart.

Bu qoidalarga rioya qilmagan haydovchilar jinoiy javobgarlikka tortiladila

Bemorni mashinadan chiqarish, ko'tarish va tashish

Yo'lda avtomobil fojiasi sodir bo'lganda, mashina ichidagi shikastlangan kishiga birinchi tibbiy yordam berish uchun, avvalo uni mashinadan ehtiyotkorlik bilan olib chiqish va yechintirib, keyin yordam berish kerak. Buning uchun shoshmasdan birinchi navbatda mashina ichida odam ko'p bo'lsa, ularning hammasini ko'rib, qay biri og'ir shikastlanganligini aniqlab va unga birinchi navbatda tezda yordam berish kerak. Tez kelayotgan mashina to'siqqa urilganda ichidagilarning oyoq yoki qo'llari mashina qismlari orasiga qisilib qolishi mumkin. Bunday hollarda iloji boricha bemorga ozor bermasdan olib chiqiladi. Buning uchun temir asboblari, montirovka, lom va boshqalardan o'rinli foydalanish mumkin.

Shikastlangan odamni mashinadan olib chiqishdan oldin uning qaeri jarohatlangan yoki shikastlanganligini aniqlash va shunga qarab yordam berishni tashkil qilish lozim. Agar qon tomirlaridan - arteriyadan qon oqayotgan bo'lsa, uni darhol avval barmoq bilan bosib to'xtatib rezina jgut qo'yiladi. Qo'l yoki oyoq qiyshayib qolgan bo'lsa, albatta shu suyak singan bo'ladi. Gavdaning qiyshayib turishi yoki shikastlangan kishini qiyshayib yotishi uning bexushligini yoki miyasi jarohatlanganligini bildiradi. Bunday hollarda bemor holatini o'zgartirmasdan mashinadan olib chiqishga to'g'ri keladi. Bemorni mashinadan olib chiqishdan avval birinchi tibbiy yordamni berish uchun tayyorgarlik ko'rishni unutmaslik kerak. Qish vaqtida bemorni o'rab-chirmab qo'yish kerak, chunki shikastlangan kishi sovuqqa chidamsiz bo'ladi. Bunday hollarda avval iloji bo'lsa, bemorni yaqin o'rtadagi uyga, yoki avtobusga olib kirib, u yerda unga birinchi tibbiy yordami ko'rsatiladi. Bemorni mashinadan olib chiqishga ikki yoki uch kishi qatnashishi kerak, buning uchun haydovchi va yo'lovchilar yordamlashishi zarur.

Qon tomirlar shikastlanganda birinchi yordam berish

Qon tomirlar shikastlanganda arterial, venoz va parenximatov qon oqishlar bo'ladi. Agar qon jarohatdan tashqariga oqayotgan bo'lsa, buni tashqi qon oqish deb ataladi. Jarohatlangan tomirdan to'qimaga, ichki organlarga - ko'krak yoki qorin bo'shligiga oqayotgan bo'lsa, buni ichki qon oqish deyiladi.

Qon oqishni to'xtatishning ikkita usuli bor: bulardan biri - vaqtincha bog'lab qo'yish, tomirni suyakka bosib turish va ikkinchi usul - butunlay to'xtatish, bunday qon oqishini jarrohlik yo'li bilan to'xtatiladi. Transportdan shikastlanganda bahzi hollarda hayot uchun xavfli bo'lgan arterial qon oqishi kuzatiladi, u arteriya zararlanganda sodir bo'ladi. Arterial qon oqishida qon bosim bilan oqib

turadi va uning rangi och qizil bo'ladi, agar qon oqishi zudlik bilan to'xtatilmasa, bemor oz vaqt ichida ko'p qon yo'qotib qo'yishi mumkin. Bu hayot uchun xavflidir. Arterial qon oqishishi to'xtatish tibbiy yordam ko'rsatishning eng birinchi chora-tadbiri hisoblanadi. Arterial qon oqishini to'xtatish hammani qo'lidan keladigan oson va tezkor usuli, jarohatlangan joy teparog'idan arteriyani barmoq bilan bosib turishdir. Arteriya suyak yoniga yaqin joydan yoki uning ustidan o'tgan bo'lsa, uni bosib turish juda oson bo'ladi.

Son arteriyasi chov sohasida, chanoqning qov suyagiga musht bilan bosiladi. Boldir yoki oyoq panjasi sohasidagi jarohatdan arterial qon oqqanda arteriya taqim chuqurchasi sohasida bosiladi, buning uchun bosh barmoqlar tizza bo'g'inining oldingi yuzasiga quyiladi, qolgan barmoqlar bilan arteriya sukka bosiladi.

Arteriyalarni barmoq bilan bosish ko'p kuch sarflashni talab etadi va bu tadbirni hatto jismonan kuchli va chiniqqan kishi ham 15-20 daqiqadan ortiq bajara olmaydi. SHunga ko'ra tomirni barmoq bilan bosib, imkon bor joyda zudlik bilan jgut yoki zakrutka solish va sterial bog'lab qo'yish kerak.

Jgut (zakrutka) solish oyoq-qo'lning yirik arterial tomirlari shikastlanganda, qon oqishini vaqtincha to'xtatishning asosiy usulidir. Jgut son, boldir, yelka va bilakka solinadi. Tasmasimon rezina jgut bir uchida metall dan yasalgan ilgagi va ikkinchi uchida zanjirchasi bo'lgan uzunligi 1-1,5 metrlik elastik rezina tasmadan iborat. Uni ilgak va zanjircha bilan mahkamlab bog'lanadi. Naysimon rezina jgut uzunligi 1 metr keladigan elastik naychadan iborat.

Jgut qon oqayotgan joydan yuqoriga, jarohat yaqiniga, terini siqib qo'ymaslik uchun kiyim yoki yumshoq bint ustidan bog'lanadi. Jgutni qonni to'xtata oladigan kuch bilan bog'lanadi. To'qimalar juda qattiq bosilganda oyoq qo'lning nerv stvollarini ko'proq shikastlanib qoladi. Jgut yetarlicha qattiq solinmasa bu xolda aretrial qon oqishi kuchayadi, chunki bunda oyoq qo'lning nerv stvollaridan venalarigacha bosilgan bo'ladi.

Jgut solingan kuni, soati va daqiqasi yoziladi, qog'oz jgut ostiga ko'rinib turadigan qilib qistirib qo'yiladi. Jgut bog'langan oyoq, qo'lni, ayniqsa, qishda issik qilib o'rab qo'yiladi, biroq uni grelka bilan isitish mumkin emas. Jgut qo'yilgandan so'ng 2 soat o'tgan hollarda arteriyani barmoq bilan bosish, jgutni asta-sekin, pulsni hisoblab turib 5-10 daqiqaga bo'shatish va uni avvalgi joyining yuqorirog'idan yana solish kerak. Jgutni o'u tariqa vaqtincha yechish har soatda zararlangan kishiga jarrohlik yordam ko'rsatishga qadar takrorlanadi va har gal bu haqida yozib boriladi. Naysimon jgut uchida zanjirchasi va ilgagi bo'lmasa uchlari tugun qilib bog'lanadi.

Jarohatdan asta-sekin oqim bilan pulg'satsiya qilmay oqib chiqadigan to'q-qizil rangli qon oqishiga, venadan qon oqishi deyiladi. Venadan qon oqishi bosib turadigan steril bog'lov qo'yish va gavdaning shikastlangan qismini baland ko'tarib qo'yish bilan to'xtatiladi.

Kapillyardan qon oqayotganda jarohatning butun yuzasi qonab turadi va qon tomchilab chiqadi. Kapillyar qon oqishini to'xtatish uchun odatda sterial, aksari, bosib turadigan bog'lov qo'yish kifoya. Bog'lovga qon shimilib qolsa, qo'shimcha bint o'rash zarur.

Nafas olish va yurak faoliyati to'satdan to'xtab qolganda birinchi tibbiy yordam ko'rsatish.

Yo'lda shikastlanish sodir bo'lganda (elektr tokidan zararlanganda, suvga cho'kkanda) nafas va yurak faoliyati birdaniga to'xtab qolishi mumkin.

Nafas—bir mehyorda takrorlanadigan nafas olish va nafas chiqarishdan iborat fiziologik jarayon bo'lib, organizm bilan tashqi muhit o'rtasidagi kislorod almashinuvini tahminlaydi. Katta yoshdagi sog'lom odam minutiga 16-18 marta nafas oladi. Nafas markaziy asab tizimi tomonidan boshqariladi.

Nafas olish to'xtab qolganda birinchi tibbiy yordam ko'rsatish eng avvalo, o'pkaga havo yuritishdan iborat. Bunda har xil apparatlardan foydalanish sunhiy nafas olishning eng tahsirchan usuli hisoblanadi. Bunday apparatlar bo'lmaganda og'izdan-og'izga puflash usulida sunhiy nafas oldiriladi. Sunhiy nafas oldirishning boshlanishidan oldin zararlangan kishini chalqanchasiga

yotqizib va o'pkaning havo o'tkazuvchi yo'llarida bemalol o'ta olishga ishonch hosil qilish, buning uchun bemor boshini imkoni boricha orqaga qayrilib turishini tahminlash kerak.

Agar nafas to'xtashi bilan birga yurak faoliyati ham to'xtasa, bu holda bir vaqtning o'zida ham sunhiy nafas oldiriladi, ham yuragi massaj qilinadi.

JAROHATLANISHDA VA QON OQISHDA BIRINCHI TIBBIY YORDAM KO'RSATISH

BOGLASH UCHUN SHAHSIY PAKET

QON OQISHNI TUXTATISH USULLARI

TISSANI BUKLNI O'ZINI BILAN QON OQISHNI TUXTATISH

QON OQISHNI KATTEK QISIB BOGLASH BILAN TUXTATISH

JIGUT QUYISH QONDALARI

Qo'l-oqsoq jarohatlanishida kuchli qon oqishini tuxtash uchun oguz ekan burangidan foydalaniladi. Ular quyidagi vaqti maxsus o'ziningda qurqatishda holda jarohatdan yiqiribchikda o'stira. Ekan soqta boqatga kiyim boqat ekan maxsus inoqor, boqatga ustidagi 1.5 smga mudatga quyiladi.

JAROHATNING BELGILARI

1. Teri qotqatqan ekan shilik, parqalaraning xilqitqatqan boqatqan
2. Qon oqishi
3. Oguz

ASEPTIK BOGLAMNI BOGLASH QONDASI

Jarohatni xer qanday suvqiklar bilan koqit, ungi kul toqitqan, ushchi aniqni parqalarini, boqta qatqarini va boqta qatqarini oqitni mumkin imdi.

Jarohatning oqitqan va uning atrofidagi teri qotqatqan shil suvqitqatqan, boqatni xer shaxsiy naqatqan foydalanib jarohatni aseptic boqatni boqatni jarohatqatqan yot qatqatqan, aseptic boqatni boqatni boqatni.

JIGUT (BURANGI) O'ZINI BILAN QON OQISHNI TUXTATISH

NAFAS OLISH VA YURAK URISHI TO'XTAGANDA BIRINCHI YORDAM KO'RSATISH

СУЖ ЧИКИШИНИНИГ ХАРАКТЕРЛИ БЕЛГИЛАРИ

1. Бўғим қўрқинишнинг ўзгариши.
2. Қўл-оёқларнинг тайвирлигини қонитларин буглаб қоллини.
3. Қон оқити ва инитанитик инитаксизли қолварик пайдо бўлини.
4. Қўл-оёқлар уруқитишнинг ўзгариши.
5. Шинкастланган бугимда факат харақитларнинг йуқитиши ёки чотиритишнинг.

БИРИНЧИ ЁРДАМ

Сувқлар чикитишнинг барча қўрқинишда чикдан сувқларни тўрқитлашга харақат қилмаслини керак. Чикдан сўз ёки оёқда шини ёки қиморлаш имкониётган бермайдиган боғлам қўйиб, жароқатланган шаксин дилопанни нувоқасасизга жўнатити керак.

ШИНА ҚЎЙИШИНИНИГ ҚОНДАЛАРИ

Шиниётр сувқлар синитишда қўл ва оёқларни қиморламайдиганити қоллати келтириши учун қўйилитиди. Шинилар бевосита қайним ёки инитадан боқитини боқитилар устидан қўйилитиди. Қўл ва оёқлар синитишда, уларни қиморламайдиган қилити вақитича боғлаб қўйити керак.

Шина қиморлаш инити бугимни: бири синити жойдан жойди, инитичисини пастдан қиморламайдиган қоллати қилити қўйилитиди. Шинилар инитакстланган қўл ёки оёқларга қўйилитишда анитид, қўл ва оёқларнинг соғ қисмитга мос қилити тайвиритиди.

Умуртка сувқити синитилар оёир қилити ҳисоблақитидилар. Уларни оёир қилити қоллатишда қилити тўқимали жамбилардан ёки инити таста устидан бири жойдан бешка жойдан олаб ўтқитиши мүмкин.

СУВҚЛАР СИНИГАНДА ШИНАЛАР ҚЎЙИЛИШИ:

Елка сувқи

Тос сувқи синитиш шинкастланитилар оёсонга қараб ёлтин қоллатишда қилити тўқимали жамбилардан ёки инити таста устидан тизгалари буглақити қоллати тўқимали боқити дилопанни нувоқасасизга жўнатитиди. Буглақити тизгалар орасити бири қилити-босити талланган қоллати қўйиб қўйилитиди.

Соғ ва соғ сувқлари

YURAK TO'XTAGANDA BIRINCHI TIBBIY YORDAM KO'RSATISH

Nazorat savollari

1. Tibbiy yordam deganda nimani tushunasiz?
2. Tibbiy yordam bosqichlarini aytib bering?
3. Tibbiy ko'rik muddatlarini aytib bering?
4. Qon oqishda birinchi tibbiy yordam qanday ko'rsatiladi?
5. Nafas olish va yurak urishi to'xtaganda birinchi yordam qanday ko'rsatiladi?
6. Tibbiy yordam ko'rsatish talabini aytib bering?
7. Jarohatlanish nima va qanday ko'rinishlarda bo'lishi mumkin?
8. Bemorni mashinadan chiqarish, ko'tarish va tashish qanday amalga oshiriladi?
9. Qon tomirlar shikastlanganda qanday qon oqishlar kuzatiladi?
10. Tibbiy yordam ko'rsatishni tashkil qilishning qanday printsiplari mavjud?

Amaliy ishining hisob shakli

1. Ishdan maqsad
2. Amaliy ishini o'tkazish joyi _____ va sanasi _____
3. Umumiy ma'lumot
4. Xulosa

9-Amaliy mashg'ulot

Mavzu: YHQB Haydovchi va mansabdor shaxslarning javobgarligi

Ishdan maqsad: Talabalarda YHQB Haydovchi va mansabdor shaxslarning javobgarligi tartibi to'g'risida ko'nikma va malaka hosil qilish.

Huquqiy javobgarlik tushunchasi avtotransportda harakat xavfsizligini tahminlash muhim va murakkab vazifa bo'lishi bilan birga iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyatga egadir. Bu vazifani to'g'ri hal qilish haydovchilarga bog'liqdir.

Amaliyotda ko'pgina yo'l-transport hodisalari sodir bo'lishiga haydovchilar o'z vazifalariga va fuqorolik burchlariga ehtiborsizlik bilan qaraganlari va tartibga rioya etmasliklari sabab bo'ladi.

Avtotransport ishtirokida sodir bo'lgan halokatlar oqibati jamiyatga katta mahnaviy va moddiy zarar yetkazadi. Bu holatlar ko'pincha davlat mehyoriy talablarining buzilishi bilan sodir bo'ladi.

Jamiyat manfaatlarini himoya qilish uchun avtotransport harakati qatnashchilariga yo'l qo'ygan qoidabuzarliklari uchun tahsir etish choralari qo'llaniladi.

Qoidabuzarliklarga yo'l qo'ygan shaxslar qonun bilan belgilab qo'yilgan tartibga muvofiq jazolanadilar.

Haydovchi tomonidan yo'l qo'yilgan qoidabuzarlik tavsiflariga muvofiq to'rtta javobgarlik turi mavjud:

- axloqiy;
- moddiy;
- mahmuriy;
- jinoiy.

Axloqiy javobgarlik. Haydovchi mehnat shartnomasida ko'rsatilgan vazifani bajarmagan, ichki tartib-qoidalarga rioya qilmagan, xizmat burchini o'tayotgan paytda ATXga ziyon keltirgan bo'lsa, axloqiy javobgarlikka tortiladi. Mehnat intizomini buzganligi uchun ATX mahmuriyati haydovchini 1) ogohlantirishi, 2) hayfsan ehlon qilishi, 3) qattiq hayfsan berishi, 4) maoshi past ishga o'tkazishi, 5) ishdan bo'shatishi mumkin.

Moddiy javobgarlik. Haydovchining aybi bilan ATXga ziyon keltirilgan bo'lsa, u bu ziyonni to'lashi lozim. To'lov miqdori haydovchi o'rtacha maoshining uchdan bir qismidan oshmasligi kerak.

Ma'muriy javobgarlik. Avtotransportda yo'l qo'yilgan qoidabuzarliklar O'zbekiston Respublikasining mahmuriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksida belgilangan holatlar bo'yicha javobgarlikka tortiladi.

Avtotransport bilan bog'liq bo'lgan qoidabuzarliklarning turlari 121-131, 133-143, 147 va 148 moddalarda o'z aksini topgan:

28-modda. Maxsus huquqdan maxrum qilish

Muayyan shaxsni unga berilgan maxsus huquqdan (transport vositalarini boshqarish huquqidan, ov qilish huquqidan) maxrum qilish chorasi tuman (shaxar) sudining mahmuriy ishlar bo'yicha sudg'iyasi tomonidan uch yilgacha muddatga qo'llaniladi. Bunday huquqdan mahrum qilish muddati o'n beshkundan kam bo'lmasligi kerak. Nogironligi sababli transport vositalarini foydalanadigan shaxslarga nisbatan transport vositalarini boshqarish huquqidan maxrum qilish chorasi qo'llanilishi mumkin emas, transport vositalarini alkagolg' ichimlikdan, giyoxvandlik vositasi tahsiridan mast

bo'lgan xolda yoki o'zgacha tarzda mast bo'lgan yo'l-transport xodisalari sodir etilgan joydan ketib qolish hollari bundan mustasnodir.

Asosiy tirikchilik manbai ovchilik qo'yilgan shaxslarga nisbatan ov qilish huquqidan mahrum etish chorasi qo'llanilishi mumkin emas.

31-modda. Ma'muriy javobgarlikni yengillashtiruvchi holatlar

Ma'muriy javobgarlikni yengillashtiruvchi holatlar jumlasiga quyidagilar kiradi:

1. aybdorning o'z qilmishidan chin ko'ngildan pushaymon bo'lishi;
2. aybdorning huquqbuzarlikning zarali oqibatlari oldini olish, yetkazilgan ziyonni ixtiyoriy rivishda to'lashi yoki keltirilgan zarani bartaraf etishi;
3. huquqbuzarlikning kuchli ruxiy hayajon tahsiri ostida yoki majburlov tahsirida yoxud xizmat yuzasidan, moddiy yoki boshqa jixatdan qaramligi tahsiri ostida sodir etilishi;
4. huquqbuzarlikning taxdid yoki majburlov tahsirida yoxud xizmat yuzasidan, moddiy yoki boshqa jixatdan qaramligi tahsiri ostida sodir etilishi;
5. huquqbuzarlikning voyaga yetmagan shaxs tomonidan sodir etilishi;
6. huquqbuzarlikning xomilador ayol yoki o'n to'rt yoshgacha bo'lgan bolasini yakka o'zi tarbilayotgan shaxs tomonidan sodir etilishi.

Mahmuriy huquqbuzarlik to'g'risida ishni ko'riyub chiquvchi organ (mansabdor shaxs) boshqa xolatlarni ham javobgarlikni yengillashtiruvchi holat deb topish mumkin.

33-modda. Yengilroq ma'muriy jazo chorasining qo'llanilishi

Organ (mansabdor shaxs) mahmuriy jazo chorasini qo'llanayotganda javobgarlikni yengillashtiruvchi holatlarni va huquqbuzarning moddiyo axvolini inobatga olgan g'olda sababini albatta ko'rsatib turib ushbu Kodeksning Maxsus qismidagi moddalarning jazo belgilash qismida nazarda tutilgan eng kam jazodan ham yengiroq jazo chorasini qo'llanilishi mumkin.

36-modda. Ma'muriy jazo qo'llanish muddatlari

Mahmuriy jazo huquqbuzarlik sodir etilgan kundan boshlab, davom etayotgan huquqbuzarliklar uchun esa, huquqbuzarlik anaqlangan kundan boshlab kechiktirmay qo'llanilishi mumkin.

Jinoyat ishini qo'zg'atish rad etilgan yoki jinoyat ishi tutatilgan bo'lsa-yu, lekin huquqbuzarning xarakterlarida mahmuriy jazo chorasi jinoyat ishi qo'zg'atilishi rad etish yoki jinoyat ishini tugatish to'g'risida qaror qabul qilingan kundan boshlab bir oydan kechiktirmay qo'llanilishi mumkin. (O'zR 30.04.2004. y. 621-11-son qonuni taxriridagi qism.)

Ushbu moddada nazarda tutilgan muddatlar ashyolari bojxanamunosabatlarini tartibga soladigan qonun xujjatlari asosida musodara qilish hallariga nisbatan tatbiq etilmaydi.

37-modda. Tugaganidan so'ng shaxs ma'muriy jazoga tortilmagan deb hisoblanadigan muddat

Basharti mahmuriy jazoga tortilgan shaxs shu jazoni o'tash muddati tugagan kundan boshlab bir yil mobaynida yangi mahmuriy huquqbuzarlik sodir etmagan bo'lsa, mazkur shaxs ahmuriy jazoga tortilmagan deb xisoblanadi.

123-modda. Transport vositalaridan axlat yoki boshqa narsalarni tashlab yuborish

Poezdlarning vagonlari, avtomobilg' va shahar elektr transportidan axlat yoki boshqa narsalarni tashlab yuborish, -eng kam ish haqining o'ndan bir qismidan ikkidan bir qismigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

124-modda. Transportda yong'in havfsizligi qoidalarini buzish

Transportda belgilangan yong'in xavfsizligi qoidalarini buzish, fuqorolarga eng kam ish haqqining ikkidan bir qismida bir baravaricha, mansabdor shaxslarga esa-bir baravaridan uch baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

125-modda. Transport vositalaridan foydalanish qoidalarini buzish

Haydovchilar va yo'lovchilarning motoshlemlardan foydalanish qoidalariga rioya etmasligi,- eng kam ish haqqining yigirmadan bir qismi miqdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

Haydovchilarning foydalanish man etiladigan darajada nosozlik bo'lgan transport vositalarin boshqarish ,-eng kam ish haqqining uchdan bir qismigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Haydovchilarning davlat texnika ko'rigidan o'tmagan yoki belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tkazilmagan yoxud tormoz tizimida yoki rulg' boshqaruvida yoxud ulovchi qurilmada nosozligi bo'lgan, xuddi shuningdek ishlayotganida tashqariga chiqarayotgan ifloslantiruvchi moddalarning miqdori, shuningdek shovqin darajasi belgalangan normadan ortiq bo'lgan yoxud tegishli ruxsati bo'lmay turib qayta jixozlangan transport vositalarini boshqarish, eng kam ish haqqining ikkidan bir qismigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Foydalanish belgilangan tartibda man etilgan tiransport vositalarning xuddi shuningdek davlat raqam belgisi o'zboshimchalik bilanechib olinishi yoxud davlat raqam belgisi yasama yoki o'zga usullarida o'zgartirilgan transport vositalarin boshqarish, eng kam ish haqqining uch baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarimi solishga sabab bo'ladi.

Korxonalar, muassasalar va tashkilotlarga qarashli transport vositalrini ishdan tashqari vaqtda ulardan foydalanish shartlariga muvofiq keladigan tarzda maxsus jixozlanmagan joyda saqash,- fuqorolarga yeng kam ish haqqining ikkidan bir qismidan bir baravarigacha, mansabdor shaxslarga esa – bir baravaridan ikki baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Ushbu kodeksning 125,126,127,128,129,130,131,133,134,135,136,139,140,141,- moddalarida transport vositalari deyilganda barcha turdagi avtomobillar va traktorlar, shuningdek mototsikllar va boshqa mexanik transport vositalarninitushunmoq kerak.

126-modda. Ko'zqusimon va tusi o'zgartirilgan

(qoraytirilgan) nostandart oynalar o'rnatilgan transport vositalaridan foydalanish

Ko'zqusimon, shuningdek tegishli davlat standartlarida belgilangan normalarni buzgan holda tayyorlangan tusi o'zgartirilgan (qoraytirilgan) o'ynalir o'rnatilgan transport vositalaridan foydalanish, - eng kam ish haqqinign bir baravari miqdorida jarimi solishga sabab bo'ladi. (O'zR 20.08.1999)y. 832-1 son qonuni tahriridagi qism)

127-modda. Transport vositalarining tovush chiqaruvchi va yorituvchi qurilmalaridan foydalanish qoidalarini buzish

Tovush signalini sababsiz berish, transport vositalariga uni ishlab chiqargan korxon nazardatutmagan tovush chaqaruvchi va yorituvchi qurilmalarni o'rnatish,xuddi shuninggdek ularni o'zgartirib o'rnatish, eng kam ish haqqining bir birivari miqdorida jarima solishga sabab bo'ladi.(O'zR 20.08.1999 y. 832-1-son qonuni taxriridagi qism)

Tegishli ruxsat oomiy turib transport vositalariga tovush chiqaruvchi va yorituvchi maxsus qurilmalarni o'rnatish., - ana shu qurilmalarni musodara qilib, fuqorolarga eng kam ish haqqining baravaridan besh baravarigacha uch baravarigacha, miqdorga jarima solishga sabab bo'ladi. (O'zR 20.08.1999 y 832-1-son qonuni tahrirdagi sanksiya)

128-modda. Transport vositalari haydovchilarning harakatini tegishli oshirib yuborishi, yo'l belgilari va yo'l harakatining boshqa qoidalari talablariga rioya qilmasligi

Transport vositalari haydovchilarning belgilangan harakat tezligini oshirib yuborishi, svetaforning yoki yo'l xarakatini tartibga soluvchining taqiqlovchi ishoralariga bo'ysunmasligi, piyodalar yo'lkasidan yurgizishi, ustunlik beruvchi, taqiqlovchi va ko'rsatma beruvchi yo'l belgilari talabiga, yo'lning harakat qismidagi harakatda o'tkazib yuborishi ko'rsatuvchi chiziq'larga rioya etmasligi, odam tashish. Transport vositalarini quvib o'tish, jamoat transporti to'xtaydigan bekatlar yoki piyodalar o'tish joylaridan yurish qoidalarini, sutkaning qorong'u davrida yoki ko'rish cheklangan sharoitlardayoritish asboblaridanfoydalanish qoidalarini buzishi shuningdek, yo'lovchilarga loy sachiratishi, eng kam ish haqining ikkidan bir qismidan bir baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Ushbu moddaning birincha qismida ko'rsatilgan huquqbuzarlik uchun mahmuriy jazo chorasi qo'llanilganidankeyin bir yil davomida xuddi shu moddaning birinchi qismida nazarda tutilgan xar qanday huquqbuzarliklarnisodir etish, (O'zR 13.12.2002 y. 447 II son qonuni taxriridagi dispozitsiya), (oldingi taxrirlarga qarang) –eng kam ish xaqining bir baravaridan ikki baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Bir yil mobaynida ushbu moddaning birinchi qismida nazarda tutilgan huquqbuzarliklardan uchtasini sodir etish, xuddi shuningdek to'sqinliksiz xarakat qilish huquqidan foydalanadigan transport vositalarining o'tib ketishiga xalaqit berish yoxud avriya xolati yuzaga kelishi olib borgan, yani yo'l harakatining boshqa qatnashchilari tezlikni, xarakat yulanishi keskin o'zgartirishiga yoki o'z xavfsizliklari yoxud boshqa fuqorolarning xavfsizligini tahminlash maqsadida o'zga choralarni ko'rishga majbur qiluvchi huquqbuzarliklarni sodir etish –eng kam ish haqining ikki baravaridan uch baravarigacha maqdorida jarima solinga sabab bo'ladi.(O'zR 26.12.1997. y. 549-I son qonuni taxriridagi qism)

Bir yil mobaynida ushbu moddaning birincha qismida nazarda tutilgan huquqbuzarliklardan to'rtasini va undan ko'rog'ini sodir etish – eng kam ish xaqining uch baravari miqdorida jarima solishga yoki transport vositasini boshqarish huquqidan olti oy muddati mag'rum etishga sabab bo'ladi. (O'zR 26.12.1997 y. 549-I- son qonuni tahriridagi qism), (O'zR 13.12.2002 Y. 447-II- son qonuni tag'riridagi sanktsiya), (oldingi taxrirlarga qarang)

128-1- modda. Transport vositasini boshqarish vaqtida haydovchilarning telefondan foydalanishi (O'zR 26,12,2006 y. O'Rq-73- son qonuni tahriridagi modda)

Transport vositasini boshqarish vaqtida xaydovchilarning telefondan foydalanish, -eng kam ish haqining bir baravari miqdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

Xuddi shunday xuquqbuzarlik mvhmuriy jazo qo'llanilganda keyin bir yil davomida takror sodir etilgan bo'lsa,- eng kam ish haqinng ikki baravaridan uch barvarigacha miqdorda jarima solishga yoki transport vositasini boshqarish huquqidan olti oygacha muddatga maxrum etishga saba bo'ladi.

130-modda. Transport vositalari haydovchilarning temir yo'lning o'tish joylaridan o'tish qoidalarini buzishi

Transport vositalari xaydovchilarning temir yo'lning o'tish joylaridan o'tish qoidalarini buzishi, -eng kam ish haqining bir baravaridan ikki baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Xuddi shunday huquqbuzarlik mahmuriy jazo qo'llanilganidan keyin bir yil davomida takror sodir etilgan bo'lsa,- eng kam ishhaqining ikki baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishga yoki transport vositasini boshqarish huquqidan olti oydan bir yilgacha muddatga maxrum etishga sabab bo'ladi. (O'zR 26.12.1997 y. 549-I-son qonuni taxriridagi qism)

131-modda. Transport vositalarini mast xolda boshqarish

Haydovchilarning transport vositalarini alkagolli ichimlikdan, giyoxvand modda tahsirida yoki o'zgacha tarzda mast xolda boshqarish, - eng kam ish haqining besh baravaridan yetti baravarigacha miqdorda jarima solishga yoki transportvositasini boshqarish huquqidan bir yildan ikki yilgacha muddatga maxrum etishga sabab bo'ladi. (O'zR26.12.1997 y.549-I-son qonuni taxriridagi qism)

Xuddi shunday huquqbuzarlik mahmuriy jazo qo'llanilgandan keyin bir yil davomida takror sodir etilgan bo'lsa,- transport vositasini boshqarish huquqidan uch yil davomida takror sodir etilgan bo'lsa,- transport vositasini boshqarish huquqidan uch yil muddatga mahrum etishga sabab bo'ladi.(O'zR 26.12.1997 y. 549-I-son qonuni tahriridagi qism)

O'zR 26.12.1997 y. 549-I-son qonuniga muvofiq ikkinchi qism uchinchi deb hisoblansin

Transport vositalarini boshqarish huquqi bo'lmagan shaxslarning transport vositalarini alkagolli ichimlikdan, gayoxvandmodda tahsiridan yoki o'zgacha tarzda mast xolda boshqarish,- Eng kam ish haqining yetti baravarimaqdorida jarima solishgasabab bo'ladi. (O'zR 26.12.1997 y. 549-I-son qonuni tahriridagi qism)

Alkagolli ichimlikdan, giyoxvand modda tahsiridan yoki o'zgacha tarzda mast tarzda mast shaxsga transport vositasini boshqarishni topshirish,-eng eng kam ish haqining besh baravari miqdorda jarima solishga yoki transport vositasini boshqarish huquqidan ikki yildan uch yilgacha muddatga maxrum etishga sabab bo'ladi.

133- modda. Transport vositalari haydovchilarning yo'l harakati qoidalarini buzishi jabrlanuvchiga yengil tan jaroxati yoki ancha miqdorda moddiy zarar yetkazilishiga olib kelishi

Transport vositalari haydovchilarning yo'l xarakati qoidalarint buzishi jabrlanuvchiga yengil tan jaroxati yoki ancha miqdorda moddiy zarar yetkazishiga olib kelsa,- lekin ancha miqdorda moddiy zarar yetkazmasi,- eng kam ish haqining uch baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishga yoki transport vositalarini boshqarish huquqidan bir yildan uch yilgacha muddatga maxrum etishga sabab bo'ladi.

Ancha miqdordagi moddiy zarar deganda, eng kam ish haqining besh baravari maqdordan oshib ketgan zarar tushuniladi.

134- modda. Haydovchilarning yo'l harakati qoidalarini buzishi transport vositalarining yoki boshqa mol-mulkning shikastlanishiga olib kelishi

Transport vositalari haydovchilarning yo'l harakati qoidalarini buzish transport vositalari, yoki boshqa mol-mulk shikastlanishiga olib kelsa, lekin ancha miqdorda moddiy zarar yetkazmasa,- eng kam ish haqining bir baravaridan ikki daravarigacha miqdorda jarima solishga yoki transport vositasini boshqarish huquqidan olti oydan bir yilgacha muddatga mahrum etishga sabab bo'ladi.

135-modda. Boshqarish huquqini beruvchi hujjatlari bo'lmagan shaxslarning transport vositalarini boshqarishi

Haydovchilik guvoxnomasi yoki uning taloni, ishonchnoma, transport vositasini ro'yxatdan o'tkazganlik haqidagi yoki transport vositasini taalluqli shzga xujjatlar yonida bo'lmagan xaydovchilarni transport vositalarini boshqarishi, xuddi shuningdek ishonchnomalarini, transport vositalarini boshqa shaxsga berish va ijruga berish shartnomalarini belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tkazmasdan (hisobga qo'ymasdan) transport vositalarini boshqarish -(O'zR 27.09.2006 y. O'Rq-56 son qonuni taxriridagi barirncchi qismdispozitsiyasi) eng kam ish haqqining beshdan bir qismi miqdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

Transport vositalarini boshqarish huquqi bo'lmagan shaxslarning shu vositalarni boshqarish, xuddi shuningdek boshqarish huquqi bo'lmagan shaxsga transport vositalarini boshqarilishning topshirilishi, eng kam ish haqining bir baravaridan uch baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Transport vositalarini boshqarish huquqidan mahrum etilgan shaxslarning bunday vositalarini boshqarish, -eng kam ish haqqining uch baravaridan besh baravarigacha maqdarda jarima solishga saba bo'ladi.

136-modda. Transport vositalari haydovchilarning mastligi yoki mast emasligini aniqlash uchun tekshiruvdan o'tishdan bo'yin tovlashi

Transport vositalari haydovchilarning alkagolli ichimlikdan, giyoxvand modda tahsiridan yoki o'zgacha tarzda mastligi yoki mast emasligi belgilangan tartibda aniqlash uchun tekshiruvdan o'tishdan bo'yin tovlashi, -eng kam ish haqining uch baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishga yoki transport vositasini boshqarish huquqidan olti oydan bir yilgacha muddatda maxrum etishga sabab bo'ladi. (O'zR 26.12.1997 y. 549-I son taxriridaga sanksiya)

Xuddi shunday huquqbuzarlik mahmuriy jazo qo'llanigandan keyin bir yil davomida takror sodir etilgan bo'lsa, -transport vositasini boshqarish huquqidan bir yildan uch yilgacha muddatda maxrum etishga sabab bo'ladi. (O'zR 26.12.1997. y 549-I son qonuni taxriridagi qism)

O'zR 26.12.1997. y 549-I- son vonuniga muvofiq ikkinchi qism uchinchi deb hisoblansin

Ushbu moddaning birinchi qismida nazarda tutilgan huquqbuzarlik transport vositasini huquqi bo'lmagan shaxs tomonidan sodir etilgan bo'lsa, - eng kam ish haqining besh baravaridan yetti baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi. (O'zR 26.12.1997 y. -son qonuni tahriridagi qism)

137-modda. Yo'l transport xodisasi yuz bergan joydan ketib qolish

Yo'l-transport hadisasi qatnashchilarining belgilangan qoidalarini buzgan holda hodisa yuz bergan joydan ketib qolishi, eng kam ish haqqining ikki baravaridan beo' baravarigacha miqdorda jarima solishga transport vositalarini boshqarish huquqidan bir yildan uch transport vositalaridan shaxsiy boyluk orttirish maqsadida foydalanishi, eng kam ish haqqining ikki baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishga sobab bo'ladi.

138- modda. Piyodalar va yo'l harakati boshqa ishtirokchilarining harakat qoidalarini buzishi

Piyodalarning yo'l harakatini tartibga soluvchi signallarga bo'ysunmasligi, ularning yo'lning harakat qismini belgilanmagan joylardan kesib o'tishi, shuningdek moped va velosiped haydovchilarning, aravakashlar va yo'ldan foydalanuvchi boshqa shaxslarning yo'l harakatini tartibga soluvchi signallarga bo'ysunmasligi, ustunlik beruvchi, taqiqlovchi yoki ko'rsatma beruvchi yo'l belgilari talablariga rioya etmasligi, -eng kam ish haqqining o'ndan bir qismi miqdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

Haydovchilarga har xil xizmat ko'rsatish maqsadida yo'lning qatnov qimsida fuqorolarning turishi, yo'llarga ajratilgan mintaqa tegrasida mol boqish,-eng kam ish haqqining o'ndan bir qismida uchdan bir qismigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Ushbu moddaning birinchi yoki ko'rsatilgan shaxslarning yo'l harakati qoidalarini buzishi avriya xolitini vujudga keltirsa,-eng kam ish haqqining uchdan bir qismidan ikkidan bir vismigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

139-modda. Nosoz transport vositalarini yo'lga chiqarish va transport vositalarini foydalanish qoidalarini boshqacha tarzda buzish

Nosozligi tufayli foydalanish taqiqlanagan yoki tegishli ruxsat olmay turib qayta jixozlangan yoxud ko'zqusimon, shuningdek belgilangan normalarni buzgna holda tusi o'zgartirilgan yoki belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tkazilmagan yoxud texnika ko'rigidan o'tkazilmagan transport vositalarini yo'lga chiqarish,-transport vositalarining texnik holati va ulardan foydalanish uchun mahsul mansabdor shaxslarga eng kam ish xaqining ikki baravaridan miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

140-modda. Mast holdagi haydovchilarning yoki transport vositalarini boshqarish huquqi bo'lmagan shaxslarning transport vositalarini boshqarishga yo'l qo'yish

Alkogolli ichimlikdan giyoxvand modda tahsiridan yoki o'zgacha tarzda mast bo'lgan haydovchilarning yoki transport vositalarini boshqarish huquqi bo'lmagan shaxslarning transport vositalarini boshqarishga yo'l qo'yish, - mansabdor shaxslarga eng kam ish haqqining uch baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

141-modda. Transport vositalaridan shaxsiy boylik orttirish maqsadida foydalanish

Haydovchilarning korxonalar, muassasalar va tashkilotlarga qarashli transport vositalarini shaxsiy boylik orttirish maqsadida foydalanishi, eng kam ish haqqining ikki baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

142-modda. Xavfli moddalar va ashyolarni transportda tashish qoidalarini buzish

Temir yo'l, xavo va suv transportida qo'l yuki sifatida yonuvchan, zaharlovch, tez alanganuvchi, porlovchi hamda zaxarli moddalar va ashyolarni olib yurish qoidalarini buzish,-eng kam ish haqqining bir baravaridan uch baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Yuk saqlash kamerasiga portlovchi, tez alanganuvchi, zaxarli va bodbo'y moddalar va ao'yolarni topshirish, ana shu moddalar va ashyolarni haqqini to'lash sharti bilan olib qo'yib yoki olib qo'ymay yoxud musodara qilib yoki musodara qilmay, eng kam ish haqqining bir baravaridan ikki baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Trolleybusda, tramvayda, metropolitentda, avtobusda, mashrutkada portlovchi, tez alanganuvchi, zaharlovchi hamda zaxarli moddalar va ashyolarni olib yurish,-eng kam ish haqqining ikkidan bir qismidan bir baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

143-modda. Kira haqi to'lamasdan yuk olib yurish

Trolleybusda, tramvayda, shahar ichida va shahar atrofiga qatnaydigan avtobusda, mashrut taksisida kira haqi to'lamasdan yuk tashish yurish.- yuk bir yuk joyi uchun eng kam ish haqqining o'ndan bir qismi miqdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

144-modda Transportda chiptasiz yurish

Yo'lovchining transportida chiptasiz yurishi, - o'n yoshdan shn olti yoshgacha bo'lgan boladarni chiptasiz odib yurish:

a) shaxar atrofiga qatnaydigan poezdlarga.-eng kam ish haqqining beshdan bir qismi miqdorida jarima solishga sabab bo'ladi;

b) mahalliy va uzoq masofaga qatnaydigan poezdlarda,-eng kam ish haqqining ikki baravari maqdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

SHaxar atrofiga qatnaydigan poezdlarda, maxalliy va uzoq masoofaga qatnaydigan poezdlarda besh yoshdan o'n yoshgacha bo'lgan g'olalarni chiptasiz olib yurish,-eng kam ish haqqining beshdan bir qismi miqdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

Yo'lovchilarning samalyotda chiptasiz yurish, - eng kam ish haqqining uch baravari miqdorida jarima solishga sibab bo'ladi.

SHaxarlararo qatnaydigan avtobusda chiptasiz yurish,- eng kam ish haqqining bir baravari-miqdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

Yo'lovchining trolleybusda, tramvayda, shaxar ichida va shaxar atrofiga qatnaydigan avtobusda chiptasiz yurishi,- eng kam ish haqqining o'ndan bir qismi miqdorida jjarima solishga sabab bo'ladi.

145-modda. Yo'lovchilarni chiptasiz tashish

Havo, temir yo'l transportida yo'lovchilarni chiptasiz tashish,- eng kam ish xaqqining uch baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Suv, avtomobilh transportida va shahar elektr transportida yo'lovchilarni chiptasiz tashish,- eng kam ish haqqining ikki baravaridan uch baravarigacha jarima solishga sabab bo'ladi.

147-modda. Yo'llarga, yo'l inshootlariga, yo'l harakatini tartibga solib turuvchi texnik vositalariga shikast yetkazish, ularni saqlash qoidalarini buzish

Yo'llarga, temir yo'ldan o'tish joylariga, yo'l xarakatini tartibga solib turuvchi boshqa inshootlar yoki texnik vositalarga shikast yetkazish, shuningdek yul xarakatiga qasddan halal berish, shu jumladan yo'l qoplamasini ifloslantirish yo'li bilan halal berish, -eng kam ish haqqining bir baravaridan ikki baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Yo'l belgilarini o'rnatish , yo'llarni, temir yo'ldan o'tish joylari va boshqa yo'l inshootlarini harakat uchun xavfsiz xolda saqlash qoidalarini buzish yoki yo'lning ayrim qismlaridan foydalanish xarakat xavfsizligiga taxdid etiladigan paytda ularga harakatni

O'z vaqtida taqiqlash yoki cheklash choralarini ko'rmaslik, - mansabdor shaxslarga eng kam ish haqqining ikki baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

194-modda. Militsiya xodimining qonuniy talablarini bajarmaslik

Militsiya xodimining huquqbuzarlikning to'xtatish, xujjatlarini tekshirish uchun taqdim etish, militsiyaga borish yoki ko'rsatilgan muddatda militsiyada bo'lishdan iborat qonuniy talablarni bajarmay militsiyaga kelmaslik, transport vositasini to'xtatish, jabrlanuvchiga yordam ko'rsatish haqidagi qonuniy talablarni bajarmaslik yoxud militsiya xodimining qonuniy talablariga boshqacha tarzda bo'ysunmaslik xuddi shuningdek jamoit tartibini saqlash xamda fuqorolarning huquq va erkinliklarini tahminlash vazifalarini amalga oshirayotgan boshqa shaxslarning qonuniy talablarini bajarmaslik, - eng kam ish haqqining ikkidan bir qismidan ikki baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Huddi shunday huquqbuzarlik mahmuriy jazo chorasi qo'llanilganidan keyin bir yil davomida takror sodir etilgan bo'lsa,eng kam ish haqqining ikki baravaridan uch baravarigacha miqdorda jarima solishga yoki besh sutkagacha muddatga mahmuriy qamoqqa olishga sabab bo'ladi.

286-modda. Mahmuriy yo'l bilan ushlab turish

Mahmuriy yo'l bilan ushlab turish to'g'risida bayonnoma tuzilib, unda: bayonnoma tuzilgan sana va joy, bayonnoma tuzgan shaxsning lavozimi, familiyasi, ismi, otisining ismi; ushlab turilgan shaxs haqidagi mahlumotlar: uni ushlab turish vaqti, joyi va uning asoslari ko'rsatiladi.

Bayonnoma uni tuzgan mansabdor shaxs va ushlab turilgan shaxs tomonidan imzolanadi. Ushlab turilgan shaxs bayonnomanimzolashdan bosh tortgan taqirda, bayonnomaga shu haqda yozib qo'yiladi.

Ushlab turilgan shaxsning iltimosiga ko'ra, u ushlab turilgan joy haqida uning qarindash-urug'lari, advokat, ish yoki o'qish joyidagi mahmuriyat xabardor qilib qo'yiladi. Voyaga yetmagan shaxs ushlab turilgani haqida uning ota-onasi yoki ular o'rnini bosuvchi shaxslar albatta xabardor qilinadi.

292-modda. Transport vositasini boshqarishdan chetlatish mastlik holatini aniqlash uchun tekshiruvdan o'tkazish.

Transport vositalarini boshqarayotgan mastlik holatida deb xisoblashga yetarli asoslar bo'lgan shaxs transport vositasini boshqarishda chetlashtirilishiva mastlik holatini aniqlash uchun belgilangan tartibda tekshiruvdano'tkazilishi kerak.

Mazkur shaxsni tekshirishga yuborish va bu tekshiruvni o'tkazish O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi, Sog'liqni saqlash vazirligi va Adliya vazirligi tomonidan belgilangan tartibda amalga oshiriladi.

293-modda. Mahmuriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarni yuritish tahminlash choralari ustidan shikoyat berish.

Mahmuriy yo'l bilan ushlab turish, shaxsin ko'rikdan o'tkazish, ashyolarini ko'zdan kechirish, transport vositalarini ushlab turish va ko'zdan kechirish, ashyo va hujjatlarni olib qo'yish, transport vositasini boshqarishdan chetlatish ustidan mansabdor shaxs yuqori organga (mansabdor shaxsga), prokurorga yoki sudga shikoyat berishi mumkin. Mahmuriy jazolarning turlari: yo'l qo'ymaslik choralari (vaqtincha transport vositasidan foydalanishni taqiqlash); mahmuriy choralar qo'llash (ogohlantirish, jarimaga tortish, transport vositasini boshqarish huquqidan mahrum etish va boshqalar) kiradi.

Jinoiy javobgarlik. Jinoiy javobgarlik deb davlat oldida sodir etgan jinoiy ishi uchun javob berishiga aytiladi.

Jinoyat - biron bir harakat natijasida jamoatchilikka ziyon yetkazish va fuqarolarning qonun bilan belgilangan haq huquqlarni poymol etishdir.

Jinoiy javobgarlik uchun quyidagicha jazo turlari belgilangan: ozodlikdan mahrum etish, ozodlikdan mahrum etilmagan holda ahloq tuzatish ishlari, bahzi bir turdagi mehnat faoliyatini cheklash, egallab turgan lavozimidan bo'shatish, jamoat tahsirini ko'rsatish, jarima solish.

Jinoiy javobgarlikka faqat sud qaroriga muvofiq, qonunda ko'rsatilgan tartibda tortiladi.

Avtotransportdagi jinoiy javobgarliklarga huquqbuzarliklar, og'ir oqibatlariga olib kelgan hollar (insonlar jarohat olganda va halok bo'lganda, katta miqdordagi moddiy zarar yetkazilganda transport vositalarini olib qochganda va boshqalar) kiradi.

O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi (ko'chirma)

266-modda. Transport vositalari harakati yoki ulardan foydalanish xavfsizligi qoidalarini buzish

Transport vositasini boshqaruvchi shaxs tomonidan transport vositalari harakati yoki ulardan foydalanish xavfsizligi qoidalarini buzish badanga o'rtacha og'ir yoki og'ir shikast yetkazilishiga sabab bo'lsa eng kam oylik ish haqqining ellik baravarigacha miqdorda jarima yoki uch yilgacha axloq tuzatish ishlari bilan jazolashadi. (O'zR 20.08.1999y 832-I-son qonuni tahriridagi sanksiya)

O'sha qilmish odam o'lishiga sabab bo'lsa, -mauyyan huquqdan mahrum qilib, yetti yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi. (O'zR 20.08.1999 y. 832-I son qonuni tahriridagi sanksiya)

O'sha qilmish:

- a) odamlar o'limiga;
- b) haloqatga; v) boshqa og'ir oqibatlariga sabab bo'lsa, -muayyan huquqdan mahrum qilib, o'n yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi. (O'zR 20.08.1999 y. 832-I-son qonuni axriridagi sanksiya)

267-modda. Transport vositasini olib qochish

Transport vositasini olib qochish –uch yildan besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

O'sha harakat: a) takroran yoki xavfli retdivisit tomonidan;

b) bir gurux shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib sodir etilgan bo'lsa, - besh yildan o'n yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi. (O'zR 29.08.2001 y. 254 II-son qonuni tahriridagi sanksiya).

268-modda. Transportning xavfsiz ishlashini tahminlashga doir qoidalarni buzish

Yo'lovchi, piyoda, velosiped, ot-ulov transportining haydovchisi yoki yo'l harakatining boshqa qatnashchilari tmonidan, ushbu kodeksning 261, 26, 265, yoki 266 – moddalarida nazarda tutilgan shaxslardan tashqari harakat xavfsizligi qoidalarini yoki barcha turdagi transport vositalaridan foydalanish qoidalarini buzish badangga o'rtacha og'ir yoki og'ir shikast yetkazilishiga sabab bo'lsa, - eng kam oylik ish haqqining yigirma besh baravarigacha miqdorda jarima yoki uch yilgacha axloq tuzatish ishlari yoxud uch yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

O'sha harakat odm o'lishiga sabab bo'lsa, - olti oygacha qamoq yoki uch yildan besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jqzolanadi.

O'sha harakat:

a) odamlar o'limiga:

b) boshqa og'ir oqibatlariga sabab bo'lsa, -

besh yildan sakkiz yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Nazorat savollari

1. Qaysi xollarda xaydovchi keltirilgan ziyonni qoplashi kerak.
2. Qanday xollarda mahmuriy javobgarlikka tortiladi.
3. Qaysi xollarda xaydovchi axloqiy javobgarlikka tortiladi.
4. Avtotransport bilan bog'liq bo'lgan qoida buzarlklarga qanday xolatlar kiradi.
5. Jinoiy javobgarlikka tortish xollari qanday belgilanadi.
6. Javobgarlikka tortish tartiblari qanday belgilangan.

Amaliy ishining hisob shakli

1. Ishdan maqsad
2. Amaliy ishini o'tkazish joyi _____ va sanasi _____
3. Umumiy ma'lumot
4. Xulosa

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. 1.Yo'l harakati qoidalari, Rasmiy nashr, T, 2001 – 83 b.
2. Bozorov B.I. Ekologicheskaya bezopasnostg' avtotransportnqx sredstv.
3. Tashkent: TADI, 2005. - 104 s.
 - a. Ryabchinskiy A.I. i dr. Dinamika avtomobilya i bezopasnosti dorojnogo
4. Dvijeniya. Ucheb. Posobie MADI (GTU) M.: 2002. - 131 s.
 - a. Azizov Q.X. Yo'l harakatini tashkil etish asoslari.-T.: «Fan va texno-Logia», 2009.- 242 b.
6. K.X. Azizov, J. R. Qulmuxamedov, K.M. Nazarov, T.SH. Umurzakov «Pravila dorojnogo dvijeniya i yego bezopasnosti'» T.: CHulpon 2009, 260 s.
8. Q.X. Azizov «Yo'llarda xavfsiz harakatlanish asoslari», T., TAYI – 2005, 72

9. «Kommentarii k pravilam dorojnogo dvijeniya» T., G. Gulyama, 2010, 138 b.
10. www.ziyo.net.uz
11. www.uzavtosanoat.uz

O`ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O`RTA
MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
TERMIZ DAVLAT UNIVERSITETI

Texnika fakulteti

“Yer usti transport tizimlari” kafedrası

Yo`l harakati va xavsiz harakatlanish asoslari

FANIDAN

СИЛЛАБУС

TERMIZ

SILLABUS

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanining

Termiz – 2017 Fanning qisqacha tavsifi					
OTMning nomi va joylashgan manzili:	Termiz davlat universiteti		A.Navoiy kŷchasi, 42		
Kafedra:	Er usti transport tizimlari		“Texnika ” fakulteti tarkibida		
Ta'lim sohasi va yo`nalishi:	5310600- Yer usti transport tizimlari va ularning ekspluatatsiyasi	5310600- Yer usti transport tizimlari va ularning ekspluatatsiyasi ta`lim yo`nalishi uchun (avtomobil transporti) bakalavriat ta'lim yo`nalishi			
Fanni (kursni) olib boradigan o`qituvchi to`g`risida ma'lumot:	o`qituvchi Komilov A.L	e-mail:	Komilov88@mail.ru		
		telefon	(91) 237-48-41		
Dars vaqti va joyi:	4-bino,206 auditoriya	Kursning davomiyligi:	01.09.2017- 12.02.2017 (5-semestr)		
Individual grafik asosida ishlash vaqti:	Dushanba 11.30 dan 12.50 gacha., chorshanba 8.00 dan 9.20 gacha juma 11.30 dan 12.50 gacha 7– bino – 306 – xona				
Fanga ajratilgan Soatlar	Auditoriya soatlari				Mustaqil ta'lim: 24
	Ma'ruza: 18 (5 sem	Ama 18	Lab-	riya:	
Fanning boshqa fanlar bazasiga bog`liqligi (prerekvizitlari):	Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fani asosiy fan bo`lib, bakalavriatura Avtomobil yo`llari va aeradromlar yo`nalishi bo`yicha 5-semestrda o`qitiladi. Dasturni amalga oshirish o`quv rejasida rejalashtirilgan matematika, fizika, valeologiya, informatika, avtomobillarning tuzilishi, nazariyasi va hisoblari, avtomobillarning texnik ekspluatatsiyasi fanlaridan yetarli bilim va ko`nikmagalarga ega bo`lishi talab etiladi.				
	Fanning qisqacha mazmuni				

<p>Fanning dolzarbligi va qisqacha mazmuni:</p>	<p>Fanning dolzarbligi. Atrof muxit muxofazasi”, bakalavr ta’lim yo’nalishlaridagi talabalar uchun mo’ljallangan. Unda yo’l harakati xavfsizligini tahminlash xozirgi davrning eng asosiy ijtimoiy-iqtisodiy muammolaridan biri ekanligi, avtomobillashtirish darajasi ortib borayotgan xozirgi kunlarda yo’l harakati xavfsizligini tahminlashda “Haydovchi-avtomobil-yo’l-piyoda-muxit” tizimidagi barcha bo’laklarning ishonchliligini oshirish bilan erishish mumkinligi ko’rsatilgan</p> <p>Fanning qisqacha mazmuni quyidagi vazifalarni yechishga qaratilgan– Bu fan talabalardan ijodiy bilim asoslarini, ijod bilan bog’liq fanlar bilan aloqasini (modellashtirish, matematik statistika, matematika, fizika, chizmachilik, chizma geometriya, materiallar qarshiligi, mashina detallari va mexanizmlar nazariyasi, materialshunoslik, avtomobil va yo’l qurilish mashina mexanizmlarning tuzilishi va h.k), amaldagi qonunlarni, mehyoriy hujjatlar, farmonlar, qarorlarni qo’llay bilishni talab qiladi.</p> <p>Fanni o’qitishdan maqsad</p> <p>“Yo’l harakati qoidalar va xavfsiz harakatlanish asoslari ” (YHQ va XHA) fanini o’qitishdan asosiy maqsad talabalarga yo’l harakati ishtirokchisi sifatida YXQ o’rgatish, yo’llarda xavfsiz harakatlanish asoslari va avtomobilni xavfsiz boshqarishni ta’minlash bo’yicha bilimlar berishdan iborat.</p> <p>Fanning vazifasi.</p> <p>Yo’l xarakatini tashkil etish to’g’risidagi asosiy tushunchalar,transport va piyodalar xarakatini tavsivlovchi asosiy ko’rsatkichlar, yo’l -transport xodisalari to’g’risida tushunchalar , xavsiz xarakatlarni tashkil qilishda yo’l belgilari va svetaforlardan foydalanish xamda xarakatni tashkil etish sxemalarning samaradorliklarai to’g’risida tushunchalar berishdan iborat</p>
<p>Fan bo’yicha talabalarning bilimiga, ko’nikma va malakasiga qo’yiladigan talablar</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ YTH ni va piyodalar ishtirokidagi YTH ni hamda ularning sabablarini; ➤ yo’l harakatining asosiy tasniflarini bilishi; ➤ yo’l harakatining asosiy tasniflarini bilishi; ➤ inson omili (piyodalar, haydovchilar) bo’yicha sodir etilayotgan yo’l-transport xodisalarini sabablari bo’yicha nazariy bilimga ega bo’lishi; ➤ yo’l harakati xavfsizligi to’g’risidagi qonunni bilish va uni amalda qo’llash; ➤ piyodalarning xavfsiz harakatlanishini ta’minlash; ➤ yo’l harakati qoidalarini turli yo’l sharoitlarida qo’llash ko’nikmalariga ega bo’lishi; ➤ avtomobilni xavfsiz boshharishni ta’minlash malakalarga ega bo’lishi;
<p>Elektron pochta orqali munosabatlar tartibi</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Professor-o’qituvchi va talaba o’rtasidagi aloqa elektron pochta orqali ham amalga oshirilishi mumkin, telefon orqali baho masalasi muhokama qilinmaydi, baholash faqatgina institut hududida, ajratilgan xonalarda va dars davomida amalga

	oshiriladi. Elektron pochta ochish vaqti soat 15.00 dan 20.00 gacha.
--	--

2. O'QUV MATERIALLARINING TARKIBI.

2.1.Fan bo'yicha o'quv mashg'ulotlarining tarkibi va ular uchun ajratilgan vaqt.

O'quv semestri	Mashg'ulotlar tarkibi						
	ma'ruza	Amaliy mashg'ulotlar	Laboratoriya mashg'ulotlari	Kurs ishi	Mustaqil ta'lim	Mustaqil ish	Jami
5	36	18	-	-	24	26	82

2.1.1. Ma'ruza mashg'ulotlarni soat bo'yicha taqsimoti

1	Umumiy qoidalar. Haydovchilarning umumiy majburiyatlari.	2
2	Yo'l belgilari.	2
3	Yo'l belgi chiziqlari.	2
4	Piyodalar va yo'lovchilarning vazifalari. Maxsus transport vositalarining imtiyozlari. Harakatni tartibga solish.	2
5	Ogohlantiruvchi va falokat ishoralari.	2
6	Harakat tartibi.	2
7	Chorrahalarda harakatlanish	2
8	Murakkab sharoitlarda harakatlanish tartibi.	2
9	Transport vositalaridan foydalanish tartibi.	2
1-Oraliq nazorat		
10	Transport vositalaridan foydalanishni taqiqlovchi shartlar.	2
11	Yo'llarda harakat xavfsizligini ta'minlashning davlat boshqaruvi tizimi. .	2
12	Harakat xavfsizligini tashkil etish asoslari	2

13	Yo`l harakatining asosiy tavsiflari.	2
14	Yo`l transport hodisalari va ularning ko`rsatkichlari.	2
15	Piyodalar harakat xavfsizligini oshirish yo`llari.	2
16	Avtomobilning harakati nazariyasi va ekspluatasion ko`rsatkichlari	2
17	Xavfli yuklarni tashish.	2
18	Yo`l transport hodisalarida jarohatlanganlarga birinchi tibbiy yordam ko`rsatish.	2
2-Oraliq nazorat		
Jami		36

2.1.2. Amaliy mashg`ulotar mazmuni, tashkil etish bo`yicha ko`rsatma va tavsiyalar

Amaliy mashg`ulotlarda yo`l harakati qoidalari va havsiz harakatlanish asoslarini va yo`llarda havsiz harakatlanish tartib qoidalarini mukammal o`lashnirishlarini mustaxkamlaydi.

Amaliy mashg`ulotlarning soat bo`yicha taqsimoti

№	Ma`ruza mavzulari	Soat
1	Tushuncha, atamalar va harakat ishtirokchilarining vazifalari, yo`l belgilari, ularni har hil yo`l sharoitlarida qo`llanilishi.	2
2	Yo`l belgi chiziqlarining har hil yo`l sharoitlarida qo`llanilishi.	2
3	Maxsus transport vositalarining imtiyozlari va harakatni tartibga solish, ishoralarni berish va harakatlanish tartibi.	2
4	Yo`lning qatnov qismida transport vositalarining joylashishi, va harakatlanish tartibi.	2
5	Chorrahalarda va maxsus joylarda harakatlanish.	2
6	Murakkab yo`l sharoitida harakatlanish.	2
7	Transport vositalaridan foydalanish va transport vositalaridan foydalanishni taqiqlovchi shartlar.	2
8	YTHda jarohatlanganlarga birinchi tibbiy yordam ko`rsatish.	2
9	YHQni buzgan haydovchi va mansabdor shaxslarning javobgarligi.	2
Jami		18

Mustaqil ishni soatlar bo`yicha taqsimlanishi

№	Ma`ruza mavzulari	Soat
1	YTH da qo`llaniladigan asosiy tushuncha va atamalar	2

2	Haydovchilarning vazifalari	2
3	sodir etgan haydovchilarning vazifalari	2
4	Yo`l belgilari , yo`l belgi guruhlari va ularning qo`llanilishi	2
5	Yo`l belgi chiziqlari, ularning turlari va qo`llanilishi	2
6	Piyodalar va yo`lovchilarning vazifalari	2
7	Maxsus transport vositalarning imtiyozlari	2
8	Svetofor turlari, ishoralari, tartibga soluvchining ishoralari	2
9	Harakat tezligi, quvib o`tish, to`xtash va to`xtab turish	2
10	Yo`lning qatnov qismida transport vositalarining joylashishi	2
11	Chorrahalarda harakatlanish, piyodalarni o`tish joylari va belgilangan yo`nalishdagi transport vositalarining imtiyozlari	2
12	Temir yo`l kesishmalari orqali xarakatlanish, Avtomagistrallarda xarakatlanish, turar joy dahalarida, tik nishablikda, tik balandlikda xarakatlanish	2
13	Transport vositalarni boshqarishni o`rgatish. yuk va odam tashish, Velosiped va aravalar harakatlanishi	2
	Jami	26

Talabalar bilimni baholash tizimi

«Yo`l harakati qoidalarini va havsiz xarakatlanish asoslari .» fanidan 3-kurs talabalari uchun nazorat shakllari bo`yicha ballar taqsimoti va talabalar bilimni baholashning reyting mezonlari

Nazorat turlari va ularning soni

« Yo`l harakati qoidalarini va havsiz xarakatlanish asoslari » fani yuzasidan 1 ta joriy, 2 ta oraliq va yakuniy nazoratlar o`tkazish rejalashtirilgan.

5340800- *Avtomobil yo`llari va aeradromlar ta`lim yo`nalishi uchun*

(avtomobil transporti) bakalavriat ta'lim yo`nalishi « Yo`l harakati qoidalarini va havsiz xarakatlanish asoslari » fanidan reyting ishlanmasi va nazorat mezonlari.

REYTING ISHLANMASI

№	Mashg`ulotlar	Auditoriya soati	Mustaqil ish	Umimiy vaqt sarfi	To`planadigan ballar
1	Ma`ruza	18	26	18	30
2	Amaliy	18		18	40
3	Jami:	36	25	36	70

1 soat uchun bal $\frac{70}{124} \cdot 0,56$

№	Nazorat turlari	Soni	Ball	Jami
---	-----------------	------	------	------

I	I. ON-4 savol yozma va mustaqil ishi (TMI) bo'yicha – yozma referat tayyorlash.	4	24+6*	30
II	II.JN-amaliy mashg'ulotni og'zaki to'shirish.	9	9+4.4*	40
Jami: JN-40 b. 86-100. 34-40 a'lo, 71-85. 28-33 yaxshi, 55-70. 22-27 qoniqarli, 55 dan kam qoniqarsiz.				
Jami: ON-30 b. 86-100. 26-30 a'lo, 71-85 21-25 yaxshi, 55-70 17-20 qoniqarli, 55 dan kam qoniqarsiz.				
III	Yakuniy nazorat. Yozma (5 ta savol)	1	5*6	30
Jami: YaN-30 b. 86-100 26-30 a'lo, 71-85 21-25 yaxshi, 55-70 17-20 qoniqarli, 55 dan kam qoniqarsiz.				
Jami				100

Ma'ruza-18 soat, amaliy-18 soat, mustaqil ish-25 soat.

Nazorat turlari va ularning soni

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan 1 ta joriy, 2 ta oraliq va yakuniy nazoratlar o'tkazish rejalashtirilgan. Fan bo'yicha ma'ruza va amaliy mashg'ulotlarida tegishli nazoratlarni o'tkazish orqali ballar to'planadi.

«Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan 3-kurs talabalari uchun nazorat shakllari bo'yicha ballar taqsimoti va talabalar bilimini baholashning reyting mezonlari

№	Baholash turlari	O'tka-zish shakli	Bajarilish mexanizmi	Maksimal ball	Bajarish vaqti	Izoh
I. Ma'ruza mashg'ulotlari bo'yicha						
1	1 ON	Yozma	4 ta savoldan iborat variantlar asosida yozma nazorat ish o'tkazish	4 ta savol: har biri 6 balldan, (mustaqil ishiga 6 ball) 24 ball + 6 ball Jami 30 ball	darsdan tashqari	ayrim talabalar bilan ON o'tkazish yozma savollarini yechish, tarzda amalga oshirilishi mumkin
2. Amaliy mashg'ulotlari bo'yicha						
2	1-JN (MT)	Og'zaki	Amaliy mashg'uloti mavzulari yuzasidan kollokvium savollari asosida og'zaki savol-javob o'tkazish	Kollokvium dasturlari asosida og'zaki savol-javob qilinadi. Har bir JN uchun maksimal ball- 4,4 ball Jami 40 ball	dars davomida	o'tish balini to'play olmagan talabalar mustaqil ta'lim soati hisobidan dars jadvalidan

						tashqari vaqtda bajarishi mumkin
3	YaN	Yozma	Ma`ruza va seminar mashg'ulotlari bo'yicha 5 ta yozma savoldan iborat variant asosida nazorat ish o'tkazish	5 ta savol. Har biri 6 balldan. Jami 30 ball	darsdan tashqari	-
Yakuniy nazoratdan o'tish bali 16,5 ball						

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq va yakuniy nazorat savollari

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari

1-variant

1. Avtomobillashtirish va yo`l harakat xavfsizligi (avtomobil, haydovchi majburiyati).
2. Piyodalar harakatining trans'ort oqimiga ta'siri piyodalar harakatini tashkil etish tamoyillar.
3. Ogohlantiruvchi belgilar (Ogohlantiruvchi belgilar, qo'llanishi)
4. Chorraxa.

Kafedra mudiri:

t.f.n. Qo'ziyev A.O'.

O`qituvchi:

Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari

2-variant

1. Transport va piyodalar harakatini tavsiflovchi asosiy ko`rsatkichlar (zichlik, oqim)
2. Piyodalar harakatini tashkil etish tamoyillari (*piyodalar harakatini tashkil etish tamoyillar. piyodalar o'tish joylarida ziddiyatsiz harakatni tashkil etish.*)
3. Imtiyoz belgilari (Imtiyoz belgilar, shakli, qo'llanishi).
4. Taqiqlovchi belgilar.

Kafedra mudiri:
O`qituvchi:

t.f.n. Qo'ziyev A.O'.
Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari

3-variant

1. O`zbekiston Res`ublikasidagi harakat xavfsizligini ta'minlash bo`yicha ish olib boruvchi korxonalar, tashkilotlar (mahalliy xokimiyat, avtomobil va daryo trans`ort agentligi, YHXX)
2. Harakatni tashkil qilish usullari (*Harakatlanishni boshlash. Yo`nalishni o`zgartirish. Tezliklar*)
3. Taqiqlovchi belgilar
4. Imtiyoz belgilari.

Kafedra mudiri:
O`qituvchi:

t.f.n. Qo'ziyev A.O'.
Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari

4-variant

1. Yo`l transport xodisalari to`g`risida tushuncha (*YTH shartlari. YTH turlari*)
2. Piyodalar o`tish joylarida ziddiyatsiz harakatni tashkil etish (*'Piyodalar o`tish joylarida ziddiyatsiz harakatni tashkil etish.)*)
3. Buyuruvchi belgilar
4. Piyoda.

Kafedra mudiri:
O`qituvchi:

t.f.n. Qo'ziyev A.O'.
Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari

5-variant

1. Yo`l harakatini tashkil etish asosiy tushunchalar (*Qoidalar. Asosiy tushunchalar. Atamalar*)
2. Harakat bo`lagining o`tkazish qobiliyatini hisoblash (yo`nalishlar bo`lagi)
3. Axborot ishora belgilari
4. Chorraxa.

Kafedra mudiri:
O`qituvchi:

t.f.n. Qo'ziyev A.O'.
Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari

6-variant

1. Yo`l harakatini boshqarishdagi texnik vositalar (svetofor, yul belgilari)
2. Yo`lning qatnov qismida trans`ort vositalarining joylashishi (yo`nalishlar bo`yicha, bo`laklar bo`yicha)

3. Servis belgilar
4. Yo'l belgi chiziqlari.

Kafedra mudiri: t.f.n. Qo'ziyev A.O'.
O'qituvchi: Komilov A.L

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari

7-variant

1. Yo'l harakatini tashkil etish bo'yicha O'zbekiston va halqaro normativ hujjatlar (Jeneva konventsiyasi)
2. Piyodalarning vazifalari (piyoda, piyodalarning vazifalari)
3. Qo'shimcha axborot belgilari
4. Shatakka olish.

Kafedra mudiri: t.f.n. Qo'ziyev A.O'.
O'qituvchi: Komilov A

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari

8-variant

1. Avtomobil-haydovchi-yo'l-piyoda-muhit tizimining o'zaro bog'liqligi (avtomobil, haydovchi, yo'l, piyoda, muhit)
2. Harakatni tashkil etishda svetoforlardan foydalanish (svetofor turlari, svetoforlarning ishlashi)
3. Yo'lovchilarning vazifalari (yo'lovchi, yo'lovchilarning vazifalari)
4. Tik chiziqlar.

Kafedra mudiri: t.f.n. Qo'ziyev A.O'.
O'qituvchi: Komilov A.L

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari

9-variant

1. Yo'l transport hodisalari turlari (*YTH shartlari. YTH turlari*)
2. Murakkab sharoitda harakatlanish (yo'nalishlar bo'yicha, bo'laklar bo'yicha)
3. Quvib o'tish (quvib o'tish turlari)
4. Maxsus transport vositalari.

Kafedra mudiri: t.f.n. Qo'ziyev A.O'.
O'qituvchi: Komilov A.L

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari

10-variant

1. Mexanik transport vositalarini shataka olish (qattiq tirkagichda, egiluvchan tirkagichda, yarim ortish usuli)
2. Tik chiziqlar . Qo‘llanish sharoiti. Tik yo‘l belgi chiziqlari. Tik yo‘l belgi chiziqlari.
3. Avtomagistral haqida tushuncha.
- 4.Svetaforlar haqida.

Kafedra mudiri: t.f.n. Qo‘ziyev A.O’.
O‘qituvchi: Komilov A.L

Yo‘l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari
11-variant

1. Ogohlantiruvchi belgilar.
2. Avtomagistral haqida tushuncha.
3. Ogohlantiruvchi belgilar.
- 4.Tik chiziqlar.

Kafedra mudiri: t.f.n. Qo‘ziyev A.O’.
O‘qituvchi: Komilov A.L

Yo‘l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari
12-variant

1. Yotiq chiziqlar *Qo‘llanish sharoiti. Yotiq yo‘l belgi chiziqlari*
2. Reversiv yo‘llarda harakatlanish qoidalari.
3. Falokat yorug‘lik ishorasi va uning yoqilishiga kerak bo‘lgan hollar.
- 4.Avtomagistral.

Kafedra mudiri: t.f.n. Qo‘ziyev A.O’.
O‘qituvchi: Komilov A.L

Yo‘l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari
13-variant

1. Harakatlanish tezligi (aholi yashamaydigan xududda, aholi yashaydigan xududda)
2. Tashqi yoritish asboblardan foydalanish (faralar, gabarit chiroqlar)
3. Qoidani buzgan shaxslarning javobgarligi
- 4.Ogohlantiruvchi belgilari.

Kafedra mudiri: t.f.n. Qo‘ziyev A.O’.
O‘qituvchi: Komilov A.L

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari
14-variant

1. Piyodalar
2. Yuk tashish (engil avtomobilda, Yuk avtomobilida)
3. Tik chiziq'larga quyiladigan talablar.
4. Odam tashish.

Kafedra mudiri: t.f.n. Qo'ziyev A.O'.
O'qituvchi: Komilov A.L

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari
15-variant

1. Turar joy dahalari haqida tushuncha
2. Transport vositalarini boshqarishni o'rgatish (avtodromlarda, shahar yo'llarida)
3. Falokat yorug'lik ishorasi va uning yoqilishiga kerak bo'lgan hollar.
4. Odam tashish (avtobusda, yuk avtomobilida)

Kafedra mudiri: t.f.n. Qo'ziyev A.O'.
O'qituvchi: Komilov A.L

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari
16-variant.

1. Odam tashish (avtobusda, yuk avtomobilida)
2. Belgilangan yo'nalishdagi transport vositalarning imtiyozlari (yo'nalishdagi taksilar, avtobuslar)
3. Avtomagistrallarda harakatlanish (avtomagistral, avtomagistarlarda harakat)
4. Transport vositalaridan foydalanishni taqiqlovchi shartlar (tormoz tizimi, rul boshqarmasi)

Kafedra mudiri: t.f.n. Qo'ziyev A.O'.
O'qituvchi: Komilov A.L

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari
17-variant

1. Tartibga solingan chorrahalar (chorraha, svetofor ishlashi)
2. Velosipedchilar harakati (Velosipedchilar harakati)
3. Xavfsizlik kamari va motoshlyomdan foydalanish.
4. Odam tashish (avtobusda, yuk avtomobilida)

Kafedra mudiri: t.f.n. Qo'ziyev A.O'.

O`qituvchi:

Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari
18-variant

1. Tovush va yoriqlik chiroqlaridan ishora sifatida foydalanish.
2. Falokat sababli to`xtash belgisining qo`llanishi (nasoz transport to`xtashi)
3. Transport vositalaridan foydalanishni taqiqlovchi shartlar (tormoz tizimi, rul boshqarmasi)
4. Yo`l transport hodisasi sodir etgan haydovchining vazifasi (haydovchilarning vazifalari)

Kafedra mudiri:

t.f.n. Qo`ziyev A.O`.

O`qituvchi:

Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari
19-variant

1. Avtomagistral haqida tushuncha.
2. Ogohlantiruvchi belgilar.
3. Tik chiziqlarga quyiladigan talablar.
4. Xavfsizlik kamari va motoshlyomdan foydalanish.

Kafedra mudiri:

t.f.n. Qo`ziyev A.O`.

O`qituvchi:

Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari
20-variant

1. Turar joy dahalari haqida tushuncha
2. Yo`l transport hodisasi sodir etgan haydovchining vazifasi (haydovchilarning vazifalari)
3. Maxsus transport vositalarning imtiyozlari (tez yordam, yong`in xavfsizligi)
4. Ogohlantiruvchi belgilar.

Kafedra mudiri:

t.f.n. Qo`ziyev A.O`

O`qituvchi:

Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari
21-variant

1. Yo`l belgilari. Yo`l belgilarini har xil yo`l sharoitda qo`llash va ular yordamida harakatni tashkil qilish (*Belgilarni o`rnatishga qo`yiladigan talablar.*)
2. Ogohlantiruvchi va falokat ishoralari (Ogohlantiruvchi, falokat ishoralari)
3. Harakatlanishni boshlash, yo`nalishlarni o`zgartirish (Harakatlanishni boshlash, chorrahalarda harakat)
4. Maxsus transport vositalarning imtiyozlari (tez yordam, yong`in xavfsizligi)

Kafedra mudiri:
O`qituvchi:

t.f.n. . Qo`ziyev A.O`.
Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari
22-variant

1. Tik chiziq'larga quyiladigan talablar.
2. Turar joy dahalari haqida tushuncha.
3. Xavfsizlik kamari va motoshlyomdan foydalanish.
4. Yo`l transport hodisasi sodir etgan haydovchining vazifasi (haydovchilarning vazifalari)

Kafedra mudiri:
O`qituvchi:

t.f.n. Qo`ziyev A.O`.
Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari
23-variant

1. Tovush va yoriqlik chiroqlaridan ishora sifatida foydalanish.
2. Taqiqlovchi belgilar.
3. Tik chiziq'larga quyiladigan talablar.
4. Yo`l transport hodisasi sodir etgan haydovchining vazifasi (haydovchilarning vazifalari)

Kafedra mudiri:
O`qituvchi:

t.f.n. Qo`ziyev A.O`.
Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari
24-variant

1. Turar joy dahalarida harakatlanish (tura rjoy dahalari)
2. Velosped va aravalar harakatlanishiga qo`shimcha talablar (velospedchi, ot-arava)
3. Tik chiziq'larga quyiladigan talablar.
4. Yo`l transport xodisalari to`g`risida tushuncha (*YTH shartlari. YTH turlari*)

Kafedra mudiri:
O`qituvchi:

t.f.n. Qo`ziyev A.O`.
Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari

25-variant

1. Turar joy dahalari haqida tushuncha.
2. Xavfsizlik kamari va motoshlyomdan foydalanish.
3. Tovush va yoriqlik chiroqlaridan ishora sifatida foydalanish.

4.Xavfki yuklarni tashish.

Kafedra mudiri:
O`qituvchi:

t.f.n. Qo'ziyev A.O'.
Komilov A.L

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari
26-variant

1. Yo'l transport xodisalari to'g'risida tushuncha (*YTH shartlari. YTH turlari*)
2. Buyuruvchi belgilar
3. Tik chiziqlarga quyiladigan talablar.
4. Turar joy dahalari haqida tushuncha

Kafedra mudiri:
O`qituvchi:

t.f.n. Qo'ziyev A.O'.
Komilov A.L

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari
27-variant

1. Turar joy dahalari haqida tushuncha.
2. Piyodalarning o'tish joylari va belgilangan yo'nalishdagi trans'ort vositalarining bekatlari (piyodalar o'tish joyi, bekatlar)
3. Avtomagistral haqida tushuncha.
4. Burilish burchaglari.

Kafedra mudiri:
O`qituvchi:

t.f.n. Qo'ziyev A.O'.
Komilov A.L

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari
28-variant

1. Ogohlantiruvchi belgilar.
1. Piyodalar harakatini tratuar bo'yicha tashkil etish (piyodalar, tratuarda xarakat)
2. Falokat sababli to'xtash belgisining qo'llanishi (nasoz trans'ort to'xtashi)
4. Transport vositalaridan foydalanishni taqiqlovchi shartlar (tormoz tizimi, rul boshqarmasi)

Kafedra mudiri:
O`qituvchi:

t.f.n. Qo'ziyev A.O'.
Komilov A.L

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari
29-variant

1. Transport vositalaridan foydalanishni taqiqlovchi shartlar (tormoz tizimi, rul boshqarmasi)

2. Qoidani buzgan shaxslarning javobgarligi
3. Svetofor vazifasi va uning o`rnatilishiga quyiladigan talablar.
4. Velosipedchilar harakati (Velosipedchilar harakati)

Kafedra mudiri: t.f.n. Qo'ziyev A.O'.
O`qituvchi: Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari
30-variant

1. Tik chiziqlar . (*Qo`llanish sharoiti. Tik yo`l belgi chiziqlari. Tik yo`l belgi chiziqlari.*)
2. Xavfsizlik kamari va motoshlyemdan foydalanish.
3. Imtiyoz belgilari (Imtiyoz belgilar, shakli, qo`llanishi).
4. Murakkab sharoitda harakatlanish (yo`nalishlar bo`yicha, bo`laklar bo`yicha)

Kafedra mudiri: t.f.n. Qo'ziyev A.O'.
O`qituvchi: Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari
31-variant

1. Transport va piyodalar harakatini tavsiflovchi asosiy ko`rsatkichlar (zichlik, oqim)
2. Piyodalar harakatini tashkil etish tamoyillari (*piyodalar harakatini tashkil etish tamoyillar. piyodalar o`tish joylarida ziddiyatsiz harakatni tashkil etish.*)
3. Tovush va yoriqlik chiroqlaridan ishora sifatida foydalanish.
4. O`zbekiston Res`ublikasidagi harakat xavfsizligini ta'minlash bo`yicha ish olib boruvchi korxonalar, tashkilotlar (mahalliy xokimiyat, avtomobil va daryo trans`ort agentligi, YHXX)

Kafedra mudiri: t.f.n. Qo'ziyev A.O'.
O`qituvchi: Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari
32-variant

1. Taqiqlovchi belgilar.
2. Piyoda.
3. Yo`l transport xodisalari to`g`risida tushuncha (*YTH shartlari. YTH turlari*)
4. Imtiyoz belgilari.

Kafedra mudiri: t.f.n. Qo'ziyev A.O'.
O`qituvchi: Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari

33-variant

1. Taqiqlovchi belgilar
2. Piyodalar o`tish joylarida ziddiyatsiz harakatni tashkil etish (*'Piyodalar o`tish joylarida ziddiyatsiz harakatni tashkil etish.)*)
3. Buyuruvchi belgilar
4. Harakatni tashkil qilish usullari (*Harakatlanishni boshlash. Yo`nalishni o`zgartirish. Tezliklar*)

Kafedra mudiri:

t.f.n. Qo`ziyev A.O`.

O`qituvchi:

Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari

34-variant

1. Yo`l harakatini tashkil etish asosiy tushunchalar (*Qoidalar. Asosiy tushunchalar. Atamalar*)
2. Harakat bo`lagining o`tkazish qobiliyatini hisoblash (yo`nalishlar bo`lagi)
3. Axborot ishora belgilari
4. Chorraxa.

Kafedra mudiri:

t.f.n. Qo`ziyev A.O`.

O`qituvchi:

Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari

35-variant

1. Yo`l harakatini boshqarishdagi texnik vositalar (svetofor, yul belgilari)
2. Yo`lning qatnov qismida transport vositalarining joylashishi (yo`nalishlar bo`yicha, bo`laklar bo`yicha)
3. Servis belgilar
4. Shatakka olish.

Kafedra mudiri:

t.f.n. Qo`ziyev A.O`.

O`qituvchi:

Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari

36-variant

1. Yo`l harakatini tashkil etish bo`yicha O`zbekiston va halqaro normativ hujjatlar (Jeneva konvensiyasi)
2. Piyodalarning vazifalari (piyoda, piyodalarning vazifalari)
3. Qo`shimcha axborot belgilari
4. Yo`l belgi chiziqlari.

Kafedra mudiri:

t.f.n. Qo`ziyev A.O`.

O`qituvchi:

Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari

37-variant

1. Avtomobil-haydovchi-yo`l-piyoda-muhit tizimining o`zaro bog`liqligi (avtomobil, haydovchi, yo`l, piyoda, muhit)
2. Harakatni tashkil etishda svetoforlardan foydalanish (svetofor turlari, svetoforlarning ishlashi)
3. Yo`l transport hodisalari turlari (*YTH shartlari. YTH turlari*)
4. Tik chiziqlar.

Kafedra mudiri:

t.f.n. Qo`ziyev A.O`.

O`qituvchi:

Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari

38-variant

1. Yo`lovchilarning vazifalari (yo`lovchi, yo`lovchilarning vazifalari)
2. Murakkab sharoitda harakatlanish (yo`nalishlar bo`yicha, bo`laklar bo`yicha)
3. Quvib o`tish (quvib o`tish turlari)
4. Maxsus transport vositalari.

Kafedra mudiri:

t.f.n. Qo`ziyev A.O`.

O`qituvchi:

Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari

39-variant

1. Mexanik transport vositalarini shataka olish (qattiq tirkagichda, egiluvchan tirkagichda, yarim ortish usuli)
2. Ogohlantiruvchi belgilar.
3. Avtomagistral haqida tushuncha.
4. Svetaforlar haqida.

Kafedra mudiri:

t.f.n. Qo`ziyev A.O`.

O`qituvchi:

Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari

40-variant

1. Tik chiziqlar . Qo`llanish sharoiti. Tik yo`l belgi chiziqlari. Tik yo`l belgi chiziqlari.
2. Avtomagistral haqida tushuncha.
3. Ogohlantiruvchi belgilar.
4. Tik chiziqlar.

Kafedra mudiri:

t.f.n. Qo`ziyev A.O`.

O`qituvchi:

Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari
41-variant

1. Yotiq chiziqlar *Qo`llanish sharoiti. Yotiq yo`l belgi chiziqlari*
2. Reversiv yo`llarda harakatlanish qoidalari.
3. Turar joy dahalari haqida tushuncha.
4. Xavfki yuklarni tashish.

Kafedra mudiri:
O`qituvchi:

t.f.n. Qo`ziyev A.O`.
Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari

42-variant

1. Falokat yorug`lik ishorasi va uning yoqilishiga kerak bo`lgan hollar.
2. Xavfsizlik kamari va motoshlyomdan foydalanish.
3. Tovush va yoriqlik chiroqlaridan ishora sifatida foydalanish.
4. Avtomagistral.

Kafedra mudiri:
O`qituvchi:

t.f.n. Qo`ziyev A.O`.
Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari
43-variant

1. Yo`l transport xodisalari to`g`risida tushuncha (*YTH shartlari. YTH turlari*)
2. Burilish burchaglari
3. Avtomagistral haqida tushuncha.
4. Turar joy dahalari haqida tushuncha

Kafedra mudiri:
O`qituvchi:

t.f.n. Qo`ziyev A.O`.
Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari
44-variant

1. Turar joy dahalari haqida tushuncha.
2. Piyodalarning o`tish joylari va belgilangan yo`nalishdagi trans`ort vositalarining bekatlari (piyodalar o`tish joyi, bekatlar)
3. Tik chiziqlarga quyiladigan talablar.
4. Buyuruvchi belgilar

Kafedra mudiri:
O`qituvchi:

t.f.n. Qo'ziyev A.O'.
Komilov A.L

**Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oraliq nazorat savollari
45-variant**

1. Ogohlantiruvchi belgilar.
1. Piyodalar harakatini tratuar bo'yicha tashkil etish (piyodalar, tratuarda xarakat)
2. Falokat sababli to'xtash belgisining qo'llanishi (nasoz transport to'xtashi)
4. Transport vositalaridan foydalanishni taqiqlovchi shartlar (tormoz tizimi, rul boshqarmasi)

Kafedra mudiri:
O`qituvchi:

t.f.n. Qo'ziyev A.O'.
Komilov A.L

**Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan
yakuniy nazorat savollari**

**Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
1-variant**

1. Avtomobillashtirish va yo'l harakat xavfsizligi (avtomobil, haydovchi majburiyati)
2. Piyodalar harakatining transport oqimiga ta'siri piyodalar harakatini tashkil etish tamoyillar.
3. Ogohlantiruvchi belgilar (Ogohlantiruvchi belgilar, qo'llanishi)
4. Xavfsizlik kamari va motoshlyomdan foydalanish.
5. Tovush va yoriqlik chiroqlaridan ishora sifatida foydalanish.

Kafedra mudiri:
O`qituvchi:

t.f.n. Qo'ziyev A.O'.
Komilov A.L

**Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
2-variant**

1. Chorraxa
2. Tik chiziqlar
3. Imtiyoz belgilari (Imtiyoz belgilar, shakli, qo'llanishi).
4. Avtomagistral haqida tushuncha.
5. Ogohlantiruvchi belgilar.

O`qituvchi: Kafedra mudiri:

t.f.n. Qo'ziyev A.O'.
Komilov A.L

**Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
3-variant**

1. O`zbekiston Res`ublikasidagi harakat xavfsizligini ta'minlash bo`yicha ish olib boruvchi korxonalar, tashkilotlar (mahalliy xokimiyat, avtomobil va daryo trans`ort agentligi, YHXX)
2. Harakatni tashkil qilish usullari (*Harakatlanishni boshlash. Yo`nalishni o`zgartirish. Tezliklar*)
3. Taqiqlovchi belgilar
4. Tik chiziq'larga quyiladigan talablar.
5. Turar joy dahalari haqida tushuncha.

Kafedra mudiri:
O`qituvchi:

t.f.n. Qo`ziyev A.O`.
Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
4-variant

1. Yo`l transport xodisalari to`g`risida tushuncha (*YTH shartlari. YTH turlari*)
2. Axborot ishora belgilari
3. Buyuruvchi belgilar
4. Qoidani buzgan shaxslarning javobgarligi
5. Svetofor vazifasi va uning o`rnatilishiga quyiladigan talablar.

Kafedra mudiri:
O`qituvchi:

t.f.n. Qo`ziyev A.O`.
Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
5-variant

1. Yo`l harakatini tashkil etish asosiy tushunchalar (*Qoidalar. Asosiy tushunchalar. Atamalar*)
2. Xavfli yuklarni tashish
3. Axborot ishora belgilari
4. Reversiv yo`llarda harakatlanish qoidalari.
5. Falokat yorug`lik ishorasi va uning yoqilishiga kerak bo`lgan hollar.

Kafedra mudiri:
O`qituvchi:

t.f.n. Qo`ziyev A.O`.
Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
6-variant

1. Yo`l harakatini boshqarishdagi texnik vositalar (svetofor, yul belgilari)
2. Yo`lning qatnov qismida transport vositalarining joylashishi (yo`nalishlar bo`yicha, bo`laklar bo`yicha)
3. Servis belgilar
4. Qoidani buzgan shaxslarning javobgarligi
5. Svetofor vazifasi va uning o`rnatilishiga quyiladigan talablar.

Kafedra mudiri:
O`qituvchi:

t.f.n. Qo`ziyev A.O`.
Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
7-variant

1. Yo`l harakatini tashkil etish bo`yicha O`zbekiston va halqaro normativ hujjatlar (Jeneva konventsiyasi)

2. Piyodalarning vazifalari(‘piyoda, piyodalarning vazifalari)
3. Qo`shimcha axborot belgilari
4. Reversiv yo`llarda harakatlanish qoidalari.
5. Falokat yorug`lik ishorasi va uning yoqilishiga kerak bo`lgan hollar.

Kafedra mudiri: t.f.n. Qo`ziyev A.O`.
O`qituvchi: Komilov A.L

**Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
8-variant**

1. Avtomobil-haydovchi-yo`l-piyoda-muhit tizimining o`zaro bog`liqligi (avtomobil, haydovchi, yo`l, piyoda, muhit)
2. Harakatni tashkil etishda svetoforlardan foydalanish (svetofor turlari, svetoforlarning ishlashi)
3. Yo`lovchilarning vazifalari(yo`lovchi, yo`lovchilarning vazifalari)
4. Xavfsizlik kamari va motoshlyomdan foydalanish.
5. Tovush va yoriqlik chiroqlaridan ishora sifatida foydalanish.

Kafedra mudiri: t.f.n. Qo`ziyev A.O`.
O`qituvchi: Komilov A.L

**Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
9-variant**

1. Yo`l transport hodisalari turlari (*YTH shartlari. YTH turlari*)
2. Mavjud yo`llarda harakat sharoitlarini baholash (yo`nalishlar bo`yicha, bo`laklar bo`yicha)
3. Quvib o`tish (quvib o`tish turlari)
4. Tik chiziqlarga quyiladigan talablar.
5. Turar joy dahalari haqida tushuncha.

Kafedra mudiri: t.f.n. Qo`ziyev A.O`.
O`qituvchi: Komilov A.L

**Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
10-variant**

1. Maxsus transport vositalari
2. Transport vositalarini boshqarish)
3. To`xtash va to`xtab turish (To`xtash, to`xtab turish)
4. Qoidani buzgan shaxslarning javobgarligi
5. Svetofor vazifasi va uning o`rnatilishiga quyiladigan talablar.

Kafedra mudiri: t.f.n. Qo`ziyev A.O`.
O`qituvchi: Komilov A.L

**Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
11-variant**

1. Yo`l transport hodisasini tekshirish va hisobga olish (*YTH kartochkasi. YTH keltiriladigan iqtisodiy zararlar.*)
2. Mexanik transport vositalarini shataka olish (qattiq tirkagichda, egiluvchan tirkagichda, yarim ortish usuli)
3. Tik chiziqlar . *Qo`llanish sharoiti. Tik yo`l belgi chiziqlari. Tik yo`l belgi chiziqlari.*
4. Avtomagistral haqida tushuncha.
5. Ogohlantiruvchi belgilar.

Kafedra mudiri:
O`qituvchi:

t.f.n. Qo`ziyev A.O`.
Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
12-variant

1. Servis ishora belgilari
2. Temir yo`l kesishmalari orqali harakatlanish (quriqlanadigan, quriqlanmaydigan)
3. Yotiq chiziqlar *Qo`llanish sharoiti. Yotiq yo`l belgi chiziqlari*
4. Reversiv yo`llarda harakatlanish qoidalari.
5. Falokat yorug`lik ishorasi va uning yoqilishiga kerak bo`lgan hollar.

Kafedra mudiri:
O`qituvchi:

t.f.n. Qo`ziyev A.O`.
Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
13-variant

1. Yo`l transport xodisasida jaroxatlanganlarga birinchi tibbiy yordam
2. Harakatlanish tezligi (aholi yashamaydigan xududda, aholi yashaydigan xududda)
3. Tashqi yoritish asboblardan foydalanish (faralar, gabarit chiroqlar)
4. Qoidani buzgan shaxslarning javobgarligi
5. Svetofor vazifasi va uning o`rnatilishiga quyiladigan talablar.

Kafedra mudiri:
O`qituvchi:

t.f.n. Qo`ziyev A.O`.
Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
14-variant

1. Transport vositasini boshqarishni o`rganish
2. Piyodalar yo`lagining o`tkazish qobiliyati (piyodalar yo`lagi)
3. Yuk tashish (engil avtomobilda, Yuk avtomobilida)
4. Tik chiziqlarga quyiladigan talablar.
5. Turar joy dahalari haqida tushuncha.

Kafedra mudiri:
O`qituvchi:

t.f.n Qo`ziyev A.O`.
Komilov A.L

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
15-variant

1. Maxsus transport vositalari.
2. Transport vositalarini boshqarishni o'rgatish (avtodromlarda, shahar yo'llarida)
3. Odam tashish (avtobusda, yuk avtomobilida)
4. Reversiv yo'llarda harakatlanish qoidalari.
5. Falokat yorug'lik ishorasi va uning yoqilishiga kerak bo'lgan hollar.

Kafedra mudiri: t.f.n. Qo'ziyev A.O'.
O'qituvchi: Komilov A.L

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
16-variant

1. Yo'l transport hodisasining vujudga kelishida piyodalarni o'rni (YTH, piyoda)
2. Belgilangan yo'nalishdagi transport vositalarning imtiyozlari (yo'nalishdagi taksilar, avtobuslar)
3. Avtomagistrallarda harakatlanish (avtomagistral, avtomagistarlarda harakat)
4. Qoidani buzgan shaxslarning javobgarligi
5. Svetofor vazifasi va uning o'rnatilishiga quyiladigan talablar.

Kafedra mudiri: t.f.n. Qo'ziyev A.O'.
O'qituvchi: Komilov A.L

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
17-variant

1. Piyodalar va haydovchilar bilan bog'liq yo'l harakati qoidalarning buzilishi (piyodalar, haydovchilar vazifasi)
2. Tartibga solingan chorrahalar (chorraha, svetofor ishlashi)
3. Velosipedchilar harakati (Velosipedchilar harakati)
4. Xavfsizlik kamari va motoshlyomdan foydalanish.
5. Tovush va yoriqlik chiroqlaridan ishora sifatida foydalanish.

Kafedra mudiri: t.f.n. Qo'ziyev A.O'.
O'qituvchi: Komilov A.L

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
18-variant

1. Piyodalar harakatini tratuar bo'yicha tashkil etish (piyodalar, tratuarda xarakat)
2. Falokat sababli to'xtash belgisining qo'llanishi (nasoz trans'ort to'xtashi)
3. Transport vositalaridan foydalanishni taqiqlovchi shartlar (tormoz tizimi, rul boshqarmasi)
4. Tik chiziqlarga quyiladigan talablar.
5. Turar joy dahalari haqida tushuncha.

Kafedra mudiri: t.f.n. Qo'ziyev A.O'.

O`qituvchi:

Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalar va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari

19-variant

1. Piyodalar mintaqasi (maktablar oldi, bozorlar, korxonalar)
2. Tik nishablik va balandliklardan harakatlanish (tik nishablik, balandlik)
3. Bolalar muassasalar oldida harakat xavfsizligini ta'minlash (bog`chalar, maktablar oldida)
4. Avtomagistral haqida tushuncha.
5. Ogohlantiruvchi belgilar.

Kafedra mudiri:

t.f.n. Qo'ziyev A.O'.

O`qituvchi:

Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalar va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari

20-variant

1. Avtomobil yo`llaridan aralash avtomobil- traktor oqimini o`tkazishni tashkil qilish.(engil avtomobil, yuk avtomobillari, traktorlar)
2. Yo`l transport hodisasi sodir etgan haydovchining vazifasi (haydovchilarning vazifalari)
3. Maxsus trans`ort vositalarning imtiyozlari (tez yordam, yong`in xavfsizligi)
4. Taqiqlovchi belgilar.
5. Tik chiziq larga quyiladigan talablar.

Kafedra mudiri:

t.f.n. Qo'ziyev A.O'.

O`qituvchi:

Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalar va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari

21-variant

1. Yo`l belgilari. Yo`l belgilarini har xil yo`l sharoitda qo`llash va ular yordamida harakatni tashkil qilish (*Belgilarni o`rnatishga qo`yiladigan talablar.*)
2. Ogohlantiruvchi va falokat ishoralari (Ogohlantiruvchi, falokat ishoralari)
3. Harakatlanishni boshlash, yo`nalishlarni o`zgartirish (Harakatlanishni boshlash, chorrahalarda harakat)
4. Xavfsizlik kamari va motoshlyomdan foydalanish.
5. Tovush va yoriqlik chiroqlaridan ishora sifatida foydalanish.

Kafedra mudiri:

t.f.n. . Qo'ziyev A.O'.

O`qituvchi:

Komilov A.L

Yo`l harakati qoidalar va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari

22-variant

1. Harakatni boshqarish tizimining tasnifi (tartibga soluvchi svetofor)
2. Tartibga soluvchining ishoralari (ishoralari, vositalari)
3. Quvib o`tish (quvib o`tish tartibi)
4. Tik chiziq larga quyiladigan talablar.
5. Turar joy dahalari haqida tushuncha.

Kafedra mudiri: t.f.n. Qo'ziyev A.O'.
O`qituvchi: Komilov A.L

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
23-variant

1. O'zbekiston avtomobil va daryo transporti agentligining yo'l harakat xavfsizligini ta'minlash sohasidagi vakolatlari (UzADTA vakolatlari,)
2. Piyodalarning o'tish joylari va belgilangan yo'nalishdagi trans'ort vositalarining bekatlari (piyodalar o'tish joyi, bekatlar)
3. Hayvonlarni haydab o'tishga doir qo'shimcha talablar (uy hayvonlari, ot-arvalar)
4. Qoidani buzgan shaxslarning javobgarligi
5. Svetofor vazifasi va uning o'rnatilishiga quyiladigan talablar.

Kafedra mudiri: t.f.n. Qo'ziyev A.O'.
O`qituvchi: Komilov A.L

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
24-variant

1. O'zbekiston Res'ublikasi Ichki ishlar vazirligi Davlat harakat xavfsizligi nazorati yo'l harakati xavfsizligini ta'minlash sohasidagi vakolatlari (YHXX vakolatlari)
2. Turar joy dahalarida harakatlanish (tura rjoy dahalari)
3. Velosped va aravalar harakatlanishiga qo'shimcha talablar (velos'edchi, ot-arava)
4. Tik chiziqlarga quyiladigan talablar.
5. Turar joy dahalari haqida tushuncha.

Kafedra mudiri: t.f.n. Qo'ziyev A.O'.
O`qituvchi: Komilov A.L

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari

25-variant

1. Servis belgilari
2. Transport vositalariga raqam va taniqlik belgilarini o'rnatish (raqam, taniqli belgilari)
3. Piyodalar harakatini tashkil etish tamoyillari (*piyodalar harakatini tashkil etish tamoyillar. piyodalar o'tish joylarida ziddiyatsiz harakatni tashkil etish*).
4. Xavfsizlik kamari va motoshlyomdan foydalanish.
5. Tovush va yoriqlik chiroqlaridan ishora sifatida foydalanish.

Kafedra mudiri: t.f.n. Qo'ziyev A.O'.
O`qituvchi: Komilov A.L

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
26-variant

1. Yo'l transport xodisalari to'g'risida tushuncha (*YTH shartlari. YTH turlari*)
2. Shatakka olish

3. Buyuruvchi belgilar
4. Tik chiziq'larga quyiladigan talablar.
5. Turar joy dahalari haqida tushuncha.

Kafedra mudiri: t.f.n. Qo'ziyev A.O'.

O'qituvchi: Komilov A.L

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
27-variant

1. O'zbekiston avtomobil va daryo transporti agentligining yo'l harakat xavfsizligini ta'minlash sohasidagi vakolatlari (UzADTA vakolatlari,)
2. Piyodalarning o'tish joylari va belgilangan yo'nalishdagi transport vositalarining bekatlari (piyodalar o'tish joyi, bekatlar)
3. Hayvonlarni haydab o'tishga doir qo'shimcha talablar (uy hayvonlari, ot-arvalar)
4. Avtomagistral haqida tushuncha.
5. Ogohlantiruvchi belgilar.

Kafedra mudiri: t.f.n. Qo'ziyev A.O'.

O'qituvchi: Komilov A.L

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
28-variant

1. Piyodalar harakatini tratuvar bo'yicha tashkil etish (piyodalar, tratuarda xarakat)
2. Falokat sababli to'xtash belgisining qo'llanishi (nasoz trans'ort to'xtashi)
3. Transport vositalaridan foydalanishni taqiqlovchi shartlar (tormoz tizimi, rul boshqarmasi)
4. Qoidani buzgan shaxslarning javobgarligi
5. Svetofor vazifasi va uning o'rnatilishiga quyiladigan talablar.

Kafedra mudiri: t.f.n. Qo'ziyev A.O'.

O'qituvchi: Komilov A.L

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
29-variant

1. Tik chiziq'larga quyiladigan talablar.
2. Mexanik transport vositalarini shataka olish (qattiq tirkagichda, egiluvchan tirkagichda, yarim ortish usuli)
3. Tik chiziq'lar . *Qo'llanish sharoiti. Tik yo'l belgi chiziq'lari. Tik yo'l belgi chiziq'lari.*
4. Xavfsizlik kamari va motoshlyomdan foydalanish.
5. Tovush va yoriqlik chiroqlaridan ishora sifatida foydalanish.

Kafedra mudiri: t.f.n. Qo'ziyev A.O'.

O'qituvchi: Komilov A.L

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
30-variant

1. Yo'l harakatini tashkil etish bo'yicha O'zbekiston va halqaro normativ hujjatlar (Jeneva konventsiyasi)

2. Piyodalarning vazifalari (piyoda, piyodalarning vazifalari)
3. Qo`shimcha axborot belgilari
4. Tik chiziqlarga quyiladigan talablar.
5. Turar joy dahalari haqida tushuncha.

Kafedra mudiri:
O`qituvchi:

t.f.n. Qo`ziyev A.O`.
Komilov A.L

**Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
31-variant**

1. Maxsus transport vositalari.
2. Transport vositalarini boshqarishni o`rgatish (avtodromlarda, shahar yo`llarida)
3. Svetofor vazifasi va uning o`rnatilishiga quyiladigan talablar.
4. Reversiv yo`llarda harakatlanish qoidalari.
5. Yo`l transport hodisasining vujudga kelishida piyodalarni o`rni (YTH, piyoda)

Kafedra mudiri:
O`qituvchi:

t.f.n. Qo`ziyev A.O`.
Komilov A.L

**Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
32-variant**

- 1 Falokat yorug`lik ishorasi va uning yoqilishiga kerak bo`lgan hollar..
2. Belgilangan yo`nalishdagi transport vositalarning imtiyozlari (yo`nalishdagi taksilar, avtobuslar)
3. Avtomagistrallarda harakatlanish (avtomagistral, avtomagistarlarda harakat)
4. Qoidani buzgan shaxslarning javobgarligi
5. Xavfsizlik kamari va motoshlyomdan foydalanish.

Kafedra mudiri:
O`qituvchi:

t.f.n. Qo`ziyev A.O`.
Komilov A.L

**Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
33-variant**

1. Piyodalar va haydovchilar bilan bog`liq yo`l harakati qoidalarining buzilishi (piyodalar, haydovchilar vazifasi)
2. Tartibga solingan chorrahalar (chorraha, svetofor ishlashi)
3. Velosipedchilar harakati (Velosipedchilar harakati)
4. Odam tashish (avtobusda, yuk avtomobilida)
5. Tovush va yoriqlik chiroqlaridan ishora sifatida foydalanish.

Kafedra mudiri:
O`qituvchi:

t.f.n. Qo`ziyev A.O`.
Komilov A.L

**Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
34-variant**

1. Piyodalar harakatini yaratuvchi bo'lgan tashkil etish (piyodalar, yaratuvchi harakat)
2. Bolalar muassasalar oldida harakat xavfsizligini ta'minlash (bog'chalar, maktablar oldida)
3. Transport vositalaridan foydalanishni taqiqlovchi shartlar (tormoz tizimi, rul boshqarmasi)
4. Ogohlantiruvchi belgilar.
5. Turar joy dahalari haqida tushuncha.

Kafedra mudiri:
O'qituvchi:

t.f.n. Qo'ziyev A.O'.
Komilov A.L

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
35-variant

1. Piyodalar mintaqasi (maktablar oldi, bozorlar, korxonalar)
2. Tik nishablik va balandliklardan harakatlanish (tik nishablik, balandlik)
3. Falokat sababli to'xtash belgisining qo'llanishi (nasoz transport to'xtashi)
4. Avtomagistral haqida tushuncha.
5. Tik chiziq'larga quyiladigan talablar.

Kafedra mudiri:
O'qituvchi:

t.f.n. Qo'ziyev A.O'.
Komilov A.L

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
36-variant

1. Avtomobil yo'llaridan aralash avtomobil- traktor oqimini o'tkazishni tashkil qilish.(engil avtomobil, yuk avtomobillari, traktorlar)
2. Yo'l transport hodisasi sodir etgan haydovchining vazifasi (haydovchilarning vazifalari)
3. Maxsus transport vositalarning imtiyozlari (tez yordam, yong'in xavfsizligi)
4. Taqiqlovchi belgilar.
5. Yo'l belgilari. Yo'l belgilarini har xil yo'l sharoitda qo'llash va ular yordamida harakatni tashkil qilish (*Belgilarni o'rnatishga qo'yiladigan talablar.*)

Kafedra mudiri:
O'qituvchi:

t.f.n. Qo'ziyev A.O'.
Komilov A.L

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
37-variant

1. Tik chiziq'larga quyiladigan talablar.
2. Ogohlantiruvchi va falokat ishoralari (Ogohlantiruvchi, falokat ishoralari)
3. Harakatlanishni boshlash, yo'nalishlarni o'zgartirish (Harakatlanishni boshlash, chorrahalarda harakat)
4. Harakatni boshqarish tizimining tasnifi (tartibga soluvchi svetofor)
5. Tovush va yoriqlik chiroqlaridan ishora sifatida foydalanish.

Kafedra mudiri:
O'qituvchi:

t.f.n. . Qo'ziyev A.O'.
Komilov A.L

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari

38-variant

1. Xavfsizlik kamari va motoshlyomdan foydalanish.
2. Tartibga soluvchining ishoralari (ishoralari, vositalari)
3. Quvib o'tish (quvib o'tish tartibi)
4. Tik chiziq'larga quyiladigan talablar.
5. Hayvonlarni haydab o'tishga doir qo'shimcha talablar (uy hayvonlari, ot-arvalar)

Kafedra mudiri:

t.f.n. Qo'ziyev A.O'.

O'qituvchi:

Komilov A.L

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari

39-variant

1. O'zbekiston avtomobil va daryo transporti agentligining yo'l harakat xavfsizligini ta'minlash sohasidagi vakolatlari (UzADTA vakolatlari,)
2. Piyodalarning o'tish joylari va belgilangan yo'nalishdagi trans'ort vositalarining bekatlari (piyodalar o'tish joyi, bekatlar)
3. Turar joy dahalari haqida tushuncha.
4. Qoidani buzgan shaxslarning javobgarligi
5. Svetofor vazifasi va uning o'rnatilishiga quyiladigan talablar.

Kafedra mudiri:

t.f.n. Qo'ziyev A.O'.

O'qituvchi:

Komilov A.L

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari

40-variant

1. O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi Davlat harakat xavfsizligi nazorati yo'l harakati xavfsizligini ta'minlash sohasidagi vakolatlari (YHXX vakolatlari)
2. Servis belgilari
3. Velosped va aravalar harakatlanishiga qo'shimcha talablar (velos'edchi, ot-arava)
4. Tik chiziq'larga quyiladigan talablar.
5. Turar joy dahalari haqida tushuncha.

Kafedra mudiri:

t.f.n. Qo'ziyev A.O'

O'qituvchi:

Komilov A.L

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari

41-variant

1. Turar joy dahalarida harakatlanish (tura rjoy dahalari)
2. Transport vositalariga raqam va taniqlik belgilarini o'rnatish (raqam, taniqli belgilari)
 3. Piyodalar harakatini tashkil etish tamoyillari (*piyodalar harakatini tashkil etish tamoyillar. piyodalar o'tish joylarida ziddiyatsiz harakatni tashkil etish*).
4. Xavfsizlik kamari va motoshlyomdan foydalanish.
5. Tovush va yoriqlik chiroqlaridan ishora sifatida foydalanish.

Kafedra mudiri:

t.f.n. Qo'ziyev A.O'.

YO'L HARAKATI QOIDALARI VA HARAKAT XAVFSIZLIGI
ASOSLARI FANINI O'RGANISH BO'YICHA
FOYDALI MASLAXATLAR

1. Yo'l harakati qoidalari va harakat xavfsizligi asoslari fanini o'rganishda EUTT kafedrası a`zolari tomonidan tayyorlangan elektron qo'llanmadan samarali foydalanilsa fanning nazariy bilimlarini olishda yordam beradi.

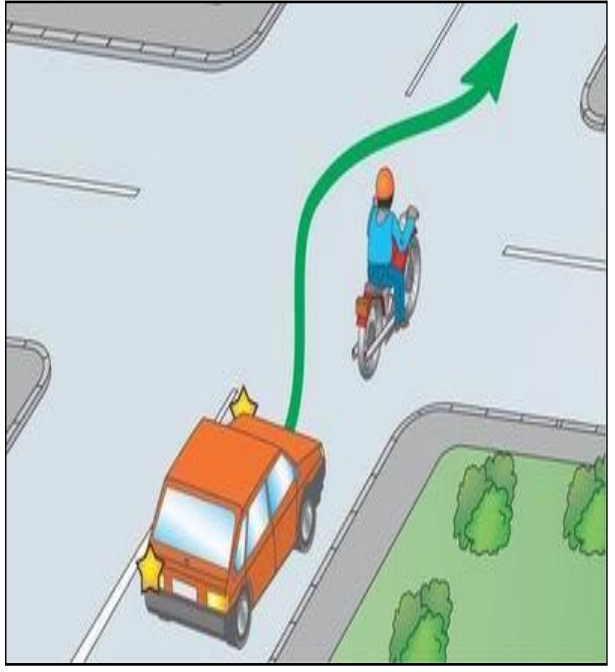
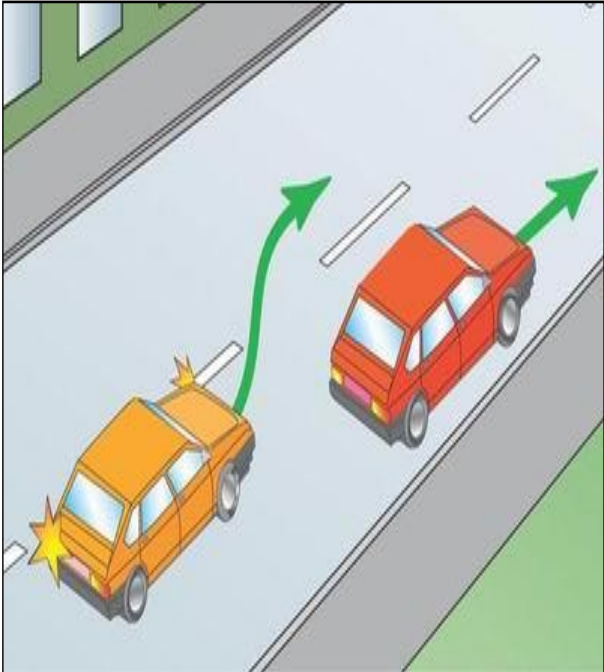
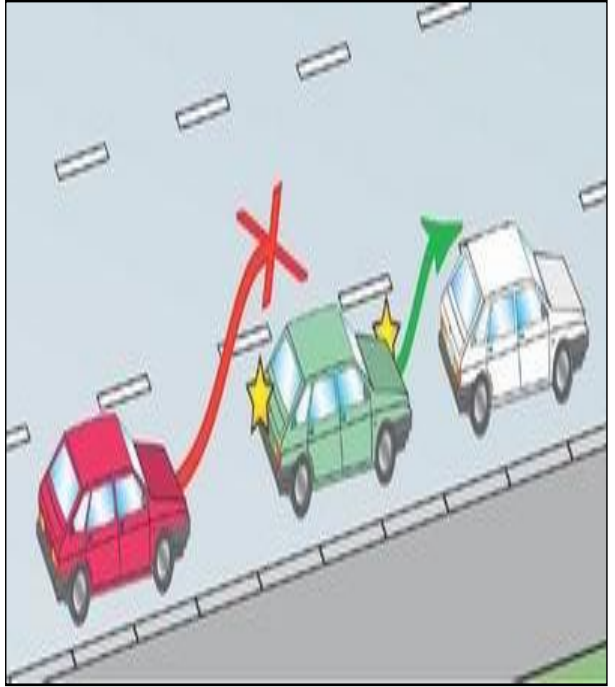
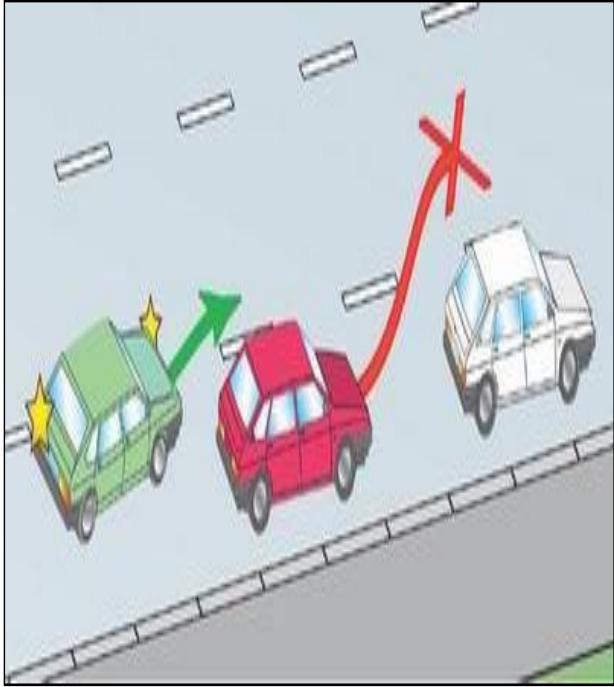
2. Fanning amaliy mashg'ulotlarida va mustaqil ishlashda YHQ dan ko'p masalalar yechish tavsiya etiladi. Masalalarni yechishda internet saytlarida berilgan xorijiy manbalardan keng foydalanish kerak.

3. Fanni yaxshi o'zlashtirish natijasida talabalar. YHQ nafaqat o'zlari, kelajakda uyda o'z farzandlarini, maktabda yoki kolleжда o'qitishda yaxshi natijalar keltiradi.

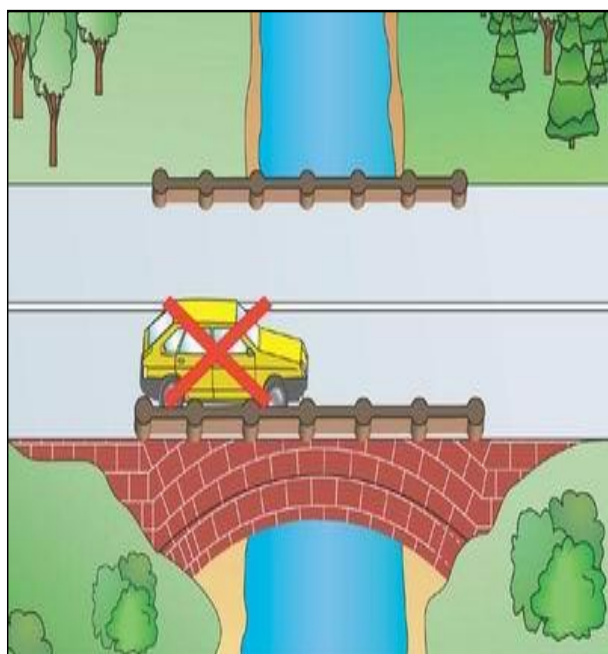
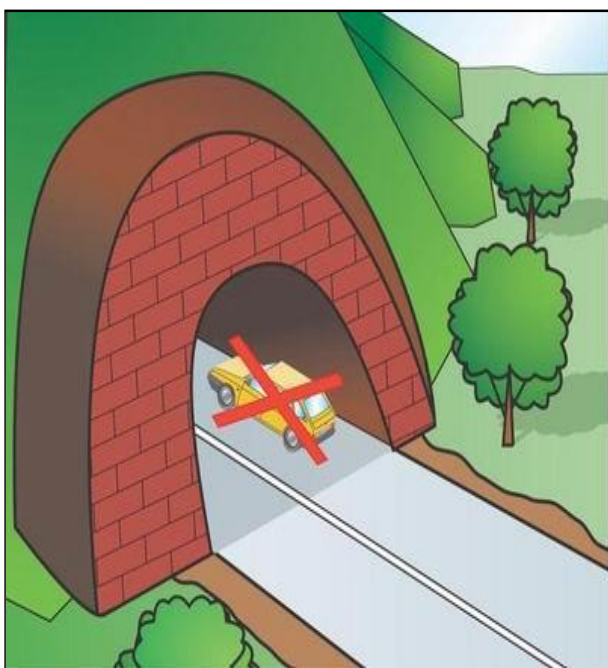
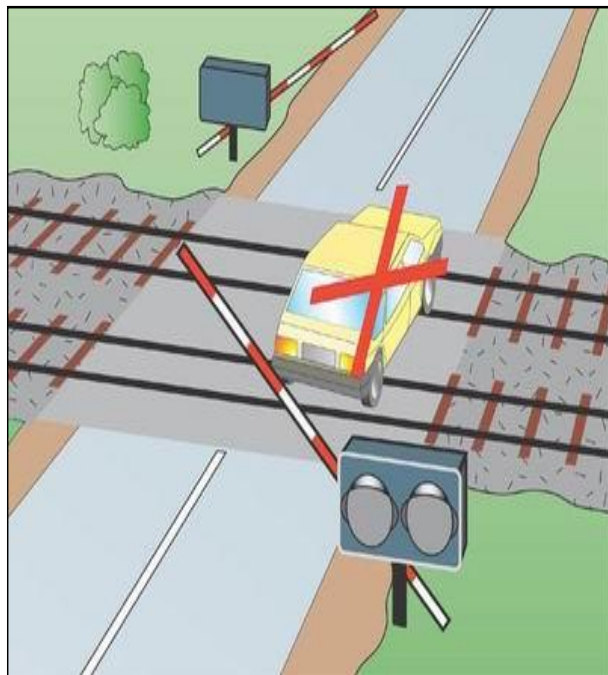
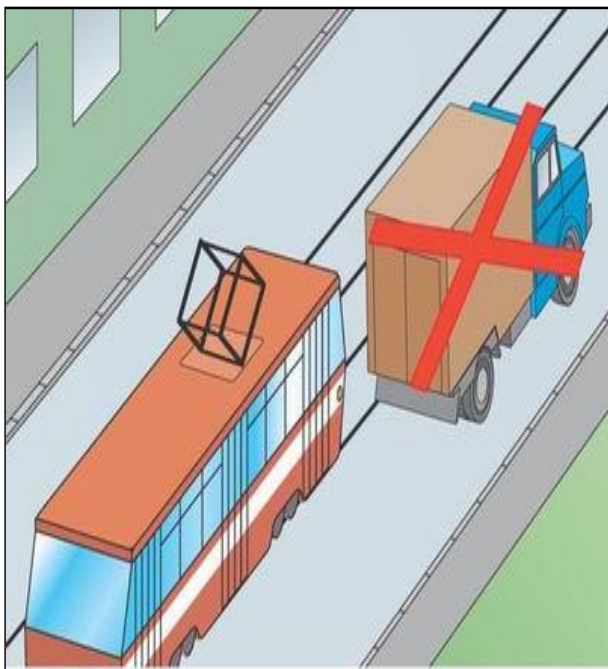
Esdan chiqarmaylik :

“Harakat xavfsizligini ta`minlash umumhalq ishi !

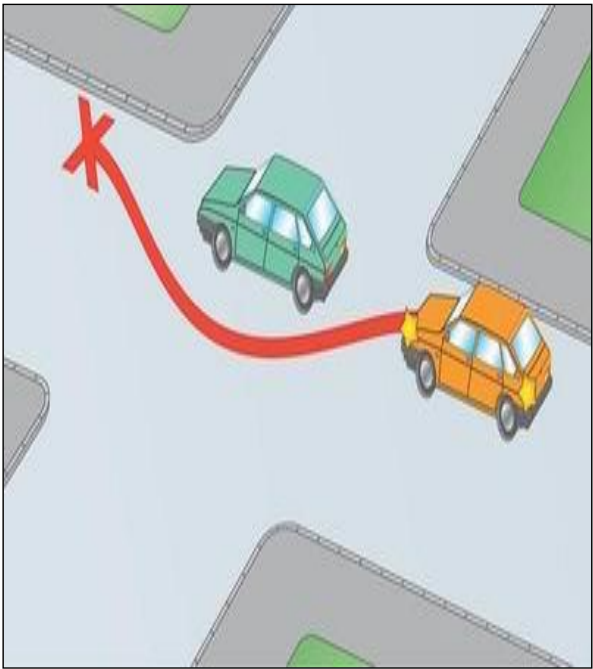
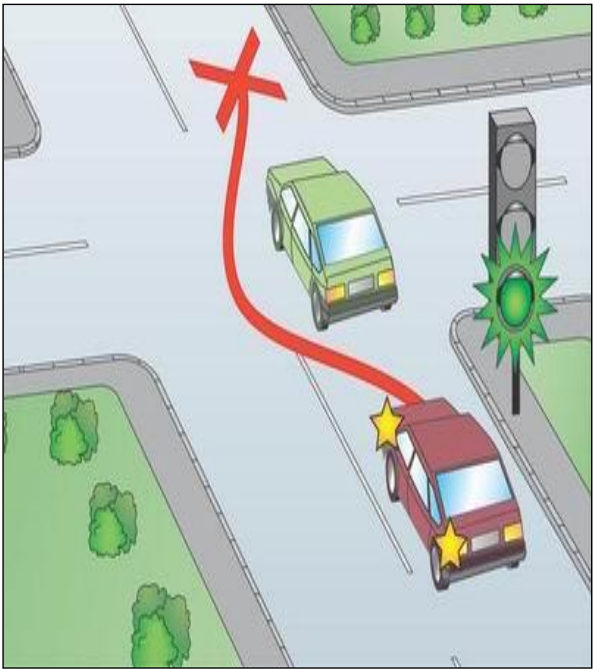
Қувиб ўтиш

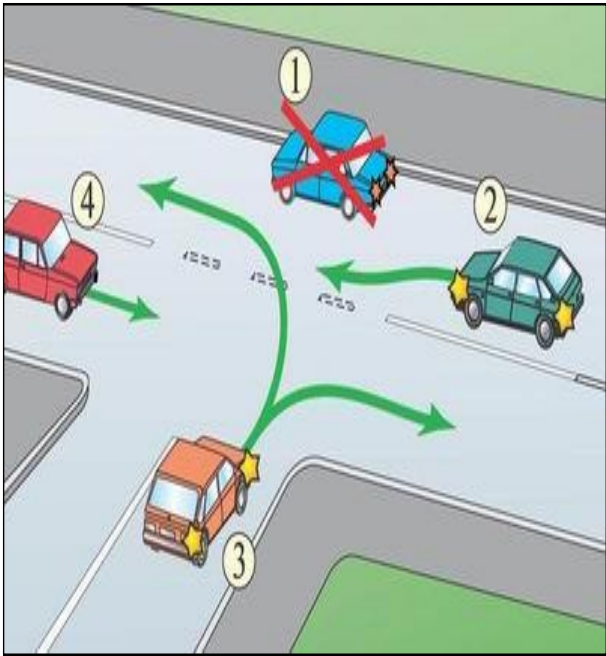
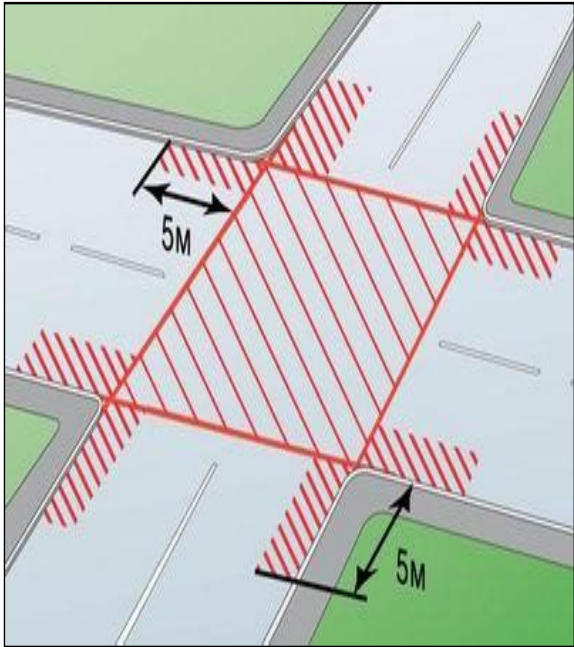
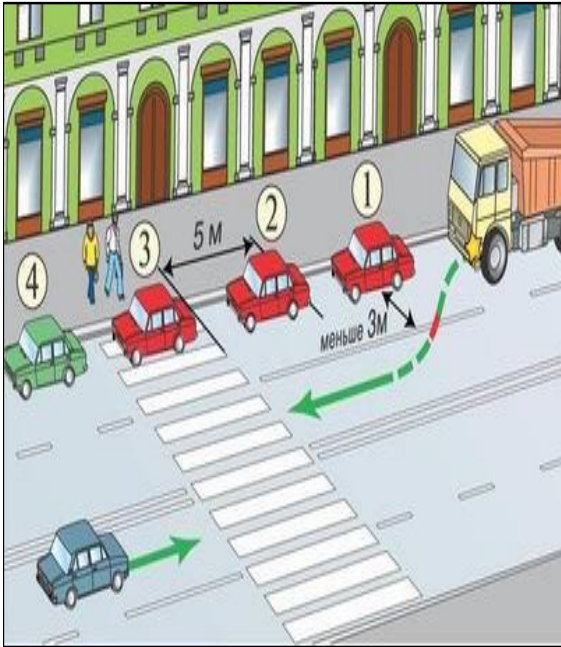
Тўхташ тақиқланади

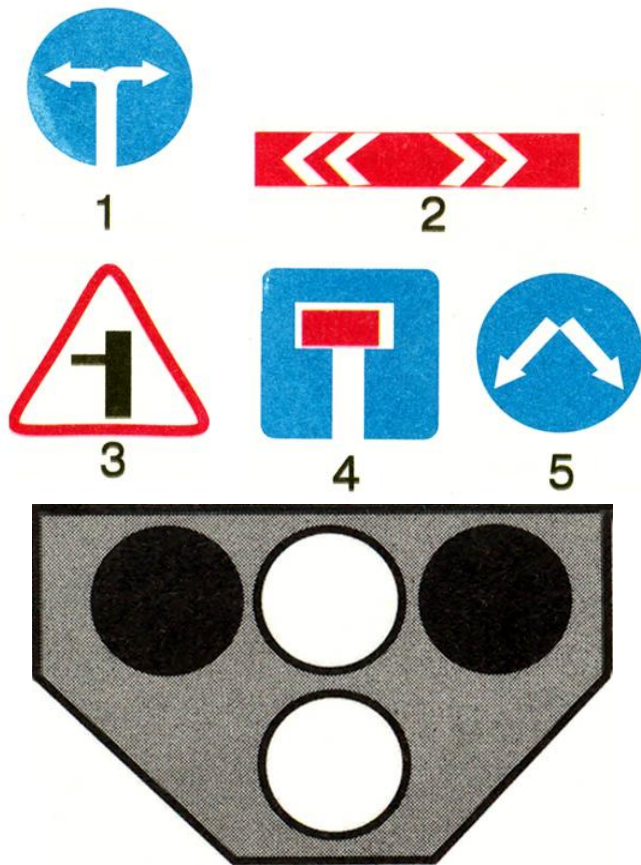

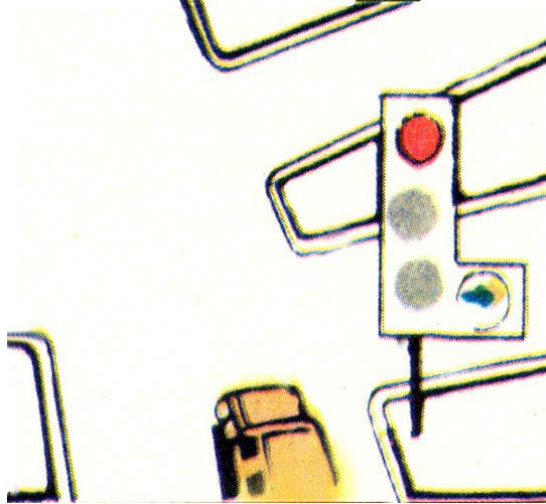
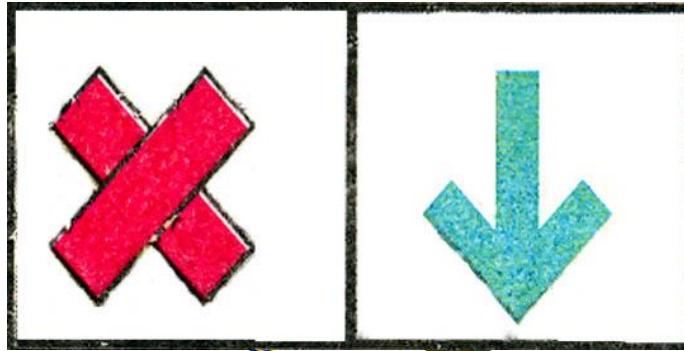
Қувиб ўтиш тақиқланади

Тўхташ тақиқланади

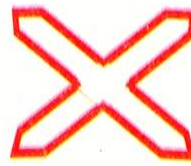
1

2

3

4

5

1

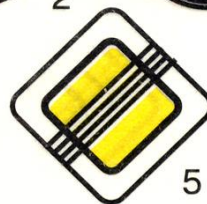
2

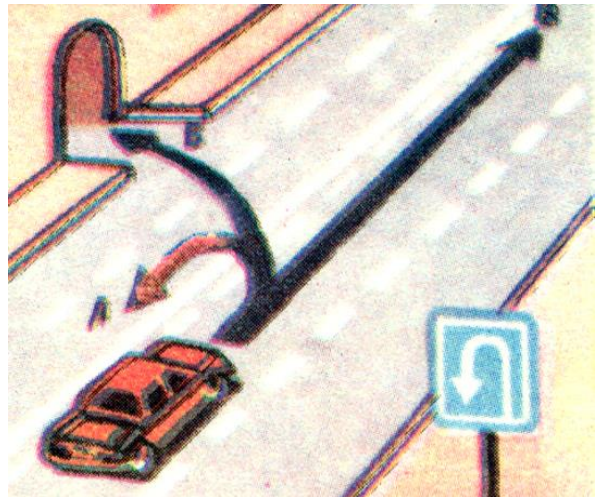
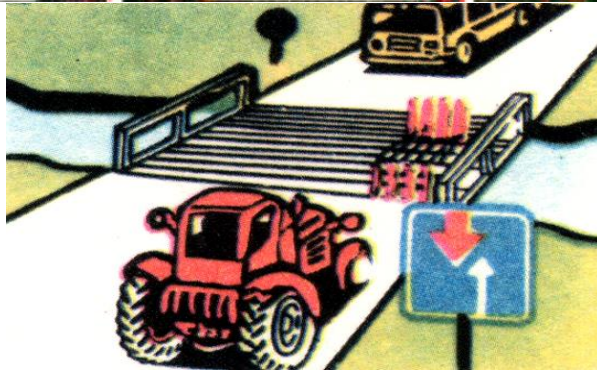
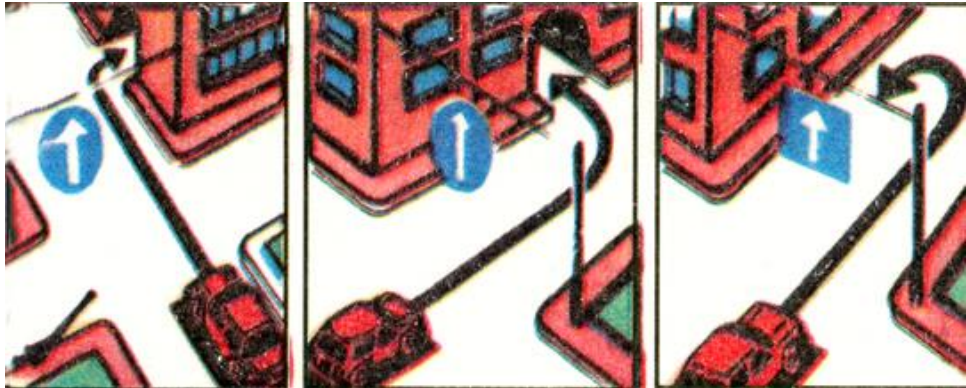
3

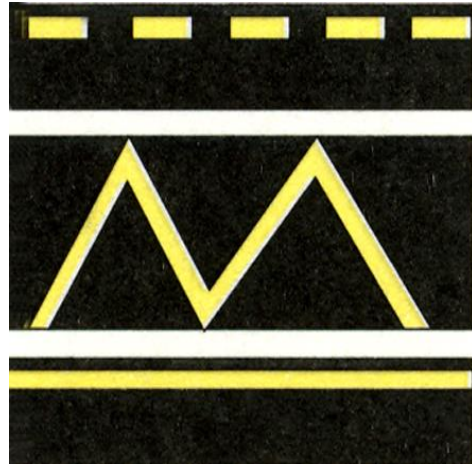
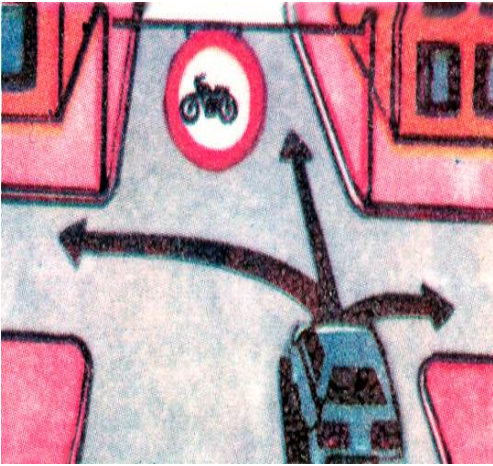

4

5

A

Б

В

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslarini fanidan

GLOSSARIY

Yo'l harakati - odamlar va yuklarning transport vositalari yordamida yoki bunday vositalarsiz yo'llar doirasida xarakatlanishi jarayonida yuzaga keluvchi munosabatlar majmui.

Yo'l harakatini tashkil etish- yo'llarda xarakatni boshqarish bo'yicha xuquqiy, tashkiliy-texnikaviy tadbirlar va boshqaruv xarakatlari majmui.

Yo'l xarakati xavfsizligi - yo'l xarakati qatnashchilarining yo'l-transport hodisalari va ularning oqibatlaridan ximoyalanganlik darajasini aks ettiruvchi yo'l xarakati xolati.

Avtomagistral - 5.1 belgi bilan belgilangan yo'l avtomobillar yuqori tezlikda harakatlanish bo'lagi

Ajratuvchi bo'lak - yo'lning yonma-yon joylashgan qatnov ajratuvchi, relssiz trans'ort vositalari va 'iyodalarning xarakatlanishi yoki to'xtashi uchun mo'ljallagan aloxida qismi.

Ajratuvchi bo'lak yotiq chiziq, yo'l satxidan baland qurilma, ko'kalamzorlashtirilgan joylar ko'rinishida bo'lishi mumkin,

Arava – ot (yoki boshqa xayvonlarga) qo'shib tortiladigan, yoki odam mushak kuchi bilan toritb (itarib) xarakatga keltiriladigan yurgizgichsiz (dvigatelsiz), yuk tashishga mo'djallangan qurilma.

Asosiy yo'l - tu'rqli yo'lga nisbatan qattiq qo'lamali (asfalt va tsement betonli, tosh yotqizilgan va shunga o'xshashlar), kesishaetgan yoki tutashgan yo'lga nisbatan 2.1, 2.3.1-2.3.3 yoki 5.1 belgilari bilan belgilangan yo'l yoxud yondosh xududdan chiqadigan yo'dga nisbatan, har qanday yo'l. Ikkinchi darajali yo'lning bevosita chorraxaga tutush qismining qo'lamali bo'lishi uni asosiy yo'l bilan teng xuquqli qilmaydi

Axoli yashaydigan joy - kirish va chiqish yo'llari 5.22-5.25 belgilari belgilangan xudud.

Belgilangan yo'nalishli transport vositasi - belgilangan yo'nalishi va bekatlari bo'lgan, yo'lovchi tashish uchun mo'ljallangan umumiy foydalanishdagi transport vositalari (trolleybus, avtobus, tramvay, yo'nalishli taksi).

Velosiped - odam kuchi bilan xarakatlantiriladigan ikki yoki undan ortiq, g'ildirakli transport vositasi (nogironlar aravachasidan tashqari).

Etarli ko'rinmaslik - yomg'ir, qor yog'ishi, tuman tushishi va shunga o'xshash sharoitlarda, shuningdek kunning g'ira- shira vaqtida yo'lning ko'rinishi 300 metrdan kam bo'lishi.

Yondosh hudud - bevosita yo'lga tutashgan va trans'ort vositalari o'tib ketishi uchun mo'ljallanmagan hudud (xovlilar, turar joy daxalari, avtomobilg' to'xtab turish joylari, yonilg'i quyish tarmoqlari, korxonalar va shunga o'xshashlar).

Imtiyoz - mo'ljallangan yo'nalishda boshqa yo'l harakati qatnashchilariga nisbatan oldin xarakatlanish xuquqi.

Yo'l - transport vositalari qatnovi uchun qurilgan yoki moslashtirilgan va xuddi shu maqsadda foydalaniladigan yer mintaqasi yoxud sunhiy inshoot yuzasi. Yo'l o'z ichiga avtomobil yo'llarini (umumiy foydalanishdagi va idoraviy avtomobil yo'llarini), shaharlar, shaharchalar va qishloq axoli yashash joylarining ko'chalari va yo'lklarini, shuningdek, shahar elektr transporti yo'llarini oladi.

Yo'l bering - yo'l xarakati qatnashchichiga nisbatan imtiyozi bo'lgan boshqa yo'l xarakati qatnashchilarining xarakat yshnalishini yoki tezligini o'zgartirishga majbur etishi mumkin bo'lgan xollarda harakatni davom ettirmasligini yoki boshlamasligini, biron-bir manyovr bajarishi mumkin emasligini bildiruvchi talab.

Yo'lovchi - transport vositasidagi (xaydovchidan tashqari) shaxs.

Yo'l-transport hodisasi - transport vositasining yo'ldagi qatnovi jarayonida sodir bo'lib, odamlarning o'limi yoki ularning sog'lig'ziga zarar yetishiga, trans'ort vositalari, inshootlar, yuklar shikastlanishiga yoki boshqa tarzda moddiy zarar yetkazilishiga sabab bo'lgan xodisa.

Yo'l xarakati - odamlar va yuklarning transport vositalari yordamida yoki bunday vositalarsiz yo'llar doirasida xarakatlanishi jarayonida yuzaga keluvchi munosabatlar majmui.

Yo'l xarakatini tashkil etish - yo'llarda xarakatni boshqarish bo'yicha xuquqiy, tashkiliy-texnikaviy tadbirlar va boshqaruv xarakatlari majmui

Yo'l xarakati xavfsizligi - yo'l xarakati qatnashchilarining yo'l-transport hodisalari va ularning oqibatlaridan ximoyalanganlik darajasini aks ettiruvchi yo'l xarakati xolati.

Yo'l xarakati xavfsizligini tahminlash - yo'l transport xodisalarining yuzaga kelish sabablari oldini olishga, bunday xodisalar oqibatlarini yengillashtirishga qaratilgan faoliyat.

Yo'l xarakati qatnashchisi - yo'l xarakati jarayonida transport vositasi xaydovchisi, yo'dovchisi yoki piyoda tariqasida bevosita ishtirok etayotgan shaxs.

Majburiy to'xtash - texnik nuqson, tashilayotgan yuk, xaydovchi, yo'lovchining xolati, yo'ldagi biror to'siq tufayli xavf tug'lganda yoki ob-xavo sharoitiga bog'liq xolda transport vositasi xarakatlanishining to'xtatilishi.

Mexanik transport vositasi - yurgizgich (dvigatel) bilan xarakatga keltiriladigan transport vositasi (mopeddan tashqari). Bu atama barcha traktor va o'ziyurar moslamalarga ham taalluqlidir.

Moped - ish xajmi 50 santimetr kubgacha bo'lgan yurgizgich (dvigatel) bilan xarakatga keltiriladigan, eng yuqori tezligi soatiga 50 kilometrdan oshadigan ikki yoki uch g'ildirakli transport vositasi.

Osma yurgizgichli velisopedlar va yuqoridagi tahrifga ega bo'lgan boshqa transport vositalari ham mopedlarga tenglashtiriladi.

Mototsikl - kajavali yoki kajavasiz ikki g'ildirakli mexanik transport vositasi. Yuklanmagan xolatdagi vazni 400 kilogrammdan oshmaydigan uch g'ildirakli mexanik transport vositalari ham mototsikllarga tenglashtiriladi.

Ogoxlantiruvchi ishoralar - falokatli holatlarning oldini olish maqsadida, xarakatlanish yo'nalishini o'zgartirishda qo'llaniladigan ishoralar.

Piyoda - yo'lda transport vositasidan tashqarida bo'lgan va ish bilan band bo'lmagan shaxs.

Velisoped, moped, mototsikl va chana yetaklagan, aravacha bolalar xamda nogironlar aravachasini tortib ketayotgan, nogironlarning yurgizgichsiz aravasida xarakatlanayotgan shaxslar ham piyoda xisoblanadilar.

Piyodalar o'tish joyi - yo'ning qatnov qismini piyodalar kesib o'tishi uchun mo'ljallangan 5.16.1 5.16.2 belgilari va 1.14.1-1.14.3 chiziqlari bilan ajratilgan qismi. CHiziqlar bo'lmasa piyodalar o'tish joyining kengligi 5.16.1 va 5.16.2 belgilari orasidagi masofa bilan aniqlanadi.

Piyodalar yo'lkasi - yo'ning piyodalar xarakatlanishi uchun mo'ljallangan va transport vositalari harakati taqiqlangan qismi.

Piyodalarning tashkiliy jamlanmasi - qoidalarning 5.2 bandi talablariga muvofiq yo'lda bir yo'nalishda birgalikda xarakatlanayotgan odamlar guruxi.

Reversiv xarakat - yo'l qatnov qismining maxsus ajratilgan 5.35-5.37 yo'l belgilari, 1.9 chiziqlar bilan belgilangan yoki ustida reversiv svetofor o'rnatilgan bo'lagida xarakat yo'nalishining qarama-qarshi tomonga o'zgarishi.

Ruxsat etilgan to'la vazn - aslaxalangan transport vositasining yuki, xaydovchi va yo'lovchilari bilan birga, ishlab chiqaruvchi korxonadan tomonidan belgilangan eng yuqori vazn(miqdori)

Bir tarkibda xarakatlanayotgan (tikama va h.k.) transport vositalarining ruxsat etilgan to'la vazniga shu tarkibga kiruvchi transport vositalarining ruxsat etilgan to'la vaznlari yig'indisi kiradi.

Tartibga soluvchi - tegishli guvoxnomasi va belgisi (maxsus kiyimi yoki taniqlik belgilari: qo'l bog'ichi, jezl, qizil ishorali yorug'lik qaytargich yoki yorug'lik qaytargichsiz gardish, qizil chiroq yoki bayroqcha) bo'lgan militsiya, xarbiy avtonazorat xodimi, yo'ldan foydalanish idoralarining xizmatchisi, temir yo'l kesishmasi, sol kechuvlari (parom) navbatchisi, jamoatchi avtonazoratchi va militsiyaning shtatdan tashqari xodimi.

Temir yo'l kesishmasi - yo'ning temir yo'l bilan bir satxda kesishgash joyi.

Transport vositasi - odamlarni, yuklarni tashishga yoki maxsus ishlarni bajarishga mo'ljallangan qurilma.

Transport vositasining egasi - transport vositasiga mulk xuquqi yoki boshqa ashyoviy xuquqlarda egalik qiluvchi yuridik yoki jismoniy shaxs.

Transport vositalarining tashkiliy jametuvchi ko'k rangli yoki ko'k va qizil rangli chiroq mayoqchasi yoqilgan transport vositasi kuzatib borayotgan uch va undan ortiq mexanik transport vositalari guruxi.

Trotuar - yo'ning qatnov qismiga tutashgan yoki undan maysazor, ariq maxsus to'siqlar bilan ajratilgan va piyodalar xarakatlanishi uchun mo'ljallangan qismi.

Tirkama - mexanik transport vositasi tarkibida xarakatlanishga mo'ljallangan, yurgizgich bilan jixozlanmagan transport vositasi.

Bu atama yarim tirkama va uzaytiriladigan tirkamalarga ham taaluqlidir.

To'xtash - transport vositasining xarakatini 10 daqiqadan kam vaqtga to'xtatish (xarakatsiz xolatga keltirish)

To'xtab turish - transport vositasining, unga yo'lovchilarni chiqarish yoki tushirish, yuk ortish yoki tushirish bilan bog'liq bo'lmagan hollarda xarakatni 10 daqiqadan ko'proq vaqtga atayin to'xtatish.

Qorong'i vaqt - kechki g'ira shiraning oxiridan tonggi g'irashira boshlanishi orasidagi vaqt.

Qatnov qismi - yo'ning relssiz transport vositalari xarakati uchun mo'ljallangan qismi.

Quvib o'tish - egallagan xarakatlanish bo'lagidan chiqib oldinda ketayotgan transport vositasidan o'zib ketish.

CHorraha - yo'llarning o'zaro bir satxda kesishadigan, tutashadigan va ayriladigan joyi

CHorraxa chegarasi uning markazidan qatnov qismlari oxiridagi qarama-qarshi tomonlarniing eng uzoqroqdagi burila boshlagan joylarini tutashtiruvchi xayoliy chiziqlar bilan aniqlanadi.

-Yondosh xudulardan chiqish joylari chorraxa xisoblanmaydi.

Yo'l xarakati svetafor yoki tartibga soluvchining ishoralari orqali boshqarilayotgan chorraxa tartibga solingan chorraxa deb xisoblanadi. Miltillovchi sariq ishorada, svetaforlar ishlamayotgan yoki tartibga soluvchi bo'lmagan chorraxa tartibga solinmagan chorraxa deb xisoblanadi.

Haydovchi - yo'llarda biron-bir transport vositasini boshqarib borayotgan shaxs.

Boshqarishni o'rgatuvchi, miniladigan xayvonlarda ketayotgan yoki ularni yetaklab borayotgan, chorva mollari (poda)ni xaydab borayotgan shaxslar ham xaydovchiga tenglashtiriladi.

Harakatlanish bo'lagi - avtomobillarning bir qator bo'lib xarakatlanishi uchun kengligi yetarlicha bo'lgan, yo'l chiziqlari bilan belgilangan yoki belgilanmagan yo'l qatnov qismining har qanday bo'ylama bo'lagi.

Ogohlantiruvchi belgilar-Ogohlantiruvchi belgilar yo'l harakati qatnashchilariga yo'ning harakatlanishda vaziyatga qarab chora ko'rishni talab qiladigan xavfli qisimlarining joylashuvi hamda ularning hususiyatlari to'g'risida mahlumot berish uchun qo'llaniladi.

Imtiyoz belgilari-Imtiyoz belgilari – chorrahalarda, alohida joylashgan qatnov qismlari kesishgan joylarda, shuningdek, yo'lining tor qismida yo'l xarakati qatnashchilarining harakatlanish navbatini belgilash uchun qo'llaniladi

Taqiqlovchi belgilar-Taqiqlovchi belgilar yo'l harakatiga mahlum cheklanishlar kiritish yoki ularni bekor qilish uchun qo'llaniladi.

Buyuruvchi belgilar-Transport vositalariga ko'rsatilgan yo'nalishdagi yoki, faqat ma'lum yo'nalishlarda harakatlanishlari lozimligini buyuradi.

Axborot – ishora belgilari-Axborot ishora belgilari harakat qatnashchilariga yo'ldagi harakat tartibi hususiyatlari hamda aholi yashaydigan joylar va manzillarning joylashuvi haqida mahlumot berish uchun qo'llaniladi.

Servis belgilari-Servis belgilari transport vositalari, yo'lovchilar va haydovchilarga xizmat ko'rsatish joylari haqida ma'lumot berish uchun qo'llaniladi.

Qo'shimcha axborot belgilari-Qo'shimcha axborot belgilari ular bilan birgalikda qo'llangan belgilarga aniqlik kiritish yoki ularning tahsirini cheklash uchun qo'llaniladi.

Yo'l chiziqlari, Yotiq chiziqlar-Yo'ning qatnov qismi yuzasidagi chiziqlar, ishoralar, yozuvlar va boshqa belgilar harakatlanish tartibini belgilaydi.

Tik chiziqlar-Tik chiziqlar - yo'l inshootlari va jihozlari yuzalariga ketma – ket chizilgan yo'l – yo'l oq – qora chiziqlar majmuasidan iborat bo'lib, ularning o'lchamlarini ko'rsatishda, ko'z bilan chamalash vositasi sifatida xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Yo'l Harakati qoidalari, Rasmiy nashr, T, 2017 – 83 b.[1]
2. Bozorov B.I. Ekologicheskaya bezopasnosti avtotransportnix sredstv. Tashkent: TADI, 2017. - 104 s.[2].
3. Ryabchinskiy A.I. i dr. Dinamika avtomobilya i bezopasnosti dorojnogo dvijeniya. Ucheb. posobie MADI (GTU) M.: 2002. - 131 s.[15][16]
4. Azizov Q.X. Yo'l harakatini tashkil etish asoslari.-T.: «Fan va texnologiya», 2009.- 242 b. [12][5]
5. K.X. Azizov, J. R. Qulmuxamedov, K.M. Nazarov, T.SH. Umurzaqov «pravila dorojnogo dvijeniya i yego bezopasnosti» T.: CHulpon 2009, 260 s.[6]
6. Q.X. Azizov «Yo'llarda xavfsiz harakatlanish asoslari», T., TAYI – 2005, 72[8]
7. Muxammadjonov SH., Quchqorov O. Toshshahartrans xizmat uyushmasi tizimidagi korxonalarda harakat tarkibining yo'llarda harakatlanish xavfsizligini ta'minlash asoslari va ichki me'yoriy hujjatlar to'plami. Toshkent: Toshshahar- transxizmat, 2007. -282 b.[9]
8. O'zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksi. Toshkent: Adolat, 1996. - 134 b 10. MQN 15-2007 pravila ucheta i analiz dorojno-transportnix proisshestviy na avtomobilnix dorogax. Toshkent: GAK Uzavtoyul, 2007. - 26 s.[19]
9. Babkov V.F. Dorojnqe usloviya i bezopasnosti dvijeniya: Uchebnik dlya vuzov. M.: Transport, 1993-271 s.[13]

10. Cilgyanov V.V. Transportno-ekspluatatsionnie kachestva avtomobilnix dorog i gorodskix ulits: uchebnik dlya stud. vqssh. ucheb. zavedeniy. Silgyanov V.V, Domke E.R. M.: Akademiya, 2007. - 352 s.[17]
12. Ryabchinskiy A.I. Ustoychivosti upravlyaemosti avtomobilya i bezopasnosti dorojnogo dvijeniya: ucheb.posobie/A.I.Ryabchinskiy, V.Z.Rusakov i dr. SHarq izdatelstvo YuRGUES, 2003. - 177 s.[7]
13. Kremenets Yu.A., pecherskiy M.?, Afanasiev M.B. Texnicheskie sredstva organizatsii dorojnogo dvijeniya: uchebnik dlya vuzov. M.: IKTS kademkniga, 2005. - 279 s. 17. [10][11]
14. O'zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksi. Toshkent: Adolat, 1996.-134 b.
15. Avtotransport vositalari. Texnika holatiga xavfsizlik talablari. OzDo'st 1057- 2004. Toshkent: Uzstandart, 2004. - 30 b.[19]
16. Avtotransport vositalari. Texnik ko'rik. Nazorat usullari. O'z DSt 1058- 2004. Toshkent: Uzstandart, 2004. - 33 b.[15]
17. N.F.Muxitdinov, A. A. Inoyatov, G.K.Nurmuxammedov, K. Yu. Gafurov «Kommentarii pravilam dorojnogo dvijeniya» T. , G. Gulyama, 2010, 138 b.[]

Chet el adabiyotlari.

18.Правила дорожного движения –М: 2017г.[4]
19.Шухман Ю.И. «Основы управления автомобилем и безопасность движения» М.2010г.
20.Смагин А.В. «Правовые основы деятельности водителя автотранспортных средств категорий «А» «В» «С» «Д» «Е» М.2010г.[13]
21.Пугачев,И.Н. Организация и безопасность движения:учеб.пособие И.Н. Пугачов.-Хабаровск: Изд-во.гос-тех.ун-та.2004г-232с.
22. Пугачев,И.Н. Организация движения автомобильного транспорта в городах : учеб.пособие И.Н. Пугачов. Хабаровск: Изд-во.гос-тех.ун-та.2005г-196с.[13]
23.Горев.А.Э.Организация и безопасности дорожного движения Горев,И.Н.Пугачов, Е.М.Олешенко-М.Академия 2009г.-272с [5]
24.Коноплянко,В.И. Организация и безопасности дорожного движения:учебник для вузов. Коноплянко. В.И. Высшая школа,2007г.383 с.[9]
25.Оказание первый медитцинской помощи пострадавшим при ДТП Автошкола.Москва.2010г.[18]
26.Road traffic accidents and human security in Addis Abbaba.Pages/77/2014 year

Qo'shimcha axborot manbalari, (internet, saytlar, davriy nashrlar)

1. «Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari» fanini yanada chuqurroq o'zlashtirish maqsadida bir necha informatsion-uslubiy qo'llanmalar mavjud, jumladan:

2. Fan bo'yicha ishlab chiqilgan elektron o'quv qo'llanma;
3. Fanga oid ishlab chiqilgan mahruzalar matnining elektron versiyasi;
4. Fan mavzulariga oid informatsion-tarqatma materiallar;
5. Amaliy mashg'ulotlar uchun uchun elektron versiyalar.

www.gibdd.ru.

www.fcp-pbdd.ru.

www.tropic.su.

www.gov.karelia.ru.

<https://adm/rkursk.ru>.